Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଅଭିଧମ୍ମପିଟକେ

ପଞ୍ଚପକରଣ-ମୂଲଟୀକା

ଧାତୁକଥାପକରଣ-ମୂଲଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା

ଧାତୁକଥାପକରଣଂ ଦେସେନ୍ତୋ ଭଗୱା ଯସ୍ମିଂ ସମଯେ ଦେସେସି, ତଂ ସମଯଂ ଦସ୍ସେତୁଂ, ୱିଭଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଦେସିତସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଧାତୁକଥାଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱା ‘‘ଅଟ୍ଠାରସହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ବଲୱିଧମନୱିସଯାତିକ୍କମନୱସେନ ଦେୱପୁତ୍ତମାରସ୍ସ, ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣୱସେନ କିଲେସାଭିସଙ୍ଖାରମାରାନଂ, ସମୁଦଯପ୍ପହାନପରିଞ୍ଞାୱସେନ ଖନ୍ଧମାରସ୍ସ, ମଚ୍ଚୁମାରସ୍ସ ଚ ବୋଧିମୂଲେ ଏୱ ଭଞ୍ଜିତତ୍ତା ପରୂପନିସ୍ସଯରହିତଂ ନିରତିସଯଂ ତଂ ଭଞ୍ଜନଂ ଉପାଦାଯ ଭଗୱା ଏୱ ‘‘ମାରଭଞ୍ଜନୋ’’ତି ଥୋମିତୋ। ତତ୍ଥ ମାରେ ଅଭଞ୍ଜେସି, ମାରଭଞ୍ଜନଂ ୱା ଏତସ୍ସ, ନ ପରରାଜାଦିଭଞ୍ଜନନ୍ତି ମାରଭଞ୍ଜନୋ। ମହାୱିକ୍କନ୍ତୋ ମହାୱୀରିଯୋତି ମହାୱୀରୋ।

ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଅରଣନ୍ତା ଧମ୍ମା ସଭାୱଟ୍ଠେନ ଧାତୁଯୋ, ଅଭିଧମ୍ମକଥାଧିଟ୍ଠାନଟ୍ଠେନ ୱାତି କତ୍ୱା ତେସଂ କଥନତୋ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଧାତୁକଥାତି ଅଧିୱଚନଂ। ଯଦିପି ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ପକରଣେସୁ ତେ ସଭାୱା କଥିତା, ଏତ୍ଥ ପନ ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାଦୀସୁ ଚୁଦ୍ଦସସୁ ନଯେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ କଥିତତ୍ତା ସାତିସଯଂ କଥନନ୍ତି ଇଦମେୱ ଏୱଂନାମକଂ। ଏକଦେସକଥନମେୱ ହି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ କତନ୍ତି। ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୂହି ୱା ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅରଣନ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାଦଯୋ ନଯା ୱୁତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ମହାୱିସଯାନଂ ଧାତୂନଂ ୱସେନ ଧାତୂହି କଥା ଧାତୁକଥାତି ଏୱଂ ଅସ୍ସ ନାମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଦ୍ୱିଧା ତିଧା ଛଧା ଅଟ୍ଠାରସଧାତି ଅନେକଧା ଧାତୁଭେଦଂ ପକାସେସୀତି ଧାତୁଭେଦପ୍ପକାସନୋତି। ତସ୍ସତ୍ଥନ୍ତି ତସ୍ସା ଧାତୁକଥାଯ ଅତ୍ଥଂ। ଅ-କାରେ ଆ-କାରସ୍ସ ଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଯଂ ଧାତୁକଥ’’ନ୍ତି ୱା ଏତ୍ଥ ପକରଣନ୍ତି ୱଚନସେସୋ ସତ୍ତନ୍ନଂ ପକରଣାନଂ କମେନ ୱଣ୍ଣନାଯ ପତ୍ତତ୍ତାତି ତେନ ଯୋଜନଂ କତ୍ୱା ତସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ତସ୍ସତ୍ଥନ୍ତି ଅ-କାରଲୋପୋ ୱା। ତନ୍ତି ତଂ ଦୀପନଂ ସୁଣାଥ, ତଂ ୱା ଅତ୍ଥଂ ତଂଦୀପନୱଚନସୱନେନ ଉପଧାରେଥାତି ଅତ୍ଥୋ। ସମାହିତାତି ନାନାକିଚ୍ଚେହି ଅୱିକ୍ଖିତ୍ତଚିତ୍ତା, ଅତ୍ତନୋ ଚିତ୍ତେ ଆହିତାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୧। ନଯମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୧। କୋ ପନେତସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ପରିଚ୍ଛେଦୋତି? ନ ସୋ ଇଧ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଅଟ୍ଠସାଲିନିଯଂ (ଧ। ସ। ଅଟ୍ଠ। ନିଦାନକଥା) ପକରଣପରିଚ୍ଛେଦୋ ୱୁତ୍ତୋ ଏୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଚୁଦ୍ଦସୱିଧେନ ୱିଭତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଦେସନା ନୀଯତି ପୱତ୍ତୀଯତି ଏତେହି, ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଏୱ ୱା ନୀଯନ୍ତି ଞାଯନ୍ତି ଏତେହି ପକାରେହୀତି ନଯା, ନଯାନଂ ମାତିକା ଉଦ୍ଦେସୋ, ନଯା ଏୱ ୱା ମାତିକାତି ନଯମାତିକା। ଏତେସଂ ପଦାନଂ ମୂଲଭୂତତ୍ତାତି ‘‘ମୂଲମାତିକା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବାନଂ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାଦୀନଂ ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନଂ ପଦାନଂ ଖନ୍ଧାଦିଧମ୍ମୱିଭଜନସ୍ସ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ମୂଲଭୂତତ୍ତା ନିସ୍ସଯଭୂତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୨। ଅବ୍ଭନ୍ତରମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୨। ‘‘ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦୀହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦାନି ଦସ୍ସିତାନି, ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱଚନେନ ଚ ଯେସୁ ଦ୍ୱାଦସସୁ ଅଙ୍ଗେସୁ ପଚ୍ଚେକଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସଦ୍ଦୋ ୱତ୍ତତି, ତଦତ୍ଥାନି ଦ୍ୱାଦସ ପଦାନି ଦସ୍ସିତାନୀତି ତେସଂ ତଥାଦସ୍ସିତାନଂ ସରୂପେନେୱ ଦସ୍ସିତାନଂ ଫସ୍ସାଦୀନଞ୍ଚ ପଦାନଂ ୱସେନ ଆହ ‘‘ପଞ୍ଚୱୀସାଧିକେନ ପଦସତେନା’’ତି। ତତ୍ଥ କମ୍ମୁପପତ୍ତିକାମଭୱାଦୀନଂ ଇଧ ୱିଭତ୍ତାନଂ ଭାୱନଭୱନଭାୱେନ ଭୱେ ୱିଯ ସୋକାଦୀନଂ

ଜରାମରଣସ୍ସ ୱିଯ ଅନିଟ୍ଠତ୍ତା ତନ୍ନିଦାନଦୁକ୍ଖଭାୱେନ ଚ ଜରାମରଣେ ଅନ୍ତୋଗଧତାଯ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦସ୍ସ ଦ୍ୱାଦସପଦତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଏତ୍ଥ ଚ ପାଠଇଯଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାନମ୍ପି ସତିପଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହଣଂ କରୋନ୍ତୋ ତେସଂ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱାପି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନଯମାତିକାଦିକା ଲକ୍ଖଣମାତିକନ୍ତା ମାତିକା ପକରଣନ୍ତରାସାଧାରଣତାଯ ଧାତୁକଥାଯ ମାତିକା ନାମ, ତସ୍ସା ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ୱୁତ୍ତୋ ୱିଭଜିତବ୍ବାନଂ ଉଦ୍ଦେସୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରମାତିକା ନାମାତି ଇମମତ୍ଥଂ ପକାସେନ୍ତୋ ‘‘ଅଯଞ୍ହି’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱାତି ଯଥା ‘‘ସବ୍ବାପି…ପେ… ମାତିକା’’ତି ଅଯଂ ଧାତୁକଥାମାତିକତୋ ବହିଦ୍ଧା ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଧାତୁକଥାଯ ଅବ୍ଭନ୍ତରେଯେୱାତି ଚ ଧାତୁକଥାମାତିକାଯ ଅବ୍ଭନ୍ତରେଯେୱାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଦାୱେଣିକମାତିକାଅବ୍ଭନ୍ତରେ ହି ଠପିତା ତସ୍ସାଯେୱ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଠପିତାତି ୱୁତ୍ତା । ଅଥ ୱା ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱାତି ଯଥା ‘‘ସବ୍ବାପି… ପେ… ମାତିକା’’ତି ଏତେନ ୱଚନେନ ଧାତୁକଥାତୋ ବହିଭୂତା କୁସଲାଦିଅରଣନ୍ତା ମାତିକା ପକରଣନ୍ତରଗତା ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଧାତୁକଥାଯ ଅବ୍ଭନ୍ତରେଯେୱାତି ଚ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଅବ୍ଭନ୍ତରେ ଏୱ ସରୂପତୋ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଠପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବସ୍ସ ଅଭିଧମ୍ମସ୍ସ ମାତିକାଯ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ୱିକିଣ୍ଣଭାୱେନ ପକିଣ୍ଣକତା ୱେଦିତବ୍ବା।

୩। ନଯମୁଖମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୩। ନଯାନଂ ପୱତ୍ତିଦ୍ୱାରଭୂତା ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହୱିଯୋଗୀସହଯୋଗୀଧମ୍ମା ନଯମୁଖାନୀତି ତେସଂ ଉଦ୍ଦେସୋ ନଯମୁଖମାତିକା। ଚୁଦ୍ଦସପି ହି ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗାନଂ ୱୋମିସ୍ସକତାୱସେନ ପୱତ୍ତାତି ଯେହି ତେ ଚତ୍ତାରୋପି ହୋନ୍ତି, ତେ ଧମ୍ମା ଚୁଦ୍ଦସନ୍ନମ୍ପି ନଯାନଂ ମୁଖାନି ହୋନ୍ତୀତି। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦାଦୀସୁ ସଚ୍ଚାଦୀହିପି ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହୋ ଯଦିପି ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ପନ ସଙ୍ଗାହକଭୂତେହି ତେହି ୱୁତ୍ତୋ, ନ ସଙ୍ଗହଭୂତେହି, ସୋପି ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା ଆଯତନସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତିଆଦିନା ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଧମ୍ମଦ୍ୱାରେ ତତ୍ଥାପି ଖନ୍ଧାଦୀହେୱ ସଙ୍ଗହେହି ନିଯମେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ‘‘ତୀହି ସଙ୍ଗହୋ, ତୀହି ଅସଙ୍ଗହୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଧମ୍ମଦ୍ୱାରେପି ପନ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଚ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଅରଣନ୍ତାନଂ ଯଥାସମ୍ଭୱଂ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗା ଚତୂହେୱ ଖନ୍ଧେହି ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ଚତୂହି ସମ୍ପଯୋଗୋ,ଚତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନନୁ ଚ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ରୂପନିବ୍ବାନେହିପି ହୋତି, କସ୍ମା ‘‘ଚତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ରୂପନିବ୍ବାନେହି ଭୱନ୍ତସ୍ସପି ଚତୂହେୱ ଭାୱତୋ। ନ ହି ରୂପଂ ରୂପେନ ନିବ୍ବାନେନ ୱା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ହୋତି, ନିବ୍ବାନଂ ୱା ରୂପେନ, ଚତୂହେୱ ପନ ଖନ୍ଧେହି ହୋତୀତି ଚତୁନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ରୂପନିବ୍ବାନେହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋପି ୱିପ୍ପଯୁଜ୍ଜମାନେହି ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ନିଯମିତୋ ତେହି ୱିନା ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ। ସୋ ଚାଯଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସ, ଅନାରମ୍ମଣଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେହି ମିସ୍ସକସ୍ସ ଚ ନ ହୋତି, ଅନାରମ୍ମଣସ୍ସ ପନ ମିସ୍ସକସ୍ସ ଚ ସାରମ୍ମଣେନ, ସାରମ୍ମଣସ୍ସ ସାରମ୍ମଣେନ ଅନାରମ୍ମଣେନ ମିସ୍ସକେନ ଚ ହୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୪। ଲକ୍ଖଣମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୪। ସଙ୍ଗହୋଯେୱ ସଙ୍ଗହନଯୋ। ସଭାଗୋ। ୱିସଭାଗୋତି ଏତସ୍ସ ‘‘ତୀହି ସଙ୍ଗହୋ, ତୀହି ଅସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଏତେନ, ‘‘ଚତୂହି ସମ୍ପଯୋଗୋ, ଚତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି ଏତେନପି ୱିସୁଂ ଯୋଜନା କାତବ୍ବା। ତେନ ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋ ଚ ସଭାଗୋ ୱିସଭାଗୋ ଚ ଭାୱୋ, ତଥା ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଚାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଯସ୍ସ ୱା ସଙ୍ଗହୋ ଚ ଅସଙ୍ଗହୋ ଚ, ସୋ ଧମ୍ମୋ ସଭାଗୋ ୱିସଭାଗୋ ଚ, ତଥା ଯସ୍ସ ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଚ, ସୋପି ସଭାଗୋ ୱିସଭାଗୋ ଚାତି। ତତ୍ଥ ଯେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂତି ଧମ୍ମା ଗଣନଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ସୋ ରୁପ୍ପନାଦିକୋ ସମାନଭାୱୋ ସଙ୍ଗହେ ସଭାଗତା, ଏକୁପ୍ପାଦାଦିକୋ ସମ୍ପଯୋଗେ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୫। ବାହିରମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୫।ଏୱଂ ଧାତୁକଥାଯ ମାତିକତୋ ବହି ଠପିତତ୍ତାତି ‘‘ସବ୍ବାପି…ପେ… ମାତିକା’’ତି ଏତେନ ଠପନାକାରେନ ବହି ପିଟ୍ଠିତୋ ଠପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ୱା ଠପନାକାରେନ କୁସଲାଦୀନଂ ଅରଣନ୍ତାନଂ ଇଧ ଅଟ୍ଠପେତ୍ୱା ଧାତୁକଥାଯ ମାତିକତୋ ବହି ପକରଣନ୍ତରମାତିକାଯ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ମାତିକାଭାୱେନ ଠପିତତ୍ତା ତଥା ପକାସିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋତିଆଦୀସୁ ସଙ୍ଗହୋ ଏକୱିଧୋୱ, ସୋ କସ୍ମା ‘‘ଚତୁବ୍ବିଧୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋତି? ସଙ୍ଗହୋତି ଅତ୍ଥଂ ଅୱତ୍ୱା ଅନିଦ୍ଧାରିତତ୍ଥସ୍ସ ସଦ୍ଦସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋତିଆଦୀସୁ ସଦ୍ଦେସୁ ସଙ୍ଗହସଦ୍ଦୋ ତାୱ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥୋପି ୱା

ଅନିଦ୍ଧାରିତଵିସେସୋ ସାମଞ୍ଞେନ ଗହେତବ୍ବତଂ ପତ୍ତୋ ‘‘ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋ’’ତିଆଦୀସୁ ‘‘ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଵୁତ୍ତୋତି ନ କୋଚି ଦୋସୋ। ନିଦ୍ଧାରିତେ ହି ଵିସେସେ ତସ୍ସ ଏକଵିଧତା ସିଯା, ନ ତତୋ ପୁବ୍ବେତି। ଜାତିସଦ୍ଦସ୍ସ ସାପେକ୍ଖସଦ୍ଦତ୍ତା ‘‘ଜାତିଯା ସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଵୁତ୍ତେ ‘‘ଅତ୍ତନୋ ଜାତିଯା’’ତି ଵିଞ୍ଞାଯତି ସମ୍ବନ୍ଧାରହସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଵୁତ୍ତତ୍ତାତି ଜାତିସଙ୍ଗହୋତି ରୂପକଣ୍ଡେ ଵୁତ୍ତୋ ସଜାତିସଙ୍ଗହୋ ଵୁତ୍ତୋ ହୋତି।

ଏତ୍ଥ ନଯମାତିକାଯ ‘‘ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋ, ସମ୍ପଯୋଗୋ ଵିପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି ଇମେ ଦ୍ଵେ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଵିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଧମ୍ମଵିସେସଂ ଅନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା ସାମଞ୍ଞେନ ଧମ୍ମାନଂ ପୁଚ୍ଛନଵିସ୍ସଜ୍ଜନନଯୌଦ୍ଦେସା, ଅଵସେସା ନିଦ୍ଧାରେତ୍ଵା। ‘‘ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ହି ‘‘ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଂ ଅସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି ଵତ୍ତବ୍ବେ ଏକସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋପୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ସଙ୍ଗହିତଵିସେସଵିସିଟ୍ଠୋ ଯୋ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ଧମ୍ମଵିସେସୋ, ତନ୍ନିସ୍ସିତୋ ଅସଙ୍ଗହିତତାସଙ୍ଖାତୋ ପୁଚ୍ଛାଵିସ୍ସଜ୍ଜନନଯୋ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ହୋତି, ‘‘ସଙ୍ଗହିତେନା’’ତି ଚ ଵିସେସନେ କରଣଵଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋ ତତିଯାଦୀସୁ ଦସମାଵସାନେସୁ ନଯୁଦ୍ଦେସେସୁ ଛଟ୍ଠଵଜ୍ଜେସୁ। ତେସୁପି ହି ଵୁତ୍ତନଯେନ ଦ୍ଵୀହି ଦ୍ଵୀହି ପଦେହି ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଵିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଧମ୍ମଵିସେସନିଦ୍ଧାରଣଂ କତ୍ଵା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଅନ୍ତିମପଦସଦିସେନ ତତିଯପଦେନ ପୁଚ୍ଛନଵିସ୍ସଜ୍ଜନନଯା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି। ତତ୍ଥ ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମେସୁ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ, ସତ୍ତମାଦୀସୁ ଚ ଚତୂସୁ ସହଯୋଗେ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନ ଦୁତିଯତତିଯେସୁ ଵିଯ ସମାନାଧିକରଣେ ଵିସେସନେ। ତତ୍ଥ ହି ସଭାଵନ୍ତରେନ ସଭାଵନ୍ତରସ୍ସ ଵିସେସନଂ କତଂ, ଏତେସୁ ଧମ୍ମନ୍ତରେନ ଧମ୍ମନ୍ତରସ୍ସାତି। ଏକାଦସମାଦୀସୁ ପନ ଚତୂସୁ ଆଦିପଦେନେଵ ଧମ୍ମଵିସେସନିଦ୍ଧାରଣଂ କତ୍ଵା ଇତରେହି ପୁଚ୍ଛନଵିସ୍ସଜ୍ଜନନଯା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠା। ଵିସେସନେ ଏଵ ଚେତ୍ଥ କରଣଵଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପୁଚ୍ଛାଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନଞ୍ହି ନିସ୍ସଯଭୂତା ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗହିତତାଦିଵିସେସେନ କରଣଭୂତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତାଦିଭାଵଂ ଅତ୍ତନୋ ଵିସେସେନ୍ତୀତି।

ଵିକପ୍ପତୋତି ଵିଵିଧକପ୍ପନତୋ, ଵିଭାଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନାତି ଅଧିମୋକ୍ଖସମ୍ପଯୋଗଵସେନ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନ ଵୁତ୍ତା ଚ ସବ୍ବେ ଚ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନ ଵୁତ୍ତସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା, ତେସଂ ସାଧାରଣଵସେନାତି ଏଵମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ହି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନ ଵୁତ୍ତାନଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାନଂ ସାଧାରଣଵସେନ ଵୁତ୍ତୋ, ଇତରେ ସବ୍ବେସନ୍ତି। ତତ୍ଥ ସାଧାରଣା ପସଟା ପାକଟା ଚାତି ଆଦିତୋ ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବା, ତସ୍ମା ତେସଂ ସଙ୍ଗହାଦିପରିଗ୍ଗହତ୍ଥଂ ଉଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ଅସାଧାରଣାପି ପନ ପରିଗ୍ଗହେତବ୍ବାଵାତି ତେସୁ ମହାଵିସଯେନ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ସଙ୍ଗହାଦିପରିଗ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ। ‘‘ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନ ଵୁତ୍ତା’’ତି ଚ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହଵଣ୍ଣନାଯଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦଵିଭଙ୍ଗେ ଚ ଵଚନଂ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଵସେନ ଯେ ଵୁତ୍ତା, ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ସାଧାରଣତୋତି ପନ ଅତ୍ଥେ ସତି ସାଧାରଣାସାଧାରଣେସୁ ଵତ୍ତବ୍ବେସୁ ଯୋ ଅସାଧାରଣେସୁ ମହାଵିସଯୋ ଅଧିମୋକ୍ଖୋ, ତସ୍ସ ଵସେନ ଵୁତ୍ତସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସାଧାରଣତୋ ଫସ୍ସାଦଯୋ ସବ୍ବସାଧାରଣାତି ଅଧିମୋକ୍ଖୋ ଚ ଅସାଧାରଣେସୁ ମହାଵିସଯୋତି କତ୍ଵା ଵୁତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ତାଦିସସ୍ସ ଅଭାଵାତି ଅଯମଧିପ୍ପାଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପନେତ୍ଥ ରୂପମିସ୍ସକତ୍ତା ନ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଵେଦିତବ୍ବଂ, ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ପନ ଅସମାଧିସଭାଵା ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦେନେଵ ସାମଞ୍ଞଵିସେସସଦ୍ଦେହି ଚ ସମାଧିସଭାଵା ଵିସେସସଦ୍ଦଵଚନୀଯଂ ଅଞ୍ଞଂ ବ୍ୟାପେତବ୍ବଂ ନିଵତ୍ତେତବ୍ବଞ୍ଚ ନତ୍ଥୀତି ଅନଞ୍ଞବ୍ୟାପକନିଵତ୍ତକସାମଞ୍ଞଵିସେସଦୀପନତୋ ତସ୍ସେଵ ଧମ୍ମସ୍ସ ଭେଦଦୀପକେହି ଵତ୍ତବ୍ବା, ନ ସୁଖାଦିସଭାଵା ଵେଦନା ଵିଯ ଵୁତ୍ତଲକ୍ଖଣଵିପରୀତେହି ସାମଞ୍ଞଵିସେସସଦ୍ଦେହେଵ, ତସ୍ମା ‘‘ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା’’ତି ଅଯଂ ସାମଞ୍ଞସଦ୍ଦୋ ସମାଧିସଭାଵେ ଵିସେସସଦ୍ଦନିରପେକ୍ଖୋ ପଵତ୍ତମାନୋ ସଯମେଵ ଵିସେସସଦ୍ଦମାପଜ୍ଜିତ୍ଵା ଅସମାଧିସଭାଵମେଵ ପକାସେଯ୍ୟ, ଇତରୋ ଚ ସମାଧିସଭାଵମେଵାତି ଦ୍ଵିଧା ଭିନ୍ନା ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଅସାଧାରଣା ଚେଵ ଅପ୍ପଵିସଯା ଚାତି ଇଧ ଉଦ୍ଦେସଂ ନ ଅରହତି। ଅଭିନ୍ନାପି ଵା ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଵିଯ ପାକଟତ୍ତାଭାଵତୋ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମନିସ୍ସଯେନ ଵତ୍ତବ୍ବତୋ ଚ ସା ଜୀଵିତଞ୍ଚ ନ ଅରହତୀତି ନ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି।

ମାତିକାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୧। ପଠମନଯୋ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହପଦଵଣ୍ଣନା

୧। ଖନ୍ଧପଦଵଣ୍ଣନା

୬। ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୁଯୋମହନ୍ତରେ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟଧମ୍ମଭାଵେନ ଵୁତ୍ତା, ତେସଂ ପନ ସଭାଵତୋ ଅଭିଞ୍ଞାତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତାଦିଵିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସଚ୍ଚାନି, ଅଧିପତିଯାଦିକିଚ୍ଚଵିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ଚ ଵୁତ୍ତାନୀତି ସଚ୍ଚାଦିଵିସେସୋ ଵିଯ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହଵିସେସୋ ଚ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିସ୍ସିତୋ ଵୁଚ୍ଚମାନୋ ସୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ ହୋତୀତି ‘‘ତୀହି ସଙ୍ଗହୋ। ତୀହି ଅସଙ୍ଗହୋ’’ତି ନଯମୁଖମାତିକା

ଠପିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘ଚତୂହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗା ଚ ଅଭିଞ୍ଞେଯ୍ୟନିସ୍ସଯେନ ଖନ୍ଧାଦୀହେୱ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାତି। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନାତି ଯେ ଧମ୍ମା ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତେସଂ ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱେନ ସଭାଗତା ହୋତୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱସଙ୍ଖାତେନ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱଚନସଙ୍ଖାତେନ ୱା ଗଣନେନ ସଙ୍ଗହଂ ଗଣନଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନାହ ‘‘ଯଞ୍ହି କିଞ୍ଚୀ’’ତିଆଦି। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋତି ହି ସଙ୍ଗହିତବ୍ବଧମ୍ମୋ ଦସ୍ସିତୋ। ଯେନ ସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗଯ୍ହତି, ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ ‘‘ଏକେନ ଖନ୍ଧେନା’’ତି ୱଚନଂ। ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧଗଣନେସୁ ଏକେନ ଖନ୍ଧଗଣନେନ ଗଣିତୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଯସ୍ମା ଚ ଖନ୍ଧାଦିୱଚନେହି ସଙ୍ଗହୋ ୱୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଉପରି ‘‘ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା’’ତିଆଦିଂ ୱକ୍ଖତୀତି।

ଅସଙ୍ଗହନଯନିଦ୍ଦେସେତି ଇଦଂ ‘‘ସଙ୍ଗହୋ ଅସଙ୍ଗହୋ’’ତି ଏତସ୍ସେୱ ନଯସ୍ସ ଏକଦେସନଯଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ନଯନ୍ତରତାଯାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକାଯେୱ ଚେତ୍ଥ ଦୁକତିକଚତୁକ୍କା ଦସ୍ସିତାତି ଏତେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକା ପୁରିମେନ ଯୋଜିଯମାନେ ୱିସେସୋ ନତ୍ଥୀତି ପଚ୍ଛିମେହେୱ ଯୋଜେତ୍ୱା ତଯୋ ଦୁକା ଦ୍ୱେ ତିକା ଏକୋ ଚତୁକ୍କୋ, ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକା ଦ୍ୱେ ଦୁକା ଏକୋ ତିକୋ, ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକୋ ଏକୋ ଦୁକୋତି ଏତେ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। ତେସଂ ପନ ଭେଦତୋ ପଞ୍ଚକପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନନ୍ତରଂ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବଂ ସଂଖିତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱା ସକ୍କା ଞାତୁନ୍ତି ପାଳିଂ ନ ଆରୋପିତନ୍ତି।

ଆଯତନପଦାଦିୱଣ୍ଣନା

୪୦।ଯସ୍ମାଚ ଦୁକତିକେସୂତି ଯଦିପି ଏକକେପି ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ଏକକେ ପନ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯସୋତିନ୍ଦ୍ରିଯସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଦୁକାଦୀସୁ ଅସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଦିଟ୍ଠଂ। ନ ହେତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁସୋତଚକ୍ଖୁସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ, ନାପି ଦୁକେହି ତିକସ୍ସ, ଇଧ ପନ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯଦୁକ୍ଖମଗ୍ଗଦୁକାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ତିକେନ ଚ ସଦିସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ଦୁକତିକେସ୍ୱେୱ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତଂ ସମୁଦଯାନନ୍ତରଂ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସ୍ସ ୱଚନେ କାରଣଂ ୱଦତି।

୬। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱଣ୍ଣନା

୬୧। ‘‘ପୁଚ୍ଛଂ ଅନାରଭିତ୍ୱା ଅୱିଜ୍ଜା ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ, ଅୱିଜ୍ଜାପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଖାରା ଏକେନ ଖନ୍ଧେନା’’ତି ଲିଖିତକେପି ପମାଦୱସେନ ‘‘ଅୱିଜ୍ଜା ଏକେନ ଖନ୍ଧେନା’’ତି ଇଦଂ ନ ଲିଖିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସରୂପେକଦେସେନ ୱା କତ୍ୱା ଅୱିଜ୍ଜାୱଚନେନ ଅୱିଜ୍ଜାୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି। ସବ୍ବମ୍ପି ୱିପାକୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିପାକଗ୍ଗହଣେନ ୱିସେସନଂ ନ କାତବ୍ବଂ। କୁସଲାଦୀନମ୍ପି ହି ୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ଧାତୁକଥାଯଂ ସଙ୍ଖାରପଚ୍ଚଯାୱିଞ୍ଞାଣାଦିପଦେହି ସଙ୍ଗହିତତା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ ‘‘ୱିପାକା ଧମ୍ମା’’ତି ଇମସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାସଦିସେନ ତେସଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଦସ୍ସିତା, ଇଧ ଚ ନାମରୂପସ୍ସ ଏକାଦସହାଯତନେହି ସଙ୍ଗହୱଚନେନ ଅକମ୍ମଜାନମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତତା ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି।

୭୧। ଜାଯମାନପରିପଚ୍ଚମାନଭିଜ୍ଜମାନାନଂ ଜାଯମାନାଦିଭାୱମତ୍ତତ୍ତା ଜାତିଜରାମରଣାନି ପରମତ୍ଥତୋ ୱିନିବ୍ଭୁଜିତ୍ୱା ଅନୁପଲବ୍ଭମାନାନି ପରମତ୍ଥାନଂ ସଭାୱମତ୍ତଭୂତାନି, ତାନି ରୂପସ୍ସ ନିବ୍ବତ୍ତିପାକଭେଦଭୂତାନି ରୁପ୍ପନଭାୱେନ ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମସଭାଗାନି, ଅରୂପାନଂ ପନ ନିବ୍ବତ୍ତିଆଦିଭୂତାନି ରୂପକଲାପଜାତିଆଦୀନି ୱିଯ ସହୁପ୍ପଜ୍ଜମାନଚତୁକ୍ଖନ୍ଧକଲାପନିବ୍ବତ୍ତିଆଦିଭାୱତୋ ଏକେକଭୂତାନି ୱେଦିଯନସଞ୍ଜାନନୱିଜାନନେହି ଏକନ୍ତପରମତ୍ଥକିଚ୍ଚେହି ଅଗଯ୍ହମାନାନି ସଙ୍ଖତାଭିସଙ୍ଖରଣେନ ଅନେକନ୍ତପରମତ୍ଥକିଚ୍ଚେନ ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମସଭାଗାନି, ତଥା ଦୁୱିଧାନିପି ତାନି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ଏକନ୍ତପରମତ୍ଥକିଚ୍ଚେହି ଅଗଯ୍ହମାନାନି ନିସ୍ସତ୍ତଟ୍ଠେନ ଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୁଧମ୍ମେହି ସଭାଗାନି, ତେନ ତେହି ଖନ୍ଧାଦୀହି ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ‘‘ଜାତି ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହୀ’’ତିଆଦିମାହ।

ପଠମନଯସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯନଯୋ ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୧୭୧। ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ ଯଂ ତଂ ଉଦ୍ଦେସେ ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହିତତାୱିସିଟ୍ଠଂ ଅସଙ୍ଗହିତଂ ଧମ୍ମଜାତଂ ନିଦ୍ଧାରିତଂ, ତଦେୱ ତାୱ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଆହ। ସବ୍ବତ୍ଥ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହସାମଞ୍ଞାନଂ ନିଚ୍ଚଂ ୱିସେସାପେକ୍ଖତ୍ତା ଭେଦନିସ୍ସିତତ୍ତା ଚ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ସୱିସେସାୱ ଖନ୍ଧାଦିଗଣନା ସୁଦ୍ଧା। ତତ୍ଥ ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତୱଚନମତ୍ତେନ ଧମ୍ମୱିସେସସ୍ସ ନିଦ୍ଧାରିତତ୍ତା ତୀସୁ ସଙ୍ଗହେସୁ ଏକେନ ଦ୍ୱୀହି ୱା ଯେ ସଙ୍ଗହିତା ହୁତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେହି ଅସଙ୍ଗହିତା,

ତେଯେୱ ଧମ୍ମା ‘‘ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଏତ୍ତକେନେୱ ଦସ୍ସେତବ୍ବା ସିଯୁଂ, ତେସଂ ପନ ଏୱଂୱିଧାନଂ ଅସମ୍ଭୱା ନଯମାତିକାଯ ଚ ଅବ୍ଭନ୍ତରବାହିରମାତିକାପେକ୍ଖତ୍ତା ଉଦ୍ଦେସେପି ଯଂ ଯଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅରଣନ୍ତେସୁ ସଙ୍ଗାହକଂ, ତଂ ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତଂ ନିଦ୍ଧାରିତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ତେନ ତେନ ସଙ୍ଗାହକେନ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଂ ଧମ୍ମଂ ନିଯମେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନା’’ତିଆଦିମାହ। ଯତ୍ଥ ହି ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଧମ୍ମୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମିଂ ପଠମନଯେ ଛଟ୍ଠନଯେ ଚ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଭାୱେନ, ଇତରେସୁ ଚ ଯଂ ଯଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ନିଦ୍ଧାରିତଂ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ନିଯାମକଭାୱେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଅରଣନ୍ତା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି।

ତତ୍ଥ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ…ପେ… ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଧାତୁଯା’’ତି କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ କରଣନିଦ୍ଦେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ‘‘ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଆଯତନସଙ୍ଗହେନ ଧାତୁସଙ୍ଗହେନା’’ତି କରଣତ୍ଥେ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯେନ ଯେନ ସଙ୍ଗାହକେନ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେସୁ ତେନ ତେନ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବାସଙ୍ଗହେତବ୍ବଂ ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥି, ତଂ ତଦେୱ ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ଉଦ୍ଧଟଂ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ପନ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବୋ ଅଞ୍ଞୋ ଧମ୍ମୋ ନତ୍ଥି, ତଥା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି , ନ ଚ ସୋ ଏୱ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ୱା ହୋତି। ଯଞ୍ଚ ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗହିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ନ ତସ୍ସେୱ ତେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାୱେନ ପନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱଚନେନ ୱା ଗହିତତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ପକାସିତୋଯମତ୍ଥୋ।

ଯଦି ଚ ସୋ ଏୱ ତେନ ସଙ୍ଗଯ୍ହେଯ୍ଯ, ସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ – ‘‘ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା ଆଯତନସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା ଧାତୁସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା, ତେ ଧମ୍ମା ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନାଯତନେନ ସତ୍ତହି ଧାତୂହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା’’ତିଆଦି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଯଥା ଚିତ୍ତଂ ଚିତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଞ୍ଚ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗହିତୋ ଅସଙ୍ଗହିତୋ ଚ ନ ହୋତି, ତଥା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି। ନ ହି ସୋ ଏୱ ତସ୍ସ ସଭାଗୋ ୱିସଭାଗୋ ଚାତି। ତେନେୱ ନ ଏକଦେସୋ ୱିଯ ସମୁଦାଯସ୍ସ, ସମୁଦାଯୋ ଏକଦେସାନଂ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ। ଯଥା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ, ଧମ୍ମାଯତନଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ, ସରଣା ଧମ୍ମା ଚତୁନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ। ସମୁଦାଯନ୍ତୋଗଧାନଞ୍ହି ଏକଦେସାନଂ ନ ୱିଭାଗୋ ଅତ୍ଥି, ଯେନ ତେ ସମୁଦାଯସ୍ସ ସମୁଦାଯୋ ଚ ତେସଂ ସଭାଗୋ ୱିସଭାଗୋ ଚ ସିଯାତି, ତଥା ନ ସମୁଦାଯୋ ଏକଦେସସଭାଗୱିସଭାଗାନଂ ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ। ଯଥା ଧମ୍ମାଯତନଂ ସୁଖୁମରୂପସଭାଗସ୍ସ ୱେଦନାଦିୱିସଭାଗସ୍ସ ଚ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସସ୍ସ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ, ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ରୂପାରୂପଜୀୱିତସଭାଗୱିସଭାଗସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସସ୍ସ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସସ୍ସ ଚ ଜୀୱିତୱଜ୍ଜସ୍ସ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନେୱ। ନ ହି ଏକଦେସସଭାଗଂ ସମୁଦାଯସଭାଗଂ, ନାପି ଏକଦେସୱିସଭାଗଂ ସମୁଦାଯୱିସଭାଗନ୍ତି, ତସ୍ମା ସତିପି ଅତ୍ତତୋ ଅତ୍ତନି ଅନ୍ତୋଗଧତୋ ଅତ୍ତେକଦେସସଭାଗତୋ ଚ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତମେୱ ଏତେସଂ ନତ୍ଥି, ଯେନ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗାହକା ସିଯୁନ୍ତି ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ଏୱ ଏୱରୂପାନଂ ଅଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଯଂ ପନ ‘‘ଧମ୍ମାଯତନଂ ଅସଙ୍ଖତଂ ଖନ୍ଧତୋ ଠପେତ୍ୱା ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି (ଧାତୁ। ୨୫), ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନଞ୍ଚ ସୋତାଯତନଞ୍ଚ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି (ଧାତୁ। ୨୬) ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତେନ ଏକଦେସାନଂ ସମୁଦାଯସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ, ସମୁଦାଯସ୍ସ ଚ ଏକଦେସସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି, ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଗଣନଭେଦେହି ପନ ଧମ୍ମାଯତନସ୍ସ ଗଣେତବ୍ବାଗଣେତବ୍ବଭାୱେନ ପଞ୍ଚଧା ଭିନ୍ନତଂ, ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନଂ ଏକକ୍ଖନ୍ଧଗଣନେନ ଗଣେତବ୍ବତାଯ ଏକୱିଧତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖାନଂ ଗଣେତବ୍ବାଗଣେତବ୍ବାନଂ ତଂତଂଗଣନେହି ଗଣନଦସ୍ସନମତ୍ତମେୱ ହି ପଠମନଯୋ କମ୍ମକରଣମତ୍ତସବ୍ଭାୱା, ଦୁତିଯାଦଯୋ ପନ ସଙ୍ଗାହକାସଙ୍ଗାହକେହି ସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତାନଂ ଅଗଣନାଦିଦସ୍ସନାନି କତ୍ତୁକରଣକମ୍ମତ୍ତଯସବ୍ଭାୱା । ତଥା ପଠମନଯେ ତଥା ତଥା ଗଣେତବ୍ବାଗଣେତବ୍ବଭାୱସଙ୍ଖାତୋ ତଂତଂଖନ୍ଧାଦିଭାୱାଭାୱୋ ସଭାଗୱିସଭାଗତା , ଦୁତିଯାଦୀସୁ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଧମ୍ମଦସ୍ସନେ ସଙ୍ଗାହକସଙ୍ଗହେତବ୍ବାନଂ ସମାନକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ ସଭାଗତା, ତଦଭାୱୋ ଚ ୱିସଭାଗତା। ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ତଂତଂଖନ୍ଧାଦିଭାୱାଭାୱୋ ଏୱାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋତି।

ସମୁଦଯସଚ୍ଚସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯସଦିସାନି ପନ ତେହି ସଙ୍ଗହେତବ୍ବମେୱ ଅତ୍ଥି, ନ ସଙ୍ଗହିତଂ ଅସଙ୍ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ନ ଉଦ୍ଧଟାନି। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସଦିସାନି ତେହି ୱିସଭାଗସମୁଦାଯଭୂତେହି ଅନେକକ୍ଖନ୍ଧେହି ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହେତବ୍ବଂ, ଇତରେହି ଅସଙ୍ଗହେତବ୍ବଞ୍ଚ ନତ୍ଥୀତି ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ। ଏୱଂ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ଉଭଯାଭାୱତୋ ଚ ଯଥାୱୁତ୍ତସଦିସାନି ଅନୁଦ୍ଧରିତ୍ୱା ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାସଙ୍ଗାହକତ୍ତଭାୱତୋ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନେୱ ଉଦ୍ଧଟାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ତତ୍ଥ ‘‘ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତା’’ତି ଚକ୍ଖାଯତନୱଜ୍ଜା ରୂପଧମ୍ମା ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋତି। ନ ହି ଏକଦେସୋ ସମୁଦାଯସଙ୍ଗାହକୋତି ଦସ୍ସିତମେତନ୍ତି।

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଖନ୍ଧପଦେନାତି ଖନ୍ଧପଦସଙ୍ଗହେନାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ସଙ୍ଗାହକେନାତି। ‘‘କେନଚି ସଙ୍ଗାହକେନା’’ତି ଇଦଂ ପନ ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ତଂ ପନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ତଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ସଙ୍ଗାହକେସୁ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ହି…ପେ… ସଙ୍ଗହିତୋତି ଏତେନ ନଯେନ ଚକ୍ଖାଯତନେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ ସଙ୍ଗହିତୋ, ସୋ ଚ ଅଡ୍ଢେକାଦସହି ଆଯତନଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଏୱଂ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନିପି ନ ଗହେତବ୍ବାନୀତି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚେ? ନାପଜ୍ଜତି। ନ ହି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିୱାରଣଂ ଏୱସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଗାହକତୋ ଅଞ୍ଞନିୱାରଣଂ। ସୋ ଚାତିଆଦି ଚ ନ ନିରପେକ୍ଖୱଚନଂ, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଗାହକାପେକ୍ଖନ୍ତି। କଥଂ? ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ ସଙ୍ଗହିତୋତି ଯଥା ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଚକ୍ଖାଯତନତୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତଂ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତଂ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ ସିଯା, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ପନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୁତ୍ତୋ। ସିଯା ପନେତଂ ''ସୋ ଏୱ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତୂ''ତି, ତଂ ନିୱାରେନ୍ତୋ ଆହ ''ସୋ ଚ ଅଡ୍ଢେକାଦସହି ଆଯତନଧାତୂହି ଅସଙ୍ଗହିତୋ ନାମ ନତ୍ଥୀ''ତି । ଏତ୍ଥ ଚ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନା''ତି ଆନେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ୱା ତଦେକଦେସାନଂ ୱା ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗାହକୋ ଅସଙ୍ଗାହକୋ ଚ ନ ହୋତୀତି ଇମିନା ପରିଯାଯେନ ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୁଜ୍ଜତି, ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ତଦେକଦେସାନଂ ୱା ଅଡ୍ଢେକାଦସହି ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତତାଯ। ନ ହି ସା ସଙ୍ଗହିତତା ଅତ୍ଥି। ଯଦି ସିଯା, ସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋପି ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋ ସିଯା। ତେନ ହି ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ତଦେକଦେସୋ ୱା ସଙ୍ଗହିତା ସିଯୁଂ, ଅତ୍ଥି ଚ ତେସଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତାତି।

ଏୱଂ ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାୱତୋ ଏତାନି, ଅଞ୍ଞାନି ଚାତି ଏତ୍ଥାପି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ୱିଯ ଏତେହି ଅଞ୍ଞେହି ଚ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାୱତୋ ଏତାନି ଅଞ୍ଞାନି ଚ ଯଥା ୱା ତଥା ୱା ଏତାନି ୱିଯ ଅଯୁଜ୍ଜମାନୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତା ଏୱରୂପାନି ପଦାନି ସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ନ ଗହିତାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ତତ୍ଥ ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ହି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋୱ ସଙ୍ଗହିତୋ''ତି, ତଂ ତେନେୱ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତାସଙ୍ଗହିତତ୍ତାଭାୱଦସ୍ସନେନ ନିୱାରିତଂ। ଯଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଞ୍ଚ ସତିପି ସଙ୍ଗହିତତ୍ତେ ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାୱତୋତି ୱିଞ୍ଞାଯମାନଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀସୁ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ୟ ସତି ତେହି ସଙ୍ଗହିତେ ତଦସଙ୍ଗହିତତ୍ତାଭାୱତୋ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ପନ ସଙ୍ଗହିତମେୱ ନତ୍ଥି, କୁତୋ ତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତତା ଭୱିସ୍ସତି, ତସ୍ମା ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱୋ ଏୱେତ୍ଥ ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ। ସଙ୍ଗହିତତ୍ତାଭାୱେନ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତଂ ଯଦିପି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିନା ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନି ଅନ୍ତୋଗଧସ୍ସ ଅତ୍ତେକଦେସସଭାଗସ୍ସ ଚ ନତ୍ଥି, ଅଞ୍ଞସ୍ସ ପନ ଅତ୍ଥୀତି ନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀସୁ ୱିଯ ଉଭଯାଭାୱୋ ଚେତ୍ଥ ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ଭୱିତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି। ଧମ୍ମାଯତନଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଞ୍ଚ ଖନ୍ଧଚତୁକ୍କଦୁକାଦିସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ ସତି ନ ତେସଂ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ତେହି ଧମ୍ମାଯତନଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତତା ନତ୍ଥୀତି ଅସଙ୍ଗହିତତାଯ ଅଭାୱୋ ଅନେକନ୍ତିକୋ, ତସ୍ମା ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଅଗ୍ଗହିତାନଂ ଅଗ୍ଗହଣେ, ଗହିତାନଞ୍ଚ ଗହଣେ କାରଣଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି।

ଅନିଦସ୍ସନଂ ପୁନଦେୱ ସପ୍ପଟିଘନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନିଦସ୍ସନନ୍ତି ଏତେନ ''ସନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତେନ ସପ୍ପଟିଘସଦ୍ଦେନ ସଦ୍ଧିଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ଅନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘା ଦସ୍ସିତା। ପୁନଦେୱାତି ଏତେନ ତତ୍ଥେୱ ଅୱିସିଟ୍ଠଂ ସନିଦସ୍ସନପଦଂ ନିୱତ୍ତେତ୍ୱା ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ସନିଦସ୍ସନଦୁକପଦଂ ଦସ୍ସେତି। ''ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଚକ୍ଖାଯତନମେୱେକଂ ସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି ଇଦଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ''ଚକ୍ଖାଯତନେନ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଆଯତନସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି ଚ ''ଅସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସିତୋଯଂ ନଯୋତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ତସ୍ସେୱ ସମୁଦାଯେକଦେସାନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗାହକସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ୱଚନେସୁ ଅସଙ୍ଗାହକଅସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ୱଚନେସୁ ଚ ତଦୱତ୍ତବ୍ବତା ଯୋଜେତବ୍ବା। ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ଏୱ ହି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ଅସଙ୍ଗହିତାନୀତି ନ ୱୁତ୍ତାନି, ନ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋତି।

ଦୁତିଯନଯସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିଯନଯୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୧୭୯। ଅସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତେସୁ ୱେଦନାଦୀନଂ ତିଣ୍ଣଂ ଖନ୍ଧାନଂ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ସୁଖୁମରୂପେନ ସହ ଆଯତନଧାତୁସଭାଗତ୍ତେ ସତିପି ନ ସୁଖୁମରୂପମେୱ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଆଯତନଧାତୁସଭାଗତ୍ତଂ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ନ ତେନ ତାନି ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତାନି। ନ କେୱଲଂ ସଙ୍ଗହିତାନେୱ, ଅସଙ୍ଗହିତାନିପି ତେନ ତାନି ତେହି ସଙ୍ଗହେହି ନ ହୋନ୍ତେୱ ତଦେକଦେସେନ ସୁଖୁମରୂପେନ ଆଯତନଧାତୁସଭାଗତ୍ତା, ସଙ୍ଗହିତାଭାୱୋ ଏୱ ପନ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ, ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ପନ ଅସଙ୍ଗହିତା ନ ତେ ତେହି କଥଞ୍ଚି ସଞ୍ଜିସ୍ସାତି ସବ୍ବଥା ତେ ତେହି ନ ସଙ୍ଗହିତା। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀହି ଚ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସମୁଦାଯଭୂତେହି ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତଂ

ନିବ୍ବାନଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱିଯ ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ସଙ୍ଗହିତଂ ତେହି ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋ ଏୱ ଏୱରୂପାନଂ ଅସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ସନିବ୍ବାନପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସମୁଦାଯଭୂତାନଂ ପନ ଅବ୍ଯାକତଧମ୍ମାଦୀନଂ ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋୱ। ନ ହି ତଂ କଞ୍ଚି ଅତ୍ଥି, ଯସ୍ସ ତେ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗାହକା ସିଯୁଂ, ନ ଚ ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସୋ ଅତ୍ତେକଦେସସଭାଗୋ ଚ ଅତ୍ତନା ଅସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ତନା ଅସଙ୍ଗହିତସଙ୍ଗାହକତ୍ତା ପନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ଗହଣଂ କତନ୍ତି।

ଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯେ ଧମ୍ମାଯତନେନ ସଙ୍ଗହିତା''ତି, ତଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଧମ୍ମାଯତନେନ ହି ନ କୋଚି ଧମ୍ମୋ କେନଚି ସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତୋ ଅତ୍ଥି ୱିସଭାଗକ୍ଖନ୍ଧନିବ୍ବାନସମୁଦାଯତ୍ତା , ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନ ସଯମେୱ ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗାହକଂ ନ ହୋତୀତି ଆଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ଚ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱତୋତି ଦସ୍ସିତୋଯଂ ନଯୋତି ଏତସ୍ସ ଧମ୍ମାଯତନଗଣନେନ ଗଣିତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯାନି…ପେ… ଗହିତାନୀତି ଏତେନ ୱିଞ୍ଞାଣସମ୍ମିସ୍ସଂ ଧମ୍ମାଯତନେକଦେସଂ ଦୀପେନ୍ତାନି ଇଦ୍ଧିପାଦାଦିପଦାନି, ଓଳାରିକରୂପସମ୍ମିସ୍ସଂ ଦୀପେନ୍ତାନି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦାନି, ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ଧମ୍ମାଯତନଂ ଅଦୀପେନ୍ତାନି ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଚକ୍ଖାଯତନାଦିପଦାନି, ସକଲଧମ୍ମାଯତନଦୀପକାନି ଧମ୍ମାଯତନାଦିପଦାନି ଚ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଧମ୍ମାଯତନେକଦେସଂ ଅଞ୍ଞାଯତନେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସଂ ଦୀପେନ୍ତାନି ଗହିତାନୀତି ଦସ୍ସେତି।

ତତିଯନଯଅସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁତ୍ଥନଯୋ ସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୧୯୧। ସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେ ଯସ୍ମା ଯଥା ଦୁତିଯତତିଯନଯା ତିଣ୍ଣଂ ସଙ୍ଗହାନଂ ସଙ୍ଗହଣାସଙ୍ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିୱିସେସେନ ''ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଂ, ଅସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି ଚ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠା, ନେୱଂ ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚମା। ସଙ୍ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଏୱ ହି ସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଗହିତଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ, ଅସଙ୍ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଏୱ ଚ ଅସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତନ୍ତି, ତସ୍ମା ସଙ୍ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିୱିସେସୱିରହେ ସଙ୍ଗହିତଧମ୍ମାସଙ୍ଗହିତଧମ୍ମୱିସେସେ ନିସ୍ସିତା ଏତେ ଦ୍ୱେ ନଯାତି ଏତ୍ଥ କେନଚି ସଙ୍ଗହିତେନ ଧମ୍ମୱିସେସେନ ପୁନ ସଙ୍ଗହିତୋ ଧମ୍ମୱିସେସୋ ସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଗହିତୋ ସଙ୍ଗହିତତାଯ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବୋ ଚ, ତମେୱ ତାୱ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧ…ପେ… ସଙ୍ଗହିତା, ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ଖନ୍ଧ…ପେ… ସଙ୍ଗହିତା''ତି ଆହ। ଏତ୍ଥ ଚ ଯେ ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ନ ସଙ୍ଗାହକା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦୀନି ୱିଯ, ଯେ ଚ ଦ୍ୱୀହାଯତନଧାତୁସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗାହକା ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି ୱିଯ, ଯେ ଚ ଏକେନ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହେନେୱ ଧାତୁସଙ୍ଗହେନେୱ ଚ ନ ସଙ୍ଗାହକା ୱେଦନାଦିକ୍ଖନ୍ଧନିରୋଧସଚ୍ଚଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ୱିଯ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତାଦଯୋ ୱିଯ ଚ, ତେ ଧମ୍ମା ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱସବ୍ଭାୱା ସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ନ ଉଦ୍ଧଟା, ତୀହିପି ପନ ସଙ୍ଗହେହି ଯେ ସଙ୍ଗାହକା, ତେ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତାଭାୱାଭାୱତୋ ଇଧ ଉଦ୍ଧଟା। ତେହି ସଙ୍ଗହିତାପି ହି ଏକନ୍ତେନ ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗାହକସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକା ହୋନ୍ତି, ଯସ୍ସ ପୁନ ସଙ୍ଗହୋ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବୋ ଚାତି।

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ସକଲେନ ହି ଖନ୍ଧାଦିପଦେନାତି ସକଲୱାଚକେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯଂ ଅତ୍ତନୋ ସଙ୍ଗାହକଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ପୁନ ତେନେୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛେଯ୍ଯା''ତି, ତଂ ତେନ ଖନ୍ଧାଦିପଦେନାତି ଏୱଂ ଅଯୋଜେତ୍ୱା ତଂ ଅଞ୍ଞଂ ସଙ୍ଗହିତଂ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ଯେନ ଯଂ ସଙ୍ଗହିତଂ, ତେନେୱ ତସ୍ସ ସଙ୍ଗହୋ ପୁଚ୍ଛିତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୋ, ନ ଚ ତସ୍ସେୱ, ଅଥ ଖୋ ତେନ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସାତି। ଯଥା ୱେଦନା ସଦ୍ଦୋ ଚ ଖନ୍ଧୋ ଆଯତନଞ୍ଚ, ନ ଏୱଂ ସୁଖୁମରୂପଂ, ତଂ ପନ ଖନ୍ଧାଯତନାନଂ ଏକଦେସୋୱ, ତସ୍ମା ''ସୁଖୁମରୂପେକଦେସଂ ୱା''ତି ଅୱତ୍ୱା ''ସୁଖୁମରୂପଂ ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଦ୍ଦୋ ଚ ଅଞ୍ଞେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ଯମ୍ପି ଚେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ତଦେୱ ଯେହି ଧମ୍ମେହି ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ସଙ୍ଗହିତଂ, ତେ ଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାଯା''ତି, ତମ୍ପି ତଥା ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ସଙ୍ଗହିତେନ ସଙ୍ଗହୋ ଏତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛିତୋ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୋ ଚ, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଗହୋୱ, ତସ୍ମା ଏକେନ ଖନ୍ଧେନାତି ଏକେନ ଖନ୍ଧଗଣନେନାତି ଅଯମେୱେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ, ନ ସଙ୍ଗାହକେନାତି। ନ ହି ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସସ୍ସ ସଙ୍ଗାହକୋତି।

ଚତୁତ୍ଥନଯସଙ୍ଗହିତେନସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚମନଯୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୧୯୩। ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦନିଦ୍ଦେସେପି ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଧମ୍ମଦସ୍ସନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ସସୁଖୁମରୂପୱିଞ୍ଞାଣସହିତଧମ୍ମସମୁଦାଯା ଯେ ତେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘଅଚେତସିକାନୁପାଦାସଦିସା ସତିପି ଏକେନ ଦ୍ୱୀହି ୱା ସଙ୍ଗହେହି

କେସଞ୍ଚି ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ ତୀହିପି ଅସଙ୍ଗହେତବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ପରିପୁଣ୍ଣସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗାହକା ନ ହୋନ୍ତି, ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମସଦିସା କେନଚି ସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହେତବଭାୱତୋ ଅସଙ୍ଗାହକା ଏୱ ନ ହୋନ୍ତି, ତେନ ତେ ଅସଙ୍ଗାହକଭାୱେନ ନ ଉଦ୍ଧଟା, ଇତରେ ପନ ତବ୍ବିପରିଯାଯେନ ଉଦ୍ଧଟାତି।

ଯଂ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ତାଦିସେନ ହି ପଦେନ ନିବ୍ବାନଂ ଖନ୍ଧସଙ୍ଗହମତ୍ତଂ ନ ଗଚ୍ଛେୟ୍ୟା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘେସୁ ପନ ଅସଙ୍ଗାହକେସୁ ନିବ୍ବାନଂ ଅନ୍ତୋଗଧଂ, ନ ଚ ତଦେୱ ତସ୍ସ ଅସଙ୍ଗାହକନ୍ତି। ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ୱସେନ ସମୋଧାନେତ୍ୱା କତେହି ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଏୱଂ କତେହି ଦୁତିଯପଞ୍ଚାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ପଠମପଞ୍ହନାମରୂପପଞ୍ହାଦଯୋ ସବ୍ବେପି ଚତୁତ୍ତିଂସ ହୋନ୍ତୀତି ଅଧ୍ପୋ। ଯଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଂ ପଦଂ, ତଦେୱାତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱିସେସକପଦଂ ୱଦତି, ନ ନିଦ୍ଧାରିତେ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଧମ୍ମେ। ତେ ହି ଲକ୍ଖଣତୋ ଦସ୍ସିତା, ନ ପଦେନ ସରୂପତୋତି। ତତ୍ଥ ତଦେୱାତି ଏୱ-ସଦ୍ଦେନ ନ ତଂ କଦାଚି ସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଂ ନ ହୋତୀତି ଉଦ୍ଧଟସ୍ସେୱ ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତଭାୱେ ନିଯତତଂ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଚ ଅନିଯତତଂ ଦସ୍ସେତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ତଦେୱ ଯେହି ଅସଙ୍ଗହିତ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହି ''ନିଯମତୋ''ତି ସକ୍କା ୱଚନସେସୋ ଯୋଜେତୁନ୍ତି। ଅଥ ୱା ତଦେୱାତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟମେୱ ଏୱଂପକାରମେୱ ହୁତ୍ୱା ଯେହି ଅସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ତସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଭାୱେନ ଏୱଂ ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତଭାୱନିଯମନତ୍ଥୋ ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ, ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତତାନିୱାରଣତ୍ଥୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଞ୍ହି ଅଞ୍ଞସହିତଂ ଅସହିତଞ୍ଚ ଅସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନି ହି ଅଞ୍ଞସହିତାନି ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନି ଅସହିତାନୀତି।

ଅୱସେସା ସଙ୍ଗହିତାତି ଇଦଂ ଅୱସେସା ଅସଙ୍ଗହିତା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଏୱଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେହିପି ୱିଞ୍ଞାଣଧମ୍ମେହି ତେ ରୂପଧମ୍ମାୱ ତୀହି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତାତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟା ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗାହକା ହୁତ୍ୱା ଅସଙ୍ଗହିତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅନୁଦ୍ଧଟା ୱେଦନାଦଯୋପି ହି ଅସଙ୍ଗହିତା ଏୱାତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପଠମେ ନଯେ ୱେଦନାଦଯୋପି ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଅସଙ୍ଗହିତାତି ୱୁତ୍ତା, ଦୁତିଯେ ରୂପଧମ୍ମାୱାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ। ୱେଦନାଦଯୋ ହି ରୂପୱିଞ୍ଞାଣେହେୱ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେନ ଅସଙ୍ଗହିତାତି ଓଳାରିକରୂପେହି ୱିଞ୍ଞାଣେନ ଚ ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତାତି ଅଧ୍ପୋ। ରୂପେକଦେସୋ ହି ଏତ୍ଥ ରୂପଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋତି।

୧୯୬। ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ହେ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ୱେଦନାଦୀହି ଚତୂହୀତି ଏତ୍ଥ ଚକ୍ଖାଯତନନ୍ତି ଏତେନ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟଂ ଅସଙ୍ଗାହକଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚକ୍ଖାଯତନେନ ପନ ଅସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତାନି ଦସ ଓଳାରିକାଯତନାନି ନ ଚକ୍ଖାଯତନମେୱାତି। ''ରୂପଞ୍ଚ ଧମ୍ମାଯତନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଯେହି ଧମ୍ମେହି ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ ତଂ ୱିଞ୍ଞାଣମେୱ ହୋତି, ଅସଙ୍ଗହିତେନ ତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜଂ ସବ୍ବଂ ତେୱ ଧମ୍ମେ ଉଦାନେତି। ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନା ହି ଏକତୋ ଉଦାନେତ୍ୱା ଦସ୍ସେତବ୍ବା। ତତ୍ଥ ପଠମେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଏକତୋ ଉଦାନେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତେସୁ ଅଞ୍ଞେ ୱିସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନା ନଯଦାନେନ ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ତେନାହ ''ରୂପଞ୍ଚ ଧମ୍ମାଯତନନ୍ତି…ପେ… ଅଞ୍ଞେନାକାରେନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା''ତି। ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ଭୱାତି ଅସଞ୍ଞେକୱୋକାରଭୱା। ଦ୍ୱେତି ବାହିରୁପାଦାଧମ୍ମେ ଏୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଯେନ ଅସଙ୍ଗାହକେନ ଅସଙ୍ଗହିତେନ ଅସଙ୍ଗହିତଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତି, ସୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦିକୋ ତସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଞ୍ଚ ନିସ୍ସଯଭାୱତୋ ''ୱିସଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତୋ, ଯଥାଦସ୍ସିତସ୍ସ ପନ ଉଦାନସ୍ସ ନଯଦାନମତ୍ତତ୍ତା ''ନଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ''ଦ୍ୱେୱୀସନଯୋ ଚା''ତିପି ପାଠୋ, ଦ୍ୱେୱୀସପଦିକୋ ଏସ ନଯୋ ଚାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ଚମନଯଅସଙ୍ଗହିତେନଅସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଛଟ୍ଠନଯୋ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦୱଣ୍ଣନା

୨୨୮। ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦେ ଯଂ ଲବ୍ଭତି, ଯଞ୍ଚ ନ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ସବ୍ବଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଗହିତନ୍ତି ଇଦଂ ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନି ପଦାନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ସମ୍ପଯୋଗପଦଂ ୱିପ୍ପଯୋଗପଦଞ୍ଚାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ହି ଯଂ ଧମ୍ମାଯତନାଦିପଦଂ ନ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ପୁଚ୍ଛାଯପି ନ ଗହିତଂ। ସମ୍ପଯୋଗପଦଂ ପନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ କତିହି…ପେ… ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ''ତି ଏୱଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଗହିତଂ, ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଲବ୍ଭମାନଂ, ୱିପ୍ପଯୋଗପଦଂ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନମେୱାତି। ରୂପଧମ୍ମାନଂ ପନ ରୂପେନ ନିବ୍ବାନେନ ୱା, ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଚ ରୂପେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଏକୁପ୍ପାଦାଦିସଭାଗତାଯ ଅଭାୱତୋ ସମ୍ପଯୋଗଂ ନିୱାରେନ୍ତେନ ସା ଏୱ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତା ଏତେସଂ ୱିସଭାଗତାତି ତଦଭାୱତୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋପି ନିୱାରିତୋ ଏୱ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଚତୂସୁ ହି ଖନ୍ଧେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନା ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତା ତେସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସଭାଗତା ହୋତି ରୂପନିବ୍ବାନେହି ତେସଂ ତେହି ଚ ରୂପନିବ୍ବାନାନଂ ୱିସଭାଗତା ଚ, ନ ଚ ରୂପେକଦେସସ୍ସ ନିବ୍ବାନସ୍ସ ୱା ସା ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତା ଅତ୍ଥି, ଯା ରୂପେକଦେସେନ ରୂପେକଦେସନିବ୍ବାନାନଂ ନିବ୍ବାନେନ ଚ ରୂପସ୍ସ ୱିସଭାଗତା ସିଯା। ତେନେୱ ''ଚତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ସତ୍ତସୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂସୁ ଏକାଯପି ଅୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେତି ଯଥା ରୂପଭୱୋ ତୀହି ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି, ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମା ପଞ୍ଚହି, ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରା

ଏକାଯ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକେ ଧମ୍ମେ ଦୀପେନ୍ତି, ଏୱଂ ଅଦୀପେତ୍ୱା ଏକାଯପି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ଅହୋନ୍ତେ ସତ୍ତହିପି ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ସତ୍ତପି ୱା ତା ଦୀପେନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେତି ହି ଯେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ନ ହୋନ୍ତି, ତେ ଧମ୍ମେତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେତି। ତେନ ଯାନି ତାହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଦୀପେନ୍ତି ଧମ୍ମାଯତନାଦିପଦାନି, ଯାନି ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେହି ନୱତ୍ତଙ୍ଗ ଦୀପେନ୍ତି ଅଚେତସିକାଦିପଦାନି, ଯାନି ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତନୱତ୍ତଙ୍ଗାନି ଦୀପେନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦିପଦାନି, ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକଧମ୍ମଦୀପକାନଂ ଅଗ୍ଗହଣଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନ ହି ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସଙ୍ଖୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତତଦୁଭଯସମୁଦାଯାନଂ ଖନ୍ଧାଯତନଧାତୂସୁ କେନଚି ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱା ଅତ୍ଥୀତି।

ଯଦି ଏୱଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ "କୁସଲେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା"ତି ନ ୱତ୍ତଙ୍ଗ। ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତା ହି ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସୋଭଯଧମ୍ମାତି? ନ, ଯଥାୱୁତ୍ତସମୁଦାଯାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀହେୱ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱୱଚନତୋ। ଖନ୍ଧାଦଯୋ ହି ତଦେକଦେସା ତଦେକଦେସଞ୍ଞସମୁଦାଯା ଚ, ସମୁଦାଯେକଦେସାନଞ୍ଚ ୱିଭାଗାଭାୱତୋ ନ ସଭାଗୱିସଭାଗତା ଅତ୍ଥି, ତେନ ତେସଂ ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱୋ ହୋତି। କୁସଲା ପନ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତେହି ୱିଭତ୍ତା, ତେ ଚ କୁସଲେହି, ନ ତେସଂ ସମୁଦାଯେକଦେସଭାୱୋ ତଦେକଦେସଞ୍ଞସମୁଦାଯଭାୱୋ ୱା, ତସ୍ମା ଖନ୍ଧାଦୀନି ଅନାମସିତ୍ୱା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତାମତ୍ତେନ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଧମ୍ମଦସ୍ସନେ କୁସଲେହି ଇତରେସଂ, ଇତରେହି ଚ କୁସଲାନଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ନ ନ ହୋତି ୱିସଭାଗତାସବ୍ଭାୱତୋତି ତେସଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା। ଏସ ନଯୋ ସବ୍ବେସୁ ଏୱରୂପେସୁ।

ଉଦ୍ଧାନେ ପନ ଅଟ୍ଠାରସ ତତୋ ପରେତି ଇଦଂ "ସୋଳସା"ତି ୱତ୍ତଙ୍ଗ, ତେୱୀସନ୍ତି ଇଦଞ୍ଚ "ଏକୱୀସ"ନ୍ତି। ସଙ୍ଖତ୍ଥ ଚ କାଲସନ୍ତାନଭେଦରହିତାରହିତବହୁଧମ୍ମସମୋଧାନାନଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୂନଂ ଏକଦେସା ସମୁଦଯସଚ୍ଚୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଏକଦେସସମ୍ମିସ୍ସା ଚ ଇଦ୍ଧିପାଦାଦଯୋ ଅନାରମ୍ମଣେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଚ ସାରମ୍ମଣେହି ଅସମ୍ମିସ୍ସା ସମ୍ପଯୋଗୀୱିପ୍ପଯୋଗୀଭାୱେନ ସମାନକାଲସନ୍ତାନେହି ଚ ଏକଦେସନ୍ତରେହି ୱିଭତ୍ତା ଏୱ ଗହିତାତି ତେହି ତେ କେହିଚି ଏକଦେସନ୍ତରେହି ୱିଭତ୍ତେହି ଯଥାଯୋଗଂ ସମ୍ପଯୋଗଂ ୱିପ୍ପଯୋଗଞ୍ଚ ଲଭନ୍ତି। ଅତ୍ଥି ହି ତେସଂ ଏକୁପ୍ପାଦାଦିତା ସଭାଗତା ୱିସଭାଗତା ଚାତି। ତେନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ "ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା କେହିଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତ"ନ୍ତି ଚ, "ଏକେନାଯତନେନ ଏକାଯ ଧାତୁଯା କେହିଚି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ"ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଭିନ୍ନକାଲସମୁଦାଯା ଏୱ ପନ ୱେଦନାସଞ୍ଞାୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧା ୱତ୍ତମାନା ଚ ଏକେକଧମ୍ମା ଏୱ, ତସ୍ମା ତେସଂ ସମାନକାଲସ୍ସ ୱିଭଜିତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ନ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ୱିଭାଗଂ କରୋନ୍ତି, ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତାଦଯୋ ଚ ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସ ମନାଯତନସ୍ସ ଚ। ତେନ "ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ କେହିଚି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ"ନ୍ତି, "ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ ଏକେନାଯତନେନ କେହିଚି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା"ତି ଚ ଏୱମାଦି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଖନ୍ଧାଯତନୱିଭାଗୱିରହିତମ୍ପି ପନ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ଧାତୁୱିଭାଗେନ ୱିଭତ୍ତମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି "ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ...ପେ... ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ସୋଳସହି ଧାତୂହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା"ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମେୱଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯୱିଭାଗେନ ୱିଭତ୍ତାନଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ "ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯେନ ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା"ତିଆଦୀସୁ ଯଥାଯୋଗଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ନାୱିଭତ୍ତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସ୍ସାତି।

୨୩୫। ଯଥା ତଂସମ୍ପଯୋଗୀଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ "ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତ"ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ତଂୱିପ୍ପଯୋଗୀଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ "ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତ"ନ୍ତି କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଚେ? ଅୱିଭାଗେହି ତେହି ୱିପ୍ପଯୋଗୱଚନସ୍ସ ଅଯୁତ୍ତତ୍ତା। ୱିଭାଗେ ହି ସତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ସୁଖଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁତୋ ଅଞ୍ଞୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁଂ ୱିଭାଗେନେୱ ୱିସଭାଗତାଯ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା, ୱିଭାଗରହିତେହି ପନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ନ ଯୁତ୍ତଂ, ତେହି ୱିଜ୍ଜମାନେହି ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସମୁଦଯସ୍ସ ୱିସଭାଗଭାୱାଭାୱତୋ। ଯଞ୍ହି ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଧମ୍ମା ୱିଯ ଆମଟ୍ଠକାଲଭେଦଂ ନ ହୋତି ସଙ୍ଗତଂ ଉଦ୍ଧରିତଙ୍ଗ, ତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱଂ ନିସ୍ସାଯ ସମ୍ପଯୋଗୀୱିପ୍ପଯୋଗୀଭାୱେନ ଉଦ୍ଧରୀଯତି, ତଞ୍ଚ ୱିଭାଗରହିତେହି ଖନ୍ଧାଦୀହି ସଙ୍ଗତେହି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱମେୱ ନିସ୍ସାଯ ଅନାମଟ୍ଠକାଲଭେଦେ ଅତ୍ଥିତାଯ ଏୱ ନିସ୍ସିତବ୍ବତ୍ତା। ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ହି ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ, ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନେନ, ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଚ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥି, ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ପନ ଅୱିଜ୍ଜମାନତାଦୀପକେ ଭେଦେ ଗହିତେ ତେନେୱ ୱିସଭାଗତାପି ଗହିତା ଏୱାତି ହୋତି । ଭେଦେ ପନ ଅଗ୍ଗହିତେ ତେନ ତେନ ଗହଣେନ ୱିସଭାଗତାଯ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ସତି ସଭାଗତ୍ତେ ୱିଜ୍ଜମାନତାଯ ଏୱ ଧମ୍ମାନଂ ସଭାଗସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନତୋ ୱିଜ୍ଜମାନତା ଦସ୍ସିତାତି ଏକୁପ୍ପାଦାଦିଭାୱସଙ୍ଖାତା ସଭାଗତାପି ଗହିତା ଏୱ ହୋତି। ତସ୍ସା ଚ ଗହିତତ୍ତା ସମ୍ପଯୋଗୋୱ ଲବ୍ଭତି, ନ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ, ତସ୍ମା ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତେନାତି। ଏସ ନଯୋ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚାଦୀସୁପୀତି।

୨୬୨।"ଦୁତିଯଜ୍ଝାନୱିଚାରଞ୍ହି ଠପେତ୍ୱା ସେସା ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା"ତି ଅଟ୍ଠକଥାୱଚନଂ ଯେ ପଧାନା ୱିତକ୍କୋ ୱିଯ କୋଟ୍ଠାସନ୍ତରଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଅଲୀନା, ତେ ଏୱ ଇଧ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପେତାତି ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱ ହି ଅନନ୍ତରନଯେ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ସମାନଗତିକା ନ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେହୀତି ତେ ନ ଗହିତା। ଦସମୋସାନନଯେସୁ ଚ ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଞ୍ଚ ସୋଳସହି ଧାତୂହି

ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଅଟ୍ଠାରସସଙ୍ଗହିତୋ ଚ ୱୁତ୍ତୋ। ୱିତକ୍କସହିତେସୁପି ପନ ତେସୁ ଗହିତେସୁ ସଙ୍କେପି ତେ ୱିଚାରେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ''ଏକେନ ଖନ୍ଧେନ କେହିଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ସୋ ହି ସମୁଦାଯୋ ୱିଚାରଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞେନ କେନଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ନ ହୋତି। ନ ହି ତଦେକଦେସସ୍ସ ୱିତକ୍କସ୍ସ ୱିଚାରତୋ ଅଞ୍ଞେନ ସମ୍ପଯୋଗୋ ସମୁଦାଯସ୍ସ ହୋତି। ଯଥା ନାନାଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଇଦ୍ଧିପାଦାନଂ ସମୁଦାଯସ୍ସ ଇଦ୍ଧିପାଦସ୍ସ ଏକଦେସାନଂ ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୋଗୋ ସମୁଦାଯସ୍ସ ନ ହୋତି, ଏୱମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଥା ପନ ତେସୁ ଏକୋପି ୱେଦନାସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସେନ ଚ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ସମୁଦାଯସ୍ସ ତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ୱୁତ୍ତା, ଏୱମିଧାପି ୱିଚାରେନ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାୱତୋ ସମୁଦାଯସ୍ସ ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ନ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତାନଂ ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବହେତୁକାଦୀନଂ ୱିଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ନ ୱତ୍ତବ୍ବା। ଯଥା ହି ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବହେତୁକେସୁ କେଚି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସେନ ମୋହେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା, କେଚି ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ନ ସମୁଦାଯୋ ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ, ନାପି ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ଅତ୍ଥି, ଯେନ ସୋ ସମୁଦାଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସିଯାତି ''ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବହେତୁକା ଧମ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ନତ୍ଥୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ଭାୱନାଯପହାତବ୍ବହେତୁକସହେତୁକାଦଯୋପି। ନ ପନେୱଂ ଯେନ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତସମୁଦାଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସିଯା, ତଂ ନତ୍ଥି ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେସୁ କସ୍ସଚି ୱିଚାରେନ ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱା, ତସ୍ମା ତେ ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତି ନ ନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି। ସବ୍ବତ୍ଥ ଚ ଏକଧମ୍ମେପି କେହିଚୀତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ ସଙ୍ଖାଯ ଅନିଯମିତତ୍ତା କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଛଟ୍ଠନଯସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତମନଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୦୬। ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଭାୱତୋ ନ ଗହିତା। ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦୀନି ସତିପି ତେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ, ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ଚ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀହି ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ। ନ ହି ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ତତୋ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀସୁ କେନଚି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଅତ୍ଥି। ନନୁ ଚ ତେ ଏୱ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ଅଡ୍ଢଦୁତିଯାନି ଆଯତନାନି ଅଡ୍ଢଦୁତିଯା ଧାତୁଯୋ ଚ ହୋନ୍ତୀତି ତେହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି? ନ, ତଦଞ୍ଞଧମ୍ମାନଂ ଖନ୍ଧାଦିଭାୱତୋ। ନ ହି ତେ ଏୱ ଧମ୍ମା ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା, ଅଥ ଖୋ ତେ ଚ ତତୋ ଅଞ୍ଞେ ଚ, ତଥା ଅଡ୍ଢଦୁତିଯାଯତନଧାତୁଯୋପି। ନ ଚ ତଦଞ୍ଞସମୁଦାଯେହି ଅଞ୍ଞେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ହୋନ୍ତି ସମୁଦାଯେକଦେସାନଂ ଏକଦେସଞ୍ଞସମୁଦାଯାନଞ୍ଚ ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ। ଏସ ନଯୋ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ। ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେସୁପି ନିରୱସେସେସୁ ଅଧିପ୍ପେତେସୁ ତେସଂ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରସମାନଗତିକତ୍ତା ଅଗ୍ଗହଣେ କାରଣଂ ନ ଦିସ୍ସତି।

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଏୱରୂପାନୀତି ଯଥା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଯେସୁ ଅଞ୍ଞେସୁପି ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ତାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ଅଯୋଗେନ ''ଏୱରୂପାନୀ''ତି ୱୁତ୍ତାନି, ନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଭାୱେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯାନି ପନ ପଦାନି ଧମ୍ମଧାତୁଯା ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ଦୀପେନ୍ତୀତି ଏତେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିପଦାନି ଦସ୍ସେତି, ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧମନାଯତନାଦିପଦାନି। ତତ୍ଥ ଅଞ୍ଞେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଅସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଅସମ୍ମିସ୍ସନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯୱେଦନାଯସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦାନିପି ହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ସମ୍ମିସ୍ସୱିଞ୍ଞାଣଦୀପକାନି ଇଧ ଗହିତାନୀତି। ଏତେନ ଚ ଲକ୍ଖଣେନ ଏୱରୂପାନେୱ ଗହିତାନୀତି ଦସ୍ସେତି, ନ ଏୱରୂପାନି ଗହିତାନେୱାତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚାଦିଇଦ୍ଧିପାଦାଦିପଦାନଂ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ''ଅଥ ଫସ୍ସସତ୍ତକଂ ଚିତ୍ତଂ ସହ ଯୁତ୍ତପଦେହି ସତ୍ତା''ତି ପୁରାଣପାଠୋ, ଅଯଂ ପନ ଊନୋତି କତ୍ୱା ''ଅଥ ଫସ୍ସସତ୍ତକଂ, ତିକେ ତଯୋ ସତ୍ତ ମହନ୍ତରେ ଚା''ତି ପାଠୋ କତୋ।

୩୦୯।ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟପଦେନେୱ ସବ୍ବିଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ୱସେନାତି ଇଦଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ଉଦ୍ଧଟପଦେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ତେନ ସବ୍ବିଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା ହୋନ୍ତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ପାଠଇଉଦ୍ଦାନଗାଥାଯଂ ଦ୍ୱେ ଚ ମନେନ ଯୁତ୍ତା, ୱିତକ୍କୱିଚାରଣାତି ମନୋଧାତୁଯା ଏକନ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଦ୍ୱେ ୱିତକ୍କୱିଚାରାତି ସୱିତକ୍କପଦଂ ସୱିଚାରପଦଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି।

ସତ୍ତମନଯସମ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅଟ୍ଠମନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୧୭। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଂ ନତ୍ଥୀତି ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେହି ଧମ୍ମେହି ଯେ ଧମ୍ମା ସମ୍ପଯୁତ୍ତା''ତି ଅୱତ୍ୱା ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ଯେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତା, ତେ ଧମ୍ମା କତିହି ଖନ୍ଧେହି…ପେ… ସମ୍ପଯୁତ୍ତାତି ନତ୍ଥୀ''ତି

ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ କେନଚି ଖନ୍ଧାଦିନା ସମ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋ ଯଥାନିଦ୍ଧାରିତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତମେୱ ନତ୍ଥି, କୁତୋ ତସ୍ସ ପୁନ ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତତାତି ଦସ୍ସେତି।

ଅଟ୍ଠମନଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନୱମନଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୧୯। ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନାଯଂ ଯଂଖନ୍ଧାଦିୱସେନାତି ସମାସପଦଂ ଇଦଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଯସ୍ସ ଖନ୍ଧାଦିନୋ ୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ସେୱାତି ଚ ତସ୍ସେୱ ଖନ୍ଧାଦିନୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି – ଯଂ ଇଧ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ଅରଣନ୍ତେସୁ ଯେନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ, ପୁନ ତସ୍ସେୱ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିନୋ ଖନ୍ଧାଦୀହି ସମ୍ପଯୋଗଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ । ତଞ୍ହି ଅତ୍ତନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତା ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତ''ନ୍ତି ନିଦ୍ଧାରିତନ୍ତି। ରୂପେନ ୱାତି ଏତେନ ନିରୋଧସଚ୍ଚଅପ୍ପଚ୍ଚଯଅସଙ୍ଖତେହିପି ଅଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତଥା ରୂପମିସ୍ସକେହି ୱାତି ଏତେନ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯାଦୀହି ନିବ୍ବାନମିସ୍ସକେହିପି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ନିବ୍ବାନଂ ପନ ସୁଖୁମରୂପଗତିକମେୱା''ତି। ସବ୍ବାରୂପକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗାହକେହୀତି ୱତ୍ତମାନାନମେୱ ସମ୍ପଯୋଗୋ ଲବ୍ଭତୀତି ୱତ୍ତମାନେସୁ ଏକମ୍ପି ଧମ୍ମଂ ଅନପନେତ୍ୱା ଅୱିକଲଚତୁକ୍ଖନ୍ଧସଙ୍ଗାହକେହି ଅରୂପଭୱାଦୀହୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ସଙ୍ଖେପୋ – ଯେ ସମ୍ପଯୋଗଂ ନ ଲଭନ୍ତି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ, ତେ ସବ୍ବେ ନ ଗହିତା, ଇତରେ ଚ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ସବ୍ବେ ଗହିତାତି।

ନୱମନଯସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସମନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୩୫୩। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦନିଦ୍ଦେସେ ଅଗ୍ଗହିତେସୁ ଧମ୍ମାଯତନାଦିଧମ୍ମା ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଗତଧମ୍ମଭାୱତୋ ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱା ନ ଗହିତା, ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଚତୁମହାଭୱଅବ୍ଯାକତାଦିଧମ୍ମା ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀହି ୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱତୋତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି।

ଦସମନଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଏକାଦସମନଯୋ ସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୦୯। ଏକାଦସମନଯୱଣ୍ଣନାଯଂ ''ତେ ଚ ସେସେହି ତୀହି ଖନ୍ଧେହି ଏକେନ ମନାଯତନେନ ସତ୍ତହି ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂହୀ''ତି ଏତେସଂ ପଦାନଂ ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ନାମା''ତି ଏତେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ''କେହିଚୀ''ତି ଏତସ୍ସ ପନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେ ଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୂସୁ ଚ ଠପେତ୍ୱା ତଣ୍ହ''ନ୍ତି ଏତେନ ''ତେ ଚା''ତି ୱୁତ୍ତେ ସମୁଦଯସଚ୍ଚେନ ଖନ୍ଧାଦିସଙ୍ଗହେନ ସଙ୍ଗହିତଧମ୍ମେ ୱିସେସେତ୍ୱା ତେସଂ ଏୱ ୱିସେସିତାନଂ ଅତ୍ତୱଜ୍ଜେହି ସେସେହି ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେ ତଣ୍ହାଯ ଧମ୍ମାଯତନଧମ୍ମଧାତୂସୁ ଚ ତଣ୍ହାଯ ୱେଦନାସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧେହି ସମ୍ପଯୋଗାରହେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତତଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସେସେହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତତ୍ତା କେହିଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ନାମା''ତି।

ଏକାଦସମନଯସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଦ୍ୱାଦସମନଯୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୧୭। ଦ୍ୱାଦସମନଯେ ଚ ନୱମନଯେ ୱିଯ ସମ୍ପଯୋଗାରହାୱ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଆହ ''ତେଯେୱ ଉଦ୍ଧଟା''ତି।

ଦ୍ୱାଦସମନଯସମ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ତେରସମନଯୋ ଅସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୪୮। ତେରସମନଯୱଣ୍ଣନାଯଂ ଯେହି ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତଂ ୱିଞ୍ଞାଣମେୱ ହୋତି, ତେ ପାଠଇଯଂ ‘‘ରୂପଞ୍ଚ ଧମ୍ମାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦିଉଦ୍ଦାନଗାଥାଯ ଦସ୍ସିତା ବାୱୀସ ଧମ୍ମା ‘‘ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେନ ସଦିସପଞ୍ହା ଧମ୍ମା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଯେହି ପନ ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତାନି ଅରୂପଭୱେନ ୱିଯ ଓଠଆରିକାଯତନାନେୱ ହୋନ୍ତି, ତେ ୱୁତ୍ତାୱସେସା ସବ୍ବେ ଇଧ ଉଦ୍ଧଟା ‘‘ଅରୂପଭୱେନ ସଦିସା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ସେସାତି ସେସା ପଞ୍ଚମନଯେ ଆଗତା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ସତିପି ଅସଙ୍ଗାହକତ୍ତେ ଇଧ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ ରୁହନ୍ତୀତି ନ ଉଦ୍ଧଟା। ଯେ ପନ ଅସଙ୍ଗାହକା ଏୱ ନ ହୋନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦିଧମ୍ମା, ତେସୁ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି। ଯଥା ପନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ନ ରୁହନ୍ତି, ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ଯେ’’ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତେସଞ୍ଚ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ଅସମ୍ପଯୋଗେହି ୱୋମିସ୍ସତାଯ ସମ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଯଦି ପନ ତେ କଦାଚି ଅସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅରୂପଧମ୍ମା ରୂପଧମ୍ମା ଚ ସିଯୁଂ, ନ ତେସଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ନତ୍ଥୀତି ‘‘ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଚ ନତ୍ଥୀ’’ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ଅସଙ୍ଗହିତାନଂ ୱିପ୍ପଯୋଗସ୍ସ ଅତ୍ଥିତାଯାତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଉଭଯାଭାୱତୋ ହି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ଇଧ ନ ରୁହନ୍ତୀତି। ଏୱଂ ପନେତ୍ଥ ସିଯା ‘‘ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧେନ ହି ଖନ୍ଧାଦିୱସେନ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକା ସତ୍ତୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଧମ୍ମା ଅସଙ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି, ତେସଞ୍ଚ ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଚ ନତ୍ଥୀ’’ତି। ଅନାରମ୍ମଣସହିତାନଞ୍ହି ସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ସବ୍ବୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ତଦୁଭଯଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧାଦିଚକ୍ଖାଯତନାଦୀହି ତୀହିପି ସଙ୍ଗହେହି ଅସଙ୍ଗହିତାନଂ ସମ୍ପଯୋଗୱିପ୍ପଯୋଗାଭାୱୋ ଅରୁହଣେ କାରଣଂ। ଜାତିୱିପ୍ପଯୋଗଭୂମିକାଲସନ୍ତାନୱିପ୍ପଯୋଗତୋ ଚତୁବ୍ବିଧୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ। ତତ୍ଥ ଜାତିୱିପ୍ପଯୋଗୋ ‘‘କୁସଲା ଧମ୍ମା, ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦି, ଭୂମିୱିପ୍ପଯୋଗୋ ‘‘କାମାୱଚରା, ରୂପାୱଚରା’’ତିଆଦି, କାଲୱିପ୍ପଯୋଗୋ ‘‘ଅତୀତା ଧମ୍ମା, ଅନାଗତା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦି, ସନ୍ତାନୱିପ୍ପଯୋଗୋ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତା ଧମ୍ମା, ବହିଦ୍ଧା ଧମ୍ମା’’ତିଆଦି। ଏୱଂ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଚତୁଧା ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ତେରସମନଯଅସଙ୍ଗହିତେନସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ଚୁଦ୍ଦସମନଯୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା

୪୫୬। ଚୁଦ୍ଦସମନଯେ ଧମ୍ମାଯତନାଦୀନଂ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଗତଧମ୍ମଭାୱତୋ ୱିପ୍ପଯୋଗସ୍ସ ଅରୁହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଜାତିଆଦିଉଯସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ଧମ୍ମସଭାୱମତ୍ତତ୍ତା ନ କଥଞ୍ଚି ସମ୍ପଯୋଗୋ ୱିପ୍ପଯୋଗୋ ଚ ରୁହତି ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧଧମ୍ମାନଂ ସବ୍ବଧମ୍ମସମୋଧାନତ୍ତା, ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘାଦୀନଂ ଅନାରମ୍ମଣମିସ୍ସକସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦତ୍ତା। ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାଦିଧମ୍ମାୱ ଇଧ ତେହି ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହସବ୍ଭାୱା ଗହିତାତି।

ପାଠଇଉଦ୍ଦାନଗାଥାଯଂ ସମୁଚ୍ଛେଦେ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ପରିଯୋସାନେ ନଯେ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମୋଘପୁଚ୍ଛକେନ ଚାତି ଅଲବ୍ଭମାନା ଚ ତେ ମୋଘପୁଚ୍ଛକେନ ହେତୁନା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି ତେସଂ ପୁଚ୍ଛାଯ ମୋଘତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଥ ୱା ମୋଘପୁଚ୍ଛକୋ ଅଟ୍ଠମୋ ନଯୋ, ତେନ ଚ ସହ ଓସାନନଯେ ଏତେ ଧମ୍ମା ୱିପ୍ପଯୋଗସ୍ସପି ଅଭାୱା ସବ୍ବଥାପି ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚୁଦ୍ଦସମନଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନସଙ୍ଗହିତାସଙ୍ଗହିତପଦୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧାତୁକଥାପକରଣ-ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।

ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିପକରଣ-ମୂଲଟୀକା

୧। ମାତିକାୱଣ୍ଣନା

୧। ଧମ୍ମସଙ୍ଗହେ ତିକଦୁକୱସେନ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ୱିଭଙ୍ଗେ ଖନ୍ଧାଦିୱିଭାଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତଥାସଙ୍ଗହିତୱିଭତ୍ତାନଂ ଧାତୁକଥାୟ ସଙ୍ଗହାସଙ୍ଗହାଦିପ୍ପଭେଦଂ ୱତ୍ୱା ଯାୟ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ତେସଂ ସଭାୱତୋ ଉପାଦାୟ ଚ ପଞ୍ଞାପନଂ ହୋତି, ତଂ ପଭେଦତୋ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଛ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ''ତିଆଦିନା ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତି ଆରଦ୍ଧା। ତତ୍ଥ ଯେ ଧମ୍ମେ ପୁବ୍ବାପରିୟଭାୱେନ ପୱତ୍ତମାନେ ଅସଭାୱସମୂହୱସେନ ଉପାଦାୟ ''ପୁଗ୍ଗଲୋ, ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ, ଦେୱୋ, ମନୁସ୍ସୋ''ତିଆଦିକା ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତି ହୋତି, ତେସଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତସନ୍ତାନାନଂ ବାହିରରୂପନିବ୍ବାନାନଂ ସସଭାୱସମୂହସସଭାୱଭେଦୱସେନ ପଞ୍ଞାପନା ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିଆଦିକା ପଞ୍ଚୱିଧା ୱେଦିତବ୍ବା। ତାୟ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହାଦୀସୁ ୱିଭତ୍ତା ସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତି ସବ୍ବାପି ସଙ୍ଗହିତା ହୋତି। ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତି ପନ ଅସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତି। ତାୟ ଚ ସମୟୱିମୁତ୍ତାଦିପ୍ପଭେଦାୟ ସତ୍ତସନ୍ତାନଗତେ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟାଦିସଭାୱଧମ୍ମେ ଉପାଦାୟ ପୱତ୍ତିତୋ ପଧାନାୟ ''ୱିହାରୋ ମଞ୍ଚୋ''ତିଆଦିକା ଚ ସବ୍ବା ଅସଭାୱପଞ୍ଞତ୍ତି ସଙ୍ଗହିତା ହୋତି।

ଏତ୍ତାୱତା ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ। ତା ଏୱ ହି ୱୋମିସ୍ସା ଇତରା ଚତସ୍ସୋତି। ତସ୍ମା ତାସଂ ଦସ୍ସନେନ ଇମସ୍ମିଂ ପକରଣେ ସବ୍ବା ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଖନ୍ଧାଦିପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ପନ ଛସୁ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଅଦସ୍ସିତପ୍ପଭେଦଂ ଇଧେୱ ଚ ଦସ୍ସିତପ୍ପଭେଦଂ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଉପାଦାୟ ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ନାମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯେ ଧମ୍ମେ ଇଧ ପଞ୍ଞତ୍ତେତୁକାମୋତି ପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ୱତ୍ଥୁଭାୱେନ ଦସ୍ସେତୁକାମୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନ ହି ଏତସ୍ମିଂ ପକରଣେ ପଞ୍ଞାପନଂ କରୋତି, ୱତ୍ଥୂହି ପନ ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ ଦସ୍ସେତୀତି।

ଖନ୍ଧାତିପଞ୍ଞାପନାତି ଇଦଂ ଖନ୍ଧାତି ରୂପଂ ପଥୱୀତିଆଦିକା ସବ୍ବାପି ସାମଞ୍ଞପ୍ପଭେଦପଞ୍ଞାପନା ନାମ ହୋତି, ତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପଞ୍ଞାପନାତି ଏତସ୍ସ ପନ ଦସ୍ସନା ଠପନାତି ଏତେ ଦ୍ୱେ ଅତ୍ଥା, ତେସଂ ପକାସନା ନିକ୍ଖିପନାତି। ତତ୍ଥ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ…ପେ… ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ସମୟୱିମୁତ୍ତୋ''ତିଆଦିନା ଇଦମେୱଂନାମକଂ ଇଦମେୱଂନାମକନ୍ତି ତଂତଂକୋଟ୍ଠାସିକକରଣଂ ବୋଧନମେୱ ନିକ୍ଖିପନା, ନ ପଞ୍ଞତ୍ତେତବ୍ବାନଂ ମଞ୍ଚାଦୀନଂ ୱିୟ ଠାନସମ୍ବନ୍ଧକରଣଂ। ଯୋ ପନାୟଂ ''ନାମପଞ୍ଞତ୍ତି ହି ଦସ୍ସେତି ଚ ଠପେତି ଚା''ତି କତ୍ଥଚିନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ସୋ ଭାୱଭୂତାୟ କରଣଭୂତାୟ ୱା ନାମପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଦିଟ୍ଠତାୟ ଠପିତତାୟ ଚ ତଂନିମିତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟ କତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀତିଆଦିନା ୱଚନେନ ପାଠଇଯଂ ଅନାଗତତଂ ସନ୍ଧାୟ ''ପାଠଇମୁତ୍ତକେନା''ତିଆଦିମାହ। କୁସଲାକୁସଲସ୍ସେୱାତି କୁସଲାକୁସଲସ୍ସ ୱିୟ। ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସାତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସତୋତି, ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୂତସ୍ସାତି। ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ସତୋତି ୱା ୱିଜ୍ଜମାନଭୂତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ତମେୱତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସମ୍ଭୂତସ୍ସା''ତି। ତେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନଭାୱଂ ପଟିକ୍ଖିପତି। ତଥା ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସାତି ଯଥା କୁସଲାଦୀନି ଅକୁସଲାଦିସଭାୱତୋ, ଫସ୍ସାଦୟୋ ଚ ୱେଦନାଦିସଭାୱତୋ ୱିନିୱତ୍ତସଭାୱାନି ୱିଜ୍ଜନ୍ତି, ତଥା ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଯେ ଧମ୍ମେ ଉପାଦାୟ ''ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ''ତି ଉପଲଦ୍ଧି ହୋତି, ତେ ଅପନେତ୍ୱା ତେହି ୱିନିୱତ୍ତସ୍ସ ଇତ୍ଥିଆଦିସଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ଅସମ୍ଭୂତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଂ ପନେତସ୍ସ ''ତେନାକାରେନ ଅୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସ ଅଞ୍ଞେନାକାରେନ ୱିଜ୍ଜମାନସ୍ସା''ତି ଅତ୍ଥଂ କେଚି ୱଦନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିଦୁକେ ୱୁତ୍ତମେୱ। ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ସଭାୱେ ଲୋକନିରୁତ୍ତିଂ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା ଅନଭିନିୱେସେନ ଚିତ୍ତେନ ''ଇତ୍ଥୀ, ପୁରିସୋ''ତି ଗହଣସବ୍ଭାୱା ''ଲୋକନିରୁତ୍ତିମତ୍ତସିଦ୍ଧସ୍ସା''ତି ଆହ। ସାଭିନିୱେସେନ ପନ ଚିତ୍ତେନ ଗୟ୍ହମାନଂ ପଞ୍ଚମସଚ୍ଚାଦିକଂ ନ ସଭାୱତୋ, ନାପି ସଙ୍କେତେନ ସିଦ୍ଧନ୍ତି ''ସବ୍ବାକାରେନପିଅନୁପଲବ୍ଭନେୟ୍ୟ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତାସୁ ଇମସ୍ମିଂ…ପେ… ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଇମସ୍ମିଂ ପକରଣେ ସରୂପତୋ ଡିସ୍ସନ୍ନଂ ଆଗତତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ପନ ଅଟ୍ଠକଥାନୟସ୍ସ ଅୱିରୋଧେନ ଆଚରିୟୱାଦା ଯୋଜେତବ୍ବା, ତସ୍ମା ପଞ୍ଞତ୍ତେତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଚେସା ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଏତସ୍ସ ସଭାୱତୋ ଅୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତା ପଞ୍ଞତ୍ତେତବ୍ବମତ୍ତଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞତ୍ତେତବ୍ବମ୍ପି ହି ସସଭାୱଂ ତଜ୍ଜପରମତ୍ଥନାମଲାଭତୋ ନ ପରତୋ ଲଭିତବ୍ବଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିନାମଂ ଲଭତି, ନିସଭାୱଂ ପନ ସଭାୱାଭାୱତୋ ନ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନ ନାମଂ ଲଭତୀତି। ସତ୍ତୋତିଆଦିକେନ ନାମେନ ପଞ୍ଞପିତବ୍ବମତ୍ତଟ୍ଠେନ ପଞ୍ଞତ୍ତୀତି ନାମଂ ଲଭତି, ନିସଭାୱା ଚ ସତ୍ତାଦୟୋ। ନ ହି ସସଭାୱସ୍ସ ରୂପାଦୀହି ଏକତ୍ତେନ ଅଞ୍ଞତ୍ତେନ ୱା ଅନୁପଲବ୍ଭସଭାୱତା ଅତ୍ଥୀତି।

କିରୀଟଂ ମକୁଟଂ, ତଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି କିରୀଟୀ। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ ଆଚରିୟୱାଦେ ଅନୂନେନ ଲକ୍ଖଣେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ସବ୍ବସମୋରୋଧୋ କାତବ୍ବୋ। ଦୁତିୟଂ

ତତିଯନ୍ତି ଏୱଂପକାରା ହି ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତି ଉପନିକ୍ଖିତ୍ତକପଞ୍ଞତ୍ତି ଚ ସଙ୍ଖାତଙ୍କପ୍ପଧାନତ୍ତା ଛପି ପଞ୍ଞତ୍ତିୟୋ ଭଜତୀତି ଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁଂ, ଇତରା ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ତଂ ତଂ ପଞ୍ଞତ୍ତିନ୍ତି। ଦୁତିଯଂ ତତିଯଂ ଦ୍ୱେ ତୀଣୀତିଆଦି ପନ ସଙ୍ଖା ନାମ କାଚି ନତ୍ଥୀତି ତାସଂ ଉପାଦାସନ୍ତତିପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱଂ, ଇତରାସଞ୍ଚ ଉପନିଧାପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଯଥାନିଦସ୍ସିତାନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱଂ ମଞ୍ଞମାନୋ ଆହ ''ସେସା ଅୱିଜ୍ଜମାନପକ୍ଖଞ୍ଚେୱ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପକ୍ଖଞ୍ଚ ଭଜନ୍ତୀ''ତି। ଦୁତିଯଂ ତତିଯଂ ଦ୍ୱେ ତୀଣୀତିଆଦୀନଂ ଉପନିଧାଉପନିକ୍ଖିତ୍ତକପଞ୍ଞତ୍ତୀନଂ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିଭାୱମେୱ ମଞ୍ଞତି। ଯଞ୍ହି ପଠମାଦିକଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଯସ୍ସ ଚେକାଦିକସ୍ସ ଉପନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପଞ୍ଞାପୀଯତି, ତଞ୍ଚ ସଙ୍ଖାନଂ କିଞ୍ଚି ନତ୍ଥୀତି। ତଥା ସନ୍ତତିପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ଚ। ନ ହି ଅସୀତି ଆସୀତିକୋ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନୋତି।

ଏକଚ୍ଚା ଭୂମିପଞ୍ଞତ୍ତୀତି କାମାୱଚରାଦିପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାହ। କାମାୱଚରାଦୀ ହି ସଭାୱଧମ୍ମାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାମୋତି ପନ ଓକାସେ ଗହିତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଏସା ଭୱିତୁଂ ଅରହତି, କମ୍ମନିଦ୍ଦଉକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଗହିତେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେନୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯଥା ପନ ୱଚନସଙ୍ଖାତାଯ ୱଚନସମୁଟ୍ଠାପକଚେତନାସଙ୍ଖାତାଯ ୱା କିରିଯାଯ ଭାଣକୋତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତି ୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତିପକ୍ଖଂ ଭଜତି, ଏୱଂ କିସୋ ଥୂଲୋତି ରୂପାଯତନସଙ୍ଖାତେନ ସଣ୍ଠାନେନ ପୁଗ୍ଗଲାଦୀନଂ ପଞ୍ଞାପନା ୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ଭୱିତୁଂ ଅରହତି। ସଣ୍ଠାନନ୍ତି ୱା ରୂପାଯତନେ ଅଗ୍ଗହିତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେନଅୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି। ରୂପଂ ଫସ୍ସୋତିଆଦିକା ପନ ୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତି ରୁପ୍ପନାଦିକିଚ୍ଚୱସେନ କିଚ୍ଚପଞ୍ଞତ୍ତିୟଂ, ପଚ୍ଚତ୍ତଧମ୍ମନାମୱସେନ ପଚ୍ଚତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିୟଂ ୱା ଅୱରୋଧେତବ୍ବା। ୱିଜ୍ଜମାନାୱିଜ୍ଜମାନପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ ଚ ୱୁତ୍ତାସୁ ତାସଂ ୱୋମିସ୍ସତାୱସେନ ପୱତ୍ତା ଇତରାପି ୱୁତ୍ତାଯେୱ ହୋନ୍ତୀତି ଅଯମ୍ପି ଆଚରିଯୱାଦୋ ସଙ୍କସଙ୍ଗାହକୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୨।''ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା''ତିଆଦିକସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଯତ୍ତକେନ ପଞ୍ଞାପନେନା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତି ଯାୱତା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ… ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋତି ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତି, ଏତ୍ତାୱତା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତି, ଏୱଂ ପାଠଇଯୋଜନଂ କତ୍ୱା ସଙ୍ଖେପପ୍ପଭେଦୱସେନ ଅଯଂ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ''ଯାୱତା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା''ତି, ''ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ହି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ''ଯତ୍ତକେନ ପଞ୍ଞାପନେନ ସଙ୍ଖେପତୋ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧାତି ୱା''ତି ଏତେନ ଦସ୍ସିତୋ, ''ଯାୱତା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିକସ୍ସ ପନ ''ପଭେଦତୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିକେନାତି। ତତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ… ପେ… ୱିଞ୍ଞାଣକ୍ଖନ୍ଧୋତି ପଭେଦନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ। ତେନ ଅୱୁତ୍ତୋପି ସବ୍ବୋ ସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତୀତି ''ତତ୍ରାପି ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ କାମାୱଚରୋ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ୱା ଏତ୍ଥ ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥଯୋଜନା – ''ଯାୱତା''ତି ଇଦଂ ସବ୍ବେହି ପଦେହି ଯୋଜେତ୍ୱା ଯତ୍ତକା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା, ତତ୍ତକା ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତି। ଯତ୍ତକୋ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ତପ୍ପଭେଦାନଞ୍ଚ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ପଭେଦୋ, ତତ୍ତକୋ ଖନ୍ଧାନଂ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ପଭେଦୋତି ପକରଣନ୍ତରେ ୱୁତ୍ତେନ ୱତ୍ଥୁଭେଦେନ ଖନ୍ଧପଞ୍ଞତ୍ତିୟା ପଭେଦଂ ଦସ୍ସେତି। ଏସ ନଯୋ ''ଯାୱତା ଆଯତନାନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁପି।

୭।ଏକଦେସେନେୱାତି ଉଦ୍ଦେସମତ୍ତେନେୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ମାତିକାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧। ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧। ଝାନଙ୍ଗାନେୱ ୱିମୋକ୍ଖୋତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ୱିମୋକ୍ଖସହଜାତେନ ନାମକାଯେନା''ତି। ଯେନ ହି ସବ୍ବିନ୍ତିଆଦିନା ପଠମଂ ସମଙ୍ଗିଭାୱତ୍ଥଂ ୱିୱରତି। ଫସ୍ସେନପି ଫୁଟ୍ଠାଯେୱ ନାମାତି ଏତେନ ''ଅପିଚେସୋ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ଦୁତିଯଂ ସମ୍ଫସ୍ସେନ ଫୁସନତ୍ଥଂ, ଇତରେହି ଇତରେ କାରଣତ୍ଥୋ। ସମଙ୍ଗିଭାୱଫୁସନକାରଣଭାୱା ହି ଫୁସନାତି ୱୁତ୍ତାତି। ପୁନପି ପଠମତ୍ଥମେୱ ଦୁଦ୍ଦିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା ୱିୱରନ୍ତୋ ''ତତ୍ରାସ୍ସା''ତିଆଦିମାହ। ଠପେତ୍ୱା ତାନି ଅଙ୍ଗାନି ସେସା ଅତିରେକପଣ୍ଣାସଧମ୍ମାତି ଏତ୍ଥ ୱେଦନାସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ସଙ୍ଗହିତାନୀତି ଆହ ''ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ''ତି। ଏୱଂ ସତି ୱେଦନାସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ସୁଖସ୍ସ ଫୁସିତବ୍ବତ୍ତା ତିଣ୍ଣଞ୍ଚ ତେସଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା ତେନେୱ ତସ୍ସ ଫୁସନା ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ୱେଦଯିତାଧିପତିଯଟ୍ଠେହି ଉପନିଜ୍ଝାଯନଭାୱପଟିଲାଭସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଅଥ ୱା ଠପେତ୍ୱା ତାନି ଅଙ୍ଗାନୀତି ଅଙ୍ଗାନଂ ବହୁତ୍ତା ବହୁୱଚନଂ। ତେସୁ ପନ ପଚ୍ଚେକମ୍ପି ଯୋଜନା କାତବ୍ବା ''ୱିତକ୍କଂ ଠପେତ୍ୱା''ତିଆଦିନା। ତତ୍ଥ ''ସୁଖଂ ଠପେତ୍ୱା''ତି ଇମିସ୍ସା ଯୋଜନାଯ ସେସା ତଯୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତି, ଇତରାସୁ ଚତ୍ତାରୋତି। ସବ୍ବଯୋଜନାସୁ ଚ ତଯୋ ଅନ୍ତୋ କତ୍ୱା ''ଚତ୍ତାରୋ ଖନ୍ଧା ହୋନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୨। ଯୋ ଅସମଯୱିମୋକ୍ଖେନ ଏକଚ୍ଚେହି ଆସୱେହି ୱିମୁତ୍ତୋ ଅସମଯୱିମୋକ୍ଖୂପନିସ୍ସଯଲାଭେନ ଚ ସାତିସଯେନ ସମଯୱିମୋକ୍ଖେନ, ସୋ ଏୱ

ସମୟଵିମୁତ୍ତୋ। ସୋ ହି ତେନ ଵିମୁତ୍ତୋ ଝାନଲାଭୀ ସେକ୍ଖୋ ରୂପାରୂପଭଵତୋ ଅପୁନରାଵତ୍ତକୋ କାମରାଗାଦୀହି ତଥାଵିମୁତ୍ତୋଵ ହୋତୀତି ସମୟଵିମୁତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ଲଦ୍ଧୁଂ ଅରହତି। ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ପନ ଝାନଲାଭୀ ପୁନରାଵତ୍ତକଧମ୍ମୋ ପୁନ କାମରାଗାଦିସମୁଦାଚାରଭାଵତୋ ଵିମୁତ୍ତୋ ନାମ ନ ହୋତୀତି ସମୟଵିମୁତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ନାରହତି, ତେନ ସୋ "ସମୟଵିମୁତ୍ତୋ"ତି ନ ଵୁତ୍ତୋ। ଅରହତୋ ପନ ଅପରିକ୍ଖୀଣା ଆସଵା ନତ୍ଥି, ଯତୋ ଵିମୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ। ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖଵିହାରମତ୍ତା ହି ତସ୍ସ ଅଟ୍ଠ ଵିମୋକ୍ଖାତି। ତସ୍ମା ତସ୍ସ ନ ଅଟ୍ଠ ଵିମୋକ୍ଖା ସମୟଵିମୁତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଭାଵସ୍ସ ଅସମୟଵିମୁତ୍ତପଞ୍ଞତ୍ତିଭାଵସ୍ସ ଵା କାରଣଂ। ତଦକାରଣଭାଵମେଵ ଦସ୍ସେତୁଂ "ନ ହେଵ ଖୋ…ପେ… ଵିହରତୀ"ତି ଵୁତ୍ତଂ, ନ ସୁକ୍ଖଵିପସ୍ସକସ୍ସେଵ ଅସମୟଵିମୁତ୍ତଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ସବ୍ବୋପି ହି ଅରହା ଅସମୟଵିମୁତ୍ତୋତି। ବାହିରାନନ୍ତି ଲୋକୁତ୍ତରତୋ ବହିଭୂତାନଂ, ଲୋକିୟାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୩। ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧନିକାନମତ୍ତଵାଚକୋ ଅରୂପସଦ୍ଦୋ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ "ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞ"ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଚିତ୍ତମଞ୍ଜୂସନ୍ତି ସମାଧିଂ। ଅଭିଞ୍ଞାଦୀନଞ୍ହି ଧମ୍ମାନଂ ପାଦକଭାଵେନ ସମାଧି ମଞ୍ଜୂସାସଦିସୋ ହୋତି। ଅଦ୍ଧାନଂ ଫରିତୁନ୍ତି ଦୀଘକାଲଂ ବ୍ୟାପେତୁଂ, ପଵତ୍ତେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। "ସମ୍ମଜ୍ଜିତବ୍ବ"ନ୍ତି ଚିନ୍ତେତ୍ଵା ତତ୍ଥ ଆଦରସ୍ସ ଅକତତ୍ତା ଵତ୍ତଭେଦୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ। ଏଵଂ ଵତ୍ତଭେଦମତ୍ତେନ ନଟ୍ଠା ପନ ସମାପତ୍ତି କାମଚ୍ଛନ୍ଦାଦୀହି ନଟ୍ଠା ଵିୟ ନ କିଞ୍ଛେନ ପଚ୍ଚାହରିତବ୍ବା ହୋତି ମନ୍ଦପାରିପନ୍ଥକତ୍ତା, ତସ୍ମା ଵତ୍ତସମିତକରଣମତ୍ତେନେଵ ପଚ୍ଚାହରିତବ୍ବତ୍ତା "ଅପ୍ପେନ୍ତୋଵ ନିସୀଦୀ"ତି ଆହ।

୪।ଅତ୍ତନୋ ଅନୁରୂପେନ ପମାଦେନ ୱୀତିନାମେନ୍ତାନମ୍ପି ସମାପତ୍ତି ନ କୁପ୍ପତୀତି ପରିହୀନୋ ନାମ ନ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ବ୍ୟାସଙ୍ଗେ ପଟିସଂହଟମତ୍ତେ ସମାପଜ୍ଜିତୁଂ ସମତ୍ଥତାୟାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। "କିସ୍ସ ପନ, ଭନ୍ତେ, ଖୀଣାସଵସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକୋ ଅନ୍ତରାୟାୟାତି? ୟା ହିସ୍ସ ସା, ଆନନ୍ଦ, ଅକୁପ୍ପା ଚେତୋଵିମୁତ୍ତି, ନାହଂ ତସ୍ସା ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକଂ ଅନ୍ତରାୟାୟ ଵଦାମି। ଯେ ଚ ଖ୍ଵସ୍ସ, ଆନନ୍ଦ, ଅପ୍ପମତ୍ତସ୍ସ ଆତାପିନୋ ପହିତତ୍ତସ୍ସ ଵିହରତୋ ଦିଟ୍ଠଧମ୍ମସୁଖଵିହାରା ଅଧିଗତା, ତେସାହମସ୍ସ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକଂ ଅନ୍ତରାୟାୟ ଵଦାମୀ"ତି ସୁତ୍ତେ (ସଂ। ନି। ୨।୧୭୯) ପନ ସମୟେନ ସମୟଂ ଆପଜ୍ଜନେନ ପରିହରିତବ୍ବାନଂ ସମାପତ୍ତିସୁଖଵିହାରାନଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ବ୍ୟାସଙ୍ଗକାଲେ ଅନିପ୍ଫତ୍ତିତୋ ଲାଭସକ୍କାରସିଲୋକୋ ଅନ୍ତରାୟୋତି ଵୁତ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟେନସ୍ସ ତେନ ଅଵିରୋଧୋ ଵେଦିତବ୍ବୋ।

୫।ଧମ୍ମାନଂ…ପେ… ପୀତି ଏତ୍ଥ "ଧମ୍ମେହୀ"ତି ଵତ୍ତବ୍ବଂ। ଇଧ ହି ତାହି ସମାପତ୍ତୀହି ପରିହାୟେୟ୍ୟାତି ଧମ୍ମେହି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପରିହାନମ୍ପି ଅପରିହାନମ୍ପି ଵୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଚ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପମାଦମାଗମ୍ମ ତା ସମାପତ୍ତିୟୋ କୁପ୍ପେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଧମ୍ମାନଂ କୁପ୍ପନଂ ଅକୁପ୍ପନଞ୍ଚ ଵୁତ୍ତଂ, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପନ ପରିହାନଧମ୍ମାନମେଵ ଵିନାସୋତି ଵଚନନାନତ୍ତମତ୍ତେନ ଵଚନତ୍ଥନାନତ୍ତମତ୍ତେନ ଵା ପରିୟାୟନ୍ତରତା ଵୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୭-୮।ଚେତନା ସମାପତ୍ତିଚେତନା ତଦାୟୂହନା ଚ। ଅନୁରକ୍ଖଣା ସମାପତ୍ତିଉପକାରାନୁପକାରପରିଗ୍ଗାହିକା ପଞ୍ଞାସହିତା ସତି। ତାହି ଚେତିୟମାନଅନୁରକ୍ଖିୟମାନସମାପତ୍ତୀନଂ ଭବ୍ବା ଚେତନାଭବ୍ବା ଅନୁରକ୍ଖଣାଭବ୍ବା।

୧୦।ପୁଥୁଜ୍ଜନଗୋତ୍ତନ୍ତି ପୁଥୁଜ୍ଜନସିକ୍ଖଂ, ପୁଥୁଜ୍ଜନଗତା ତିସ୍ସୋ ସିକ୍ଖା ଅତିକ୍କନ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ତା ହି ସଂୟୋଜନତ୍ତୟାନୁପଚ୍ଛେଦେନ "ପୁଥୁଜ୍ଜନସିକ୍ଖା"ତି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି।

୧୧। ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଟ୍ଠୋ ଚ ଵଜ୍ଜଭୟତୋ ପଞ୍ଚହୁବ୍ଵେଗେନ ଉବ୍ବିଜ୍ଜନ୍ତୋ ଉଦ୍ଧମ୍ଭାଗିୟସଂୟୋଜନେହି ଉପରତୋତି ଭୟୂପରତୋ ନାମାତି ଆହ "ସତ୍ତ ସେକ୍ଖା ଭୟୂପରତା"ତି।

୧୨। ଭଵଙ୍ଗପଞ୍ଞାଵିରହିତା "ଵିପାକାଵରଣେନ ସମନ୍ନାଗତା"ତି ଇମିନା ଗହିତାତି ତିହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକା କେଚି "ଦୁପ୍ପଞ୍ଞା"ତି ଇମିନା ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ "ଅପ୍ପଟିଲଦ୍ଧମଗ୍ଗଫଲୂପନିସ୍ସୟା"ତି। ପଞ୍ଞାୟ ହି ଵିନା ନ ତଦୁପନିସ୍ସୟୋ ଅତ୍ଥୀତି।

୧୪। ଯତ୍ଥ ନିୟତାନିୟତଵୋମିସ୍ସା ପଵତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ତତ୍ଥେଵ ନିୟତଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୀତି ଉତ୍ତରକୁରୂସୁ ତଦଭାଵା ନିୟତୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ "ୟା ପନ ଉତ୍ତରକୁରୁକାନ"ନ୍ତିଆଦିମାହ।

୧୬। ତେରସସୁ ସୀସେସୁ ପଲିବୋଧସୀସାଦୀନି ପଵତ୍ତସୀସଞ୍ଚ ପରିୟାଦିୟିତବ୍ବାନି, ଅଧିମୋକ୍ଖସୀସାଦୀନି ପରିୟାଦକାନି, ପରିୟାଦକଫଲଂ ଗୋଚରସୀସଂ। ତଞ୍ହି ଵିସୟଜ୍ଝତ୍ତଫଲଵିମୋକ୍ଖୋତି। ପରିୟାଦକସ୍ସ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଫଲସ୍ସ ଚ ଆରମ୍ମଣଂ ସଙ୍ଖାରସୀସଂ ସଙ୍ଖାରଵିଵେକଭୂତୋ ନିରୋଧୋତି ପରିୟାଦିୟିତବ୍ବାନଂ ପରିୟାଦକଫଲାରମ୍ମଣାନଂ ସହ ଵିୟ ସଂସିଦ୍ଧିଦସ୍ସନେନ ସମସୀସିଭାଵଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାୟଂ (ପଟି। ମ। ୧।୮୭) ତେରସ ସୀସାନି ଵୁତ୍ତାନି। ଇଧ ପନ "ଅପୁବ୍ବଂ ଅଚରିମଂ ଆସଵପରିୟାଦାନଞ୍ଚ ହୋତି ଜୀଵିତପରିୟାଦାନଞ୍ଚା"ତି ଵଚନତୋ ତେସୁ କିଲେସପଵତ୍ତସୀସାନମେଵ ଵସେନ ଯୋଜନଂ କରୋନ୍ତୋ "ତତ୍ଥ କିଲେସସୀସ"ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପଵତ୍ତସୀସମ୍ପି ଵଜ୍ଜତୋ ଵୁଟ୍ଠହନ୍ତୋ ମଗ୍ଗୋ

ଚୁତିତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣୱସେନ ଯଦିପି ପରିଯାଦିଯତି , ଯାୱ ପନ ଚୁତି, ତାୱ ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ ''ପୱତ୍ତସୀସଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ପରିଯାଦିଯତୀ''ତି ଆହ। କିଲେସପରିଯାଦାନେନ ପନ ଅତ୍ତନୋ ଅନନ୍ତରଂ ୱିଯ ନିପ୍ଫାଦେତବ୍ବା ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣୱାରା ଚ କିଲେସପରିଯାଦାନସ୍ସେୱ ୱାରାତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହନ୍ତି। ''ୱିମୁତ୍ତସ୍ମିଂ ୱିମୁତ୍ତମିତି ଞାଣଂ ହୋତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୭୮; ସଂ। ନି। ୩।୧୨, ୧୪) ୱଚନତୋ ହି ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣପରିସମାପନେନ କିଲେସପରିଯାଦାନଂ ସମାପିତଂ ନାମ ହୋତି। ତଂ ପନ ପରିସମାପନଂ ଯଦି ଚୁତିଚିତ୍ତେନ ହୋତି, ତେନେୱ ଜୀୱିତପରିସମାପନଞ୍ଚ ହୋତୀତି ଇମାଯ ୱାରଚୁତିସମତାଯ କିଲେସପରିଯାଦାନଜୀୱିତପରିଯାଦାନାନଂ ଅପୁବ୍ବାଚରିମତା ହୋତୀତି ଆହ ''ୱାରସମତାଯା''ତି। ଭୱଙ୍ଗଂ ଓତରିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତୀତି ଏତ୍ଥ ପରିନିବ୍ବାନଚିତ୍ତମେୱ ଭୱଙ୍ଗୋତରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୧୭।ମହାପଯୋଗୋତି ମହାକିରିଯୋ ୱିପଟ୍ଟିକରଣମହାମେଘୁଟ୍ଠାନାକାରୱିନାସୋ। ତିଟ୍ଠେଯ୍ୟାତି ୱିନାସୋ ନପ୍ପୱତ୍ତେଯ୍ୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୮।ଅରଣୀଯତ୍ତାତି ପଯିରୁପାସିତବ୍ବତ୍ତା।

୨୦। ଯାଯ କତକିଚ୍ଚତା ହୋତି, ତାଯ ଅଗ୍ଗୱିଜ୍ଜାଯ ଅଧିଗତାଯ ତେୱିଜ୍ଜତାଭାୱୋ ନିପ୍ପରିଯାଯତୋ, ସା ଚ ଆଗମନୱସେନ ସିଦ୍ଧା ସାତିସଯା ତେୱିଜ୍ଜତାତି ଆହ ''ଆଗମନୀଯମେୱ ଧୁର''ନ୍ତି।

୨୨।ତତ୍ଥ ଚାତି ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ଭୁମ୍ମଂ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣପ୍ପତ୍ତିଯା ଆଧାରଭାୱେ ୱା। ତତ୍ଥେୱ ହି ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଂ ପତ୍ତୋ ନାମ ହୋତୀତି।

୨୩।ଅନନୁସ୍ସୁତେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଚ ଅନନୁସ୍ସୁତେସୁ ସଚ୍ଚେସୂତି ଅତ୍ଥୋ।

୨୪। ''ରୂପୀ ରୂପାନି ପସ୍ସତୀ''ତିଆଦିକେ (ମ। ନି। ୨।୨୪୮; ୩।୩୧୨; ପଟି। ମ। ୧।୨୦୯; ଧ। ସ। ୨୪୮) ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଅନ୍ତେ ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖେ ୱତ୍ୱା ''ଯତୋ ଖୋ, ଆନନ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୁ ଇମେ ଅଟ୍ଠ ୱିମୋକ୍ଖେ କାଯେନ ଫୁସିତ୍ୱା ୱିହରତି, ପଞ୍ଞାଯ ଚସ୍ସ ଦିସ୍ୱା ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଆନନ୍ଦ, ଭିକ୍ଖୁ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ''ତି ଯଦିପି ମହାନିଦାନସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତସେଟ୍ଠୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଧ କୀଟାଗିରିସୁତ୍ତୱସେନ ସବ୍ବୋଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତସଙ୍ଗହତ୍ଥଂ ''ଅଟ୍ଠ ସମାପତ୍ତିଯୋ ସହଜାତନାମକାଯେନ ପଟିଲଭିତ୍ୱା ୱିହରତୀ''ତି ଆହ। କୀଟାଗିରିସୁତ୍ତେ ହି ''ଇଧ, ଭିକ୍ଖୱେ, ଏକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଯେ ତେ ସନ୍ତା ୱିମୋକ୍ଖା ଅତିକ୍କମ୍ମ ରୂପେ ଆରୁପ୍ପା, ତେ କାଯେନ ଫୁସିତ୍ୱା ୱିହରତି, ପଞ୍ଞାଯ ଚସ୍ସ ଦିସ୍ୱା ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତି। ଅଯଂ ୱୁଚ୍ଚତି, ଭିକ୍ଖୱେ, ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ''ତି (ମ। ନି। ୨।୧୮୨) ଅରୂପସମାପତ୍ତିୱସେନ ଚତ୍ତାରୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତା ୱୁତ୍ତା, ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତସେଟ୍ଠୋ ଚ ୱୁତ୍ତଲକ୍ଖଣୋପପତ୍ତିତୋତି। କାଯସକ୍ଖିମ୍ହିପି ଏସେୱ ନଯୋ।

ପଞ୍ଞାଯ ଚସ୍ସ ଦିସ୍ୱା ଆସୱା ପରିକ୍ଖୀଣା ହୋନ୍ତୀତି ନ ଆସୱା ପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସନ୍ତି, ଦସ୍ସନକାରଣା ପନ ପରିକ୍ଖୀଣା ଦିସ୍ୱା ପରିକ୍ଖୀଣାତି ୱୁତ୍ତା। ଦସ୍ସନାଯତ୍ତପରିକ୍ଖଯତ୍ତା ଏୱ ହି ଦସ୍ସନଂ ପୁରିମକିରିଯା ହୋତୀତି। ନାମନିସ୍ସିତକୋ ଏସୋତି ଏସୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ ରୂପତୋ ମୁଚ୍ଚିତ୍ୱା ନାମଂ ନିସ୍ସାଯ ଠିତୋ ପୁନ ତତୋ ମୁଚ୍ଚନତୋ ''ନାମନିସ୍ସିତକୋ''ତି ୱତ୍ୱା ତସ୍ସ ଚ ସାଧକଂ ସୁତ୍ତଂ ୱତ୍ୱା ''କାଯଦ୍ୱଯତୋ ସୁୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ''ତି ଆହାତି ଅତ୍ଥୋ। ସୁତ୍ତେ ହି ଆକିଞ୍ଚଞ୍ଞାଯତନଲାଭିନୋ ଉପସୀୱବ୍ରାହ୍ମଣସ୍ସ ଭଗୱତା ନାମକାଯା ୱିମୁତ୍ତୋତି ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋତି ମୁନି ଅକ୍ଖାତୋତି।

ପଠମତ୍ଥେରୱାଦେ ଦ୍ୱୀହି ଭାଗେହି ୱିମୁତ୍ତୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋ, ଦୁତିଯତ୍ଥେରୱାଦେ ଉଭତୋ ଭାଗତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତୋତି, ତତିଯତ୍ଥେରୱାଦେ ଦ୍ୱୀହି ଭାଗେହି ଦ୍ୱେ ୱାରେ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ। ତତ୍ଥ ୱିମୁତ୍ତୋତି କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତୋ, କିଲେସୱିକ୍ଖମ୍ଭନସମୁଚ୍ଛେଦନେହି ୱା କାଯଦ୍ୱଯତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅରୂପାୱଚରଂ ପନ ନାମକାଯତୋ ଚ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ନୀୱରଣସଙ୍ଖାତନାମକାଯତୋ ୱିମୁତ୍ତନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଞ୍ହି ନୀୱରଣଦୂରୀଭାୱେନ ନାମକାଯତୋ ରୂପତଣ୍ହାୱିକ୍ଖମ୍ଭନେନ ରୂପକାଯତୋ ଚ ୱିମୁତ୍ତତ୍ତା ଏକଦେସେନ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତଂ ନାମ ହୋତୀତି ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗସ୍ସ ପାଦକଭୂତଂ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତନାମଲାଭସ୍ସ କାରଣଂ ଭୱିତୁଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୨୫।ଏତେସୁ ହି ଏକୋପି ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖଲାଭୀ ନ ହୋତୀତି ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତଭାୱସ୍ସ କାରଣଭୂତଂ ରୂପକାଯତୋ ୱିମୁତ୍ତଂ ଏକମ୍ପି ୱିମୋକ୍ଖଂ ଅନଧିଗତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅରୂପାୱଚରେସୁ ହି ଏକମ୍ପି ଅଧିଗତୋ ଉଭତୋଭାଗୱିମୁତ୍ତଭାୱକାରଣପଟିଲାଭତୋ ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖେକଦେସେନ ତେନ ତଂନାମଦାନେ ସମତ୍ଥେନ ''ଅଟ୍ଠୱିମୋକ୍ଖଲାଭୀ''ତ୍ୱେୱ ୱୁଚ୍ଚତି। ତେନାହ ''ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନେସୁ ପନା''ତିଆଦି।

୨୬।ଫୁଟ୍ଠନ୍ତଂ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି ଫୁଟ୍ଠାନଂ ଅନ୍ତୋ ଫୁଟ୍ଠନ୍ତୋ, ଫୁଟ୍ଠାନଂ ଅରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନାନଂ ଅନନ୍ତରୋ କାଲୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଗେ ଚେତ୍ଥ ଉପଯୋଗୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଫୁଟ୍ଠାନନ୍ତରକାଲମେୱ ସଚ୍ଛିକରୋତି ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବୋପାୟେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ''ଏକମନ୍ତଂ ନିସୀଦୀ''ତିଆଦୀସୁ (ଦୀ। ନି। ୧।୧୬୫) ୱିୟ ଭାୱନପୁଂସକଂ ୱା ଏତଂ। ଯୋ ହି ଅରୂପଜ୍ଝାନେନ ରୂପକାୟତୋ ନାମକାଯେକଦେସତୋ ଚ ୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୋକ୍ଖେନ ୱିମୁତ୍ତୋ, ତେନ ନିରୋଧସଙ୍ଖାତୋ ୱିମୋକ୍ଖୋ ଆଲୋଚିତୋ ପକାସିତୋ ୱିୟ ହୋତି, ନ ପନ କାୟେନ ସଚ୍ଛିକତୋ। ନିରୋଧଂ ପନ ଆରମ୍ମଣଂ କତ୍ୱା ଏକଚ୍ଚେସୁ ଆସୱେସୁ ଖେପିତେସୁ ତେନ ସୋ ସଚ୍ଛିକତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ସୋ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବଂ ନିରୋଧଂ ଯଥାଆଲୋଚିତଂ ନାମକାୟେନ ସଚ୍ଛିକରୋତୀତି କାୟସକ୍ଖୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ତୁ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଏକଚ୍ଚାନଂ ଆସୱାନଂ ଅପରିକ୍ଖୀଣତ୍ତା।

୨୭।ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ପତ୍ତୋତି ଏତେନ ଚତୁସଚ୍ଚଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତାୟ ଦିଟ୍ଠିୟା ନିରୋଧସ୍ସ ପତ୍ତତଂ ଦୀପେତି। ''ଦିଟ୍ଠନ୍ତଂ ପତ୍ତୋ''ତି ୱା ପାଠୋ, ଦସ୍ସନସଙ୍ଖାତସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ପତ୍ତୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଠମଫଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ହି ଯାୱ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗା ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତୋତି।

୨୮।ଇମଂ ପନ ନୟଂ ''ନୋ''ତି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠିପ୍ପତ୍ତସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତଭାୱପ୍ପତ୍ତାନଂ ପଞ୍ଞାନାନତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ଯେନ ୱିସେସେନ ସୋ ୱିସେସୋ ପତ୍ତୋ, ସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଇମଂ ଦୋସଂ ଦିସ୍ୱା ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆଗମଟ୍ଠକଥାସୁତି ଚ ୱଚନେନ ଆଗମନୀୟନାନତ୍ତସନ୍ନିଟ୍ଠାନମେୱ ଥିରଂ କରୋତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସଦ୍ଦହନ୍ତୋ ୱିମୁତ୍ତୋତି ଏତେନ ସବ୍ବଥା ଅୱିମୁତ୍ତସ୍ସପି ସଦ୍ଧାମତ୍ତେନ ୱିମୁତ୍ତଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ସଦ୍ଧାୱିମୁତ୍ତୋତି ୱା ସଦ୍ଧାୟ ଅଧିମୁତ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

୨୯।ପଞ୍ଞଞ୍ଚଂ ୱାହେତୀତି ପଞ୍ଞଞ୍ଚଂ ସାତିସୟଂ ପୱତ୍ତେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ପଞ୍ଞା ଇମଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ୱହତୀତି ନିବ୍ବାନାଭିମୁଖଂ ଗମେତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୩୧।ଏୱଂମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପୀତି ଅୟଂ ଅପି-ସଦ୍ଦୋ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତୋ, ନନୁ ଅରିୟେନ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକେନ ମଗ୍ଗେନ ସମନ୍ନାଗତୋ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏୱ ହୋତୀତି ତଦା ଏୱ ସୋତାପନ୍ନୋ ନାମାତି ଆପନ୍ନନ୍ତି? ନାପନ୍ନଂ । ମଗ୍ଗେନ ହି ଅତ୍ତନା ସଦିସସ୍ସ ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକସ୍ସ ୱା ସତ୍ତଙ୍ଗିକସ୍ସ ୱା ଫଲସ୍ସ ସୋତୋତି ନାମଂ ଦିନ୍ନନ୍ତି ତେନପି ସମନ୍ନାଗତସ୍ସ ସୋତାପନ୍ନଭାୱତୋ, ସୋତେନ ୱା ମଗ୍ଗେନ ପୱତ୍ତେତୁଂ ଅପରିହୀନେନ ଫଲଟ୍ଠୋପି ସମନ୍ନାଗତୋ ଏୱ ନାମ, ନ ଚ ତେନ ପଠମମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱିୟ ସୋତୋ ସମାପଜ୍ଜିୟମାନୋ, ତସ୍ମା ସମାପନ୍ନସୋତତ୍ତା ପଠମଫଲତୋ ପଟ୍ଠାୟ ''ସୋତାପନ୍ନୋ''ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ''ଯେ କେଚି, ଭିକ୍ଖୱେ, ମୟି ଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସନ୍ନା, ସବ୍ବେ ତେ ସୋତାପନ୍ନା। ତେସଂ ସୋତାପନ୍ନାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇଧ ନିଟ୍ଠା, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇଧ ୱିହାୟ ନିଟ୍ଠା''ତି (ଅ। ନି। ୧୦।୬୪)। ତତ୍ଥ ଦୁତିୟଫଲଟ୍ଠାଦୀନଂ ୱିସୁଂ ନାମଂ ଅତ୍ଥୀତି ପଠମଫଲଟ୍ଠୋ ଏୱ ଇତରେହି ୱିସେସିୟମାନୋ ''ସୋତାପନ୍ନୋ''ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ସୋ ଏୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତୋ। ପଟିଲଦ୍ଧମଗ୍ଗେନ ବୁଜ୍ଝତୀତି ଏତେନ ପଟିଲଦ୍ଧମଗ୍ଗସ୍ସ ଚତୁସଚ୍ଚପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସୟଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ସମ୍ବୋଧି ପରଂ ଅୟନଂ ନିସ୍ସୟୋ ଏତସ୍ସାତି ହି ସମ୍ବୋଧିପରାୟଣୋତି। ଦୁତିୟେନତ୍ଥେନ ସମ୍ବୋଧି ପରଂ ଅୟନଂ ଗତି ଏତସ୍ସାତି ସମ୍ବୋଧିପରାୟଣୋ।

୩୨। କେୱଲେନ କୁଲସଦ୍ଦେନ ମହାକୁଲମେୱ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ମହାଭୋଗକୁଲେସୁୟେୱ ନିବ୍ବତ୍ତତୀତି ଅତ୍ଥୋ''ତି।

୩୩।ଖନ୍ଧବୀଜଂ ନାମ ପଟିସନ୍ଧିୱିଞ୍ଞାଣଂ। ଇହଟ୍ଠକନିଟ୍ଠାନିକୱସେନେୱ ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ କଥିତାତି ସଣ୍ଠାନକୋ ଅଚ୍ଚନ୍ତସଂଯୋଜନସମୁଚ୍ଛେଦେ ଅକତେପି ଅନାଗାମିସଭାଗୋ ଅନାୱତ୍ତିଧମ୍ମୋ ଇଧ ଗଣନୂପଗୋ ନ ହୋତି, ହେଟ୍ଠା ଉପରି ଚ ସଂସରଣକୋ କାମଭୱଗତୋ ହୀନଟ୍ଠାନକୋ ଇଧ ଗଣନୂପଗୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୩୪।ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ''ଦ୍ୱୀହି କାରଣେହି ତନୁଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତିଆଦି ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟାତି ଅତ୍ଥୋ।

୩୬।ଉପପନ୍ନଂ ୱା ସମନନ୍ତରାତି ଉପପନ୍ନଂ ୱା ଏତେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ହୋତି, ଅଥ ସମନନ୍ତରା ଅରିୟମଗ୍ଗଂ ସଞ୍ଜନେତି। ଅପ୍ପତ୍ତଂ ୱା ୱେମଜ୍ଝଂ ଆୟୁପ୍ପମାଣନ୍ତି ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱେମଜ୍ଝଂ ଅପ୍ପତ୍ତଂ ହୋତି, ଏତ୍ଥନ୍ତରେ ଅରିୟମଗ୍ଗଂ ସଞ୍ଜନେତୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ପାଠଇଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ''ଅପ୍ପତ୍ୱା ପବ୍ବତଂ ନଦୀ''ତି ୱିୟ ଆୟୁପ୍ପମାଣଂ ୱେମଜ୍ଝଂ ଅପ୍ପତ୍ତଂ ୱା ହୁତ୍ୱାତି ପରସଦ୍ଦଯୋଗେ ପରତୋ ଭୂତୋ ହୁତ୍ୱା ସଦ୍ଦୋ ୱଚନସେସଭୂତୋ ପୟୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୩୭।ଉପହଚ୍ଚାତି ଏତସ୍ସ ଉପଗନ୍ତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ତେନ ୱେମଜ୍ଝାତିକ୍କମୋ କାଲକିରିୟୋପଗମନଞ୍ଚ ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି। ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ୱେମଜ୍ଝ''ନ୍ତିଆଦି।

୪୦।ଉଦ୍ଧଂୱାହିଭାୱେନାତି ଉଦ୍ଧଂ ୱହତୀତି ଉଦ୍ଧଂୱାହୀ, ତଣ୍ହାସୋତଂ ୱଟ୍ଟସୋତଂ ୱା, ତସ୍ସ ଭାୱୋ, ତେନ ଉଦ୍ଧଂୱାହିଭାୱେନାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅୱିହେସୁ ଉଦ୍ଧଂସୋତୋ ଯଦିପି ତତ୍ଥ ପରିନିବ୍ବାଯୀ ନ ହୋତି, ଯତ୍ଥ ୱା ତତ୍ଥ ୱା ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯତୁ, ପରିନିବ୍ବାଯିନୋ ପନ ତସ୍ସ ଅସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିତା ସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିତା ଚ ଅତ୍ଥୀତି ତତ୍ଥ ଦସ ଅନାଗାମିନୋ ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ଅତପ୍ପାଦୀସୁପି। ଅନୁପହଚ୍ଚତଲାତି ଅପ୍ପତ୍ତତଲା। ଅସଙ୍ଖାରସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯୀନଂ ଲହୁସାଲହୁସଗତିକା ଏୱ ପରିତ୍ତୱିପୁଲତିଣକଟ୍ଠଝାପକପପ୍ପଟିକାସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱାୱ ନିବ୍ବାଯନକାଦୀହି ଅଧିମତ୍ତତା ୱିଯ ସମୁଦ୍ଦଂ ପତ୍ୱା ନିବ୍ବାଯନକତୋ ଅନଧିମତ୍ତତା ୱିଯ ଚ ଅନ୍ତରା ଉପହଚ୍ଚପରିନିବ୍ବାଯୀହି ଉଦ୍ଧଂସୋତତୋ ଚ ଅଧିମତ୍ତାନଧିମତ୍ତତା। ତେ ଏୱ ହି ଅସଙ୍ଖାରସସଙ୍ଖାରପରିନିବ୍ବାଯିନୋତି। ତତୋ ମହନ୍ତତରେତି ୱଚନଂ ତିଣକଟ୍ଠଝାପନସମତ୍ଥପପ୍ପଟିକାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ନ ଅଧିମତ୍ତ ନାଧିମତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି।

ନୋ ଚସ୍ସ ନୋ ଚ ମେ ସିଯାତି ଅୱିଜ୍ଜାସଙ୍ଖାରାଦିକଂ ହେତୁପଞ୍ଚକଂ ନୋ ଚ ଅସ୍ସ, ୱିଞ୍ଞାଣାଦିକଂ ଇଦଂ ଫଲପଞ୍ଚକଂ ୱତ୍ତମାନଂ ନୋ ଚ ମେ ସିଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଅତୀତଭୱସଂସିଦ୍ଧିତୋ ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯତୋ ଇମସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତୋ ପଚ୍ଚଯସମୁଦଯଟ୍ଠେନ ଖନ୍ଧାନଂ ଉଦଯଦସ୍ସନପଟିପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ନ ଭୱିସ୍ସତି, ନ ମେ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଯଦି ଏତରହି ହେତୁପଞ୍ଚକଂ ନ ଭୱିସ୍ସତି, ଅନାଗତେ ଫଲପଞ୍ଚକଂ ନ ମେ ଭୱିସ୍ସତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେନ ପଚ୍ଚଯନିରୋଧଟ୍ଠେନ ୱଯଦସ୍ସନପଟିପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ହୋତି, ଏତରହି ଅନାଗତେ ଚ ଅତ୍ତତନିଯନିୱାରଣୱସେନ ସୁଞ୍ଞତାପଟିପତ୍ତି ୱା ଚତୂହିପି ୱୁତ୍ତା। ଯଦତ୍ଥୀତି ଯଂ ଅତ୍ଥି। ଭୂତନ୍ତି ସସଭାୱଂ ନିବ୍ବତ୍ତଂ ୱା ଯଥାଦିଟ୍ଠୌଦଯବ୍ବଯଂ ଯଥାଦିଟ୍ଠସୁଞ୍ଞତଂ ୱା ଖନ୍ଧପଞ୍ଚକଂ ପରିକପ୍ପିତୈତ୍ଥିପୁରିସସତ୍ତାଦିଭାୱରହିତଂ ନାମରୂପମତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିୱଟ୍ଟାନୁପସ୍ସନାଯ ୱିୱଟ୍ଟମାନସୋ ତଂ ଭୂତଂ ପଜହାମୀତି ଉପେକ୍ଖଂ ପଟିଲଭତି, ସଙ୍ଖାରୁପେକ୍ଖାଞାଣେନ ଉପେକ୍ଖକୋ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଭୱେ ନ ରଜ୍ଜତି, ସମ୍ଭୱେ ନ ରଜ୍ଜତୀତି ଅୱିସିଟ୍ଠେ ୱିସିଟ୍ଠେ ଚ ଭୱେ ନ ରଜ୍ଜତୀତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ ପନ ଭୱୋ ଭୱୋ, ଅନାଗତୋ ଜାତିଯା ଗହଣେନ ଗହିତୋ ସମ୍ଭୱୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ଭୱୋତି ଭୂତମେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ସମ୍ଭୱୋ ତଦାହାରୋ, ତସ୍ମିଂ ଦ୍ୱଯେ ନ ରଜ୍ଜତୀତି ସେକ୍ଖପଟିପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି । ଭୂତେ ହି ସସମ୍ଭୱେ ଚ ୱିରାଗୋ ସେକ୍ଖପଟିପତ୍ତି। ଯଥାହ ‘‘ଭୂତମିଦନ୍ତି, ଭନ୍ତେ, ଯଥାଭୂତଂ ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାଯ ପସ୍ସତି, ଭୂତମିଦନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ ସମ୍ମପ୍ପଞ୍ଞାଯ ଦିସ୍ୱା ଭୂତସ୍ସ ନିବ୍ବିଦାଯ ୱିରାଗାଯ ନିରୋଧାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି। ତଦାହାରସମ୍ଭୱନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ...ପେ... ଦିସ୍ୱା ତଦାହାରସମ୍ଭୱସ୍ସ ନିବ୍ବିଦାଯ...ପେ... ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି। ତଦାହାରନିରୋଧାଯ ଯଂ ଭୂତଂ, ତଂ ନିରୋଧଧମ୍ମନ୍ତି ଯଥାଭୂତଂ...ପେ... ଦିସ୍ୱା ନିରୋଧଧମ୍ମସ୍ସ ନିବ୍ବିଦାଯ ୱିରାଗାଯ ନିରୋଧାଯ ପଟିପନ୍ନୋ ହୋତି। ଏୱଂ ଖୋ, ଭନ୍ତେ, ସେକ୍ଖୋ ହୋତୀ’’ତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୧)। ଅଥୁତ୍ତରୀତି ଅଥ ଏୱଂ ଅରଜ୍ଜମାନୋ ଉତ୍ତରି ସନ୍ତଂ ପଦଂ ନିବ୍ବାନଂ ଅନୁକ୍କମେନ ମଗ୍ଗପଞ୍ଞାଯ ସମ୍ମା ପସ୍ସତି, ତଞ୍ଚ ଖ୍ୱସ୍ସ ପଦଂ ନ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ସଚ୍ଛିକତଂ ଚତୁତ୍ଥମଗ୍ଗେନେୱ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବସ୍ସ ତସ୍ସ ତେନ ଅସଚ୍ଛିକତତ୍ତା।

ଏକକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬୩। କସ୍ସଚି କିଲେସସ୍ସ ଅୱିକ୍ଖମ୍ଭିତତ୍ତା କସ୍ସଚି କଥଞ୍ଚି ଅୱିମୁତ୍ତୋ କାମଭୱୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତଗ୍ଗହଣସ୍ସ ୱିସେସପଚ୍ଚଯୋତି ଅଜ୍ଝତ୍ତଂ ନାମ। ତତ୍ଥ ବନ୍ଧନଂ ଅଜ୍ଝତ୍ତସଂଯୋଜନଂ, ତେନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ଅଜ୍ଝତ୍ତସଂଯୋଜନୋ।

୮୩। କାରଣେନ ୱିନା ପୱତ୍ତହିତଚିତ୍ତୋ ଅକାରଣୱଚ୍ଛଲୋ। ଅନାଗତମ୍ପି ପଯୋଜନଂ ଅପେକ୍ଖମାନୋ ପୁରିମଗ୍ଗହିତଂ ତଂ କତଂ ଉପାଦାଯ କତଞ୍ଞୂ ଏୱ ନାମ ହୋତି, ନ ପୁବ୍ବକାରୀତି ଆହ ‘‘କରିସ୍ସତି ମେ’’ତିଆଦି। ତମୋଜୋତିପରାଯଣୋ ପୁଞ୍ଞଫଲଂ ଅନୁପଜୀୱନ୍ତୋ ଏୱ ପୁଞ୍ଞାନି କରୋତୀତି ‘‘ପୁବ୍ବକାରୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ‘‘ଇଣଂ ଦେମୀ’’ତି ସଞ୍ଞଂ କରୋତୀତି ଏୱଂସଞ୍ଞଂ ଅକରୋନ୍ତୋପି କରୋନ୍ତୋ ୱିଯ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୮୬।ଅଚ୍ଛମଂସଂଲଭିତ୍ୱା ସୂକରମଂସନ୍ତି ନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚାଯତୀତି ଅଚ୍ଛମଂସନ୍ତି ଜାନନ୍ତୋପି ସୂକରମଂସନ୍ତି ନ କୁକ୍କୁଚ୍ଚାଯତି, ମଦ୍ଦିତ୍ୱା ୱୀତିକ୍କମତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୯୦।ତିତ୍ତୋତି ନିଟ୍ଠିତକିଚ୍ଚତାଯ ନିରୁସ୍ସୁକ୍କୋ।

ଦୁକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୯୧।ସେସସଂୱରଭେଦେନାତି ମନୋସଂୱରଭେଦେନ, ସତିସଂୱରାଦିଭେଦେନ ୱା। ଅକୁସଲସୀଲସମନ୍ନାଗମେନାତି ‘‘କତମେ ଚ ଥପତି ଅକୁସଲା ସୀଲା? ଅକୁସଲଂ କାଯକମ୍ମଂ ଅକୁସଲଂ ୱଚୀକମ୍ମଂ ପାପକୋ ଆଜୀୱୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେହି ସମନ୍ନାଗମେନ। ତସ୍ସ ହି…ପେ… ଏୱଂ ସାସଙ୍କସମାଚାରୋ ହୋତୀତି ଏୱଂ ସାସଙ୍କୋ ସମାଚାରୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

୯୪। ସମାନୱିସଯାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ୱିସେସଦସ୍ସନୱସେନ ‘‘କାଯସକ୍ଖୀ’’ତିଆଦିକଂ ୱୁତ୍ତଂ।

୧୦୭।ସମାଧି ୱା ଆଦୀତି ଲୋକୁତ୍ତରଧମ୍ମା ହି ପରମତ୍ଥତୋ ସାସନନ୍ତି ତଦତ୍ଥୋ ପାଦକସମାଧି ତସ୍ସ ଆଦି ୱୁତ୍ତୋ, ତଦାସନ୍ନତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା, ତସ୍ସ ମୂଲେକଦେସତ୍ତା ମଗ୍ଗୋ।

୧୦୮।ଉଚ୍ଛଙ୍ଗୋ ୱିଯ ଉଚ୍ଛଙ୍ଗପଞ୍ଞୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି ଉଚ୍ଛଙ୍ଗସଦିସପଞ୍ଞତାଯ ଏୱ ପଞ୍ଞା ୱିଯ ପୁଗ୍ଗଲୋପି ଉଚ୍ଛଙ୍ଗୋ ୱିଯ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ଧମ୍ମାନଂ ଅଚିରଟ୍ଠାନତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ୱକ୍ଖତି ହି ‘‘ଉଚ୍ଛଙ୍ଗସଦିସପଞ୍ଞୋତିଅତ୍ଥୋ’’ତି।

୧୦୯। ଯଥା ଚ ଉଚ୍ଛଙ୍ଗସଦିସା ପଞ୍ଞା, ଏୱଂ ନିକ୍କୁଜ୍ଜକୁମ୍ଭସଦିସା ପଞ୍ଞା ଏୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତତ୍ଥ ଧମ୍ମାନଂ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋ।

୧୧୩। ଚିରଟ୍ଠାନତୋ ଥିରଟ୍ଠାନତୋ ଚ ପାସାଣଲେଖସଦିସା ପରାପରାଧନିଵତ୍ତା କୋଧଲେଖା ଯସ୍ସ ସୋ ପାସାଣଲେଖୂପମସମନ୍ନାଗତୋ ପାସାଣଲେଖୂପମୋତି ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ଇତରେପି।

୧୧୮। ସୁତାଦିୱତ୍ଥୁରହିତୋ ତୁଚ୍ଛମାନୋ ନଳଓ ୱିଯାତି ‘‘ନଳଓ’’ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ସୋ ଉଗ୍ଗତୋ ନଳଓ ଏତସ୍ସାତି ଉନ୍ନଳଓ।

୧୨୨। ‘‘ସୀଲକଥା ଚ ନୋ ଭୱିସ୍ସତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ସୀଲକଥାଭୱନଂ ପଠମାରମ୍ଭୋପି ଦୁସ୍ସୀଲେନ ସହ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ନେୱ ସୀଲକଥା ହୋତୀ’’ତି।

୧୨୩।ତତ୍ଥତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଅନୁଗ୍ଗହେତବ୍ବେ ପଞ୍ଞାଯ ସୋଧେତବ୍ବେ ଚ ୱଡ୍ଢେତବ୍ବେ ଚ ଅଧିକସୀଲଂ ନିସ୍ସାଯ ଉପ୍ପନ୍ନପଞ୍ଞାଯ ଅନୁଗ୍ଗଣ୍ହାତି ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୨୪।ଗୂଥକୂପୋ ୱିଯ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ଯନ୍ତି ଏତେନ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ଯସ୍ସ ଗୂଥସଦିସତ୍ତମେୱ ଦସ୍ସେତି।

୧୩୦।ନୋ ଚ ସମ୍ମା ପଞ୍ଞପେତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ନ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ଉପ୍ପନ୍ନେ ତଥାଗତେ ତସ୍ମିଂ ଅନାଦରିଯଂ କତ୍ୱା ସମାପତ୍ତିଂ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ୱାଯମନ୍ତସ୍ସ ଅସମତ୍ଥଭାୱଂ ୱା। ତିତ୍ଥିଯା ୱା ପୂରଣାଦଯୋ ଅଧିପ୍ପେତା।

ତିକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩୩। ପରେନ କତଂ ଦୁସ୍ସୀଲ୍ଯଂ ଆଣତ୍ତିଯା ଅତ୍ତନା ଚ ପଯୋଗେନ କତନ୍ତି ଆଣତ୍ତିଯା ପାପସ୍ସ ଦାଯାଦୋ ‘‘ତତୋ ଉପଡ୍ଢସ୍ସ ଦାଯାଦୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ।

୧୪୫।ଅଯନ୍ତି ‘‘ତେସୁ ପଠମୋ’’ତିଆଦିକଂ ନଯଂ ୱଦତି।

୧୪୮। ଦେସନାଯ ଧମ୍ମାନଂ ଞାଣସ୍ସ ଆପାଥଭାୱସମ୍ପାଦନଂ ଞାଣୁଗ୍ଘାଟନଂ। ସହ ଉଦାହଟୱେଲାଯାତି ଉଦାହଟୱେଲାଯ ସଦ୍ଧିଂ ତସ୍ମିଂ କାଲେ ଅନତିକ୍କନ୍ତେ ଏୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୫୨।ତନ୍ତି ଅନନ୍ତରୱଚନଂ ୱଦତି। ‘‘କତମୋ ଲୋକୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ‘‘ପଞ୍ଚୁପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା’’ତି ମହନ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ସଙ୍ଗହିତ୍ୱା ଠିତୱଚନଂ ଅତ୍ଥଯୁତ୍ତଂ।

ଲୁଜ୍ଜତୀତି ଲୋକୋତି କାରଣଯୁତ୍ତଂ।

୧୫୬।ସହିତାସହିତସ୍ସାତି ସହିତାସହିତେତି ଅତ୍ଥୋ, ସହିତାସହିତସ୍ସ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନେତି ୱା । ଦ୍ୱେଯେୱାତି ଦୁତିଯଚତୁତ୍ଥାଯେୱ। ଦେସକସାୱକସମ୍ପତ୍ତିଯା ବୋଧେତୁଂ ସମତ୍ଥତାଯ ସଭାୱଧମ୍ମକଥିକା, ସଚ୍ଚଧମ୍ମକଥିକାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୫୭। କୁସଲଧମ୍ମେହି ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱାସନାଭାୱନା ୱାସଧୁରଂ। ଅଯଂ ପାପପୁଗ୍ଗଲୋତି ଚତୁତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ପଠମୋ। ପଠମୋ ହି ଅୱିସଂୱାଦେତୁକାମୋ ୱେରଞ୍ଜବ୍ରାହ୍ମଣସଦିସୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି।

୧୫୯।ପୁଗ୍ଗଲେପି ଅରିଯାନଂ ଅଭିକ୍କମନାଦିସଦିସତାତି ପୁଗ୍ଗଲେ ଅଭିକ୍କମନାଦୀନଂ ଅରିଯାନଂ ଅଭିକ୍କମନାଦିସଦିସତାତି ଅତ୍ଥୋ, ଅରିଯାନଂ ଅଭିକ୍କମନାଦିନା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସଦିସତାତି ୱା ସଦିସାଭିକ୍କମନାଦିତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୬୬। ଦୁସ୍ସୀଲଂ ‘‘ଦୁସ୍ସୀଲୋ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ଭୂତଂ ଭାସତି ନାମ। ପାଣାତିପାତେନ ଦୁସ୍ସୀଲଂ ଅଦିନ୍ନାଦାନେନ ଦୁସ୍ସୀଲୋତି ଅୱତ୍ୱା ପାଣାତିପାତେନେୱାତି ୱଦନ୍ତୋ ତଚ୍ଛଂ ଭାସତି ନାମ। ଯମିଦଂ ‘‘କାଲେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ର ତସ୍ମିଂ ୱଚନେ, ଯୋ ‘‘କାଲେନ ଭଣତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ କୀଦିସୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘କାଲଞ୍ଞୂ ହୋତୀ’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଯମିଦଂ କାଲେନାତି ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ର ଯୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ’’ତିଆଦିମାହ।

୧୬୮।ଆଗମନୱିପତ୍ତି ନାମ କମ୍ମଂ, ପୁବ୍ବୁପ୍ପନ୍ନପଚ୍ଚଯୱିପତ୍ତି ସୁକ୍କସୋଣିତଂ। ପୱତ୍ତେ, ପୱତ୍ତସ୍ସ ୱା ପଚ୍ଚଯା ପୱତ୍ତପଚ୍ଚଯା, ଆହାରାଦଯୋ। ଜୋତେତୀତି ଜୋତି, ଆଲୋକୋ। କୁଲସମ୍ପତ୍ତିଯାଦୀହି ଜୋତମାନୋ ଚ ଜୋତି ୱିଯାତି ଜୋତି।

୧୭୩। ପହୀନାୱସିଟ୍ଠକିଲେସପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣାପି ଯେହି କିଲେସେହି ୱିମୁତ୍ତୋ ଅୱିମୁତ୍ତୋ ଚ, ତେସଂ ଦସ୍ସନୱସେନ ୱିମୁତ୍ତିଦସ୍ସନମେୱ ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ୱିମୁତ୍ତିଞାଣଦସ୍ସନଂ ଏକୂନୱୀସତିୱିଧଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଞାଣ’’ନ୍ତି।

୧୭୪।ଯାନି କାନିଚି ତନ୍ତାୱୁତାନନ୍ତି ତନ୍ତାୱୁତାନଂ ୱତ୍ଥାନଂ ଯାନି କାନିଚି ୱତ୍ଥାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସାଯଂ ତତିଯଂ ଅସ୍ସାତି ସାଯତତିଯୋ। ଅନୁଯୁଞ୍ଜନଂ ଅନୁଯୋଗୋ। ତଂ ଅନୁଯୁତ୍ତୋତି ଉପଯୋଗୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଭାୱନପୁଂସକଂ ୱା।

୧୭୮।ତତ୍ଥସିକ୍ଖନଭାୱେନାତି ସିକ୍ଖାଯ ସାଜୀୱେ ଚ ସିକ୍ଖନଭାୱେନ। ସିକ୍ଖଂ ପରିପୂରେନ୍ତୋତି ସୀଲସଂୱରଂ ପରିପୂରେନ୍ତୋ। ସାଜୀୱଞ୍ଚ ଅୱୀତିକ୍କମନ୍ତୋତି ‘‘ନାମକାଯୋ ପଦକାଯୋ ନିରୁତ୍ତିକାଯୋ ବ୍ୟଞ୍ଜନକାଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ସିକ୍ଖାପଦଂ ଭଗୱତୋ ୱଚନଂ ଅୱୀତିକ୍କମନ୍ତୋ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଦମେୱ ଚ ଦ୍ୱଯଂ ‘‘ସିକ୍ଖନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ସାଜୀୱାନତିକ୍କମୋ ସିକ୍ଖାପାରିପୂରିଯା ପଚ୍ଚଯୋ। ତତୋ ହି ଯାୱ ମଗ୍ଗା ସଂୱରପାରିପୂରୀ ହୋତୀତି। ୱିନାସନଭାୱତୋତି ହିଂସନଭାୱତୋ। ହଲିଦ୍ଦିରାଗୋ ୱିଯ ନ ଥିରକଥୋ ହୋତୀତି ଏତ୍ଥ କଥାଯ ଅଟ୍ଠିତଭାୱେନ ହଲିଦ୍ଦିରାଗସଦିସତା ୱେଦିତବ୍ବା, ନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ।

୧୭୯।ଦାରୁମାସକୋତି ଯେ ୱୋହାରଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଇତି-ସଦ୍ଦେନ ଏୱଂପକାରେ ଦସ୍ସେତି। ଅଞ୍ଜଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅଞ୍ଜସ୍ସ ପରିୱତ୍ତନନ୍ତି ଦସଗ୍ଘନକଂ ୱତ୍ଥଯୁଗଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ ପଞ୍ଚଗ୍ଘନକସ୍ସ ଦାନଂ।

୧୮୧।ଅୱିକିଣ୍ଣସୁଖନ୍ତି ରୂପାଦୀସୁ ସୁଭାଦିପରିକପ୍ପନୱସେନ ଅୱିସଟସୁଖଂ।

୧୮୭। ଖନ୍ଧଧମ୍ମେସୁ ଅନିଚ୍ଚାଦିୱସେନ ପୱତ୍ତା ୱିପସ୍ସନା ମଗ୍ଗଫଲଲାଭେନ ପଟିଲଦ୍ଧା ନାମ ହୋତି ତଦଲାଭେନ ଅନୱଟ୍ଠାନତୋତି ମଗ୍ଗଫଲଲାଭୀ ଏୱ ‘‘ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାଲାଭୀ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ମଗ୍ଗଫଲଞାଣମେୱ ଚ ଅଧିକପଞ୍ଞାଭାୱତୋ ଚତୁସଚ୍ଚଧମ୍ମେ ସଙ୍ଖଧମ୍ମସ୍ସ ୱରେ ନିବ୍ବାନେ ଏୱ ୱା ୱିସିଟ୍ଠଦସ୍ସନଭାୱତୋ ଚ ଅଧିପଞ୍ଞାଧମ୍ମୱିପସ୍ସନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୧୮୯।ସୁତେନ ଅନୁପପନ୍ନୋତି ଯଥାସୁତେନ ୱା ଅତ୍ଥେନ ୱା ନ ସମନ୍ନାଗତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଚତୁକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୯୧। ପଠମପଞ୍ହକେ ଉଦ୍ଦେସେନେୱ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ଯଥା ତେସୁ ପଟିପଜ୍ଜିତଙ୍ଗ , ତାଯ ପଟିପତ୍ତିଯା ତେ ୱିଭଜନ୍ତୋ ''ତତ୍ର ଯ୍ୱାଯ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଆରମ୍ଭସଦ୍ଦୋତି ଆରମ୍ଭକିରିଯାୱାଚକୋ ସଦ୍ଦୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଫଲୁପ୍ପତ୍ତିଯା ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚଂ ନିଟ୍ଠିତଂ ହୋତୀତି ''ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚୱସେନ ଫଲମେୱ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ। ଆଯାଚନସାଧୁତି ନ ପସଂସନାଦିସାଧୁତି ଅତ୍ଥୋ।

୧୯୨। ଆଦିତୋ ଧେଯ୍ୟଂ ଠପେତବ୍ବଂ ଆଧେଯ୍ୟଂ, ଦସ୍ସନସୱନପଟିୱଚନଦାନୱସେନ ମୁଖେନ ୱିଯ ପୱତ୍ତଂ ଗହଣଂ ମୁଖନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତଂ ମୁଖଂ ଆଧେଯ୍ୟଂ, ଗହଣହଂ ପକତିମୁଖମେୱ ୱା ଆଧେଯ୍ୟଂ ଯସ୍ସ ସୋ ଆଧେଯ୍ୟମୁଖୋ, ଅୱିଚାରେତ୍ୱା ଆଦିକଥାଯ ଏୱ ଠପିତଗହଣୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୧୯୪।ରଜଗ୍ଗନ୍ତି ରଜଗ୍ଗଭାୱେ।

୧୯୯। ଗୱା ଖୀରଂ ଅଗ୍ଗମକ୍ଖାଯତୀତି ନ ଏୱଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ, ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ପନ ପଞ୍ଚ ଗୋରସେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ତେସୁ ସପ୍ପିମଣ୍ଡସ୍ସ ଅଗ୍ଗଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଗୱା ଖୀର''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନାହ ''ଗାୱିତୋ ଖୀରଂ ନାମ ହୋତୀ''ତିଆଦି।

ପଞ୍ଚକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୨। ଛକ୍କେ ଏକନ୍ତତୋ ପାକଟା ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧାଦଯୋ ତେ ଯଥାୱୁତ୍ତଗୁଣା ପୁଗ୍ଗଲାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧୋ ତେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ତେନାତି ସାମଂ ସଚ୍ଚାଭିସମଯୋ ତତ୍ଥ ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତପ୍ପତ୍ତିବଲେସୁ ଚ ୱସିଭାୱପ୍ପତ୍ତୀତି ଏତେନ ସବ୍ବେନ ସମୁଦିତେନ। ''ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନା''ତି ପନ ୱୁତ୍ତେ ସବ୍ବମିଦଂ ସଙ୍ଗହିତଂ ହୋତି ସାମଂ ସଚ୍ଚାଭିସମଯେନ ବଲେସୁ ଚ ୱସିଭାୱପ୍ପତ୍ତିଯା ଚ ୱିନା ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଅଭାୱା, ତସ୍ମା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣେନା''ତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଅନାଚରିଯକେନ ଅତ୍ତନା ଉପ୍ପାଦିତେନାତି ୱଚନେନ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ସାଚରିଯକତ୍ତଂ ପରତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଞ୍ଚ ପଟିସେଧେତି, ନ ସାଚରିଯକଂ ପରେହି ଉପ୍ପାଦିତଞ୍ଚ ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣଂ। ନ ହି ତଂ ତାଦିସଂ ନିୱାରେତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥୀତି।

ଛକ୍କନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୩।ସଦ୍ଧାନାମ ସାଧୁଲଦ୍ଧିକାତି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜତୀତି ଏତେନ କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଅନ୍ତୋଗଧା, ବୋଧିପକ୍ଖିଯଧମ୍ମେସୁ ୱା ଅଧିମୋକ୍ଖଭୂତା ସଦ୍ଧା ସାଧୂତି ଉମ୍ମୁଜ୍ଜମାନଂ କୁସଲଂ ଦସ୍ସେତି, ଏୱଂ ହିରୀଯାଦୀସୁ ଚ। କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଏତ୍ଥ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସୋ ତଦନ୍ତୋଗଧତାଯ ତଦୁପକାରତାଯ ୱା ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜତି ସାହୁ ସଦ୍ଧା କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂତିଆଦିନା ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନପଞ୍ଞାଯ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନେୱ ''ତସ୍ସ ସା ସଦ୍ଧା ନେୱ ତିଟ୍ଠତୀ''ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ''ସାହୁ ସଦ୍ଧା କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୂ''ତି ୱା ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଉପକାରକଂ ଆନିସଂସଦସ୍ସନଂ ୱତ୍ୱା ''ଉମ୍ମୁଜ୍ଜତୀ''ତି ଏତେନ ସଦ୍ଧାସଙ୍ଖାତମେୱ ଉମ୍ମୁଜ୍ଜନଂ ଦସ୍ସିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଚଙ୍କୱାରେତି ରଜକାନଂ ଖାରପରିସାୱନେ। ଏକକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତା ପଟିସନ୍ଧିୱଙ୍ଗଚୁତିସନ୍ତତି ଏକୋ ଚିତ୍ତୱାରୋତି ଚୁତିତୋ ଅନନ୍ତରୋ ଯଥାଗହିତୋ ଦୁତିଯୋ ହୋତୀତି ଆହ ''ଦୁତିଯଚିତ୍ତୱାରେନା''ତି। ଉମ୍ମୁଜ୍ଜିତ୍ୱା ଠିତାଦଯୋ ଚତ୍ତାରୋ ତାଯ ତାଯ ଜାତିଯା ଅରହତ୍ତଂ ଅସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତା ଅନେକେ ପୁଗ୍ଗଲା ୱେଦିତବ୍ବା, ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତୋ ପନ ଏକୋପି ପୁବ୍ବଭାଗେ ତତିଯପୁଗ୍ଗଲାଦିଭାୱଂ ଆପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ସତ୍ତମପୁଗ୍ଗଲୋ ହୋତୀତି।

ସତ୍ତକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦୯।ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇଧ ନିଟ୍ଠା, ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ଇଧ ୱିହାଯ ନିଟ୍ଠାତି ଏତ୍ଥ ଯେ ସୋତାପନ୍ନାଦଯୋ ରୂପାରୂପଭୱେ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତି, ତେ ଇଧ ୱିହାଯ ନିଟ୍ଠାପକ୍ଖଂ ଭଜମାନାପି ଅଟ୍ଠକଥାସଂଯୋଜନାନଂ ଅସମୁଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ପୁଥୁଜ୍ଜନସାଧାରଣେ ଚ ଠାନେ ଉପପତ୍ତିଯା ନ ଗହିତା। ଅସାଧାରଣଟ୍ଠାନୁପ୍ପତ୍ତିୱସେନ ପନ ଅନ୍ତରାପରିନିବ୍ବାଯୀଆଦଯୋ ଏୱ ''ଇଧ ୱିହାଯ ନିଟ୍ଠା''ତି ୱୁତ୍ତାତି ୱେଦିତବ୍ବାତି।

ଦସକନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଗ୍ଗଲପଞ୍ଞତ୍ତିପକରଣ-ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।

Proper display of the text below may depend on webfonts, which in turn require being connected to the internet

କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣ-ମୂଲଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭକଥାୱଣ୍ଣନା

କଥାନଂୱତ୍ଥୁଭାୱତୋତି କଥାସମୂଦାୟସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଅତ୍ତନୋ ଏକଦେସାନଂ ଓକାସଭାୱଂ ୱଦତି। ସମୁଦାଯେ ହି ଏକଦେସା ଅନ୍ତୋଗଧାତି। ଯେନ ପକାରେନ ସଙ୍ଖେପେନ ଅଦେସଯି, ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମାତିକାଠପନେନେୱ ଠପିତସ୍ସା''ତି ଆହ।

ନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା

ଅନୁପାଦିସେସାଯ ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ପରିନିବ୍ବାଯୀତି ପରିନିବ୍ବାନମେୱ ପରିନିବ୍ବାନସ୍ସ ପରିନିବ୍ବାନନ୍ତରତୋ ୱିସେସନତ୍ଥଂ କରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଯାଯ ୱା ନିବ୍ବାନଧାତୁଯା ଅଧିଗତାଯ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତଂ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକଂ ଜାତଂ, ସା ତସ୍ସ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିୱୂପସମସ୍ସ କରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାତି। ଦୁବ୍ବଲପକ୍ଖନ୍ତି ନ କାଠଆସୋକଂ ୱିଯ ବଲୱନ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ଏକମଣ୍ଡଲିକନ୍ତି ୱଦନ୍ତି। ଧମ୍ମୱାଦୀଅଧମ୍ମୱାଦୀୱିସେସଜନନସମତ୍ଥାଯ ପନ ପଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱତୋ ଦୁବ୍ବଲତା ୱୁତ୍ତା। ତେସଂଯେୱାତି ବାହୁଲିଯାନମେୱ , ବହୁସ୍ସୁତିକାତିପି ନାମଂ। ଭିନ୍ନକାତି ମୂଲସଙ୍ଗୀତିତୋ ମୂଲନିକାଯତୋ ୱା ଭିନ୍ନା, ଲଦ୍ଧିଯା ସୁତ୍ତନ୍ତେହି ଲିଙ୍ଗାକପ୍ପେହି ଚ ୱିସଦିସଭାୱଂ ଗତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ମୂଲସଙ୍ଗହନ୍ତି ପଞ୍ଚସତିକସଙ୍ଗୀତିଂ। ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଙ୍ଗହିତାତିଆଦୀସୁ ଦୀଘାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତ୍ର ସଙ୍ଗହିତତୋ ସୁତ୍ତନ୍ତରାସିତୋ ତଂ ତଂ ସୁତ୍ତଂ ନିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅକରିଂସୂତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଙ୍ଗହିତତୋ ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ର ଅସଙ୍ଗହିତଂ ସୁତ୍ତଂ ଅଞ୍ଞତ୍ର କତ୍ଥଚି ଅକରିଂସୁ, ଅଞ୍ଞଂ ୱା ଅକରିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥଂ ଧମ୍ମଞ୍ଚାତି ପାଠଇଯା ଅତ୍ଥଂ ପାଠଇଞ୍ଚ। ୱିନଯେ ନିକାଯେସୁ ଚ ପଞ୍ଚସୂତି ୱିନଯେ ଚ ଅୱସେସପଞ୍ଚନିକାଯେସୁ ଚ।

''ଦ୍ୱେପାନନ୍ଦ , ୱେଦନା ୱୁତ୍ତା ମଯା ପରିଯାଯେନା''ତିଆଦି (ମ। ନି। ୨।୮୯) ପରିଯାଯଦେସିତଂ। ଉପେକ୍ଖାୱେଦନା ହି ସନ୍ତସ୍ମିଂ ପଣୀତେ ସୁଖେ ୱୁତ୍ତା ଭଗୱତାତି ଅଯଜ୍ଝେତ୍ଥ ପରିଯାଯୋ। ''ତିସ୍ସୋ ଇମା, ଭିକ୍ଖୱେ, ୱେଦନା ସୁଖା ଦୁକ୍ଖା ଉପେକ୍ଖା ୱେଦନା''ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୪।୨୪୯-୨୫୧) ନିପ୍ପରିଯାଯଦେସିତଂ। ୱେଦନାସଭାୱୋ ହି ତିୱିଧୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ନିପ୍ପରିଯାଯତା। ''ସୁଖାପି ୱେଦନା ଅନିଚ୍ଚା ସଙ୍ଖତା''ତିଆଦି (ଦୀ। ନି। ୨।୧୨୩) ନୀତତ୍ଥଂ। ''ଯଂ କିଞ୍ଚି ୱେଦଯିତଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତିଆଦି (ସଂ। ନି। ୨।୩୨) ନେଯ୍ୟତ୍ଥଂ। ''ତୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଠାନେହି ଜମ୍ବୁଦୀପକା ମନୁସ୍ସା ଉତ୍ତରକୁରୁକେ ଚ ମନୁସ୍ସେ ଅଧିଗ୍ଗଣ୍ହନ୍ତି ଦେୱେ ଚ ତାୱତିଂସେ''ତିଆଦିକଂ (ଅ। ନି। ୯।୨୧) ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତଂ ଗହେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥଂ ଠପଯିଂସୁ। ''ନତ୍ଥି ଦେୱେସୁ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସୋ''ତିଆଦିକଂ (କଥା। ୨୭୦) ସୁତ୍ତଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ଭଣିତଂ ଅତ୍ଥଞ୍ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଠପଯିଂସୂତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ''ଅତ୍ଥେକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ''ତିଆଦି (ପୁ। ପ। ମାତିକା ୪।୨୪) ବ୍ଯଞ୍ଜନଚ୍ଛାଯାଯ ସଣ୍ହସୁଖୁମଂ ସୁଞ୍ଞତାଦିଅତ୍ଥଂ ବହୁଂ ୱିନାସଯୁଂ।

ୱିନଯଗମ୍ଭୀରନ୍ତି ୱିନଯେ ଗମ୍ଭୀରଞ୍ଚ ଏକଦେସଂ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। କିଲେସୱିନଯେନ ୱା ଗମ୍ଭୀରଂ ଏକଦେସଂ ସୁତ୍ତଂ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ପତିରୂପନ୍ତି ଅତ୍ତନୋ ଅଧିପ୍ପାଯାନୁରୂପଂ ସୁତ୍ତଂ, ସୁତ୍ତପତିରୂପକଂ ୱା ଅସୁତ୍ତଂ। ଏକଚ୍ଚେ ଅଟ୍ଠକଥାକଣ୍ଡମେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିଂସୁ, ଏକଚ୍ଚେ ସକଲଂ ଅଭିଧମ୍ମପିଟକନ୍ତି ଆହ ''ଅତ୍ଥୁଦ୍ଧାରଂ ଅଭିଧମ୍ମଂ ଛପ୍ପକରଣ''ନ୍ତି। କଥାୱତ୍ଥୁସ୍ସ ସୱିୱାଦତ୍ତେପି ଅୱିୱାଦାନି ଛପ୍ପକରଣାନି ପଠିତବ୍ବାନି ସିଯୁଂ, ତାନି ନପ୍ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ହି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଛପ୍ପକରଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ତତିଯସଙ୍ଗୀତିତୋ ୱା ପୁବ୍ବେ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ୱସେନ ''ଛପ୍ପକରଣ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ । ଅଞ୍ଞାନୀତି ଅଞ୍ଞାନି ଅଭିଧମ୍ମପକରଣାଦୀନି। ନାମନ୍ତି ଯଂ ବୁଦ୍ଧାଦିପଟିସଂଯୁତ୍ତଂ ନ ହୋତି ମଞ୍ଜୁସିରୀତିଆଦିକଂ, ତଂ ନିକାଯନାମଂ। ଲିଙ୍ଗନ୍ତି ନିୱାସନପାରୁପନାଦିୱିସେସକତଂ ସଣ୍ଠାନୱିସେସଂ। ସିକ୍କାଦିକଂ ପରିକ୍ଖାରଂ। ଆକପ୍ପୋ ଠାନାଦୀସୁ ଅଙ୍ଗଟ୍ଠପନୱିସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କରଣନ୍ତି ଚୀୱରସିବ୍ବନାଦିକିଚ୍ଚୱିସେସୋ।

ସଙ୍କନ୍ତିକସ୍ସପିକେନ ନିକାଯେନ ୱାଦେନ ୱା ଭିନ୍ନା ସଙ୍କନ୍ତିକାତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍କନ୍ତିକାନଂ ଭେଦା ସୁତ୍ତୱାଦୀ ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଭିଜ୍ଜଥ ଭିଜ୍ଜିଂସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଭିନ୍ନୱାଦେନାତି ଭିନ୍ନା ୱାଦା ଏତସ୍ମିନ୍ତି ଭିନ୍ନୱାଦୋ, ତେନ ଅଭିନ୍ନେନ ଥେରୱାଦେନ ସହ ଅଟ୍ଠାରସ ହୋନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଭିନ୍ନୱାଦେନାତି ୱା ଭିନ୍ନାଯ ଲଦ୍ଧିଯା ଅଟ୍ଠାରସ ହୋନ୍ତି, ତେ ସବ୍ବେପି ସହାତି ଅତ୍ଥୋ। ଥେରୱାଦାନମୁତ୍ତମୋତି ଏତ୍ଥ ଥେର-ଇତି ଅୱିଭତ୍ତିକୋ ନିଦ୍ଦେସୋ। ଥେରାନଂ ଅଯନ୍ତି ଥେରୋ। କୋ ସୋ? ୱାଦୋ। ଥେରୋ ୱାଦାନମୁତ୍ତମୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ଉପ୍ପନ୍ନେ ୱାଦେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ପରପ୍ପୱାଦମଥନ’’ନ୍ତି ଆହ। ଆଯତିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକୱାଦାନଂ ପଟିସେଧନଲକ୍ଖଣଭାୱତୋ ‘‘ଆଯତିଲକ୍ଖଣ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନିଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାୱଗ୍ଗୋ

୧। ପୁଗ୍ଗଲକଥା

୧। ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧। ମାଯାଯ ଅମଣିଆଦଯୋ ମଣିଆଦିଆକାରେନ ଦିସ୍ସମାନା ‘‘ମାଯା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଅଭୂତେନ ମଣିଉଦକାଦିଆକାରେନ ଗଯ୍ହମାନା ମାଯାମରୀଚିଆଦଯୋ ଅଭୂତଞ୍ଞେଯ୍ୟାକାରତ୍ତା ଅସଚ୍ଚିକଟ୍ଠା। ଯୋ ତଥା ନ ହୋତି, ସୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ମାଯା…ପେ… ଭୂତଟ୍ଠୋ’’ତି। ଅନୁସ୍ସୱାଦିୱସେନ ଗଯ୍ହମାନୋ ତଥାପି ହୋତି ଅଞ୍ଞଥାପୀତି ତାଦିସୋ ଞେଯ୍ୟୋ ନ ପରମଟ୍ଠୋ, ଅତ୍ତପଚ୍ଚକ୍ଖୋ ପନ ପରମଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅନୁସ୍ସୱା…ପେ… ଉତ୍ତମଟ୍ଠୋ’’ତି।

ଛଲୱାଦସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୀତି ୱଚନସାମଞ୍ଞେନ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତେହି ରୂପାଦୀହି ସାମଞ୍ଞୱଚନସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ସୋ ସଚ୍ଚି…ପେ… ଲଦ୍ଧିଂ ଗହେତ୍ୱା ଆମନ୍ତାତି ପଟିଜାନାତୀ’’ତି ୱଚନତୋ ପନ ‘‘ଛଲୱାଦସ୍ସା’’ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ଲଦ୍ଧି ଛଲନ୍ତି। ଓକାସଂ ଅଦଦମାନୋତି ପତିଟ୍ଠଂ ପଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୋ। ଯଦି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭତି, ରୂପାଦଯୋ ୱିଯ ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ, ତଥା ଅନୁପଲବ୍ଭନୀଯତୋ ନ ତୱ ୱାଦୋ ତିଟ୍ଠତୀତି ନିୱତ୍ତେନ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତଂ ସନ୍ଧାଯାତି ‘‘ଯୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋ ଯୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ, ସୋ ସପ୍ପଚ୍ଚଯାଦିଭାୱେନ ଦୀପିତୋ ‘‘ରୂପଞ୍ଚ ଉପଲବ୍ଭତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ଆଗତୋ ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋତି ଦସ୍ସେତି।

‘‘ତେନସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମଟ୍ଠେନା’’ତି ୱତ୍ୱା ‘‘ତେନାକାରେନା’’ତି ୱଦତୋ ଅଯମଧିପ୍ପାଯୋ – ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମଟ୍ଠାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭମାନଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭମାନଂ ନାମ ହୋତୀତି। ଅଞ୍ଞଥା ତତୋତି ତସ୍ସ ତେନାକାରେନାତି ୱତ୍ତଙ୍ଗଂ ସିଯା। କୋ ପନେତିସ୍ସା ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଯ ଚ ୱିସେସୋତି? ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଯ ସତ୍ତପଞ୍ଞାସୱିଧୋ ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋ ଯଥା ଭୂତେନ ସଭାୱଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଧ ପନ ଭୂତସଭାୱଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭମାନୋ ସୋ ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋ ଯେନ ରୁପ୍ପନାଦିସପ୍ପଚ୍ଚଯାଦିଆକାରେନ ଉପଲବ୍ଭତି, କିଂ ତେନାକାରେନ ପୁଗ୍ଗଲୋପି ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଏସ ୱିସେସୋ। ଯଥା ପନ ରୂପଂ ୱିଯ ଭୂତସଭାୱଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭମାନା ୱେଦନା ନ ରୁପ୍ପନାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭତି, ଏୱଂ ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋ ୱିଯ ଭୂତସଭାୱଟ୍ଠେନ ଉପଲବ୍ଭମାନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ରୁପ୍ପନାଦିସପ୍ପଚ୍ଚଯାଦିଆକାରେନ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ସକ୍କା ପରୱାଦିନା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଅଚୋଦନୀଯଂ ଏତଂ ସିଯା। ଅୱଜାନନଞ୍ଚ ତସ୍ସ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ନିଗ୍ଗହୋ ଚ ନ କାତବ୍ବୋ। ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦତୋ ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦାକାରେନେୱ ଚୋଦେତି। ଅୱଜାନନେନେୱ ନିଗ୍ଗହଂ ଦସ୍ସେତି। ଅନୁଜାନନାୱଜାନନପକ୍ଖା ସାମଞ୍ଞୱିସେସେହି ପଟିଞ୍ଞାପଟିକ୍ଖେପପକ୍ଖା ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମପକ୍ଖା ପଠମଦୁତିଯନଯାତି ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

‘‘ତେନ ୱତ ରେ ୱତ୍ତବ୍ବେ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅୱଚନେ ଦୋସଂ ପାପେତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ପାପିତତ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ‘‘ଏୱମେତଂ ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ଚ ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ଚତୁନ୍ନଂ ପାପନାରୋପନଞ୍ଚ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଉପଲବ୍ଭତୀତିଆଦିକଂ ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକଂ ନାମା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମତୋ ପନ ଦ୍ୱୀହି ଠପନାହି ସହ ସତ୍ତକେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଂୱଜ୍ଜନେ ୱା କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଂ ପନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଠପନା ନାମ ପରୱାଦୀପକ୍ଖସ୍ସ ଠପନତୋ ‘ଅଯଂ ତୱ ଦୋସୋ’ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ଠପନମତ୍ତମେୱ ହୋତି, ନ ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ୱା ପଟିକମ୍ମସ୍ସ ୱା ପାକଟଭାୱକରଣ’’ନ୍ତି (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୨)। ତେନାଧିପ୍ପାଯେନ ଇଧାପି ଠପନାଦ୍ୱଯଂ ୱଜ୍ଜେତି। ଯଥା ପନ ତତ୍ଥ ପଟିକମ୍ମପଞ୍ଚକଭାୱଂ ଅୱତ୍ୱା ପଟିକମ୍ମଚତୁକ୍କଭାୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ନିଗ୍ଗହଚତୁକ୍କଭାୱୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା। ସୁଦ୍ଧିକନିଗ୍ଗହସ୍ସ ପନ ନିଗ୍ଗହପ୍ପଧାନତ୍ତା ଉଦ୍ଦେସଭାୱେନ ୱୁତ୍ତୋ ନିଗ୍ଗହୋୱ ୱିସୁଂ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯେ ପନ ‘‘ଅଯଥାଭୂତନିଗ୍ଗହତ୍ତା ତତ୍ଥ ପଟିକମ୍ମଂ ୱିସୁଂ ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ଦୁତିଯେ ୱାଦମୁଖେ ନିଗ୍ଗହଚତୁକ୍କଭାୱୋ ପଟିକମ୍ମପଞ୍ଚକଭାୱୋ ଚ ଆପଜ୍ଜତି।

୨।ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠମେୱାତି ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ହି ‘‘ସୁଦ୍ଧସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ ୱା ପରମତ୍ଥମିସ୍ସକଂ ୱା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ

ସନ୍ଧାଯ ‘ଯୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ’ତି ପୁନ ଅନୁଯୋଗୋ ପରୱାଦିସ୍ସା’’ତି (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୬)। ତତ୍ଥ ଯଦି ପରୱାଦିନା ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂ, ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାକାରେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ୱଦନ୍ତେନ ସମାନଲଦ୍ଧିକୋ ନପ୍ପଟିସେଧିତବ୍ବୋ, କଥା ଏୱାଯଂ ନାରଭିତବ୍ବା। ଅଥ ସକୱାଦିନା ଅତ୍ତନା ଚ ଅଧିପ୍ପେତସଚ୍ଚିକଟ୍ଠଂଯେୱ ସନ୍ଧାଯ ପରୱାଦୀ ‘‘ଯୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ’’ତିଆଦିମାହାତି ଅଯମତ୍ଥୋ। ସକୱାଦିନା ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚଂଯେୱ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋତି ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି। ଯଦି ଉଭଯଂ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ପୁନ ‘‘ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚପରମତ୍ଥସଚ୍ଚାନି ୱା ଏକତୋ କଦ୍ଧାପି ଏୱମାହା’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି। ଯଦି ଚ ଦ୍ୱେପି ସଚ୍ଚାନି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥା, ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେକଦେସେନ ଉପଲଦ୍ଧିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ‘‘ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନା’’ତିଆଦି ଅନୁଯୋଗୋ ନ କାତବ୍ବୋ, ନ ଚ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେକଦେସେନ ଅନୁଯୋଗୋ ଯୁତ୍ତୋ। ନ ହି ୱେଦଯିତାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭମାନା ୱେଦନା ରୁପ୍ପନାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବା, ନ ଚ ପରୱାଦୀ ରୁପ୍ପନାଦିସଭାୱଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଇଚ୍ଛତି, ଅଥ ଖୋ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥମେୱାତି। ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେ ୱିଜ୍ଜମାନେ ନାସ୍ସ ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚତା ଅନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବା। ଅସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୱୋହାରଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ତଂ ସନ୍ଧାଯ ପୁଚ୍ଛତୀତି ୱଦନ୍ତାନଂ ୱୋହରିତସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅତ୍ତନା ଅଧିପ୍ପେତସଚ୍ଚିକଟ୍ଠତା ନ ଯୁତ୍ତା। ୱୋହରିତପରମତ୍ଥସଚ୍ଚିକଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠଭାୱେ ୱୁତ୍ତନଯୋୱ ଦୋସୋ। ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭମାନଞ୍ଚ ଭୂତସଭାୱତ୍ତେନ ଉପଲବ୍ଭେଯ୍ୟ ୱା ନ ୱା। ଯଦି ଭୂତସଭାୱତ୍ତେନ ଉପଲବ୍ଭତି, ପୁଗ୍ଗଲୋପି ଉପଲବ୍ଭତି ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନାତି ଅନୁଜାନନ୍ତୋ ନାନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବୋ। ଅଥ ନ ଭୂତସଭାୱତ୍ତେନ, ତଂୱିନିମୁତ୍ତୋ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥାକାରୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ଅସିଦ୍ଧତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ଚ ‘‘ଯଥା ରୂପାଦଯୋ ପଚ୍ଚତ୍ତଲକ୍ଖଣସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣୱସେନ ଅତ୍ଥି, ନ ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ’’ତି। ତସ୍ମା ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋ ଏତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସଚ୍ଚାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ସଚ୍ଚଦ୍ୱଯାକାରେନ ଅନୁପଲବ୍ଭନୀଯତୋ ଅନୁଞ୍ଞେଯ୍ୟମେତଂ ସିଯା, ନ ୱା କିଞ୍ଚି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଥା ହି ଏକଦେସେନ ପରମତ୍ଥାକାରେନ ଅନୁପଲବ୍ଭନୀଯତା ଅନୁଜାନନସ୍ସ ନ କାରଣଂ, ଏୱଂ ଏକଦେସେନ ସମ୍ମୁତିଯାକାରେନ ଉପଲବ୍ଭନୀଯତା ପଟିକ୍ଖେପସ୍ସ ଚାତି ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋ ଏତ୍ଥାପି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ନୁପଲବ୍ଭତୀତି ୱଚନସାମଞ୍ଞମତ୍ତନ୍ତି ନୁପଲବ୍ଭତୀତି ଇଦମେୱ ୱଚନଂ ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତଞ୍ଚାତି ଏତଂ ଛଲୱାଦଂ ନିସ୍ସାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଯଥା ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଏତସ୍ସେୱ ଅନୁଜାନନପଟିକ୍ଖେପେହି ଅହଂ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ, ଏୱଂ ନୁପଲବ୍ଭତୀତି ଏତସ୍ସେୱ ଅନୁଜାନନପଟିକ୍ଖେପେହି ତ୍ୱନ୍ତି ଏୱଂ ସନ୍ତୱନ୍ତସ୍ସ ସାମଞ୍ଞେନ ଅସନ୍ତୱନ୍ତସ୍ସ କପ୍ପନଂ ପନେତ୍ଥ ଛଲୱାଦୋ ଭୱିତୁଂ ଅରହତି। ତେନ ନୁପଲବ୍ଭତୀତି ୱଚନସାମଞ୍ଞମତ୍ତଂ ଛଲୱାଦସ୍ସ କାରଣତ୍ତା ‘‘ଛଲୱାଦୋ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱଚନସାମଞ୍ଞମତ୍ତଞ୍ଚ ଛଲୱାଦଞ୍ଚ ନିସ୍ସାଯାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ଠପନା ନିଗ୍ଗହପ୍ପଟିକମ୍ମାନଂ ପାକଟଭାୱକରଣଂ ନ ହୋତୀତି ଇଦଂ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ନ ହି ପକ୍ଖଟ୍ଠପନେନ ୱିନା ପୁରିମଂ ଅନୁଜାନିତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଅୱଜାନନଂ, ପଚ୍ଛିମଂ ୱା ଅୱଜାନନ୍ତସ୍ସ ପୁରିମାନୁଜାନନଂ ମିଚ୍ଛାତି ସକ୍କା ଆରୋପେତୁନ୍ତି।

୩।ତୱାତି, ପଟିଜାନନ୍ତନ୍ତି ଚ ପଚ୍ଚତ୍ତେ ସାମିଉପଯୋଗୱଚନାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ତ୍ୱଂଯେୱ ପଟିଜାନନ୍ତୋ’’ତି ଆହ।

୪-୫।ଚତୂହି ପାପନାରୋପନାହି ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ଉପନୀତତ୍ତାତି ‘‘ଦୁନ୍ନିଗ୍ଗହିତା ଚ ହୋମ, ହଞ୍ଚୀ’’ତିଆଦିନା ତଯା ମମ କତୋ ନିଗ୍ଗହୋ, ମଯା ତୱ କତୋ ନିଗ୍ଗହୋ ୱିଯ ମିଚ୍ଛାତି ଏୱଂ ତେନ ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକେ ଚତୂହି ପାପନାରୋପନାହି କତସ୍ସ ନିଗ୍ଗହସ୍ସ ତେନ ନିଯାମେନ ଦୁକ୍କଟଭାୱସ୍ସ ଅତ୍ତନା କତନିଗ୍ଗହେନ ସହ ଉପନୀତତ୍ତା ଅନିଗ୍ଗହଭାୱସ୍ସ ୱା ଉପଗମିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଏୱମେୱ ତେନ ହି ଯଂ ନିଗ୍ଗଣ୍ହାସି ହଞ୍ଚି…ପେ… ଇଦଂ ତେ ମିଚ୍ଛାତି ଏତସ୍ସ ଅନିଗ୍ଗହଭାୱନିଗମନସ୍ସେୱ ନିଗ୍ଗମନଚତୁକ୍କତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୬-୧୦।‘‘ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ନିସ୍ସାଯ ପଟିଞ୍ଞା ପରୱାଦିସ୍ସା’’ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ପରମତ୍ଥୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ପଟିକ୍ଖେପୋ ପରୱାଦିସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ରାଯଂ ପଟିକ୍ଖେପୋ ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଯା ଯଦି କତୋ, ପରମତ୍ଥତୋ ଅଞ୍ଞେନ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅଯମସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀତି ଆପଜ୍ଜତି। ତଥା ଚ ସତି ନାଯଂ ସମ୍ମୁତିସଚ୍ଚୱସେନ ଉପଲଦ୍ଧିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ। ଅଥ ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ନିଗ୍ଗୂହିତ୍ୱା ପରସ୍ସ ଲଦ୍ଧିୱସେନ ପଟିକ୍ଖିପତି, ପୁରିମପଟିଞ୍ଞାଯ ଅୱିରୋଧିତତ୍ତା ନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ। ନ ହି ଅତ୍ତନୋ ଚ ପରସ୍ସ ଚ ଲଦ୍ଧିଂ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ଦୋସୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି। ଅତ୍ତନୋ ପନ ଲଦ୍ଧିଯା ପଟିଜାନିତ୍ୱା ପରଲଦ୍ଧିଯା ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତେନ ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ପରଲଦ୍ଧି ଗହିତା ହୋତୀତି ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା।

ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଓକାସସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧୧।ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ସରୀରେତି ଅଯମତ୍ଥୋତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ସରୀରଂ ସନ୍ଧାଯା''ତି। ତତ୍ଥାତି ତସ୍ମିଂ ସଂଖିତ୍ତପାଠେ। ଯସ୍ମା ସରୀରଂ ସନ୍ଧାଯ ''ସବ୍ବତ୍ଥ ନ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତି ୱୁତ୍ତେ ସରୀରତୋ ବହି ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ପଚ୍ଚନୀକେ ପଟିକ୍ଖେପୋ ସକୱାଦିସ୍ସାତି ଏତେନ ନ କେନଚି ସଭାୱେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ନ ହି କେନଚି ସଭାୱେନ ଉପଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ସରୀରତଦଞ୍ଞୱିମୁତ୍ତୋ ଉପଲଦ୍ଧିଓକାସୋ ଅତ୍ଥୀତି।

୩। କାଲସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧୨।ପୁରିମପଚ୍ଛିମଜାତିକାଲଞ୍ଚାତି ମଜ୍ଝିମଜାତିକାଲେ ଉପଲବ୍ଭମାନସ୍ସ ତସ୍ସେୱ ପୁରିମପଚ୍ଛିମଜାତିକାଲେସୁ ଉପଲଦ୍ଧିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସେସଂ ପଠମନଯେ ୱୁତ୍ତସଦିସମେୱାତି ଇମେସୁ ତୀସୁ ପଠମେ ''ସବ୍ବତ୍ଥା''ତି ଏତସ୍ମିଂ ନଯେ ୱୁତ୍ତସଦିସମେୱ, କିଂ ତଂ? ପାଠସ୍ସ ସଂଖିତ୍ତତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଇଧାପି ହି ଯସ୍ମା ''ସବ୍ବଦା ନ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଏକଦା ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ପଚ୍ଚନୀକେ ପଟିକ୍ଖେପୋ ସକୱାଦିସ୍ସାତି ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି।

୪। ଅୱଯୱସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୧। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକୱଣ୍ଣନା

୧୩। ତତିଯନଯେ ଚ ଯସ୍ମା ''ସବ୍ବେସୁ ନ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତି ୱୁତ୍ତେ ଏକସ୍ମିଂ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ପଚ୍ଚନୀକେ ପଟିକ୍ଖେପୋ ସକୱାଦିସ୍ସାତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନାହ ''ତାଦିସମେୱା''ତି।

ଓକାସାଦିସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୋ

୨। ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୧୪।ତତ୍ଥ ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକସ୍ସାତିଆଦିମ୍ହି ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକନ୍ତି ନିଗ୍ଗହପଞ୍ଚକଂ, ପଚ୍ଚନୀକନ୍ତି ଚ ପଟିକମ୍ମଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକସ୍ସ ''ସବ୍ବତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିକସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ''ସବ୍ବତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିପାଠଇଂ ସଂଖିପିତ୍ୱା ଆଗତେ ସରୂପେନ ଅୱୁତ୍ତେ ''ଯସ୍ମା ସରୀରଂ ସନ୍ଧାଯା''ତିଆଦିନା (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୧୧) ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପଚ୍ଚନୀକସ୍ସ ଚ ''ସବ୍ବତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିକସ୍ସ ପଟିକମ୍ମକରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ପଟିକମ୍ମାଦିପାଠଇଂ ସଂଖିପିତ୍ୱା ଆଦିମତ୍ତଦସ୍ସନେନ ଆଗତେ ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିମ୍ହି ଅନୁଲୋମେ ''ସବ୍ବତ୍ଥାତି ସରୀରଂ ସନ୍ଧାଯ ଅନୁଯୋଗୋ ସକୱାଦିସ୍ସା''ତିଆଦିନା (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୧୧) ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଥ ୱା ତତ୍ଥାତି ଯଂ ଆରଦ୍ଧଂ, ତସ୍ମିନ୍ତି ଏୱଂ ଅତ୍ଥଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତେସୁ ତୀସୁ ମୁଖେସୂତି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ। ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକମୂଲକା ତେତ୍ଥ ସବ୍ବାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀକପଞ୍ଚକପାଠଇ ଅନୁଲୋମପଞ୍ଚକସ୍ସ ପାଠଈତି ୱୁତ୍ତା, ତଥା ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମପଞ୍ଚକପାଠଇ ଚ ପଚ୍ଚନୀକସ୍ସ ପାଠଈତି। ତଂ ସଂଖିପିତ୍ୱା ପଟିକମ୍ମୱସେନ ଆଗତେ ସରୂପେନ ଅୱୁତ୍ତେ ''ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିକେ ପଚ୍ଚନୀକେ ''ଉପଲବ୍ଭତୀ''ତିଆଦିକେ ଅନୁଲୋମେ ଚ ଅତ୍ଥୋ ହେଟ୍ଠା ସୁଦ୍ଧିକସଚ୍ଚିକଟ୍ଠେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୧୭-୨୭।ରୂପାଦୀହିସଦ୍ଧିଂ ସଚ୍ଛିକଟ୍ଠସଂସନ୍ଦନନ୍ତି ସଚ୍ଛିକଟ୍ଠସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ରୂପାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନଂ, ସଚ୍ଛିକଟ୍ଠେ ୱା ରୂପାଦୀହି ସଦ୍ଧିଂ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ସଂସନ୍ଦନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପୁଗ୍ଗଲୋ ରୂପଞ୍ଚାତି ଚ-କାରସ୍ସ ସମୁଚ୍ଚଯତ୍ଥତ୍ତା ଯଥା ରୂପନ୍ତି ଏୱଂ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ ଅତ୍ଥୋ ୱିଚାରେତବ୍ବୋ। ରୂପାଦୀହି ଅଞ୍ଞୋ ଅନଞ୍ଞୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ଲଦ୍ଧି ସମଯୋ। ''ଅଞ୍ଞଂ ଜୀୱଂ ଅଞ୍ଞଂ ସରୀରନ୍ତି ଅବ୍ଯାକତମେତଂ ଭଗୱତା''ତିଆଦିକଂ (ସଂ। ନି। ୪।୪୧୬) ସୁତ୍ତଂ। ଅନୁଞ୍ଞାଯମାନେ ତଦୁଭଯୱିରୋଧୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯାହ ''ସମଯସୁତ୍ତୱିରୋଧଂ ଦିସ୍ୱା''ତି।

ଧମ୍ମତୋତି ପାଠଇତୋ। ''ପଟିକମ୍ମଚତୁକ୍କାଦୀନି ସଂଖିତ୍ତାନି। ପରୱାଦୀ…ପେ… ଦସ୍ସିତାନୀ''ତି ୱଦନ୍ତେହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ନୁପଲବ୍ଭତି…ପେ… ଆଜାନାହି ପଟିକମ୍ମନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଆଜାନାହି ନିଗ୍ଗହନ୍ତି ପାଠୋ ଦିଟ୍ଠୋ ଭୱିସ୍ସତି। ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ପଟିଜାନାପନତ୍ଥନ୍ତି ଯଥା ମଯା ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଥା ଚ ତଯାପି ତଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଞ୍ଞତ୍ତଉପଟିଞ୍ଞାଯ ଚୋଦନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ସମ୍ମୁତିପରମତ୍ଥାନଂ ଏକତ୍ତନାନତ୍ତପଞ୍ହସ୍ସ ଠପନୀଯତ୍ତାତି ଅବ୍ଯାକତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦି ଠପନୀଯତ୍ତା ପଟିକ୍ଖିପିତବ୍ବଂ, ପରେନପି ଠପନୀଯତ୍ତା ଲଦ୍ଧିମେୱ ନିସ୍ସାଯ ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ସୋପି ନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ ସିଯା। ପରୋ ପନ ପୁଗ୍ଗଲୋତି କଞ୍ଚି ସଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଠପନୀଯତ୍ତଂ ଇଚ୍ଛତି, ସତି ଚ ସଭାୱେ ଠପନୀଯତା ନ ଯୁତ୍ତାତି ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ। ସମ୍ମୁତି ପନ କୋଚି ସଭାୱୋ ନତ୍ଥି। ତେନେୱସ୍ସ ଏକତ୍ତନାନତ୍ତପଞ୍ହସ୍ସ ଠପନୀଯତଂ ୱଦନ୍ତୋ ନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋତି ସକୱାଦିନା ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୨୮-୩୬।ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞେନ ଅଞ୍ଞତ୍ତଉପୁଚ୍ଛା ଚାତି ଇଦଞ୍ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ସମାନତା ନୋ ଅଞ୍ଞତ୍ତସ୍ସ କାରଣଂ ଯୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ୱିସୁଂ ଅତ୍ତନୋ ସଭାୱେନ ସଚ୍ଛିକଟ୍ଠପରମତ୍ଥେନ ଉପଲବ୍ଭନୀଯତାତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ''ଏକୱୀସାଧିକାନୀ''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ୱୀସାଧିକାନୀତି ପନ ପଠିତବ୍ବଂ।

୩୭-୪୫। ''ଅତ୍ଥି ପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ସୁତ୍ତଂ ଅନୁଜାନାପେନ୍ତେନ ଉପଲଦ୍ଧି ଅନୁଜାନିତା ହୋତୀତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଆହ ''ଉପଲଦ୍ଧିସାମଞ୍ଞଂ ଆରୋପେତ୍ୱା''ତି। ୱୀସାଧିକାନି ନୱ ପଟିକମ୍ମପଞ୍ଚକସତାନି ଦସ୍ସିତାନୀତି ଏତେନ ସୁଦ୍ଧିକସଂସନ୍ଦନେପି ''ଆଜାନାହି ପଟିକମ୍ମ''ମିଚ୍ଚେୱ ପାଠୋତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ଯଞ୍ଚ ୱାଦମୁଖେସୁ ସୁଦ୍ଧିକସଚ୍ଛିକଟ୍ଠେ ''ପଟିକମ୍ମଚତୁକ୍କ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ''ପଟିକମ୍ମପଞ୍ଚକ''ନ୍ତି।

ଓପମ୍ମସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଚତୁକ୍କନଯସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୪୬-୫୨। ଏକଧମ୍ମତୋପି ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ ରୂପାଦିଏକେକଧମ୍ମୱସେନ ନାନୁଯୁଞ୍ଜିତବ୍ବୋ। ସମୁଦାଯତୋ ହି ଅଯଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋ ଏକଦେସତୋ ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ନ ନିଗ୍ଗହାରହୋ ସିଯାତି ଏତଂ ୱଚନୋକାସଂ ନିୱତ୍ତେତୁଂ ''ଅଯଞ୍ଚ ଅନୁଯୋଗୋ''ତିଆଦିମାହ। ସକଲନ୍ତି ସତ୍ତପଞ୍ଞାସୱିଧୋ ଧମ୍ମପ୍ପଭେଦୋ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ୱା ପରମତ୍ଥସଚ୍ଚଂ ପୁଗ୍ଗଲୋତି ୱା ଏୱଂ ସକଲଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏୱଂ ସକଲଂ ପରମତ୍ଥଂ ଚିନ୍ତେତ୍ୱା ତନ୍ତିୱସେନ ଅନୁଯୋଗଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଠପିତତ୍ତା ସକଲପରମତ୍ଥତୋ ଚ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସଚ୍ଛିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱା ସଚ୍ଛିକଟ୍ଠେନ ପୁଗ୍ଗଲେନ ତତୋ ଅଞ୍ଞେନ ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ''ରୂପଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତସ୍ସ ନିଗ୍ଗହାରୋପନଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ସଭାଗୱିନିବ୍ଭୋଗତୋତି ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞସଭାଗତ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସବ୍ବଧମ୍ମାତି ରୂପୱଜ୍ଜେ ସବ୍ବଧମ୍ମେ ୱଦତି। ''ରୂପସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସଯୱିନାସେ ୱିନାସାପତ୍ତିଭଯେନ ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଭଯେନ ଚେୱା''ତି। ତୀସୁ ପନ ସମଯୱିରୋଧେନ ପଟିକ୍ଖେପୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ନ ହି ସୋ ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠିଂ ଇଚ୍ଛତି, ଅପିଚ ସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଭଯେନ ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁଂ। ସକ୍କାଯଦିଟ୍ଠୀସୁ ହି ପଞ୍ଚେୱ ଉଚ୍ଛେଦଦିଟ୍ଠିଯୋ, ସେସାସସ୍ସତଦିଟ୍ଠିଯୋତି। ଅଞ୍ଞତ୍ର ରୂପାତି ଏତ୍ଥ ଚ ରୂପୱା ପୁଗ୍ଗଲୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ଚତୁକ୍କନଯସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଟ୍ଠିତା ଚ ସଂସନ୍ଦନକଥାୱଣ୍ଣନା।

୮। ଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା

୫୪।ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମେତି ଇଦଂ ଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ''ଛଲୱସେନ ପନ ୱୁତ୍ତଙ୍ଗ 'ଆଜାନାହି ପଟିକମ୍ମ'ନ୍ତିଆଦୀ''ତି (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୫୪), ତେନ ପନ ନ ସମେତି। ପଚ୍ଚନୀକାନୁଲୋମେ ହି ପଚ୍ଚନୀକେ ''ଆଜାନାହି ନିଗ୍ଗହ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଙ୍ଗ, ନ ପନ ''ପଟିକମ୍ମ''ନ୍ତି।

ଲକ୍ଖଣଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା

୫୫-୫୯।ପୁଗ୍ଗଲୋଉପଲବ୍ଭତୀତି ପଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତେତି ଏତ୍ଥ ତଦେୱ ଏକତ୍ତଂ ପରେନ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତଂ ଅସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତନ୍ତି ୱିଚାରେତବ୍ବମେତଂ। ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ହି ଅୱିଭଜିତବ୍ବତଂ, ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଏତସ୍ସ ୱିଭଜିତବ୍ବତଂ ୱଦନ୍ତୋ ୱିଭଜିତବ୍ବାୱିଭଜିତବ୍ବତ୍ତାନଂ ଉପଲବ୍ଭିପୁଗ୍ଗଲ-ସଦ୍ଦାନଂ କଥଂ ଅତ୍ଥତୋ ଏକତ୍ତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛେଯ୍ଯାତି? ଯଥା ଚ ୱିଭଜିତବ୍ବାୱିଭଜିତବ୍ବତ୍ତାନଂ ଉପଲବ୍ଭି-ରୂପ-ସଦ୍ଦାନଂ ତଂ ୱିଭାଗଂ ୱଦତୋ ରୂପଂ କିଞ୍ଚି ଉପଲବ୍ଭତି, କିଞ୍ଚି ନ ଉପଲବ୍ଭତୀତି ଅଯଂ ପସଙ୍ଗୋ ନାପଜ୍ଜତି, ଏୱଂ ଏତସ୍ସପି ଯଥାୱୁତ୍ତୱିଭାଗଂ ୱଦତୋ ଯଥାଆପାଦିତେନ ପସଙ୍ଗେନ ନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋ ଏତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୬୦। ''ସୁଞ୍ଞତୋ ଲୋକଂ ଅୱେକ୍ଖସ୍ସୂ''ତି (ସୁ। ନି। ୧୧୨୫) ଏତେନ ଅତ୍ଥତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି ଆହ ''ନତ୍ଥୀତିପି ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି।

ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୬୧-୬୬। ରୂପକାଯାୱିରହଂ ସନ୍ଧାଯ ''ରୂପକାଯସବ୍ଭାୱତୋ''ତି ଆହ। ''ରୂପିନୋ ୱା ଅରୂପିନୋ ୱା''ତି (ଇତିୱୁ। ୯୦) ସୁତ୍ତେ ଆଗତପଞ୍ଞତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ''ତଥାରୂପାଯ ଚ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅତ୍ଥିତାଯା''ତି। ୱୀତରାଗସବ୍ଭାୱତୋତି କାମୀଭାୱସ୍ସ ଅନେକନ୍ତିକତ୍ତା କାମଧାତୁଯା ଆଯତ୍ତଭାୱତୋ ଚ ''କାମୀ''ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୬୭।କାଯାନୁପସ୍ସନାଯାତି କାରଣୱଚନମେତଂ, କାଯାନୁପସ୍ସନାଯ କାରଣଭୂତାଯ ଏୱଂଲଦ୍ଧିକତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଆହଚ୍ଚ ଭାସିତନ୍ତି ''ଅଞ୍ଞଂ ଜୀୱଂ ଅଞ୍ଞଂ ସରୀରନ୍ତି ଅବ୍ୟାକତମେତଂ ମଯା''ତି (ମ। ନି। ୨।୧୨୮) ଆହଚ୍ଚ ଭାସିତଂ।

ପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଗତିଅନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୬୯-୭୨।''ଦସ୍ସେନ୍ତୋ'ତେନ ହି ପୁଗ୍ଗଲୋ ସନ୍ଧାୱତୀ'ତିଆଦିମାହା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ଦସ୍ସେନ୍ତୋ 'ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ ସନ୍ଧାୱତୀ'ତିଆଦିମାହା''ତି ପନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ଦସ୍ସେତ୍ୱାତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

୯୧।ଯେନ ରୂପସଙ୍ଖାତେନ ସରୀରେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଏତ୍ଥ ''ରୂପେନ ସଦ୍ଧିଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି ୱଦନ୍ତେନ ''ରୂପଂ ପୁଗ୍ଗଲୋ''ତି ଅନନୁଞ୍ଞାତତ୍ତା ଯେନାକାରେନ ତଂ ଜୀୱଂ ତଂ ସରୀରନ୍ତି ଇଦଂ ଆପଜ୍ଜତି , ସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ଅସଞ୍ଞୂପପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ନିରଯୂପଗସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅସଞ୍ଞୂପଗସ୍ସ ଅରୂପୂପଗସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରାଭୱଂ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଚୁତିତୋ ଅନନ୍ତରଂ ଉପପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯେ ପନ ଚୁତିକାଲେ ଉପପତ୍ତିକାଲେ ଚ ଅସଞ୍ଞୂପପତ୍ତିକାଲେ ଚ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେସୁ ସଞ୍ଞା ଅତ୍ଥୀତି ଗହେତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞୂପଗସ୍ସ ଚ ଅନ୍ତରାଭୱଂ ଇଚ୍ଛେଯ୍ଯୁଂ, ତେସଂ ଅନ୍ତରାଭୱଭାୱତୋ ''ଅସଞ୍ଞୂପପତ୍ତି ଅୱେଦନା''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି।

୯୨।ଅୱେଦନୋତିଆଦୀସୁ ତଦଞ୍ଞନ୍ତି ସଞ୍ଞଭୱତୋ ଅଞ୍ଞଂ ଅସଞ୍ଞାନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନୁପପତ୍ତିଂ। ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନେପି ହି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସଞ୍ଞା ଅତ୍ଥୀତି ଇଚ୍ଛନ୍ତି।

୯୩।ଯସ୍ମା ରୂପାଦିଧମ୍ମେ ୱିନା ପୁଗ୍ଗଲୋ ନତ୍ଥୀତି ଇନ୍ଧନୁପାଦାନୋ ଅଗ୍ଗି ୱିଯ ଇନ୍ଧନେନ ରୂପାଦିଉପାଦାନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ରୂପାଦିନା ୱିନା ନତ୍ଥୀତି ଲଦ୍ଧିୱସେନ ୱଦତି।

ଗତିଅନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୯୭।ନୀଲଂ ରୂପଂ ଉପାଦାଯ ନୀଲୋତିଆଦୀସୁତି ''ନୀଲଂ ରୂପଂ ଉପାଦାଯ ନୀଲକସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ପଞ୍ଞତ୍ତୀ''ତି ଏଣ୍ଡ ଯୋ ପୁଟ୍ଠୋ ନୀଲଂ ଉପାଦାଯ ନୀଲୋତି, ତଦାଦୀସୁତି ଅତ୍ଥୋ।

୯୮।ଛେକଟ୍ଟଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଛେକଟ୍ଟଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ କୁସଲପଞ୍ଞତ୍ତିଂ। ''କୁସଲଂ ୱେଦନଂ ଉପାଦାଯା''ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ପଟିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୧୧୨।ଇଦାନି…ପେ… ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଯଥା ରୁକ୍ଖୋ''ତିଆଦିମାହାତି ପୁବ୍ବପକ୍ଖଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଉତ୍ତରମାହାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୧୧୫। ''ଯସ୍ସ ରୂପଂ ସୋ ରୂପୱା''ତି ଉତ୍ତରପକ୍ଖେ ୱୁତ୍ତଂ ୱଚନଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ''ଯସ୍ମା''ତିଆଦିମାହ।

୧୧୬।ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱସେନାତି ଚିତ୍ତାନୁପସ୍ସନାୱସେନ ପରିଦୀପିତସ୍ସ ସରାଗାଦିଚିତ୍ତଯୋଗସ୍ସ ୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୧୧୮।ଯେନାତି ଚକ୍ଖୁନ୍ତି ''ଯେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ କରଣଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖୁମେୱ ରୂପଂ ପସ୍ସତୀତି ୱିଞ୍ଞାଣନିସ୍ସଯଭାୱୂପଗମନମେୱ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଦସ୍ସନଂ ନାମ ହୋତୀତି ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି।

ଉପାଦାପଞ୍ଞତ୍ତାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ପୁରିସକାରାନୁଯୋଗୱଣ୍ଣନା

୧୨୩।କରଣମତ୍ତନ୍ତି କମ୍ମାନଂ ନିପ୍ଫାଦକପ୍ପଯୋଜକଭାୱେନ ପୱତ୍ତା ଖନ୍ଧା।

୧୨୪। ପୁରିମକମ୍ମେନ ୱିନା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଜାତି, ଜାତସ୍ସ ଚ ୱିଜଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ସମ୍ମା ମିଚ୍ଛା ୱା ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ସନ୍ଧାଯ ''ପୁରିମକମ୍ମମେୱ ତସ୍ସା''ତିଆଦିମାହ।

୧୨୫।କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମକାରକସ୍ସ ଯୋ କାରକୋ, ତେନପି ଅଞ୍ଞଂ କମ୍ମଂ କାତବ୍ବଂ, ତସ୍ସ କାରକେନପି ଅଞ୍ଞନ୍ତି ଏୱଂ କମ୍ମୱଟ୍ଟସ୍ସ ଅନୁପଚ୍ଛେଦଂ ୱଦନ୍ତି। ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ କାରକୋ କମ୍ମସ୍ସ କାରକୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ୱିଚାରେତବ୍ବମେତଂ। ମାତାପିତୂହି ଜନିତତାଦିନା ତସ୍ସ କାରକଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ କମ୍ମକାରକାନଂ କାରକପରମ୍ପରା ଆପଜ୍ଜତୀତି ଇଦଞ୍ଚ ୱିଚାରେତବ୍ବଂ।

୧୭୦।ସୁତ୍ତୱିରୋଧଭଯେନାତି ''ସୋ କରୋତି ସୋ ପଟିସଂୱେଦଯତୀତି ଖୋ, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ଅଯମେକୋ ଅନ୍ତୋ''ତିଆଦୀହି (ସଂ। ନି। ୨।୪୬) ୱିରୋଧଭଯା।

୧୭୧। ''ଇଧ ନନ୍ଦତି ପେଚ୍ଚ ନନ୍ଦତୀ''ତି (ଧ। ପ। ୧୮) ୱଚନତୋ କମ୍ମକରଣକାଲେ ୱିପାକପଟିସଂୱେଦନକାଲେ ଚ ସୋଯେୱାତି ପଟିଜାନାତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସଯଂକତଂସୁଖଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଚ ପୁଟ୍ଠୋ ''କିଂ ନୁ ଖୋ, ଭୋ ଗୋତମ, ସଯଂକତଂ ସୁଖଂ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି? ମା ହେୱଂ କସ୍ସପା''ତିଆଦିସୁତ୍ତୱିରୋଧା (ସଂ। ନି। ୨।୧୮) ପଟିକ୍ଖିପତି।

୧୭୬।ଲଦ୍ଧିମତ୍ତମେୱେତନ୍ତି ସୋଯେୱେକୋ ନେୱ ସୋ ହୋତି ନ ଅଞ୍ଞୋତି ଇଦଂ ପନ ନଣ୍ଡେୱ, ତସ୍ମା ଏୱଂୱାଦିନୋ ଅସଯଂକାରନ୍ତିଆଦି ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅପିଚାତିଆଦିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ନ ପରସ୍ସ ଇଚ୍ଛାୱସେନେୱ ''ସୋ କରୋତୀ''ତିଆଦି ଅନୁଯୋଗୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଅଥ ଖୋ ''ସୋ କରୋତୀ''ତିଆଦୀସୁ ଏକଂ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଇତରଂ, ତଞ୍ଚ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ଅଞ୍ଞଂ ଆପନ୍ନନ୍ତି ଏୱଂ କାରକୱେଦକିଚ୍ଛାଯ ଠତ୍ୱା ''ସୋ

କରୋତୀ’’ତିଆଦୀସୁ ତଂ ତଂ ଅନିଚ୍ଛାୟ ଆପନ୍ନଓ୍ୱସେନାପୀତି। ଅଥ ଓ୍ୱା ନ କେଓ୍ୱଲଂ ‘‘ସୋ କରୋତୀ’’ତିଆଦୀନଂ ସବ୍ବେସଂ ଆପନ୍ନତ୍ତା, ଅଥ ଖୋ ଏକେକସ୍ସେଓ୍ୱ ଚ ଆପନ୍ନତ୍ତା ଅୟଂ ଅନୁୟୋଗୋ କତୋତି ଦସ୍ସେତି। ପୁରିମନୟେନେଓ୍ୱାତି ଏତେନ ‘‘ଇଧ ନନ୍ଦତୀ’’ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ପଟିଜାନନାଦିକାରଣଂ ଏକତୋ ୟୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ପୁରିସକାରାନୁୟୋଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କଲ୍ଲାଣଓ୍ୱଗ୍ଗୋ ନିଟ୍ଠିତୋ।

୧୪। ଅଭିଞ୍ଞାନୁୟୋଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୧୯୩।ଅଭିଞ୍ଞାନୁୟୋଗାଦିଓ୍ୱସେନ ଅରହତ୍ତସାଧନାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ନନୁ ଅତ୍ଥି କୋଚି ଇଦ୍ଧିଂ ଓ୍ୱିକୁବ୍ବତୀ’’ତି ଅଭିଞ୍ଞାଅନୁୟୋଗୋ ଚ ‘‘ହଞ୍ଚି ଅତ୍ଥି କୋଚି ଇଦ୍ଧିଂ ଓ୍ୱିକୁବ୍ବତୀ’’ତି ଠପନା ଚ ‘‘ତେନ ଓ୍ୱତ ରେ’’ତିଆଦି ପାପନା ଚ ଆଦିସଦ୍ଦସଙ୍ଗହିତୋ ଅତ୍ଥୋଓ୍ୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆସଓ୍ୱକ୍ଖୟଞାଣଂ ପନେତ୍ଥ ଅଭିଞ୍ଞା ଓ୍ୱୁତ୍ତାତି ତଦଭିଞ୍ଞାଓ୍ୱତୋ ଅରହତୋ ସାଧନଂ ‘‘ଅରହତ୍ତସାଧନା’’ତି ଆହ। ଅରହତୋ ହି ସାଧନା ତବ୍ଭାଓ୍ୱସ୍ସ ଚ ସାଧନା ହୋତିୟେଓ୍ୱାତି।

ଅଭିଞ୍ଞାନୁୟୋଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫-୧୮। ଞାତକାନୁୟୋଗାଦିଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୨୦୯।ତଥାରୂପସ୍ସାତି ତତିୟକୋଟିଭୂତସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏଓ୍ୱଂ ପନ ପଟିକ୍ଖିପନ୍ତୋ ଅସଚ୍ଚିକଟ୍ଠଂ ତତିୟକୋଟିଭୂତଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଓ୍ୱଦେୟ୍ୟାତି ତାଦିସଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ହି ସୁତ୍ତେନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ ସିୟା। କସ୍ମା? ତଥାରୂପସ୍ସ ସଚ୍ଚିକଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱତୋତି, ତଥାରୂପସ୍ସ କସ୍ସଚି ସଭାଓ୍ୱସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱତୋ ପଟିକ୍ଖେପାରହତ୍ତା ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ନିଗୂହିତ୍ୱା ପଟିକ୍ଖେପୋ ପରଓ୍ୱାଦିସ୍ସାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଞାତକାନୁୟୋଗାଦିଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୯। ପଟିଓ୍ୱେଧାନୁୟୋଗାଦିଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୨୧୮।ପରିଗ୍ଗହିତଓ୍ୱେଦନୋତି ଓ୍ୱଚନେନ ଅପରିଗ୍ଗହିତଓ୍ୱେଦନସ୍ସ ‘‘ସୁଖିତୋସ୍ମି, ଦୁକ୍ଖିତୋସ୍ମୀ’’ତି ଜାନନଂ ପଜାନନଂ ନାମ ନ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି ୟୋଗାଓ୍ୱଚରସ୍ସ ସୁଖୁମାନମ୍ପି ଓ୍ୱେଦନାନଂ ପରିଚ୍ଛେଦନସମତ୍ଥତଞ୍ଚ।

୨୨୮।ଲକ୍ଖଣଓ୍ୱଚନନ୍ତି ରୂପବ୍ଭନ୍ତରଗମନଂ ସହରୂପଭାଓ୍ୱୋ, ବହିଦ୍ଧା ନିକ୍ଖମନଂ ଓ୍ୱିନାରୂପଭାଓ୍ୱୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୨୩୭।ଇମା ଖୋତି ଓଠଆରିକୋ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋ ମନୋମୟୋ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋ ଅରୂପୋ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋତି ଇମା ଲୋକସ୍ସ ସମଞ୍ଞା, ୟାହି ତଥାଗତୋ ଓ୍ୱୋହରତି ଅପରାମସଂ, ୟୋ ସତ୍ତୋ ମୋଘୋ ଓ୍ୱା ସିୟା, ତସ୍ମିଂ ଅନୁପଲବ୍ଭମାନେପି ଅତ୍ତନି ତଦନୁପଲଦ୍ଧତୋୟେଓ୍ୱ ପରାମାସଂ ଅତ୍ତଦିଟ୍ଠିଂ ଅନୁପ୍ପାଦେନ୍ତୋ ଲୋକେ ଅତ୍ତପଟିଲାଭୋତି ପଓ୍ୱତ୍ତଓ୍ୱୋହାରଓ୍ୱସେନେଓ୍ୱ ଓ୍ୱୋହରତୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ପଚ୍ଚତ୍ତସାମଞ୍ଞଲକ୍ଖଣଓ୍ୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅତ୍ଥିତଂ ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଲୋକଓ୍ୱୋହାରେନ ଅତ୍ଥିତଂ ଓ୍ୱଦନ୍ତେନ ପୁଗ୍ଗଲୋତି କୋଚି ସଭାଓ୍ୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସତି ହି ତସ୍ମିଂ ଅତ୍ତନୋ ସଭାଓ୍ୱେନେଓ୍ୱ ଅତ୍ଥିତା ଓ୍ୱତ୍ତବ୍ବା ସିୟା, ନ ଲୋକଓ୍ୱୋହାରେନାତି। ଇମିନା ପନ ୟଥା ସମେତି, ୟଥା ଚ ପରାମାସୋ ନ ହୋତି, ଏଓ୍ୱଂ ଇତୋ ପୁରିମା ଚ ଅତ୍ଥଓ୍ୱଣ୍ଣନା ୟୋଜେତବ୍ବା।

ଲୋକସମ୍ମୁତିକାରଣନ୍ତି ୟସ୍ମା ଲୋକସମ୍ମୁତିଓ୍ୱସେନ ପଓ୍ୱତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସଚ୍ଚନ୍ତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତଥଲକ୍ଖଣନ୍ତି ତଥକାରଣଂ। ୟସ୍ମା ଧମ୍ମାନଂ ତଥତାୟ ପଓ୍ୱତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ସଚ୍ଚନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ପଟିଓ୍ୱେଧାନୁୟୋଗାଦିଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଗ୍ଗଲକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପରିହାନିକଥା

୧। ୱାଦଯୁତ୍ତିପରିହାନିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୩୯। ''ଦ୍ୱେମେ , ଭିକ୍ଖୱେ, ଧମ୍ମା ସେକ୍ଖସ୍ସ ଭିକ୍ଖୁନୋ ପରିହାନାଯ ସଂୱତ୍ତନ୍ତୀ''ତି (ଅ। ନି। ୨।୧୮୫) ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ଅରହତୋ ପରିହାନିଲଦ୍ଧିଯା ନ ନିସ୍ସଯୋ, ଅଥ ଖୋ ଅନାଗାମିଆଦୀନଂ ପରିହାନିଲଦ୍ଧିଯା, ତସ୍ମା ଅରହତୋପି ପରିହାନିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ ଅନାଗାମିସ୍ସପି ସକଦାଗାମିସ୍ସପୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

''ତତିଯସ୍ମିମ୍ପି ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯାୱ ଅଧିପ୍ପେତା। ତେସଞ୍ହି ସବ୍ବେସମ୍ପି ପରିହାନି ନ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀ''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ମୁଦିନ୍ଦ୍ରିଯେସ୍ୱେୱ ପନ ଅଧିପ୍ପେତେସୁ ପରିକ୍ଖେପୋ ନ କାତବ୍ବୋ ସିଯା, କତୋ ଚ, ତସ୍ମା ''ତତିଯସ୍ମିମ୍ପି ତିକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାୱ ଅଧିପ୍ପେତା। ତେସଞ୍ହି ସବ୍ବେସମ୍ପି ପରିହାନି ନ ହୋତୀତି ତସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀ''ତି ପଠନ୍ତି।

ଅଯୋନିସୋ ଅତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱାତି ସୋତାପନ୍ନୋୟେୱ ନିଯତୋତି ୱୁତ୍ତୋତି ସୋୟେୱ ନ ପରିହାଯତି, ନ ଇତରେତି ଅତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା। ''ଉପରିମଗ୍ଗତ୍ଥାଯା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଅତ୍ଥଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନିଯତୋତି ସୋତାପତ୍ତିଫଲା ନ ପରିହାଯତୀତି ଏତମତ୍ଥଂ ଗଣ୍ହାତି ପନ ୱଦନ୍ତି।

ୱାଦଯୁତ୍ତିପରିହାନିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସଂସନ୍ଦନପରିହାନିୱଣ୍ଣନା

୨୪୧।ଯଂପନେତ୍ଥାତିଆଦିମ୍ହି ଦସ୍ସନମଗ୍ଗଫଲେ ଠିତସ୍ସ ଅନନ୍ତରଂ ଅରହତ୍ତପତ୍ତିଂ, ତତୋ ପରିହାଯିତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଚ ଠାନଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ପୁନ ୱାଯାମେନ ତଦନନ୍ତରଂ ଅରହତ୍ତପତ୍ତିଂ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ୱିଚାରେତବ୍ବମେତଂ।

୨୬୨।ଅୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ଝାନଲାଭୀତି ସେକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ପନ ୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ଅୱସିପ୍ପତ୍ତୋ ଚ ସମଯୱିମୁତ୍ତଅସମଯୱିମୁତ୍ତତନ୍ତିଯା ଅଗ୍ଗହିତୋ, ଭଜାପିଯମାନୋ ପନ ସମାପତ୍ତିୱିକ୍ଖମ୍ଭିତାନଂ କିଲେସାନଂ ୱସେନ ସମଯୱିମୁତ୍ତଭାୱଂ ଭଜେଯ୍ୟାତି ୱୁତ୍ତୋତି।

ଅରିଯପୁଗ୍ଗଲସଂସନ୍ଦନପରିହାନିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସୁତ୍ତସାଧନପରିହାନିୱଣ୍ଣନା

୨୬୫।ଉତ୍ତମହୀନଭେଦୋ ''ତତ୍ର ଯାଯଂ ପଟିପଦା ସୁଖା ଖିପ୍ପାଭିଞ୍ଞା, ସା ଉଭଯେନେୱ ପଣୀତା ଅକ୍ଖାଯତୀ''ତିଆଦିସୁତ୍ତୱସେନ (ଦୀ। ନି। ୩। ୧୫୨) ୱୁତ୍ତୋ। ''ଦିଟ୍ଠଂ ସୁତଂ ମୁତ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ୱିଯ ମୁତସଦ୍ଦୋ ପତ୍ତବ୍ବଂ ୱଦତୀତି ଆହ ''ଫୁସନାରହ''ନ୍ତି।

୨୬୭।ଅପ୍ପତ୍ତପରିହାନାଯ ଚେୱ ସଂୱତ୍ତନ୍ତି ଯଥାକତସନ୍ନିଟ୍ଠାନସ୍ସ ସମଯୱିମୁତ୍ତସ୍ସାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁତ୍ତସାଧନପରିହାନିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପରିହାନିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥା

୧। ସୁଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୬୯।''ପରନିମ୍ମିତୱସୱତ୍ତିଦେୱେଉପାଦାଯ ତଦୁପରୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ତୀହି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଠାନେହୀ''ତି (ଅ। ନି। ୯।୨୧) ପନ ସୁତ୍ତସ୍ସ ୱଚନେନ ହେଟ୍ଠାପି ମଗ୍ଗଭାୱନମ୍ପି ନ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

୨୭୦।‘‘ଗିହୀନଞ୍ଚେୱ ଏକଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ଦେୱାନଂ ମଗ୍ଗପଟିଲାଭଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖେପୋ ତସ୍ସେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ଯତ୍ଥ ନତ୍ଥୀ’’ତି ପନ ଓକାସୱସେନ ପୁଟ୍ଠୋ ପୁଗ୍ଗଲୱସେନ ତସ୍ସ ପଟିକ୍ଖେପୋ ନ ଯୁତ୍ତୋ। ଯଦି ଚ ତସ୍ସାଯଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ସକୱାଦିନା ସମାନାଧିପ୍ପାଯତ୍ତା ନ ନିଗ୍ଗହେତବ୍ବୋ।

୨୭୧।ଏକନ୍ତରିକପଞ୍ହାତି ପରୱାଦୀସକୱାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ପଞ୍ହନ୍ତରିକା ପଞ୍ହା।

ସୁଦ୍ଧବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଂସନ୍ଦନବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୭୩।ରୂପାୱଚରମଗ୍ଗେନ ହି ସୋ ଇଧୱିହାଯନିଟ୍ଠୋ ନାମ ଜାତୋତି ଇଦଂ ‘‘ଇଧ ଭାୱିତମଗ୍ଗୋ ହି ଅନାଗାମୀ ଇଧୱିହାଯନିଟ୍ଠୋ ନାମ ହୋତୀ’’ତିଆଦିକେନ ଲଦ୍ଧିକିତ୍ତନେନ କଥଂ ସମେତୀତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ପୁବ୍ବେ ପନ ଅନାଗାମୀ ଏୱ ଅନାଗାମୀତି ୱୁତ୍ତୋ, ଇଧ ଝାନାନାଗାମିସୋତାପନ୍ନାଦିକୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇଧ ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ଇଧେୱ ଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତଂ ‘‘ଇଧପରିନିବ୍ବାଯୀ’’ତି ୱଦତି, ଇଧ ପନ ମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରୋନ୍ତଂ ‘‘ତତ୍ଥପରିନିବ୍ବାଯୀ ଅରହା’’ତି।

ସଂସନ୍ଦନବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଓଧିସୋକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୭୪।ଓଧିସୋଓଧିସୋତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଏକଦେସେନ ଏକଦେସେନା’’ତି ଆହ।

ଓଧିସୋକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଜହତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୧। ନସୁତ୍ତାହରଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୮୦।କିଞ୍ଚସଞ୍ଞୁୱନ୍ତି ତୀହି ପହାତବ୍ବସ୍ସ ପହୀନତଂ। ତଂ ପନ କିଞ୍ଚଂ ଯଦି ତେନେୱ ମଗ୍ଗେନ ସିଜ୍ଝତୀତି ଲଦ୍ଧି, ପୁଥୁଜ୍ଜନକାଲେ ଏୱ କାମରାଗବ୍ୟାପାଦା ପହୀନାତି ଲଦ୍ଧୀତି ଏତଂ ନ ସମେତି, ତସ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନକାଲେ ପହୀନାନମ୍ପି ଦସ୍ସନମଗ୍ଗେ ଉପ୍ପନ୍ନେ ପୁନ କଦାଚି ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ତିଣ୍ଣଂ ମଗ୍ଗାନଂ କିଞ୍ଚଂ ସମ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନସୁତ୍ତାହରଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଜହତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସବ୍ବମତ୍ଥୀତିକଥା

୧। ୱାଦଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା

୨୮୨।ସବ୍ବସ୍ମିଂସରୀରେ ସବ୍ବନ୍ତି ସିରସି ପାଦା ପଚ୍ଛତୋ ଚକ୍ଖୂନୀତି ଏୱଂ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସବ୍ବସ୍ମିଂ କାଲେତି ବାଲକାଲେ ଯୁୱତା, ୱୁଡ୍ଢକାଲେ ବାଲତା, ଏୱଂ ସବ୍ବସ୍ମିଂ କାଲେ ସବ୍ବଂ। ସବ୍ବେନାକାରେନାତି ନୀଲାକାରେନ ପୀତଂ, ପୀତାକାରେନ ଲୋହିତନ୍ତି ଏୱଂ। ସବ୍ବେସୁ ଧମ୍ମେସୂତି ଚକ୍ଖୁସ୍ମିଂ ସୋତଂ, ସୋତସ୍ମିଂ ଘାନନ୍ତି ଏୱଂ। ଅଯୁତ୍ତନ୍ତି ଯୋଗରହିତଂ ୱଦତି, ତଂ ପନ ଏକସଭାୱଂ। କଥଂ ପନ ଏକସଭାୱସ୍ସ ଯୋଗରହିତତାତି ତଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନାନାସଭାୱାନଞ୍ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ହି ନାନାସଭାୱାନଂ ଅଙ୍ଗୁଲୀନଂ ମେଣ୍ଡକାନଂ ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଯୋଗୋ ହୋତି, ନ ଏକସ୍ସେୱ ସତୋ, ତସ୍ମା ଯୋ ନାନାସଭାୱେସୁ ହୋତି ଯୋଗୋ, ତେନ ରହିତଂ ଏକସଭାୱଂ ଅଯୋଗନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଇଦଂ ପୁଚ୍ଛତୀତି ପରୱାଦୀଦିଟ୍ଠିଯା

ମିଛାଦିଟ୍ଠିଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱା ଉପ୍ପନ୍ନାଯ ଅଭୂତୋ ଦିଟ୍ଠିଯା ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଭାୱୋ ଅତ୍ଥୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ୱାଦଯୁତ୍ତିୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। କାଲସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା

୨୮୫।ଅତୀତାନାଗତଂ ପହାଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନରୂପମେୱ ଅପ୍ପିଯଂ ଅୱିଭଜିତବ୍ବଂ କରିତ୍ୱାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଦ୍ଦେନ ରୂପସଦ୍ଦେନ ଚାତି ଉଭୋହିପି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନରୂପମେୱ ୱତ୍ତବ୍ବଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପଜ୍ଜତ୍ତିଯା ଅୱିଗତଭାୱାତି ଏତେନ ଇଦଂ ୱିଞ୍ଞାଯତି ''ନ ରୂପପଜ୍ଜତ୍ତି ୱିଯ ୱତ୍ଥପଜ୍ଜତ୍ତି ସଭାୱପରିଚ୍ଛିନ୍ନେ ପୱତ୍ତା ୱିଜ୍ଜମାନପଜ୍ଜତ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ପୁବ୍ବାପରିଯୱସେନ ପୱତ୍ତମାନଂ ରୂପସମୂହଂ ଉପାଦାଯ ପୱତ୍ତା ଅୱିଜ୍ଜମାନପଜ୍ଜତ୍ତି, ତସ୍ମା ୱତ୍ଥଭାୱସ୍ସ ଓଦାତଭାୱୱିଗମେ ୱିଗମାୱତ୍ତବ୍ବତା ଯୁତ୍ତା, ନ ପନ ରୂପଭାୱସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୱିଗମେ''ତି।

କାଲସଂସନ୍ଦନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା

୨୮୮।ଅନାଗତଂୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ୱା ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅନାଗତଂ ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପୁନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହୋନ୍ତଂ ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି, ତଥା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହୋନ୍ତଂ ପୁବ୍ବେ ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହୋତୀତି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କିଂ ତେ ତମ୍ପି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି ତବ୍ଭାୱାୱିଗମତୋ ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱାନୁପରମଂ ଅନୁପଚ୍ଛେଦଂ ପୁଚ୍ଛତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୁତ୍ତୋ। ହୁତ୍ୱା ଭୂତସ୍ସ ପୁନ ହୁତ୍ୱା ଅଭାୱତୋତି ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭୂତସ୍ସ ପୁନ ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଭାୱତୋ।

ଯସ୍ମା ତନ୍ତି ତଂ ହୁତ୍ୱା ଭୂତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଯସ୍ମା ଅନାଗତଂ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ହୋନ୍ତଂ ''ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ''ତି ସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଗତଂ, ତସ୍ମା ଦୁତିଯମ୍ପି ''ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ''ତି ୱଚନଂ ଅରହତୀତି ପଟିଜାନାତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏୱଂ ପନ ଧମ୍ମେ ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱାନୁପରମଂ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ଅଧମ୍ମେ ସସୱିସାଣେ ନହୁତ୍ୱାନ ହୋତିଭାୱାନୁପରମୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ''ଅଥ ନ''ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ପଟିକ୍ଖିପନଯେନାତି କାଲନାନତ୍ତେନ। ପଟିଞ୍ଞାତନଯେନାତି ଅଦ୍ଧାନାନତ୍ତେନ। ଅଦ୍ଧାନାନତ୍ତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋପି ପନ ଅନାଗତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ୱୁତ୍ତଂ ହୋତିଭାୱଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚ ଅନାଗତେ ୱୁତ୍ତଂ ହୁତ୍ୱାଭାୱଂ କଥଂ ପଟିଜାନାତୀତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ଅଦ୍ଧାନାନତ୍ତମେୱ ହି ତେନ ଅନୁଞ୍ଞାଯତି, ନ ଅନାଗତେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱୋ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ୱା ଅନାଗତଭାୱୋତି। ପୁରିମଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତପକ୍ଖଂ ପରିୱତ୍ତିତ୍ୱାତି ଅନୁଞ୍ଞାତପକ୍ଖସ୍ସ ହୁତ୍ୱା ହୋତି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀତି ଦୋସୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଅୱୁତ୍ତଦୋସଂ ଅତିକ୍କନ୍ତ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତପକ୍ଖଂ ପୁନ ଗହେତ୍ୱା ତେନ ଚୋଦେତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଅଦ୍ଧାନାନତ୍ତେନ ହୁତ୍ୱାହୋତୀତି ଅନୁଜାନନ୍ତସ୍ସ ଦୋସୋ କାଲନାନତ୍ତାଯେୱ ଅନାଗତଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ପଟିକ୍ଖେପେନ କଥଂ ହୋତୀତି? ତସ୍ସେୱ ଅନୁଜାନନପଟିକ୍ଖେପତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଏକେକନ୍ତି ଅନାଗତମ୍ପି ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମ୍ପୀତି ତଦୁଭଯଂ ଗହେତ୍ୱା ''ଏକେକଂ ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତି ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଏକେକମେୱ ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତି ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତୀତି। ଏସ ନଯୋ ପୁରିମସ୍ମିଂ ''ଏକେକଂ ହୁତ୍ୱା ହୋତି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ''ତି ୱଚନେପି। ଅନାଗତସ୍ସ ହି ''ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ''ତି ନାମଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଚାତି ଦ୍ୱେପି ନାମାନି ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ''ହୁତ୍ୱା ହୋତି ହୁତ୍ୱା ହୋତୀ''ତି ଚୋଦିତଂ, ତଥା ''ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତି ନ ହୁତ୍ୱା ନ ହୋତୀ''ତି ଚାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ । ସବ୍ବତୋ ଅନ୍ଧକାରେନ ପରିଯୋନଦ୍ଧୋ ୱିଯାତି ଏତେନ ଅପରିଯୋନଦ୍ଧେନ ପଟିଜାନିତବ୍ବଂ ସିଯାତି ଦସ୍ସେତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପୁରିମନଯେ ହୁତ୍ୱା ଭୂତସ୍ସ ପୁନ ହୁତ୍ୱାହୋତିଭାୱୋ ଚୋଦିତୋ, ଦୁତିଯନଯେ ଅନାଗତାଦୀସୁ ଏକେକସ୍ସ ହୁତ୍ୱାହୋତିନାମତାତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ।

ୱଚନସୋଧନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅତୀତଞ୍ଞାଣାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୦।ପୁନ ପୁଟ୍ଠୋ…ପେ… ଅତ୍ଥିତାଯ ପଟିଜାନାତୀତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଞାଣଂ ତେନାତି ଏତେନ ଅନୁୱତ୍ତମାନାପେକ୍ଖନୱଚନେନ କଥଂ ୱୁଚ୍ଚତୀତି

ୱିଚାରେତଙ୍ଗ।

ଅତୀତଞ୍ଞାଣାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅରହନ୍ତାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୧।ଯୁତ୍ତିୱିରୋଧୋ ଅରହତୋ ସରାଗାଦିଭାୱେ ପୁଥୁଜ୍ଜନେନ ଅନାନତ୍ତଂ ବ୍ରହ୍ମଚରିଯୱାସସ୍ସ ଅଫଲତାତି ଏୱମାଦିକୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅରହନ୍ତାଦିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଦସୋଧନକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୫।ତେନ କାରଣେନାତି ଅତୀତଅତ୍ଥିସଦ୍ଦାନଂ ଏକତ୍ଥତ୍ତା ଅତ୍ଥିସଦ୍ଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ନ୍ୱାତୀତଭାୱତୋ ''ଅତୀତଂ ନ୍ୱାତୀତଂ, ନ୍ୱାତୀତଞ୍ଚ ଅତୀତଂ ହୋତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏତ୍ଥ ପନ ଅତୀତାଦୀନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ପରୱାଦିସ୍ସେୱାଯଂ ଦୋସୋ ଯଥା ଆପଜ୍ଜତି, ନ ପନ ''ନିବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥୀ''ତି ୱଦନ୍ତସ୍ସ ସକୱାଦିସ୍ସ, ତଥା ପଟିପାଦେତବ୍ବଂ।

ପଦସୋଧନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସବ୍ବମତ୍ଥୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଏକଚ୍ଚଂଅତ୍ଥୀତିକଥା

୧। ଅତୀତାଦିଏକଚ୍ଚକଥାୱଣ୍ଣନା

୨୯୯।ତିଣ୍ଣଂ ରାସୀନନ୍ତି ଅୱିପକ୍କୱିପାକୱିପକ୍କୱିପାକଅୱିପାକାନଂ। ୱୋହାରୱସେନ ଅୱିପକ୍କୱିପାକାନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ୱଦନ୍ତୋ କଥଂ ଚୋଦେତବ୍ବୋତି ୱିଚାରେତି ''କମ୍ମୁପଚଯଂ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସଙ୍ଖାରଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀ''ତି।

ଏକଚ୍ଚଂଅତ୍ଥୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ସତିପଟ୍ଠାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୦୧।ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱଂ ପୁଚ୍ଛନତ୍ଥାଯାତି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରାଯ ସମ୍ମାସତିଯା ସତିପଟ୍ଠାନତ୍ତା, ଲୋକୁତ୍ତରାଯଯେୱ ୱା ପରମତ୍ଥସତିପଟ୍ଠାନତ୍ତା ତସ୍ସା ୱସେନ ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱଂ ପୁଚ୍ଛନତ୍ଥାଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ପଭେଦପୁଚ୍ଛାୱସେନାତି ଲୋକିଯଲୋକୁତ୍ତରସତିପଟ୍ଠାନସମୁଦାଯଭୂତସ୍ସ ସତିପଟ୍ଠାନସ୍ସ ପଭେଦାନଂ ପୁଚ୍ଛାୱସେନ।

ସତିପଟ୍ଠାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ହେୱତ୍ଥିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୦୪।ଅଯୋନିସୋପତିଟ୍ଠାପିତତ୍ତାତି ଅୱତ୍ତବ୍ବୁତ୍ତରେନ ଉପେକ୍ଖିତବ୍ବେନ ପତିଟ୍ଠାପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ହେୱତ୍ଥିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ପରୂପହାରୱଣ୍ଣନା

୩୦୭।ଅଧିମାନିକାନଂ ସୁକ୍କୱିସ୍ସଟ୍ଠିଦସ୍ସନଂ ୱିଚାରେତଙ୍ବଂ। ତେ ହି ସମାଧିୱିପସ୍ସନାହି ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତରାଗାୱ, ବାହିରକାନମ୍ପି ଚ କାମେସୁ ୱୀତରାଗାନଂ ସୁକ୍କୱିସ୍ସଟ୍ଠିଯା ଅଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି। ଅଧିମାନିକପୁବ୍ବା ପନ ଅଧିପ୍ପେତା ସିଯୁଂ।

୩୦୮।ୱଚସାଯନ୍ତେତି ନିଚ୍ଛଯନ୍ତେ, ''କିଂ କାରଣା''ତି ପନ କାରଣସ୍ସ ପୁଚ୍ଛିତତ୍ତା ବ୍ରହ୍ମଚରିଯକଥାଯଂ ୱିଯ କାରଣନ୍ତେତି ଯୁତ୍ତଂ।

ପରୂପହାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ୱଚୀଭେଦକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୨୬। ୱଚୀଭେଦକଥାଯଂ ଲୋକୁତ୍ତରଂ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପନ୍ନୋତି ପଠମମଗ୍ଗଂ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି, ଯସ୍ମା ସୋ ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ୱିପସ୍ସତି, ତସ୍ମା ଦୁକ୍ଖମିଚ୍ଚେୱ ୱାଚଂ ଭାସତି, ନ ସମୁଦଯୋତିଆଦୀନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୩୨୮।ଯେନତଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତୀତି ଇଦଂ ୱଚୀସମୁଟ୍ଠାପନକ୍ଖଣେ ଏୱ ଏତଂ ସଦ୍ଦଂ ସୁଣାତୀତି ଇଚ୍ଛିତେ ଆରୋପିତେ ୱା ଯୁଜ୍ଜତି।

୩୩୨। ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ୱଚୀଭେଦଂ ଇଚ୍ଛତୋ ପରସ୍ସ ଅଭିଭୂସୁତ୍ତାହରଣେ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ୱଚୀଭେଦକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୩୫। ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିକଥାଯଂ ଚୁଲ୍ଲାସୀତି…ପେ… ଆଦିୱଚନୱସେନାତି ଆରୁପ୍ପେଯେୱ ଏୱଂ ଯାୱତାଯୁକଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି କତ୍ୱା ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏତେନ ପନ ''ନ ତ୍ୱେୱ ତେପି ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ଦ୍ୱୀହି ଚିତ୍ତସମୋହିତା''ତି (ମହାନି। ୧୦ ଥୋକଂ ୱିସଦିସଂ) ଦୁତିଯାପି ଅଟ୍ଠକଥା ପସ୍ସିତଙ୍ବା। ପୁରିମାଯ ଚ ୱସ୍ସସତାଦିଟ୍ଠାନାନୁଞ୍ଞାଯ ଅୱିରୋଧୋ ୱିଭାୱେତଙ୍ବୋ। ମୁହୁତ୍ତଂ ମୁହୁତ୍ତନ୍ତି ପଞ୍ହୋ ସକୱାଦିନା ପୁଚ୍ଛିତୋ ୱିଯ ୱୁତ୍ତୋ, ପରୱାଦିନା ପନ ପୁଚ୍ଛିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅନୁପୁବ୍ବାଭିସମଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୩୯। ଅନୁପୁବ୍ବାଭିସମଯକଥାଯଂ ଅଥୱାତିଆଦିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ଚତୁନ୍ନଂ ଞାଣାନଂ ଏକମଗ୍ଗଭାୱତୋ ନ ଏକମଗ୍ଗସ୍ସ ବହୁଭାୱାପତ୍ତି, ଅନୁପୁବ୍ବେନ ଚ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗଂ ଭାୱେତୀତି ଉପପନ୍ନନ୍ତି ପଟିଜାନାତୀତି।

୩୪୪।ତଦାତି ଦସ୍ସନେ ପରିନିଟ୍ଠିତେ।

୩୪୫।ଅଟ୍ଠହିଞ୍ଞାଣେହୀତି ଏତ୍ଥ ପଟିସମ୍ଭିଦାଞ୍ଞାଣେହି ସହ ଅଟ୍ଠସୁ ଗହିତେସୁ ନିରୁତ୍ତିପଟିଭାନପଟିସମ୍ଭିଦାହି ସୋତାପତ୍ତିଫଲସଚ୍ଛିକିରିଯା କଥଂ ହୋତୀତି ୱିଚାରେତଙ୍ବଂ।

ଅନୁପୁବ୍ବାଭିସମଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ୱୋହାରକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୪୭। ୱୋହାରକଥାଯଂ ଉଦାହୁ ସୋତାଦୀନିପୀତି ଏକନ୍ତଲୋକିଯେସୁ ୱିସଯୱିସଯୀସୁ ୱିସଯସ୍ସେୱ ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱୋ, ନ ୱିସଯୀନନ୍ତି ନତ୍ଥେତ୍ଥ କାରଣଂ। ଯଥା ଚ ୱିସଯୀନଂ ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱୋ ଅସିଦ୍ଧୋ, ତଥା ୱିସଯସ୍ସ ସଦ୍ଦାଯତନସ୍ସ। ତତ୍ଥ ଯଥା ଅସିଦ୍ଧଲୋକୁତ୍ତରଭାୱସ୍ସ ତସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରତା,

ଏୱଂ ସୋତାଦୀନଂ ଆପନ୍ନାତି କିନ୍ତି ତାନିପି ଲୋକୁତ୍ତରାନୀତି ଅଞ୍ଞୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଯଦି ଲୋକୁତ୍ତରେ ପଟିହଞ୍ଞେୟ୍ୟୁ, ଲୋକୁତ୍ତରୋ ସିଯାତି ଅଞ୍ଞୋ ନ ଗହେତବ୍ବୋ। ନ ହି ଲୋକୁତ୍ତରେ ପଟିହଞ୍ଞତୀତି ପରିକପ୍ପିତେପି ସଦ୍ଦସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରଭାୱୋ ଅତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ''ଲୋକିଯେନ ଞାଣେନା''ତି ଉଦ୍ଧଟଂ, ''ୱିଞ୍ଞାଣେନା''ତି ପନ ପାଠେନ, ତଞ୍ଚ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ସୋତସମ୍ବନ୍ଧେନ ସୋତୱିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି। ଅନେକନ୍ତତାତି ଲୋକିଯେନ ଞାଣେନ ଜାନିତବ୍ବତୋ ଲୋକିଯୋତି ଏତସ୍ସ ହେତୁସ୍ସ ଲୋକିଯେ ଲୋକୁତ୍ତରେ ଚ ସମ୍ଭୱତୋ ଅନେକନ୍ତଭାୱୋ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ୱୋହାରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୫୩।ଦ୍ୱେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାନି ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଯେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱୀହି ନିରୋଧେହି ଭୱିତବ୍ବଂ, ତାନି ଦ୍ୱେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚାନି ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯେ ପଟିସଙ୍ଖାଯ ଲୋକୁତ୍ତରେନ ଞାଣେନ ଅନିରୁଦ୍ଧାତିଆଦିନା ପଟିସଙ୍ଖାଯ ୱିନା ନିରୁଦ୍ଧା ଅସମୁଦାଚରଣସଙ୍ଖାରା ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନିରୁଦ୍ଧାତି ଦସ୍ସେତି , ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ଭଙ୍ଗାତି। ତେନ ଅପ୍ପଟିସଙ୍ଖାନିରୋଧୋ ଚ ଅସମୁଦାଚରଣନିରୋଧୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି।

ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ତତିଯୱଗ୍ଗୋ

୧। ବଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୫୪।ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଂଅସାଧାରଣନ୍ତି ଯଥା ନିଦ୍ଦେସତୋ ୱିତ୍ଥାରତୋ ସବ୍ବଂ ସବ୍ବାକାରଂ ଠାନାଟ୍ଠାନାଦିଂ ଅଜାନନ୍ତାପି ''ଅଟ୍ଠାନମେତଂ ଅନୱକାସୋ, ଯଂ ଦିଟ୍ଠିସମ୍ପନ୍ନୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ କଞ୍ଚି ସଙ୍ଖାରଂ ନିଚ୍ଚତୋ ଉପଗଚ୍ଛେୟ୍ୟା''ତିଆଦିନା (ଅ। ନି। ୧।୨୬୮) ଠାନାଟ୍ଠାନାନି ଉଦ୍ଦେସତୋ ସଙ୍ଖେପତୋ ସାୱକା ଜାନନ୍ତି, ନ ଏୱଂ ''ଆସଯଂ ଜାନାତି ଅନୁସଯଂ ଜାନାତୀ''ତିଆଦିନା (ପଟି। ମ। ୧।୧୧୩) ଉଦ୍ଦେସମତ୍ତେନପି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଂ ଜାନନ୍ତୀତି ''ଅସାଧାରଣ''ନ୍ତି ଆହ। ଥେରେନ ପନ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ତିକ୍ଖମୁଦୁଭାୱଜାନନମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ସତ୍ତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଂ ଯଥାଭୂତଂ ପଜାନାମୀ''ତି (ପଟି। ମ। ୨।୪୪) ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପରୋପରିଯତ୍ତଞାଣଂ ତଥାଗତବଲନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ''ଉଦ୍ଦେସତୋ ଠାନାଟ୍ଠାନାଦିମତ୍ତଜାନନୱସେନ ପଟିଜାନାତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ପନ ପଟିଜାନନ୍ତେନ ''ତଥାଗତବଲଂ ସାୱକସାଧାରଣ''ନ୍ତି ଇଦମ୍ପି ଏୱମେୱ ପଟିଞ୍ଞାତଂ ସିଯାତି କଥମଯଂ ଚୋଦେତବ୍ବୋ ସିଯା।

୩୫୬।ସେସେସୁ ପଟିକ୍ଖେପୋ ସକୱାଦିସ୍ସ ଠାନାଟ୍ଠାନଞାଣାଦୀନଂ ସାଧାରଣାସାଧାରଣତ୍ତା ତତ୍ଥ ସାଧାରଣପକ୍ଖଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ବଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅରିଯନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୫୭। ସଙ୍ଖାରେ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଫସ୍ସାନଂ ସମୋଧାନଂ କଥଂ ଆପଜ୍ଜତି ଯଥାୱୁତ୍ତନଯେନାତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ପରିକପ୍ପନୱସେନ ଆରୋପେତ୍ୱା ଠପେତବ୍ବତାଯ ସତ୍ତୋ ''ପଣିଧୀ''ତି ୱୁତ୍ତୋ। ସୋ ପନ ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଆରୋପେତ୍ୱା ନ ଠପେତବ୍ବୋତି ଏକସ୍ମିମ୍ପି ଆରୋପେତ୍ୱା ଠପେତବ୍ବେନ ତେନ ରହିତତା ୱୁତ୍ତା।

ଅରିଯନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ୱିମୁଚ୍ଚମାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୬୬।ଝାନେନୱିକ୍ଖମ୍ଭନୱିମୁତ୍ତିୟା ୱିମୁତ୍ତଂ ଚିତ୍ତଂ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସମୁଚ୍ଛେଦୱିମୁତ୍ତିୟା ୱିମୁଚ୍ଚମାନଂ ନାମ ହୋତୀତି ଏତିସ୍ସା ଲଦ୍ଧିୟା କୋ ଦୋସୋତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ଯଦି ୱିପ୍ପକତନିଦ୍ଦେସେ ଦୋସୋ, ତତ୍ରାପି ତେନ ୱିମୁଚ୍ଚମାନତାୟ ''ୱିମୁତ୍ତଂ ୱିମୁଚ୍ଚମାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସତି ଚ ଦୋସେ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ୱିମୁତ୍ତଂ, ୱୟକ୍ଖଣେ ୱିମୁଚ୍ଚମାନନ୍ତି ୱିମୁତ୍ତୱିମୁଚ୍ଚମାନୱଚନସ୍ସ ନ ଚୋଦେତବ୍ବଂ ସିୟା, ଅଥ ଖୋ ୱିମୁଚ୍ଚମାନୱଚନମେୱାତି। ଏକଦେସେନ, ଏକଦେସେ ୱା ୱିମୁଚ୍ଚମାନସ୍ସ ଚ ୱିମୁତ୍ତକିରିୟାୟ ଏକଦେସୋ ୱିସେସନଂ ହୋତୀତି ''ଭାୱନପୁଂସକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। କଟାଦଯୋତି କଟପଟାଦଯୋ। ଏକେନେୱ ଚିତ୍ତେନାତି ଏକେନେୱ ଫଲଚିତ୍ତେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ୱିମୁଚ୍ଚମାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅଟ୍ଠମକକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୬୮। ଅନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁକ୍ଖଣେପି ଅସମୁଦାଚରନ୍ତା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ପହୀନା ଏୱ ନାମ ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଲଦ୍ଧି ଉପ୍ପନ୍ନାତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଅନୁଲୋମଗୋତ୍ରଭୁଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି।

ଅଟ୍ଠମକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୧।ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନିପଟିଲଭତି ଅପ୍ପଟିଲଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟତ୍ତା ଅନିନ୍ଦ୍ରିୟଭୂତାନି ସଦ୍ଧାଦୀନି ନିୟ୍ୟାନିକାନି ଭାୱେନ୍ତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ପଟିଲଭତି, ନ ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଭାୱେନ୍ତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅଟ୍ଠମକସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୩।ଉପତ୍ଥଦ୍ଧନ୍ତି ଯଥା ୱିସୟାନୁଭାୱଗୋଚରେହି ୱିସିଟ୍ଠଂ ହୋତି, ତଥା ପଚ୍ଚୟଭୂତେନ କତବଲାଧାନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂମତ୍ତମେୱାତି ପୁରିମଂ ମଂସଚକ୍ଖୁମତ୍ତମେୱ ଧମ୍ମୁପତ୍ଥଦ୍ଧଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନାପାଥଗତନ୍ତି ମଂସଚକ୍ଖୁନା ଗହେତବ୍ବଟ୍ଠାନଂ ଆପାଥଂ ନାଗତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ୱିସୟସ୍ସ ଦୀପକଂ ଆନୁଭାୱଗୋଚରାନମେୱ ଅସଦିସତଂ ୱଦନ୍ତୋ ଯାଦିସୋ ମଂସଚକ୍ଖୁସ୍ସ ୱିସୟୋତି ୱିସୟଗ୍ଗହଣଂ ନ ୱିସୟୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଅଥ ଖୋ ଯାଦିସେ ୱିସୟେ ଆନୁଭାୱଗୋଚରୱିସେସା ହୋନ୍ତି, ତାଦିସସ୍ସ ରୂପୱିସୟସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଦୀପେତି, ସଦିସସ୍ସ ୱା ୱିସୟସ୍ସ ଆନୁଭାୱଗୋଚରୱିସେସୋୱ ୱିସେସଂ।

ନ ଚ ମଂସଚକ୍ଖୁମେୱ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁତି ଇଚ୍ଛତୀତି ଧମ୍ମୁପତ୍ଥଦ୍ଧକାଲେ ପୁରିମଂ ମଂସଚକ୍ଖୁମେୱାତି ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ମଂସଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ମଗ୍ଗୋତି ମଂସଚକ୍ଖୁପଚ୍ଚୟତାଦସ୍ସନତ୍ଥମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ତେନ ଅନୁପାଦିନ୍ନତାସାଧନତ୍ଥଂ। ରୂପାୱଚରିକାନନ୍ତି ରୂପାୱଚରଜ୍ଝାନପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପନ୍ନାନି ମହାଭୂତାନି ରୂପାୱଚରିକାନୀତି ସୋ ଇଚ୍ଛତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଏସ ନଯୋ ''ଅରୂପାୱଚରିକାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି। ଅରୂପାୱଚରକ୍ଖଣେ ରୂପାୱଚରଚିତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱା ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ତସ୍ମିଂଯେୱ ଖଣେ ରୂପାୱଚରଂ ହୁତ୍ୱା ଅରୂପାୱଚରଂ ନ ଜାତନ୍ତି ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୩୭୪।କିଞ୍ଚାପି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁନୋ ଧମ୍ମୁପତ୍ଥଦ୍ଧସ୍ସ ପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୁଭାୱଂ ନ ଇଚ୍ଛତି, ଯେନ ତୀଣି ଚକ୍ଖୂନି ଧମ୍ମୁପତ୍ଥମ୍ଭେନ ଚକ୍ଖନ୍ତରଭାୱଂ ୱଦତୋ ଭୱେଯ୍ୟୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୭।ଦିବ୍ବେନଚକ୍ଖୁନା ଯଥାକମ୍ମୂପଗେ ସତ୍ତେ ପଜାନାତୀତି ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯେ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁମ୍ହି କରଣନିଦ୍ଦେସୋ କତୋ, ନ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଜାନନକିଚ୍ଚେ। ତଂକିଚ୍ଚକେଯେୱ ପନ ପରୋ କରଣନିଦ୍ଦେସଂ ମଞ୍ଞତୀତି ଆହ ''ଅଯୋନିସୋ ଗହେତ୍ୱା''ତି।

ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣମେୱ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୂନ୍ତି ଲଦ୍ଧୀତି ଇମିନା ୱଚନେନ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁମେୱ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏୱଂ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଏୱ-ସଦ୍ଦୋ ଚ ଅଟ୍ଠାନେ ଠିତୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସଦ୍ଦସ୍ସ ପରତୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହି ସୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁତୋ ଅଞ୍ଞନ୍ତରଭାୱଂ ନିୱାରେତି। ନ ହି ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣତୋତି।

ଯଥାକମ୍ମୂପଗତଞ୍ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସଂୱରକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୭୯। ଚାତୁମହାରାଜିକାନଂ ସଂୱରାସଂୱରସବ୍ଭାୱୋ ଆଟାନାଟିଯସୁତ୍ତେନ ପକାସିତୋତି ''ତାୱତିଂସେ ଦେୱେ ଉପାଦାଯା''ତି ଆହ। ଏୱଂ ସତି ସୁଗତିକଥାଯଂ ''ତାୱତିଂସେ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ପୁବ୍ବଦେୱାନଂ ସୁରାପାନଂ, ସକ୍କଦେୱାନଂ ସୁରାପାନନିୱାରଣଂ ସୁଯ୍ୟତି, ତଂ ତେସଂ ସୁରାପାନଂ ଅସଂୱରୋ ନ ହୋତୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି।

ସଂୱରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଚତୁତ୍ଥୱଗ୍ଗୋ

୧। ଗିହିସ୍ସ ଅରହାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୮୭।ଗିହିସଂଯୋଜନସମ୍ପଯୁତ୍ତତାଯାତି ଏତେନ ଗିହିଛନ୍ଦରାଗସମ୍ପଯୁତ୍ତତାଯ ଏୱ ''ଗିହୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ବ୍ୟଞ୍ଜନମତ୍ତେନାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ଗିହିସ୍ସ ଅରହାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଉପପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୮୮।ଅଯୋନିସୋତି ଓପପାତିକୋ ହୋତି, ତତ୍ଥ ତସ୍ସାଯେୱୂପପତ୍ତିଯା ପରିନିବ୍ବାଯୀତି ଅତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଉପପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୯୩। ସମନ୍ନାଗତକଥାଯଂ ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନନ୍ତୋ ଚତୂହି ଖନ୍ଧେହି ୱିଯ ସମନ୍ନାଗମଂ ନ ୱଦତୀତି ତସ୍ସ ଚତୂହି ଫସ୍ସାଦୀହି ସମନ୍ନାଗମପ୍ପସଙ୍ଗୋ ଯଥା ହୋତି, ତଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଉପେକ୍ଖାସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୯୭।ଇମିନାୱନଯେନାତି ''ତତ୍ଥ ଦ୍ୱେ ସମନ୍ନାଗମା''ତିଆଦି ସବ୍ବଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ପତ୍ତିଧମ୍ମୋ ନାମ ରୂପାୱଚରାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଭୂମିଂ ପଠମଜ୍ଝାନାଦିୱସେନ ପାପୁଣନ୍ତସ୍ସ ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀନଂ ପଟିଲାଭୋ। ନିରୁଦ୍ଧେସୁପି ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଅନିରୁଜ୍ଝନତୋ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସଙ୍ଖାରୋ, ଯେନ ସୁପନ୍ତୋ ସଜ୍ଝାଯାଦିପସୁତୋ ଚ ତେହି ସମନ୍ନାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ୱଦନ୍ତି।

ଉପେକ୍ଖାସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ବୋଧିଯାବୁଦ୍ଧୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୩୯୮. ତସ୍ମାତି ଯଥାୱୁତ୍ତସ୍ସ ଞାଣଦ୍ୱଯସ୍ସ ବୋଧିଭାୱତୋ। ତଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପଟିଲଦ୍ଧମଗ୍ଗୱସେନ ନତ୍ଥିତାଯ ବୋଧିଯା ସମନ୍ନାଗତୋ ବୁଦ୍ଧୋତି ଯେସଂ ଲଦ୍ଧି, ତେ ସନ୍ଧାଯ ପୁଚ୍ଛା ଚ ଅନୁଯୋଗୋ ଚ ସକୱାଦିସ୍ସାତି ଯୋଜନା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ବୋଧିଯାବୁଦ୍ଧୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଲକ୍ଖଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୦୨. ବୋଧିସତ୍ତମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଲକ୍ଖଣସମନ୍ନାଗତେସୁ ଅବୋଧିସତ୍ତେ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ବୋଧିସତ୍ତମେୱ ଗହେତ୍ୱା ଇଦଂ ସୁତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ବୋଧିସତ୍ତତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଲକ୍ଖଣସମନ୍ନାଗତୋ ନତ୍ଥୀତି। ନାପି ସବ୍ବେସଂ ଲକ୍ଖଣସମନ୍ନାଗତାନଂ ବୋଧିସତ୍ତତା, ତସ୍ମା ଅସାଧକନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଲକ୍ଖଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ନିଯାମୋକ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୦୩. ଠପେତ୍ୱାପାରମୀପୂରଣନ୍ତି ପାରମୀପୂରଣେନେୱ ତେ ''ବୋଧିଯା ନିଯତା ନରା''ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି। କେୱଲଞ୍ହି ନନ୍ତିଆଦିନା ଚ ନ ନିଯାମକସ୍ସ ନାମ କସ୍ସଚି ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତା ବ୍ଯାକରୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ନିଯାମୋକ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ସବ୍ବସଂଯୋଜନପ୍ପହାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୧୩. ନିପ୍ପରିଯାଯେନେୱାତି ଅୱସିଟ୍ଠସ୍ସ ପହାତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ''ସବ୍ବସଂଯୋଜନପ୍ପହାନ''ନ୍ତି ଇମଂ ପରିଯାଯଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ପଜହନତୋ ଏୱାତି ଗଣ୍ହାତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅପ୍ପହୀନସ୍ସ ଅଭାୱାତି ଅୱସିଟ୍ଠସ୍ସ ପହାତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ପଟିଜାନାତୀତି ୱଦନ୍ତି, ତଥା ''ଅନୱସେସପ୍ପହାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି। ଏୱଂ ସତି ତେନ ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ଛଡ୍ଡେତ୍ୱା ସକୱାଦିସ୍ସ ଲଦ୍ଧିଯା ପଟିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଆପଜ୍ଜତି।

ସବ୍ବସଂଯୋଜନପ୍ପହାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗୋ

୧। ୱିମୁତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୧୮। ଫଲଞାଣଂ ନ ହୋତୀତି ''ୱିମୁତ୍ତାନୀ''ତି ୱା ତଦଙ୍ଗୱିମୁତ୍ତିଯାଦିଭାୱତୋ ମଗ୍ଗେନ ପହୀନାନଂ ପୁନ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଚ ''ଅୱିମୁତ୍ତାନୀ''ତି ୱା ନ ୱତ୍ତବ୍ବାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଗୋତ୍ରଭୁଞାଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ୱିପସ୍ସନାଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ୱିମୁତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅସେଖଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୨୧. ନପନେତଂ ଅସେଖନ୍ତି ଏତେନ ଅସେଖୱିସଯତ୍ତା ଅସେଖମେୱ ଞାଣନ୍ତି ପରସ୍ସ ଲଦ୍ଧି, ନ ପନ ଅସେଖସ୍ସାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି।

ଅସେଖଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ୱିପରୀତକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୨୪। ନ ପଥଵୀଯେଵାତି ଲକ୍ଖଣପଥଵୀଯେଵ, ସସମ୍ଭାରପଥଵୀଯେଵ ଵା ନ ହୋତୀତି ଅଧ୍ପାଯୋ। ଅନିଚ୍ଛେ ନିଚ୍ଚନ୍ତିଆଦିଵିପରିଯେସୋ ପନ ଵିପରୀତଞାଣଂ ନାମାତି ଅଞ୍ଞାଣେପି ଞାଣଵୋହାରଂ ଆରୋପେତ୍ଵା ଵଦତୀତି ଦଟ୍ଠଵଂ।

ଵିପରୀତକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନିଯାମକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୨୮-୪୩୧। ଞାଣଂ ଅତ୍ଥି, ଯଂ ସଚ୍ଚାନୁଲୋମଂ ମଗ୍ଗଞାଣାନୁଗତିକଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ଭଗଵା ''ଭବ୍ବୋ''ତି ଜାନାତୀତି ଲଦ୍ଧି। ପଠମପଞ୍ହମେଵ ଚତୁକ୍କଂ କତ୍ଵାତି ଏତ୍ଥ ''ନିଯତସ୍ସ ଅନିଯାମଗମନାଯା''ତି ଵିପରୀତାନୁଯୋଗତୋ ପଭୁତି ଗଣେତ୍ଵା ''ଚତୁକ୍କ''ନ୍ତି ଆହ।

ନିଯାମକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୩୨-୪୩୩।ଯଂକିଞ୍ଚିଅରିଯାନଂ ଞାଣଂ, ସବ୍ବଂ ଲୋକୁତ୍ତରମେଵାତି ଗଣ୍ହନ୍ତେନପି ସବ୍ବଂ ଞାଣଂ ପଟିସମ୍ଭିଦାତି ନ ସକ୍କା ଵତ୍ତୁଂ। ଅନରିଯାନମ୍ପି ହି ଞାଣଂ ଞାଣମେଵାତି । ତସ୍ସ ଵା ଞାଣତଂ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଵତ୍ତବ୍ବଂ। ପଥଵୀକସିଣସମ୍ମୁତିଯଂ ସମାପତ୍ତିଞାଣଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅନରିଯସ୍ସ ଏତଂ ଞାଣଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା।

ପଟିସମ୍ଭିଦାକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସମ୍ମୁତିଞାଣକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୩୪-୪୩୫।ସଚ୍ଚନ୍ତି ଵଚନସାମଞ୍ଞେନ ଉଭଯସ୍ସପି ସଚ୍ଚସାମଞ୍ଞତ୍ତଂ ଗହେତ୍ଵା ଵଦତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ତତ୍ଥା''ତିଆଦିମାହ।

ସମ୍ମୁତିଞାଣକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଚିତ୍ତାରମ୍ମଣକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୩୬-୪୩୮।ଫସ୍ସସ୍ସ ଫୁସନଲକ୍ଖଣଂ ମନସିକରୋତୋତି ଏତେନ ପୁରିମା ଵତ୍ତବ୍ବପଟିଞ୍ଞା ଅନୁପଦଧମ୍ମମନସିକାରତୋ ଅଞ୍ଞଂ ସମୁଦାଯମନସିକାରଂ ସନ୍ଧାଯ କତାତି ଦସ୍ସେତି।

ଚିତ୍ତାରମ୍ମଣକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅନାଗତଞାଣକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୩୯-୪୪୦।ସବ୍ବସ୍ମିମ୍ପୀତି ''ପାଟଲିପୁତ୍ତସ୍ସ ଖୋ''ତିଆଦିନା ଅନାଗତେ ଞାଣନ୍ତି ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଅନାଗତଭାଵସାମଞ୍ଞେନ ଅନନ୍ତରାନାଗତେପି ଞାଣଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଅନାଗତଞାଣକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞାଣକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୪୧-୪୪୨।ଵଚନଂନିସ୍ସାଯାତି ଅତ୍ଥତୋ ଆପନ୍ନଂ ଵଚନଂ, ଅନୁଜାନନଵଚନଂ ଵା ନିସ୍ସାଯ। ସନ୍ତତିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଭଙ୍ଗାନୁପସ୍ସନାନଂ ଭଙ୍ଗତୋ ଅନୁପସ୍ସନାସନ୍ତତିଂ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ଜାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଫଲଞ୍ଜାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୪୩-୪୪୪।ବୁଦ୍ଧାନଂ ୱିଯାତି ଯଥା ବୁଦ୍ଧା ସବ୍ବପ୍ପକାରଫଲପରୋପରିଯତ୍ତଜାନନୱସେନ ଅତ୍ତନୋ ଏୱ ଚ ବଲେନ ଫଲଂ ଜାନନ୍ତି, ଏୱନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଫଲଞ୍ଜାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ଚମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୬। ଛଟ୍ଠୱଗ୍ଗୋ

୧। ନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୪୫-୪୪୭।ଅନିଯତୋନାମ ନ ହୋତୀତି ଯଥା ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତସ୍ସ ଭୱନ୍ତରେ ଅନିଯତଂ ନାମ ହୋତି, ଏୱଂ ଏତସ୍ସ କଦାଚିପି ଅନିଯତତା ନ ହୋତୀତି ଯୋ ନିଯାମୋ, ସୋ ଅସଙ୍ଖତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୫୧।କାରଣଟ୍ଠେନ ଠିତତାତି କାରଣଭାୱୋଯେୱ। ଏତେନ ଚ ଧମ୍ମାନଂ କାରଣଭାୱୋ ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତାତି ଏତମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି। ତଥା ‘‘ଧମ୍ମନିଯାମତା’’ତି ଏତ୍ଥାପି।

ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସଚ୍ଚକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୫୨-୪୫୪।ୱତ୍ଥୁସଚ୍ଚନ୍ତି ଜାତିଯାଦି କାମତଣ୍ହାଦି ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦି ଚ। ବାଧନପଭୱନିଯ୍ୟାନିକଲକ୍ଖଣେହି ଲକ୍ଖଣସଚ୍ଚଂ ବାଧନାଦି।

ସଚ୍ଚକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୫୭-୪୫୯।କରିଯମାନାକରୀଯତୀତି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ସମଥୱିପସ୍ସନାନୁକ୍କମେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତି ସାଧୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ସଙ୍ଖତାସଙ୍ଖତଲକ୍ଖଣାନଂ ପନ ଅଭାୱେନାତି ୱଦନ୍ତୋ ସଭାୱଧମ୍ମତଂ ପଟିସେଧେତି। ୱୋଦାନଞ୍ଚ ୱୁଟ୍ଠାନପରିଯାଯୋୱ। ଅସଙ୍ଖତଭାୱେ କାରଣଂ ନ ହୋତି ସଭାୱଧମ୍ମତ୍ତାସାଧକତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ନିରୋଧସମାପତ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଛଟ୍ଠୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସତ୍ତମୱଗ୍ଗୋ

୧। ସଙ୍ଗହିତକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୧-୪୭୨।ସଙ୍ଗହିତାତି ସମ୍ବନ୍ଧା।

ସଙ୍ଗହିତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସମ୍ପଯୁତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୩-୪୭୪।ନାନତ୍ତୱୱତ୍ଥାନଂ ନତ୍ଥୀତି ୱଦନ୍ତୋ ''ତିଲମ୍ହି ତେଲଂ ଅନୁପୱିଟ୍ଠ''ନ୍ତି ୱଚନମେୱ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି ''ନ ହେୱ''ନ୍ତି ପଟିକ୍ଖିପତି ଦସ୍ସେତି।

ସମ୍ପଯୁତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଚେତସିକକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୫-୪୭୭। ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଏକୁପ୍ପାଦତାଦିୱିରହିତା ସହଜାତତା ନତ୍ଥୀତି ଆହ ''ସମ୍ପଯୁତ୍ତସହଜାତତଂ ସନ୍ଧାଯା''ତି।

ଚେତସିକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୭୮।ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୱସେନ ଚୋଦେତୁନ୍ତି ଯଦି ଚେତସିକୋୱ ଧମ୍ମୋ ଦାନଂ, ''ଦିଯ୍ୟତୀତି ଦାନ''ନ୍ତି ଇମିନାପି ଅତ୍ଥେନ ଚେତସିକସ୍ସେୱ ଦାନଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚୋଦେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୭୯।ଅନିଟ୍ଠଫଲନ୍ତିଆଦି ଅଚେତସିକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଦାନଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଫଲଦାନଭାୱଦୀପନତ୍ଥଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅନିଟ୍ଠଫଲନ୍ତିଆଦିନା ଅଚେତସିକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଫଲଦାନଂ ୱୁତ୍ତଂ ୱିଯ ହୋତି, ନ ଦାନଭାୱୋ, ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥଞ୍ଚେତମାହାତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅନନ୍ତରମେୱାହ ''ନ ହି ଅଚେତସିକୋ ଅନ୍ନାଦିଧମ୍ମୋ ଆଯତିଂ ୱିପାକଂ ଦେତୀ''ତି। ଇଟ୍ଠଫଲଭାୱନିଯମନତ୍ଥନ୍ତି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ୱିଯ କେନଚି ପରିଯାଯେନ ଅନିଟ୍ଠଫଲତା ଦାନସ୍ସ ନତ୍ଥି, ଏକନ୍ତଂ ପନ ଇଟ୍ଠଫଲମେୱାତି ନିଯମନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇତରେନାତି ''ଦିଯ୍ୟତୀତି ଦାନ''ନ୍ତି ଇମିନା ପରିଯାଯେନ। ନ ପନ ଏକେନତ୍ଥେନାତି ''ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋୱ ଦାନ''ନ୍ତି ଇମଂ ସକୱାଦୀୱାଦଂ ନିୱତ୍ତେତୁଂ ''ସଦ୍ଧା ହିରିଯ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ସୁତ୍ତସାଧନଂ ପରୱାଦୀୱାଦେ ଯୁଜ୍ଜତି, ''ଇଧେକଚ୍ଚୋ ଅନ୍ନଂ ଦେତୀ''ତିଆଦିକଞ୍ଚ, ''ଚେତସିକୋୱ ଧମ୍ମୋ ଦାନ''ନ୍ତି ଇମଂ ନିୱତ୍ତେତୁଂ ''ଚେତସିକୋ ଧମ୍ମୋ ଦାନ''ନ୍ତି ଇମଂ ପନ ସାଧେତୁଂ ''ସଦ୍ଧା ହିରିଯ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ସକୱାଦୀୱାଦେ ଯୁଜ୍ଜତି, ''ଇଧେକଚ୍ଚୋ ଅନ୍ନଂ ଦେତୀ''ତିଆଦିକଂ ୱା ''ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ଦାନ''ନ୍ତି ସାଧେତୁନ୍ତି ଏୱଂ ନିୱତ୍ତନସାଧନତ୍ଥନାନତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ନ ପନ ଏକେନତ୍ଥେନା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଯଥା ପରୱାଦୀୱାଦେ ଚ ସୁତ୍ତସାଧନତ୍ଥଂ ''ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଚେତସିକୋ ଧମ୍ମୋ ଦାନ''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାଯଂ ଚେତସିକୋୱାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ତଥା ''ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ଦାନ''ନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଚ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋୱାତି । ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମୋ ଇଟ୍ଠଫଲୋତି ଇଟ୍ଠଫଲାଭାୱମତ୍ତମେୱ ପଟିକ୍ଖିପତି ଏତ୍ଥ ''ଇଟ୍ଠଫଲଭାୱମତ୍ତମେୱ ପଟିକ୍ଖିପ''ନ୍ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି । ''ଇଟ୍ଠଫଲାଭାୱମତ୍ତମେୱ ଦିସ୍ୱା ପଟିକ୍ଖିପ''ନ୍ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସଙ୍କରଭାୱମୋଚନତ୍ଥନ୍ତି ଚେତସିକସ୍ସ ଦାତବ୍ବଟ୍ଠେନ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସ ଚ ଇଟ୍ଠଫଲଟ୍ଠେନ ଦାନଭାୱମୋଚନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପରିଭୋଗମଯପୁଞ୍ଞକଥାୱଣ୍ଣନା

୪୮୩। ପରିଭୋଗମଯଂ ନାମ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ପୁଞ୍ଞଂ ଅତ୍ଥୀତି ଲଦ୍ଧି। ତଞ୍ହି ତେ ସନ୍ଧାଯ ପରିଭୋଗମଯଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପୱଡ୍ଢତୀତି ୱଦନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୪୮୫।ତସ୍ସାପି ୱସେନାତି ତସ୍ସାପି ଲଦ୍ଧିଯା ୱସେନ। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ୱିଯ ଏତେସମ୍ପି ସମୋଧାନଂ ସିଯାତି ପଟିଜାନାତୀତି ୱଦନ୍ତି।

ପଞ୍ଚଵିଞ୍ଞାଣଫସ୍ସାଦୀନମେଵ ପନ ସମୋଧାନଂ ସନ୍ଧାୟ ପଟିଜାନାତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୪୮୬।ଅପରିଭୁତ୍ତେପୀତି ଇମିନା ‘‘ପଟିଗ୍ଗାହକୋ ପଟିଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନ ପରିଭୁଞ୍ଜତି ଛଡ୍ଡେତୀ’’ତିଆଦିକଂ ଦସ୍ସେତି। ଅପରିଭୁତ୍ତେ ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମେ ପୁଞ୍ଞଭାଵତୋ ପରିଭୋଗମୟଂ ପୁଞ୍ଞଂ ପଵଡ୍ଢତୀତି ଅୟଂ ଵାଦୋ ହୀୟତି। ତସ୍ମିଞ୍ଚ ହୀନେ ସକଵାଦୀଵାଦୋ ବଲଵା। ଚାଗଚେତନାୟ ଏଵ ହି ପୁଞ୍ଞଭାଵୋ ଏଵଂ ସିଦ୍ଧୋ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅପରିଭୁତ୍ତେପି ଦେଯ୍ୟଧମ୍ମେ ପୁଞ୍ଞଭାଵେ ଚାଗଚେତନାୟ ଏଵ ପୁଞ୍ଞଭାଵୋତି ଆହ ‘‘ସକଵାଦୀଵାଦୋଵ ବଲଵା’’ତି।

ପରିଭୋଗମୟପୁଞ୍ଞକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଇତୋଦିନ୍ନକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୮୮-୪୯୧।ତେନେଵଯାପେନ୍ତୀତି ତେନେଵ ଚୀଵରାଦିନା ଯାପେନ୍ତି, ତେନେଵ ଵା ଚୀଵରାଦିଦାନେନ ଯାପେନ୍ତି, ସୟଂକତେନ କମ୍ମୁନା ଵିନାପୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଇମିନା କାରଣେନାତି ଯଦି ଯଂ ଇତୋ ଚୀଵରାଦି ଦିନ୍ନଂ, ନ ତେନ ଯାପେୟ୍ୟୁଂ, କଥଂ ଅନୁମୋଦେୟ୍ୟୁଂ…ପେ… ସୋମନସ୍ସଂ ପଟିଲଭେୟ୍ୟୁନ୍ତି ଲଦ୍ଧିଂ ପତିଟ୍ଠପେନ୍ତସ୍ସପୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଇତୋଦିନ୍ନକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ପଥଵୀକମ୍ମଵିପାକୋତିକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୯୨।ଫସ୍ସୋସୁଖଵେଦନୀୟାଦିଭେଦୋ ହୋତୀତି ଫସ୍ସେନ ସବ୍ବମ୍ପି କମ୍ମଵିପାକଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ଅଉଵଜ୍ଜେହି ସମ୍ପୟୋଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ସୋ ଚ ସଞ୍ଞାଦୟୋ ଚା’’ତିଆଦି ଵୁତ୍ତଂ। ଅତ୍ଥି ଚ ନେସନ୍ତି ସାଵଜ୍ଜନେ ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦିସହଜାତଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାୟ ଵୁତ୍ତଂ। ଯୋ ତତ୍ଥ ଇଟ୍ଠଵିପାକୋ, ତସ୍ସ ପତ୍ଥନାତି ଇଟ୍ଠଵିପାକେ ଏଵ ପତ୍ଥନଂ କତ୍ୱା କମ୍ମଂ କରୋନ୍ତୀତି କମ୍ମୂପନିସ୍ସୟଭୂତମେଵ ପତ୍ଥନଂ ଦସ୍ସେତି, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଵେଦନାପଚ୍ଚୟଂ ଵା ତଣ୍ହଂ ଉପାଦାନାଦିନିବ୍ବତ୍ତନଵସେନ ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପଭାଵିତଂ। ମୂଲତଣ୍ହାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଵିପାକଵଟ୍ଟନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତଂ ପୁରିମତଣ୍ହଂ, କମ୍ମସହାୟଂ ଵା ଵିପାକସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟଭୂତଂ।

୪୯୩। ସକସମୟଵସେନ ଚ ଚୋଦନାୟ ପୟୁଜ୍ଜମାନତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତେସଞ୍ଚ ଲଦ୍ଧିୟା’’ତିଆଦିମାହ।

୪୯୪।ପଟିଲାଭଵସେନାତି କମ୍ମେ ସତି ପଥଵିଯାଦୀନଂ ପଟିଲାଭୋ ହୋତୀତି କମ୍ମଂ ତଂସଂଵତ୍ତନିକଂ ନାମ ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ପଥଵୀକମ୍ମଵିପାକୋତିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଜରାମରଣଂଵିପାକୋତିକଥାଵଣ୍ଣନା

୪୯୫।ସମ୍ପୟୋଗଲକ୍ଖଣାଭାଵାତି ‘‘ଏକାରମ୍ମଣା’’ତି ଇମସ୍ସ ସମ୍ପୟୋଗଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଅଭାଵାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୪୯୬।ପରିୟାୟୋ ନତ୍ଥୀତି ସକଵାଦିନା ଅଉନା ଵଉବ୍ବତାୟ ପରିୟାୟୋ ନତ୍ଥୀତି ଅବ୍ୟାକତାନଂ ଜରାମରଣସ୍ସ ଵିପାକନିଵାରଣତ୍ଥଂ ଅବ୍ୟାକତଵସେନ ପୁଚ୍ଛା ନ କତାତି ଦସ୍ସେତି।

୪୯୭।ଅପରିସୁଦ୍ଧଵଣ୍ଣତା ଜରାୟେଵାତି କେଚି, ତଂ ଅକୁସଲକମ୍ମଂ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସାତିଆଦିନା ରୂପସ୍ସେଵ ଦୁବ୍ବଣ୍ଣତାଦସ୍ସନେନ ସମମେଵାତି।

ଜରାମରଣଂଵିପାକୋତିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅରିୟଧମ୍ମଵିପାକକଥାଵଣ୍ଣନା

୫୦୦।ଵଟ୍ଟନ୍ତି କମ୍ମାଦିଵଟ୍ଟଂ।

ଅରିଯଧମ୍ମୱିପାକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ୱିପାକୋୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୦୧।ତପ୍ପଚ୍ଚଯାପୀତି ଯସ୍ସ ୱିପାକସ୍ସ ୱିପାକୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି ତପ୍ପଚ୍ଚଯାପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭୂତତୋପୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୋ ହୀତିଆଦିନା ପୁରିମପଟିଞ୍ଞାଯ ଇମସ୍ସ ଚୋଦନସ୍ସ କାରଣଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠେନାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ତେସୁ ତେନ ତେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନାତି ଦସ୍ସେତି।

ୱିପାକୋୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତ୍ତମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅଟ୍ଠମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଛଗତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୦୩-୫୦୪। ୱଣ୍ଣୋତି ୱଣ୍ଣନିଭା ସଣ୍ଠାନଞ୍ଚ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଆହ ''ସଦିସରୂପସଣ୍ଠାନା''ତି।

ଛଗତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅନ୍ତରାଭୱକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୦୫। ଅତିଦୂରସ୍ସ ଅନ୍ତରିତସ୍ସ ପଟିଚ୍ଛନ୍ନସ୍ସ ଦେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତୋ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁକୋ ୱିଯ। ଆକାସେନ ପଥୱନ୍ତରଟ୍ଠାନାନି ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗମନତୋ ଇଦ୍ଧିମା ୱିଯ। ନ ସହଧମ୍ମେନାତି ଯଦି ସୋ ଭୱାନଂ ଅନ୍ତରା ନ ସିଯା, ନ ନାମ ଅନ୍ତରାଭୱୋତି ପଟିକ୍ଖେପେ କରଣଂ ନତ୍ଥୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୫୦୬।ତତ୍ଥଜାତିଜରାମରଣାନି ଚେୱ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରମ୍ପରଞ୍ଚ ଅନିଚ୍ଛନ୍ତୋତି ଏତେନ ଚୁତିଅନନ୍ତରଂ ଅନ୍ତରାଭୱଂ ଖନ୍ଧାତି, ୱତ୍ତମାନା ଜାତୀତି, ମାତୁକୁଚ୍ଛିମେୱ ପୱିଟ୍ଠା ଅନ୍ତରଧାଯମାନା ମରଣନ୍ତି ନ ଇଚ୍ଛତି।

୫୦୭।ଯଥା କାମଭୱାଦୀସୁ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥେୱ ପୁନପ୍ପୁନଂ ଚୱିତ୍ୱା ଉପପତ୍ତିୱସେନ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପରମ୍ପରା ହୋତି, ଏୱଂ ତଂ ତତ୍ଥ ନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଅନ୍ତରାଭୱକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। କାମଗୁଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୦। କାମଭୱସ୍ସ କମନଟ୍ଠେନ କାମଭୱଭାୱୋ ସଙ୍କେପି କାମାୱଚରା ଖନ୍ଧାଦଯୋ କାମଭୱୋତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଉପାଦିନ୍ନକ୍ଖନ୍ଧାନମେୱ ପନ କାମଭୱଭାୱୋ ଧାତୁକଥାଯଂ ଦସ୍ସିତୋ, ନ କମନଟ୍ଠେନ କାମଭୱଭାୱୋ। ''ପଞ୍ଚିମେ, ଭିକ୍ଖୱେ, କାମଗୁଣା''ତି ୱଚନମତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯାତି ପଞ୍ଚେୱ କାମକୋଟ୍ଠାସା ''କାମୋ''ତି ୱୁତ୍ତାତି କାମଧାତୂତିୱଚନଂ ନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ନାମନ୍ତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନେୱଂ ୱଚନମତ୍ତଂ ନିସ୍ସାଯାତି ଅତ୍ଥୋ।

କାମଗୁଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୫-୫୧୬। ରୂପଧାତୁକଥାଯଂ ରୂପଧାତୂତି ୱଚନତୋ ରୂପୀଧମ୍ମେହେୱ ରୂପଧାତୁଯା ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଲଦ୍ଧି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସୁତ୍ତେସୁ ''ତଯୋମେ ଭୱା''ତିଆଦିନା (ଦୀ। ନି। ୩।୩୦୫) ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଭୂମିଯୋୱ ଭୂମିପରିଚ୍ଛେଦୋ, ''ହେଟ୍ଠତୋ ଅୱୀଚିନିରଯଂ ପରିଯନ୍ତଂ

କରିତ୍ୱା’’ତିଆଦିକମ୍ମପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନମ୍ପି (ୱିଭ। ୧୮୨) ୱଦନ୍ତି।

ରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଅରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୭-୫୧୮।ଇମିନାୱୁପାଯେନାତି ଯଥା ହି ପୁରିମକଥାଯଂ ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅୱିସେସେନ ‘‘ରୂପଧାତୂ’’ତି ୱୁତ୍ତା, ଏୱମିଧାପି ଅରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅୱିସେସେନ ‘‘ଅରୂପଧାତୂ’’ତି ୱୁତ୍ତାତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯୋ ଇଧାପି ସମାନୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅରୂପଧାତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ରୂପଧାତୁଯାଆଯତନକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୧୯।ଘାନନିମିତ୍ତାନିପୀତି ଇଦଂ ଘାନାଦିନିମିତ୍ତାନିପୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନିମିତ୍ତନ୍ତି ଘାନାଦୀନଂ ଓକାସଭାୱେନ ଉପଲକ୍ଖିତଂ ତଥାୱିଧସଣ୍ଠାନଂ ରୂପସମୁଦାଯମାହ।

ରୂପଧାତୁଯାଆଯତନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅରୂପେରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୨୪-୫୨୬।ସୁଖୁମରୂପଂ ଅତ୍ଥି, ଯତୋ ନିସ୍ସରଣଂ ତଂ ଆରୁପ୍ପନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅରୂପେରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ରୂପଂକମ୍ମନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୨୭-୫୩୭।ପକପ୍ପଯମାନାତି ଆଯୂହମାନା, ସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଅଧିକଂ ବ୍ଯାପାରଂ କୁରୁମାନାତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରିମୱାରେତି ‘‘ଯଂକିଞ୍ଚି ଅକୁସଲେନ ଚିତ୍ତେନ ସମୁଟ୍ଠିତଂ ରୂପଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଅକୁସଲ’’ନ୍ତି ଇମଂ ପଞ୍ହଂ ୱଦତି।

ରୂପଂକମ୍ମନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୦।ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତିପଞ୍ହେ ‘‘ଅତ୍ଥି ଅରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଆଯୂ’’ତିଆଦିକଂ ପଞ୍ହଂ ଅନ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ୱଦତି। ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସନ୍ତାନଂ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି ଇଚ୍ଛତୀତି ଏତ୍ଥ ରୂପାରୂପଧମ୍ମାନଂ ତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ଇଚ୍ଛତୀତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତୋତି ‘‘ଅରୂପଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୫୪୧।ସତ୍ତସନ୍ତାନେ ରୂପିନୋ ୱା ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତୂତିଆଦିନାପି ତମେୱ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସନ୍ତାନଂ ୱଦତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

୫୪୨।ପୁବ୍ବାପରଭାଗଂ ସନ୍ଧାଯାତି ସମାପତ୍ତିଯା ଆସନ୍ନଭାୱତୋ ତଦାପି ସମାପନ୍ନୋଯେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୫୪୪-୫୪୫।ଦ୍ୱେ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନୀତି ‘‘ପୁଚ୍ଛା ସକୱାଦିସ୍ସ, ପଟିଞ୍ଞା ଇତରସ୍ସା’’ତି ପୁରିମପାଠୋ। ‘‘ପୁଚ୍ଛା ପରୱାଦିସ୍ସ, ପଟିଞ୍ଞା ସକୱାଦିସ୍ସା’’ତି ପଚ୍ଛିମପାଠୋ, ସୋ ଯୁତ୍ତୋ।

ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। କମ୍ମହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୬।ସେସନ୍ତି ପାଣାତିପାତାଦିକମ୍ମସ୍ସ ହେତୂତି ଇତୋ ପୁରିମଂ ସୋତାପନ୍ନାଦିଅନୁଯୋଗଂ ୱଦତି। ହନ୍ଦ ହୀତି ପରୱାଦିସ୍ସେୱେତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛନୱଚନନ୍ତି ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପେତୁନ୍ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ''କତମସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ହେତୂ''ତି ପନ ସକୱାଦୀ ତଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପେତୁଂ ୱଦତୀତି ଯୁଜ୍ଜେୟ୍ୟ, ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପେତୁନ୍ତି ପନ ପକ୍ଖଂ ପଟିଜାନାପେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ପରୱାଦୀ ଅତ୍ତନୋ ଲଦ୍ଧିଂ ସକୱାଦିଂ ଗାହାପେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କମ୍ମହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଟ୍ଠମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନୱମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱୀକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୭।ୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୱିସଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ନାନାଚିତ୍ତୱସେନ ପଟିଜାନନ୍ତସ୍ସ ଅଧିପ୍ପାଯମଦ୍ଦନଂ କଥଂ ଯୁତ୍ତନ୍ତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ। ଆରମ୍ମଣୱସେନ ହି ଦସ୍ସନଦ୍ୱଯଂ ସହ ୱଦନ୍ତସ୍ସ ତଦଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଇଦଂ ଆରଦ୍ଧନ୍ତି ଯୁତ୍ତନ୍ତି। ଅନୁସ୍ସୱୱସେନାତିଆଦିନା ନ କେୱଲଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିଆରମ୍ମଣମେୱ ଞାଣଂ ୱିପସ୍ସନା, ଅଥ ଖୋ ''ଅନୁସ୍ସାଦୋ ଖେମ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ନିବ୍ବାନେ ଆନିସଂସଦସ୍ସନଞ୍ଚାତି ଦୀପେତି।

ଆନିସଂସଦସ୍ସାୱୀକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅମତାରମ୍ମଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୪୯।ସୁତ୍ତଭଯେନାତି ''ପାରିମଂ ତୀରଂ ଖେମଂ ଅପ୍ପଟିଭଯନ୍ତି ଖୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ନିବ୍ବାନସ୍ସେତଂ ଅଧିୱଚନ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୪।୨୩୮) ଅସଂଯୋଜନିଯାଦିଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ଖେମାଦିଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଏୱମାଦିନା ସୁତ୍ତଭଯେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅମତାରମ୍ମଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ରୂପଂସାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୫୨-୫୫୩।ଆରମ୍ମଣତ୍ଥସ୍ସ ୱିଭାଗଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ପଚ୍ଚଯଟ୍ଠୋ ଓଲୁବ୍ଭଟ୍ଠୋତି ଏୱଂ ୱିଭାଗେ ୱିଜ୍ଜମାନେ ପଚ୍ଚଯୋଲୁବ୍ଭାନଂ ୱିସେସାଭାୱଂ କପ୍ପେତ୍ୱା ଅକପ୍ପେତ୍ୱା ୱା ସପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତା ଓଲୁବ୍ଭାରମ୍ମଣେନପି ସାରମ୍ମଣମେୱାତି ନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ରୂପଂସାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅନୁସଯାଅନାରମ୍ମଣାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୫୪-୫୫୬।ଅପ୍ପହୀନଭାୱଅତ୍ଥୀତି ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ପନ ୱିଜ୍ଜମାନତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅନୁସଯାଅନାରମ୍ମଣାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଞାଣଂଅନାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୫୭-୮।ତସ୍ସ ଞାଣସ୍ସାତି ମଗ୍ଗଞାଣସ୍ସାତି ୱଦନ୍ତି।

ଞାଣଂଅନାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ୱିତକ୍କାନୁପତିତକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୨।ଅୱିସେସେନୱାତି ଆରମ୍ମଣସମ୍ପଯୋଗେହି ଦ୍ୱୀହିପୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ୱିତକ୍କାନୁପତିତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରସଦ୍ଦକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୩।ସବ୍ବସୋତି ସୱିତକ୍କଚିତ୍ତେସୁ ସବ୍ବଢ ସବ୍ବଦା ୱାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ଅନ୍ତମସୋ ମନୋଧାତୁପୱତ୍ତିକାଲେପୀ’’ତି। ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରମତ୍ତନ୍ତି ୱିତକ୍କସ୍ସ ପୱତ୍ତିମତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ୱିତକ୍କୱିପ୍ଫାରସଦ୍ଦକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ନଯଥାଚିତ୍ତସ୍ସୱାଚାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୫।ଅନାପତ୍ତୀତି ୱିସଂୱାଦନାଧିପ୍ପାଯସ୍ସ ଅଭାୱା ମୁସାୱାଦୋ ନ ହୋତୀତି ୱୁତ୍ତଂ।

ନଯଥାଚିତ୍ତସ୍ସୱାଚାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଅତୀତାନାଗତସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୬୮-୫୭୦।ତାସୂତି ତାସୁ ପଞ୍ଞତ୍ତୀସୁ। ସମନ୍ନାଗମପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ସମନ୍ନାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି, ପଟିଲାଭପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଲାଭୀତି ୱୁଚ୍ଚତି। ସମନ୍ନାଗତୋତି ୱୁଚ୍ଚତି ଅଯଂ ସମନ୍ନାଗମପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମ। ଲାଭୀତି ୱୁଚ୍ଚତି ଅଯଂ ପଟିଲାଭପଞ୍ଞତ୍ତି ନାମାତି ୱା ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ଅତୀତାନାଗତସମନ୍ନାଗତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନୱମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଦସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୭୧-୨।ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତସ୍ସଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ସହେୱାତିଆଦିଂ ୱଦନ୍ତେନ କିରିଯଖନ୍ଧାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ସହ ଉପପତ୍ତେସିଯା ଖନ୍ଧା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଥା ଉପପତ୍ତେସିଯାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ସହ ଉପପତ୍ତେସିଯା, କିରିଯାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ସହ କିରିଯାତି। ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ କିରିଯାଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଗ୍ଗହଣେନ ଗହଣଂ। ଞାଣନ୍ତି ମଗ୍ଗଞାଣଂ ଯୁତ୍ତଂ।

ନିରୋଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିସ୍ସମଗ୍ଗକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୭୬।ତଂ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ‘‘ଛ ୱିଞ୍ଞାଣା’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣା ଉପ୍ପନ୍ନୱତ୍ଥୁକା’’ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତଂ ଲକ୍ଖଣଂ। ‘‘ଛ ୱିଞ୍ଞାଣା’’ତି ଅୱଚନଂ ପନେତ୍ଥ ‘‘ନୋ ଚ ୱତ ରେ ୱତ୍ତବ୍ବେ’’ତିଆଦିୱଚନସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ଅଧିପ୍ପେତଂ।

୫୭୭।ଲୋକିଯୋତି ୱିପସ୍ସନାମଗ୍ଗମାହ। ଯଂ ତତ୍ଥ ଅନିମିତ୍ତନ୍ତି ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିକ୍ଖଣେ ଯଂ ଅନିମିତ୍ତଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ନ ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୀତି ୱୁତ୍ତୋ, ତଦେୱ ସୁଞ୍ଞତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣସମଙ୍ଗିସ୍ସମଗ୍ଗକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାସାଭୋଗାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୮୪-୫୮୬।କୁସଲାକୁସଲୱସେନନମୀତି କୁସଲାକୁସଲଭାୱେନ ନମିତ୍ୱା ପୱତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସା ପନ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଆକାରଗ୍ଗହଣଂ ଯେନ ଅଲୋଭାଦୀହି ଲୋଭାଦୀହି ଚ ସମ୍ପଯୋଗୋ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ ''ସୁଖମିତି ଚେତସୋ ଅଭୋଗୋ''ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ।

ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାସାଭୋଗାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଦ୍ୱୀହିସୀଲେହୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୮୭-୫୮୯।ଖଣଭଙ୍ଗନିରୋଧଂ, ନ ଅପ୍ପୱତ୍ତିନିରୋଧଂ, ସୀଲୱୀତିକ୍କମନିରୋଧଂ ୱା। ୱୀତିକ୍କମଂ ୱିଯାତି ଯଥା ୱୀତିକ୍କମେ କତେ ଦୁସ୍ସୀଲୋ, ଏୱଂ ନିରୁଦ୍ଧେପୀତି ଏୱଂ ୱୀତିକ୍କମେନ ନିନ୍ନାନଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ଦ୍ୱୀହିସୀଲେହୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ସୀଲଂଅଚେତସିକନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୯୦-୫୯୪।ଯେନ ସୋ ସୀଲୱାଯେୱ ନାମ ହୋତୀତି ଯେନ ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଠିତେନ ଉପଚଯେନ ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସମଙ୍ଗୀ ସୀଲୱାଯେୱ ନାମ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସେସମେତ୍ଥ ''ଦାନଂ ଅଚେତସିକ''ନ୍ତି କଥାଯଂ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସା ପନ କଥା ମଗ୍ଗିତବ୍ବା।

ସୀଲଂଅଚେତସିକନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ସମାଦାନହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା

୫୯୮-୬୦୦। ସମାଦାନହେତୁକଥାଯଂ \୧୦୦ ପୁରିମକଥାସଦିସମେୱାତି ପରିଭୋଗକଥେକଦେସସଦିସତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ସମାଦାନହେତୁକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୦୩-୬୦୪।ଆଣତ୍ତିଯାଚ ପାଣାତିପାତାଦୀସୁ ଅଙ୍ଗପାରିପୂରିନ୍ତି ଏକସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ଆଣତ୍ତସ୍ସ ଅପରସ୍ମିଂ ଦିୱସେ ପାଣାତିପାତଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତଦା ସା ଆଣତ୍ତି ୱିଞ୍ଞତ୍ତିଂ ୱିନାଯେୱ ଅଙ୍ଗଂ ହୋତୀତି ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତି ଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଅୱିଞ୍ଞତ୍ତିଦୁସ୍ସୀଲ୍ୟନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦୁତିଯୋ ପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୧୧। ଏକାଦସମୱଗ୍ଗୋ

୪। ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୧୪-୬୧୫। ଞାଣକଥାଯଂ ସେଯ୍ୟଥାପି ମହାସଙ୍ଘିକାନନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ଞାଣଂଅନାରମ୍ମଣନ୍ତିକଥାଯଂ (କଥା। ୫୫୭ ଆଦଯୋ) ୱୁତ୍ତେହି ଅନ୍ଧକେହି ଅଞ୍ଞେ ଇଧ ମହାସଙ୍ଘିକା ଭୱେଯ୍ୟୁଂ। ଯଦି ଅଞ୍ଞାଣେ ୱିଗତେତିଆଦିନା ରାଗୱିଗମୋ ୱିଯ ୱୀତରାଗପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଅଞ୍ଞାଣୱିଗମୋ

ଞାଣୀପଞ୍ଞତ୍ତିୟା କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ଞାଣଂ ଅସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଞାଣୀ, ଅଥ ଖୋ ଅଞ୍ଞାଣୀପଟିପକ୍ଖତୋ ଞାଣୀତି । ଯସ୍ମା ଞାଣପଟିଲାଭେନାତି ଏତ୍ଥ ଚ ଞାଣପଟିଲାଭେନ ଅଞ୍ଞାଣସ୍ସ ୱିଗତତ୍ତା ସୋ ଞାଣୀତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଇଦଂଦୁକ୍ଖନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୧୮-୬୨୦।ଇତରୋ ପନ ସକସମୟେତି ପରୱାଦୀ ଅତ୍ତନୋ ସମୟେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦଂଦୁକ୍ଖନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଇଦ୍ଧିବଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୧-୬୨୪।କମ୍ମସ୍ସୱିପାକୱସେନ ୱାତି ନିରୟଂୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ହି ଅବ୍ବୁଦାଦିପରିଚ୍ଛେଦୋ ତାଦିସସ୍ସ କମ୍ମୱିପାକସ୍ସ ୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ। ୱସ୍ସଗଣନାୟ ୱାତି ମନୁସ୍ସେ ଚାତୁମହାରାଜିକାଦିଦେୱେ ଚ ସନ୍ଧାୟ। ତେସଞ୍ହି ଅସଙ୍ଖ୍ୟେୟମ୍ପି କାଲଂ ୱିପାକଦାନସମତ୍ଥଂ କମ୍ମଂ ୱସ୍ସଗଣନାୟ ପରିଚ୍ଛିଜ୍ଜତୀତି।

ଇଦ୍ଧିବଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ସମାଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୫-୬୨୬।ସମାଧାନଟ୍ଠେନାତି ସମଂ ଠପନଟ୍ଠେନ ସମାଧି ନାମ ଚେତସିକନ୍ତରଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଛଲେନାତି ଏକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକତ୍ତେ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଚ ଝାନଚିତ୍ତସ୍ସ ଚ ନ କୋଚି ୱିସେସୋତି ଏତେନ ସାମଞ୍ଞମତ୍ତେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ସମାଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୭।ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟତଞ୍ଚେୱାତି ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ଯା ଠିତତା ତତୋ ହୋତି, ତାୟ ଠିତତାୟ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟଭାୱସଙ୍ଖାତା ଠିତତା ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟଗ୍ଗହଣଞ୍ଚେତ୍ଥ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଭାୱରହିତସ୍ସ ଏକସ୍ସ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ହି ସବ୍ବୋ ତାଦିସୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତଞ୍ଚାତି ଅୱିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚୟୋ, ସଙ୍ଖାରା ଚ ଅୱିଜ୍ଜାୟ। ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱସଙ୍ଖାତାୟ ଠିତତାୟ ସଙ୍ଖାରାନଂ ଅୱିଜ୍ଜାୟ ପଚ୍ଚୟଭାୱସଙ୍ଖାତା ଠିତତା ହୋତି, ତସ୍ସା ଚ ଇତରାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଧମ୍ମଟ୍ଠିତତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଅନିଚ୍ଚତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୨୮।ରୂପାଦୟୋୱିୟ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନାତି ରୂପାଦୀହି ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଜ୍ଝନତୋ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନିଚ୍ଚତାୱିଭାଗାନୁଯୁଞ୍ଜନୱସେନାତି ତୀସୁ ଦଣ୍ଡେସୁ ଦଣ୍ଡୱୋହାରୋ ୱିୟ ତୀସୁ ଲକ୍ଖଣେସୁ ଅନିଚ୍ଚତାୱୋହାରୋ ହୋତୀତି ତସ୍ସା ୱିଭାଗାନୁଯୁଞ୍ଜନୱସେନାତି ୱଦନ୍ତି।

ଅନିଚ୍ଚତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଏକାଦସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଦ୍ୱାଦସମଓ୍ଗୋ

୧। ସଂଓ୍ୱରୋକମ୍ମନ୍ତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୬୩୦-୬୩୨।ଓ୍ୱିପାକଦ୍ୱାରନ୍ତି ଭଓ୍ୱଙ୍ଗମନଂ ଓ୍ୱଦତି। କମ୍ମଦ୍ୱାରନ୍ତି କୁସଲାକୁସଲମନଂ।

ସଂଓ୍ୱରୋକମ୍ମନ୍ତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। କମ୍ମକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୬୩୩-୬୩୫।ଅବ୍ୟାକତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖେପୋତି ସକସମଯଲକ୍ଖଣେନ ପଟିକ୍ଖେପୋ କତୋତି ଓ୍ୱଦନ୍ତି। ଅଓ୍ୱିପାକଚେତନାଯ ସରୂପେନ ଦସ୍ସିତାଯ ସଓ୍ୱିପାକାପି ଦସ୍ସିତାଯେଓ୍ୱ ନାମ ହୋତୀତି ମଞ୍ଞମାନୋ ଆହ ‘‘ସଓ୍ୱିପାକାଓ୍ୱିପାକଚେତନଂ ସରୂପେନ ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି।

କମ୍ମକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସଦ୍ଦୋଓ୍ୱିପାକୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୬୩୬-୬୩୭।କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନା ଅରୂପଧମ୍ମାଓ୍ୱାତିଆଦିନା କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନେସୁ ଚକ୍ଖାଦୀସୁପି ଓ୍ୱିପାକଓ୍ୱୋହାରୋ ନତ୍ଥି, କୋ ପନ ଓ୍ୱାଦୋ ଅକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନେ ସଦ୍ଦେତି ଦସ୍ସେତି।

ସଦ୍ଦୋଓ୍ୱିପାକୋତିକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ସଳାଯତନକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୬୩୮-୬୪୦।ତସ୍ମାଓ୍ୱିପାକୋତି ଅଓ୍ୱିସେସେନ ସଳାଯତନଂ ଓ୍ୱିପାକୋତି ଯେସଂ ଲଦ୍ଧୀତି ଓ୍ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସଳାଯତନକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା

୬୪୧-୬୪୫।ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମତାନିଯତୋତି ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମତାଯ ନିଯତୋ। ଇମଂ ଓ୍ୱିଭାଗନ୍ତି ଇମଂ ଓ୍ୱିସେସଂ। ଦ୍ୱଂ ପନସ୍ସ ନିଯାମଂ ଇଚ୍ଛସୀତି ଅଓ୍ୱିନିପାତଧମ୍ମତାଫଲପତ୍ତୀହି ଅଞ୍ଞସ୍ମିଂ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମଭାଓ୍ୱେ ଚ ନିଯାମଂ ଇଚ୍ଛସୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆନନ୍ତରିଯାଭାଓ୍ୱନ୍ତି ଯେନ ସୋ ଧମ୍ମାଭିସମଯେନ ଭବ୍ବୋ ନାମ ହୋତି, ତସ୍ସ ଆନନ୍ତରିଯକମ୍ମସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ, ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଓ୍ୱା ଆନନ୍ତରିଯଭାଓ୍ୱସ୍ସ ଅଭାଓ୍ୱନ୍ତି। କିଂ ପନ ସୋ ଅନ୍ତରାଧମ୍ମଂ ଅଭିସମିସ୍ସତୀତି? କେଚି ଓ୍ୱଦନ୍ତି ‘‘ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ସତ୍ତମଂ ଭଓ୍ୱଂ ନାତିକ୍କମତି, ଓ୍ୱରତୋ ପନ ନତ୍ଥି ପଟିସେଧୋ’’ତି। ଅପରେ ‘‘ଯୋ ଭଗଓ୍ୱତା ଞାଣବଲେନ ବ୍ୟାକତୋ, ତସ୍ସ ଅନ୍ତରା ଅଭିସମଯୋ ନାମ ନତ୍ଥି, ତଥାପି ଭଓ୍ୱନିଯାମସ୍ସ କସ୍ସଚି ଅଭାଓ୍ୱା ଭବ୍ବୋତି ଓ୍ୱୁଚ୍ଚତି। ଯଥା କୁସଲା ଅଭିଞ୍ଞାଚେତନା କଦାଚି ଓ୍ୱିପାକଂ ଅଦଦମାନାପି ସତି କାରଣେ ଦାତୁଂ ଭବ୍ବତାଯ ଓ୍ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମା ନାମ, ତଥା ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ମୁଦୁତାଯ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ, ନ ନିଯାମସବ୍ଭାଓ୍ୱା ନାପି ଭଗଓ୍ୱତା ବ୍ୟାକତତ୍ତା, ନ ଚ ଇନ୍ଦ୍ରିଯମୁଦୁତା ଅଭବ୍ବତାକରୋ ଧମ୍ମୋତି ନ ସୋ ଅଭବ୍ବୋ ନାମ। ଅଭବ୍ବତାକରଧମ୍ମାଭାଓ୍ୱତୋ ଚେତ୍ଥ ଅଭବ୍ବତା ପଟିସେଧିତା, ନ ପନ ଅନ୍ତରା ଅଭିସମେତୁଂ ଭବ୍ବତା ଓ୍ୱୁତ୍ତା। ଯଦି ଚ ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମୋ ଅନ୍ତରା ଅଭିସମେଯ୍ୟ, କୋଲଂକୋଲୋ ସିଯା’’ତି। ଓ୍ୱିସେସଂ ପନ ଅକତ୍ୱା ଭବ୍ବସଭାଓ୍ୱତାଯ ଭବ୍ବୋତି ଓ୍ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ। ନ ଭଓ୍ୱନିଯାମକଂ କିଞ୍ଚୀତି ଏତ୍ଥ ପସ୍ସିତ୍ୱାତି ଓ୍ୱଚନସେସୋ, ବ୍ୟାକରୋତୀତି ଓ୍ୱା ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ସତ୍ତକ୍ଖତ୍ତୁପରମକଥାଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଦ୍ୱାଦସମଓ୍ଗଓ୍ୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। ତେରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। କପ୍ପଟ୍ଠକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୫୪-୬୫୭। କପ୍ପଟ୍ଠକଥାଯଂ ହେଟ୍ଠାତି ଇଦ୍ଧିବଲକଥାଯଂ।

କପ୍ପଟ୍ଠକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅନନ୍ତରାପଯୁତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୬୦-୬୬୨। ଅନନ୍ତରାପଯୁତ୍ତକଥାଯଂ ଆନନ୍ତରିଯଂ ପଯୁତ୍ତଂ ଏତେନାତି ଅନନ୍ତରାପଯୁତ୍ତୋତି ଆନନ୍ତରିଯେ ଅନନ୍ତରାସଦ୍ଦଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଅନନ୍ତରପଯୁତ୍ତୋ’’ତିପି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି।

ଅନନ୍ତରାପଯୁତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନିଯତସ୍ସନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୬୩-୬୬୪।ସେସା ତେଭୂମକଧମ୍ମା ଅନିଯତା ନାମାତି ଏତ୍ଥ ଅସ୍ସତ୍ତନିଯାମାନଂ ଧମ୍ମେ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ତେଭୂମକଧମ୍ମା’’ତି ଆହ। ଏତେୱ ହି ସନ୍ଧାଯ ‘‘ତେହି ସମନ୍ନାଗତୋପି ଅନିଯତୋଯେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଇତି ଇମଂ ୱୋହାରମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ନିଯତୋ ବୋଧିସତ୍ତୋ ପଚ୍ଛିମଭୱିକୋ ଭବ୍ବୋ ଧମ୍ମଂ ଅଭିସମେତୁଂ ଓକ୍କମିତୁ’’ନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ‘‘ନିଯାମଂ ଓକ୍କମତୀ’’ତି ଯେସଂ ଲଦ୍ଧୀତି ଅତ୍ଥଯୋଜନା। ଏୱଂ ପନ ୱୋହାରମତ୍ତସବ୍ଭାୱୋ ‘‘ନିଯତୋ’’ତି ୱଚନସ୍ସ, ଧମ୍ମଂ ଅଭିସମେତୁଂ ଭବ୍ବତା ଚ ‘‘ନିଯାମଂ ଓକ୍କମତୀ’’ତି ୱଚନସ୍ସ କାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା ହୋତି, ଭବ୍ବତାଯେୱ ପନ ଉଭଯସ୍ସାପି କାରଣନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞେନାତି ଯଦି ନିଯତୋ ନିଯାମଂ ଓକ୍କମେଯ୍ୟ, ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତୋ ସମ୍ମତ୍ତନିଯାମଂ, ସମ୍ମତ୍ତନିଯତୋ ୱା ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯାମଂ ଓକ୍କମେଯ୍ୟ, ନ ଚ ତଂ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ନିଯତସ୍ସନିଯାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅସାତରାଗକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୭୪। ଅସାତରାଗକଥାଯଂ ‘‘ଅହୋ ୱତ ମେ ଏତଦେୱ ଭୱେଯ୍ୟା’’ତି ରଜ୍ଜନାତି ଇମିନା ଏୱଂ ପୱତ୍ତମାନୋଯେୱ ଲୋଭୋ ଇଧ ‘‘ରାଗୋ’’ତି ଅଧିପ୍ପେତୋ, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ଦସ୍ସେତି।

୬୭୫।ସୁତ୍ତେ ପନାତି ଏତସ୍ସ ‘‘ଅଧିପ୍ପାଯୋ’’ତି ଏତେନ ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଅସାତରାଗକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଧମ୍ମତଣ୍ହାଅବ୍ୟାକତାତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୬୭୬-୬୮୦।ଯସ୍ମା ଧମ୍ମତଣ୍ହାତି ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅବ୍ୟାକତାତି କୁସଲେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଲୋକୁତ୍ତରେସୁ ୱା ସବ୍ବେସୁ ତଣ୍ହା ‘‘ଧମ୍ମତଣ୍ହା’’ତି ଗହେତ୍ୱା ଯସ୍ମା ସା ତଣ୍ହା, ତସ୍ମା କୁସଲା ନ ହୋତି, ଯସ୍ମା ପନ ଧମ୍ମେ ପୱତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅକୁସଲା ନ ହୋତୀତି ଅବ୍ୟାକତାତି ଲଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତି। ତୀହି କୋଟ୍ଠାସେହି ଛପି ତଣ୍ହା ସଂଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତା, ତସ୍ମା ଧମ୍ମତଣ୍ହାପି କାମତଣ୍ହାଦିଭାୱତୋ ନ ଅବ୍ୟାକତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଧମ୍ମତଣ୍ହାଅବ୍ୟାକତାତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତେରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ଚୁଦ୍ଦସମଵଗ୍ଗୋ

୧। କୁସଲାକୁସଲପଟିସନ୍ଦହନକଥାଵଣ୍ଣନା

୬୮୬-୬୯୦।ତନ୍ତି କୁସଲଂ ଅକୁସଲଞ୍ଚାତି ଵିସୁଂ ସମ୍ବନ୍ଧୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଂ ଉଭଯନ୍ତି ଵା ଵଚନସେସୋ। ପଟିସନ୍ଦହତୀତି ଘଟେତି, ଅନନ୍ତରଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଵୁତ୍ତଂ ହୋତି।

କୁସଲାକୁସଲପଟିସନ୍ଦହନକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସଳାଯତନୁପ୍ପତ୍ତିକଥାଵଣ୍ଣନା

୬୯୧-୬୯୨। କେଚି ଵାଦିନୋ ''ଅଙ୍କୁରେ ସାଖାଵିଟପାଦିସମ୍ପନ୍ନାନଂ ରୁକ୍ଖାଦୀନଂ ବୀଜମତ୍ତଂ ଆଵିଭାଵଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି ଵଦନ୍ତୀତି ତେସଂ ଵାଦଂ ନିଦସ୍ସନଂ କରୋନ୍ତୋ ଆହ ''ସମ୍ପନ୍ନସାଖାଵିଟପାନ''ନ୍ତିଆଦି।

ସଳାଯତନୁପ୍ପତ୍ତିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯକଥାଵଣ୍ଣନା

୬୯୩-୬୯୭।ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ରୂପେ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସୋତଵିଞ୍ଞାଣନ୍ତି ଏଵ୍ଵ ''ଲଦ୍ଧିଵସେନ ପଟିଜାନାତୀ''ତି ଅନନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋପି ନ ସୋ ଚକ୍ଖୁମ୍ହି ରୂପାରମ୍ମଣଂ ସୋତଵିଞ୍ଞାଣଂ ଇଚ୍ଛତି, ଅଥ ଖୋ ସୋତମ୍ହିଯେଵ ସଦ୍ଦାରମ୍ମଣନ୍ତି ଅନନ୍ତରୂପଲଦ୍ଧିଵସେନ ଆପନ୍ନତ୍ତା ''ପଟିଜାନାତୀ''ତି ଯୁତ୍ତଂ ଵତ୍ତୁଂ।

ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅରିଯରୂପକଥାଵଣ୍ଣନା

୬୯୮-୬୯୯। ସମ୍ମାଵାଚାଦି ରୂପଂ ମଗ୍ଗୋ ଚାତି ଇଚ୍ଛନ୍ତୋ ''ଅରିଯରୂପ''ନ୍ତିପି ଵଦତି।

ଅରିଯରୂପକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ଅଞ୍ଞୋଅନୁସଯୋତିକଥାଵଣ୍ଣନା

୭୦୦-୭୦୧। ''ସରାଗୋତିଆଦି ପନ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ରାଗସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ସରାଗୋତି ଵତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି ପୁରିମପାଠୋ, ''ସାନୁସଯୋତିଆଦି ପନ ତସ୍ମିଂ ସମଯେ ଅନୁସଯସ୍ସ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ସାନୁସଯୋତି ଵତ୍ତବ୍ବ''ନ୍ତି ପଚ୍ଛିମପାଠୋ, ସୋ ଯୁତ୍ତୋ। ସୋ ହି ନ ଅନୁସଯପରିଯୁଟ୍ଠାନାନଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତଂ ଅସାଧକନ୍ତି ଏତେନ ସମେତୀତି।

ଅଞ୍ଞୋଅନୁସଯୋତିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂଚିତ୍ତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତିକଥାଵଣ୍ଣନା

୭୦୨।ଯସ୍ମାଅନିଚ୍ଚାଦିତୋ ମନସିକରୋତୋପି ରାଗାଦଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଚ ତେ ଵିପସ୍ସନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂ ଚିତ୍ତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତି ଲଦ୍ଧୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ପରିଯୁଟ୍ଠାନଂଚିତ୍ତଵିପ୍ପଯୁତ୍ତନ୍ତିକଥାଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ପରିଯାପନ୍ନକଥାଵଣ୍ଣନା

୭୦୩-୭୦୫।ତିଓିଧାଯାତି କିଲେସଓତ୍ଥୁଓକାସଓସେନ, କାମରାଗକାମଓିତକ୍କକାମାଓଚରଧମ୍ମଓସେନ ଓା ତିଓିଧାଯ। କିଲେସକାମଓସେନାତି କିଲେସକାମଭୂତକାମଧାତୁଭାଓେନାତି ଓୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଅଧିପ୍ପାଯଂ ଅସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋତି ରୂପଧାତୁସହଗତଓସେନ ଅନୁସେତୀତି, ରୂପଧାତୁଧମ୍ମେସୁ ଅଞ୍ଞତରଭାଓେନ ରୂପଧାତୁପରିଯାପନ୍ନୋତି ଚ ପୁଚ୍ଛିତଭାଓଂ ଅସଲ୍ଲକ୍ଖେନ୍ତୋତି ଅତ୍ଥୋ।

ପରିଯାପନ୍ନକଥାଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଅବ୍ଯାକତକଥାଓଣ୍ଣନା

୭୦୬-୭୦୮।ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ସସ୍ସତୋ ଲୋକୋତି ଖୋ, ଓଚ୍ଛ, ଅବ୍ଯାକତମେତ’’ନ୍ତି ସସ୍ସତାଦିଭାଓେନ ଅକଥିତତ୍ତା ‘‘ଅବ୍ଯାକତ’’ନ୍ତି ଓୁତ୍ତନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ଏତ୍ଥ ପନ ନ ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ଅବ୍ଯାକତ’’ନ୍ତି ଓୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ‘‘ଠପନୀଯୋ ଏସୋ ପଞ୍ହୋ’’ତି ଦସ୍ସିତଂ, ତସ୍ମା ସବ୍ବଥାପି ଦିଟ୍ଠିଗତଂ ‘‘ଅବ୍ଯାକତ’’ନ୍ତି ନ ଓତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ।

ଅବ୍ଯାକତକଥାଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅପରିଯାପନ୍ନକଥାଓଣ୍ଣନା

୭୦୯-୭୧୦।ତସ୍ମାତି ଯସ୍ମା ଦିଟ୍ଠିରାଗାନଂ ସମାନେ ଓିକ୍ଖମ୍ଭନଭାଓେପି ‘‘ଓୀତରାଗୋ’’ତି ଓୁଚ୍ଚତି, ନ ପନ ‘‘ଓିଗତଦିଟ୍ଠିକୋ’’ତି, ତସ୍ମା ଦିଟ୍ଠି ଲୋକିଯପରିଯାପନ୍ନା ନ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଓଦନ୍ତି। ରୂପଦିଟ୍ଠିଯା ଅଭାଓା ପନ କାମଧାତୁପରିଯାପନ୍ନାଯ ଦିଟ୍ଠିଯା ଭଓିତବ୍ବଂ। ଯଦି ଚ ପରିଯାପନ୍ନା ସିଯା, ତଥା ଚ ସତି କାମରାଗୋ ଓିଯ ଝାନଲାଭିନୋ ଦିଟ୍ଠିପି ଓିଗଚ୍ଛେଯ୍ଯାତି ‘‘ଓିଗତଦିଟ୍ଠିକୋ’’ତି ଓତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା, ନ ଚ ଓୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ଅପରିଯାପନ୍ନା ଦିଟ୍ଠି। ନ ହି ସା ତସ୍ସ ଅଓିଗତା ଦିଟ୍ଠି କାମରାଗୋ ଓିଯ କାମଦିଟ୍ଠି ଯେନ କାମଧାତୁଯା ପରିଯାପନ୍ନା ସିଯାତି ଓଦତୀତି ଓେଦିତବ୍ବଂ।

ଅପରିଯାପନ୍ନକଥାଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚୁଦ୍ଦସମଓଗ୍ଗଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ପନ୍ନରସମଓଗ୍ଗୋ

୧। ପଚ୍ଚଯତାକଥାଓଣ୍ଣନା

୭୧୧-୭୧୭।ତସ୍ମା ପଚ୍ଚଯତା ଓଓତ୍ଥିତାତି ହେତୁପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାଓାଦିନା ଓିଯ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯତାଦିନା ଚ ନ ଭଓିତବ୍ବନ୍ତି ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାଓୋଯେଓେତସ୍ସ ଓଓତ୍ଥିତୋ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଚ୍ଚଯତାକଥାଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯକଥାଓଣ୍ଣନା

୭୧୮-୭୧୯।ଅପୁଞ୍ଞାଭିସଙ୍ଖାରୋଓ ଗହିତୋ ‘‘ନନୁ ଅଓିଜ୍ଜା ସଙ୍ଖାରେନ ସହଜାତା’’ତି ଓୁତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଅତ୍ଥିଅଓିଗତସମ୍ପଯୁତ୍ତଓସେନାତି ଏତ୍ଥ ନିସ୍ସଯୋ କମଭେଦେନ ଅତ୍ଥିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତୋ ହୋତୀତି ନ ଓୁତ୍ତୋ, କମ୍ମାହାରା ଅସାଧାରଣତାଯାତି ଓେଦିତବ୍ବା। ଓୁତ୍ତଞ୍ହି ହି ‘‘ତୀଣି ଉପାଦାନାନି ଅଓିଜ୍ଜାଯ ସଙ୍ଖାରା ଓିଯ ତଣ୍ହାଯ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀ’’ତି (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୭୧୮-୭୧୯), ତସ୍ମା ଉପାଦାନେହି ସମାନା ଏଓେତ୍ଥ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପଚ୍ଚଯତା ଦସ୍ସିତାତି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯକଥାଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ତତିଯସଞ୍ଞାଓେଦଯିତକଥାଓଣ୍ଣନା

୭୩୨। ତତିଯସଞ୍ଞାୱେଦଯିତକଥାଯଂ ସେସସତ୍ତେ ସନ୍ଧାଯାତି ନିରୋଧସମାପନ୍ନତୋ ଅଞ୍ଞେ ଯେସଂ ନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯା ଭୱିତବ୍ବଂ, ତେ ପଞ୍ଚୱୋକାରସତ୍ତେ ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନମ୍ପି ଚ ସଞ୍ଞୁପ୍ପାଦା ଚୁତିଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି ସେସସବ୍ବସତ୍ତେ ସନ୍ଧାଯାତି ୱା। ସରୀରପକତିନ୍ତି ତଥାରୂପୋ ଅଯଂ କାଯୋ, ଯଥାରୂପେ କାଯେ ପାଣିସମ୍ଫସ୍ସାପି କମନ୍ତୀତିଆଦିକଂ।

୭୩୩-୭୩୪।ସୁତ୍ତୱିରୋଧୋ ସିଯାତି ଇଦଂ ପରୱାଦିଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛାପେତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ତତିଯସଞ୍ଞାୱେଦଯିତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଅସଞ୍ଞସତ୍ତୁପିକାକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୩୫।ସଞ୍ଞାୱିରାଗୱସେନ ପୱତ୍ତଭାୱନା ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତିପୀତି ଲଦ୍ଧିକିତ୍ତନେ ସଞ୍ଞାୱିରାଗୱସେନ ପୱତ୍ତଭାୱନଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିଂ ‘‘ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତୀ’’ତି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ସାପି ଅସଞ୍ଞିତା ସଞ୍ଞାୱେଦଯିତନିରୋଧସମାପତ୍ତିଯେୱ ନାମାତି ପରସ୍ସ ଲଦ୍ଧୀତି ଦସ୍ସେତି। ଯସ୍ମା ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତିଂ ସମାପନ୍ନସ୍ସ ଅଲୋଭାଦଯୋ ଅତ୍ଥୀତି ଏତ୍ଥ ସକସମଯସିଦ୍ଧା ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତି ‘‘ଅସଞ୍ଞସମାପତ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତା।

୭୩୬।ସଞ୍ଞାୱିରାଗୱସେନ ସମାପନ୍ନତ୍ତା ଅସଞ୍ଞିତା, ନ ସଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱତୋତି ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସମାପତ୍ତିମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି।

ଅସଞ୍ଞସତ୍ତୁପିକାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। କମ୍ମୂପଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୩୮-୭୩୯।କମ୍ମେନସହଜାତୋତି ପଞ୍ହେସୁ ‘‘କମ୍ମୂପଚଯଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖିପତି, ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନାତୀ’’ତି କତ୍ଥଚି ପାଠୋ, ‘‘ଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିକ୍ଖିପତି, ଚିତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ପଟିଜାନାତୀ’’ତି ଅଞ୍ଞତ୍ଥ। ଉଭଯମ୍ପି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ।

୭୪୧।ତସ୍ମାତି ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଏକକ୍ଖଣେ ସବ୍ଭାୱତୋ ତିଣ୍ଣଂ ଫସ୍ସାନଞ୍ଚ ସମୋଧାନା ଚ ଏକତ୍ତଂ ପୁଚ୍ଛତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

କମ୍ମୂପଚଯକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପନ୍ନରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତତିଯୋ ପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୧୬। ସୋଳସମୱଗ୍ଗୋ

୩। ସୁଖାନୁପ୍ପଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୪୭-୭୪୮। ସୁଖାନୁପ୍ପଦାନକଥାଯଂ ଯଂ ଏୱରୂପନ୍ତି ଯଂ ନେୱତ୍ତନୋ, ନ ପରେସଂ, ନ ତସ୍ସ, ଏୱରୂପଂ ନାମ ଅନୁପ୍ପଦିନ୍ନଂ ଭୱିତୁଂ ନ ଅରହତି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅସକ୍କୁଣେଯ୍ୟତ୍ତାତି ଲଦ୍ଧିମତ୍ତେନ ପଟିଜାନାତି, ନ ଯୁତ୍ତିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁଖାନୁପ୍ପଦାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅଧିଗଯ୍ହମନସିକାରକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୪୯-୭୫୩।ତଂଚିତ୍ତତାଯାତି ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ଚିତ୍ତଂ ଏତସ୍ସାତି ତଂଚିତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତଂଚିତ୍ତତା, ତାଯ ତଂଚିତ୍ତତାଯ। ତଂ ୱା ଆଲମ୍ବକଂ ଆଲମ୍ବିତବ୍ବଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଂ ତଂଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ଭାୱୋ ତସ୍ସେୱ ଆଲମ୍ବକଆଲମ୍ବିତବ୍ବତା ତଂଚିତ୍ତତା, ତାଯ ଚୋଦେତୁନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅଧିଗୟ୍ହମନସିକାରକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ରୂପଂରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୬୮-୭୭୦। ରୂପଂରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରନ୍ତିକଥାୟଂ ହେଟ୍ଠାତି ଚୁଦ୍ଦସମୱଗ୍ଗେ ଆଗତପରିୟାପନ୍ନକଥାୟଂ (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୭୦୩-୭୦୫)। ''ସମାପଜ୍ଜେସିୟ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନୟମେୱ। ୟଞ୍ଚେତ୍ଥ ''ଅତ୍ଥି ରୂପଂ ଅରୂପାୱଚର''ନ୍ତି ଅରୂପାୱଚରକମ୍ମସ୍ସ କତତ୍ତା ରୂପଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତତ୍ଥ ଚ ୟଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଅଟ୍ଠମୱଗ୍ଗେ ଅରୂପେରୂପକଥାୟଂ (କଥା। ଅଟ୍ଠ। ୫୨୪-୫୨୬) ୱୁତ୍ତନୟମେୱାତି।

ରୂପଂରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସୋଳସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭। ସତ୍ତରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଅତ୍ଥିଅରହତୋପୁଞ୍ଞୂପଚୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୭୬-୭୭୯।ଚିତ୍ତଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱାତି ''କିରିୟଚିତ୍ତେନ ଦାନାଦିପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ କିରିୟଚିତ୍ତଂ ଅବ୍ୟାକତଂ ଅନାଦିୟିତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅତ୍ଥିଅରହତୋପୁଞ୍ଞୂପଚୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ନତ୍ଥିଅରହତୋଅକାଲମଚ୍ଚୁତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୮୦।ଅୟୋନିସୋଗହେତ୍ୱାତି ଅଲଦ୍ଧୱିପାକୱାରାନମ୍ପି କମ୍ମାନଂ ବ୍ୟନ୍ତୀଭାୱଂ ନ ୱଦାମୀତି ଅତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କେଚି ପନ ''କମ୍ମାନଂ ୱିପାକଂ ଅପ୍ପଟିସଂୱିଦିତ୍ୱା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ବ୍ୟନ୍ତୀଭାୱଂ ନ ୱଦାମୀତି ଏୱଂ ଅୟୋନିସୋ ଅତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା''ତି ୱଦନ୍ତି।

୭୮୧।ତାୱ ନ କମତୀତି ଲଦ୍ଧିୟା ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ତାୱ ନ କମତି, ତତୋ ପରଂ କମତୀତି ଲଦ୍ଧିୟା ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏତ୍ଥ କିର ''ସତି ଜୀୱିତେ ଜୀୱିତାୱସେସେ ଜୀୱିତା ୱୋରୋପେତୀ''ତି ୱଚନତୋ ଅତ୍ତନୋ ଧମ୍ମତାୟ ମରନ୍ତଂ କୋଟ୍ଟେନ୍ତସ୍ସ ୱା ସୀସଂ ୱା ଛିନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ନତ୍ଥି ପାଣାତିପାତୋତି ଆଚରିୟା ୱଦନ୍ତି। ପାଣୋ ପାଣସଞ୍ଞିତା ୱଧକଚିତ୍ତୌପକ୍କମମରଣେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁପି ନ ତେନ ଉପକ୍କମେନ ମତୋତି ନତ୍ଥି ପାଣାତିପାତୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଏୱଂ ପନ ମରନ୍ତେନ ତେନ ଏକଚିତ୍ତୱାରମ୍ପି ଧମ୍ମତାମରଣତୋ ଓରତୋ ନ ମତୋତି ଦୁଵିଞ୍ଞେୟ୍ୟମେତଂ।

ନତ୍ଥିଅରହତୋଅକାଲମଚ୍ଚୁତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସବ୍ବମିଦଂକମ୍ମତୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୮୪।ବୀଜତୋଅଙ୍କୁରସ୍ସେୱାତି ୟଥା ଅଙ୍କୁରସ୍ସ ଅବୀଜତୋ ନିବ୍ବତ୍ତି ନତ୍ଥି, ତଥା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନପୱତ୍ତସ୍ସପି ଅକମ୍ମତୋ କମ୍ମୱିପାକତୋ ନିବ୍ବତ୍ତି ନତ୍ଥି, ତଂ ସନ୍ଧାୟ ପଟିକ୍ଖିପତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୱସେନ ଦାନଫଲଂ ପୁଚ୍ଛତୀତି ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମୱସେନ ୟାୟ ଚେତନାୟ ତଂ ଦେତି, ତସ୍ସ ଦାନସ୍ସ ଫଲଂ ପୁଚ୍ଛତି, ନ ଦେୟ୍ୟଧମ୍ମସ୍ସାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ସବ୍ବମିଦଂକମ୍ମତୋତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଦ୍ଧକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୮୮।ୱିନାପିଅନିଚ୍ଚତ୍ତେନାତି ''ୟାୱ ଦୁକ୍ଖା ନିରୟା''ତିଆଦୀସୁ (ମ। ନି। ୩।୨୫୦) ୱିୟ ଦୁକ୍ଖାରମ୍ମଣତ୍ତେନପି ଦୁକ୍ଖଂ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟବଦ୍ଧକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ନଖଉଦ୍ଧଂସଘୋଦକ୍ଖିଣଂୱିସୋଧେତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୭୯୩-୭୯୪। ନଖଉଦ୍ଧଂସଘୋଦକ୍ଖିଣଂୱିସୋଧେତୀତିକଥାଯଂ ନ ଚ ତାନି ଦକ୍ଖିଣଂ ୱିସୋଧେତୁଂ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ଯଥା ପୁଗ୍ଗଲୋ ସୀଲପରିସୋଧନାଦୀନି କତ୍ୱା ନିରୋଧମ୍ପି ସମାପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିସୋଧେତୁଂ ସକ୍କୋତି, ନ ଏୱଂ ମଗ୍ଗଫଲାନୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ଅପ୍ପଟିଗ୍ଗହଣତୋତି ୱା।

ନଖଉଦ୍ଧଂସଘୋଦକ୍ଖିଣଂୱିସୋଧେତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୦୦-୮୦୧। ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିକଥାଯଂ ୱିସୁଜ୍ଝେଯ୍ୟାତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ମହପ୍ଫଲା ଭୱେଯ୍ୟା''ତି ଆହ। ଦାଯକସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତୱିସୁଦ୍ଧି ୱିପାକଦାଯିକା ହୋତୀତି ପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖା ପଟିଗ୍ଗାହକେନ ପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ୱିନା ଦାଯକେନେୱ ମହାୱିପାକଚେତନତ୍ତଂ ଆପାଦିକା, ପଟିଗ୍ଗାହକନିରପେକ୍ଖା ୱିପାକଦାଯିକା ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାରକୋତି ଯଦି ଦାଯକସ୍ସ ଦାନଚେତନା ନାମ ପଟିଗ୍ଗାହକେନ କତା ଭୱେଯ୍ୟ, ଯୁତ୍ତରୂପଂ ସିଯାତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଲଦ୍ଧିକିତ୍ତନେ ''ଦାଯକେନ ଦାନଂ ଦିନ୍ନଂ, ପଟିଗ୍ଗାହକେନ ୱିପାକୋ ନିବ୍ବତ୍ତିତୋତି ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାରକୋ ଭୱେଯ୍ୟା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ପଟିଗ୍ଗାହକେନ ୱିପାକନିବ୍ବତ୍ତନମ୍ପି ପନ ଦାନଚେତନାନିବ୍ବତ୍ତନେନ ଯଦି ଭୱେଯ୍ୟ, ଏୱଂ ସତି ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କାରକୋତି ଯୁତ୍ତରୂପଂ ସିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଦକ୍ଖିଣାୱିସୁଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସତ୍ତରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮। ଅଟ୍ଠାରସମୱଗ୍ଗୋ

୧। ମନୁସ୍ସଲୋକକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୦୨-୮୦୩।ଅଯୋନିସୋତି ''ତୁସିତପୁରଂ ସନ୍ଧାଯା''ତିଆଦିକଂ ଗହଣଂ ସନ୍ଧାଯାହ।

ମନୁସ୍ସଲୋକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଧମ୍ମଦେସନାକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୦୪-୮୦୬। ତସ୍ସ ଚ ଦେସନଂ ସମ୍ପଟିଚ୍ଛିତ୍ୱା ସଯମେୱ ଚ ଆଯସ୍ମତା ଆନନ୍ଦତ୍ଥେରେନ ଦେସିତୋତି ୱଦତି।

ଧମ୍ମଦେସନାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଝାନସଙ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୧୩-୮୧୬। ଝାନସଙ୍କନ୍ତିକଥାଯଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିଯାତି ପଠମଜ୍ଝାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାଯ ୱିତକ୍କୱିଚାରା ଆଦୀନୱତୋ ମନସିକାତବ୍ବା, ତତୋ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ଏୱଂ ଯୋ ଉପଚାରାନଂ ଝାନାନଞ୍ଚ ଅନୁକ୍କମୋ, ତେନ ୱିନାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଝାନସଙ୍କନ୍ତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଝାନନ୍ତରିକକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୧୭-୮୧୯।ଝାନନ୍ତରିକାନାମ ଏସାତି ପଠମଜ୍ଝାନାଦୀସୁ ଅଞ୍ଞତରଭାୱାଭାୱତୋ ନ ଝାନଂ, ଅଥ ଖୋ ଦକ୍ଖିଣପୁବ୍ବାଦିଦିସନ୍ତରିକା ୱିଯ ଝାନନ୍ତରିକା ନାମ ଏସାତି। କତରା? ଯୋଯଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତୋ ସମାଧୀତି ଯୋଜେତବ୍ବଂ।

ଝାନନ୍ତରିକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଚକ୍ଖୁନାରୂପଂପସ୍ସତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୨୬-୮୨୭।ପଟିଜାନନଂ ସନ୍ଧାଯାତି ‘‘ଚକ୍ଖୁନା ରୂପଂ ଦିସ୍ୱା ନିମିତ୍ତଗ୍ଗାହୀ ହୋତୀ’’ତିଆଦିନା (ଧ। ସ। ୧୩୫୨) ନଯେନ ୱୁତ୍ତଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣପଟିଜାନନଂ କିର ସନ୍ଧାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତସ୍ମା ‘‘ଏୱଂ ସନ୍ତେ ରୂପଂ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ମନୋୱିଞ୍ଞାଣପଟିଜାନନଂ ପନ ରୂପଦସ୍ସନଂ କଥଂ ହୋତୀ’’ତି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ।

ଚକ୍ଖୁନାରୂପଂପସ୍ସତୀତିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅଟ୍ଠାରସମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୯। ଏକୂନୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୧। କିଲେସପଜହନକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୨୮-୮୩୧।ଅନୁପ୍ପନ୍ନାଯେୱ ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ପହୀନା ନାମ ହୋନ୍ତି, ତସ୍ମା ନତ୍ଥି କିଲେସପଜହନାତି ପଟିକ୍ଖିପତି। ତେ ପନ ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିଗତା, ନାପି ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ନ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନାତି ଅତୀତେ କିଲେସେ ପଜହତୀତିଆଦି ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

କିଲେସପଜହନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସୁଞ୍ଞତକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୩୨।ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂତାୱ ଏକଚ୍ଚନ୍ତି ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣଂ ୱଦତି। ଏକେନ ପରିଯାଯେନାତି ଅନତ୍ତଲକ୍ଖଣସ୍ସ ଜରାମରଣଭାୱପରିଯାଯେନାତି ୱଦନ୍ତି। ରୂପକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଞ୍ହି ମା ଜୀରନ୍ତୁ ମା ମରନ୍ତୂତି ଅଲବ୍ଭନେଯ୍ୟୋ ଅୱସୱତ୍ତନାକାରୋ ଅନତ୍ତତା, ସା ଅତ୍ଥତୋ ଜରାମରଣମେୱ, ତଞ୍ଚ ‘‘ଜରାମରଣଂ ଦ୍ୱୀହି ଖନ୍ଧେହି ସଙ୍ଗହିତ’’ନ୍ତି (ଧାତୁ। ୭୧) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅରୂପକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଜରାମରଣଂ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧପରିଯାପନ୍ନନ୍ତି ଅଯମେତେସଂ ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ସୁଞ୍ଞତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ସାମଞ୍ଞଫଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୩୫-୮୩୬।ଫଲୁପ୍ପତ୍ତି ଚାତି ପତ୍ତିଧମ୍ମଂ ୱଦତି।

ସାମଞ୍ଞଫଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ତଥତାକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୪୧-୮୪୩।ରୂପାଦିସଭାୱତାସଙ୍ଖାତାତି ଏତ୍ଥ ରୂପାଦୀନଂ ସଭାୱତାତି ରୂପାଦିସଭାୱତାତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଭାୱଂ ହେସ ତଥତାତି ୱଦତି, ନ ଭାୱଯୋଗନ୍ତି।

ତଥତାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। କୁସଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୪୪-୮୪୬।ଅନୱଜ୍ଜଭାୱମତ୍ତେନେୱ ନିବ୍ବାନଂ କୁସଲନ୍ତି ଯଂକିଞ୍ଚି କୁସଲଂ, ସବ୍ବଂ ତଂ ଅନୱଜ୍ଜଭାୱମତ୍ତେନେୱ, ତସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ କୁସଲନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ

ହୋତି।

କୁସଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅଚ୍ଚନ୍ତନିୟାମକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୪୭।‘‘ସକିଂନିମୁଗ୍ଗୋ ନିମୁଗ୍ଗୋୱ ହୋତୀ’’ତି ସୁତ୍ତଂ ନିସ୍ସାୟାତି ତାୟ ଜାତିୟା ଲୋକୁତ୍ତରସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଂ ସନ୍ଧାୟ କତଂ ଅୱଧାରଣଂ ସଂସାରଖାଣୁକଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ କତନ୍ତି ମଞ୍ଞମାନୋ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସାୟଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିୟାମତା, ୟାୟଂ ନିୟତମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠୀତି ‘‘ଅତ୍ଥି ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିୟାମତା’’ତି ୱଦତି। ୱିଚିକିଚ୍ଛୁପ୍ପତ୍ତି ନିୟାମନ୍ତରୁପ୍ପତ୍ତି ଚ ଅଚ୍ଚନ୍ତନିୟାମନିୱତ୍ତକା ୱିଚାରେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବା।

ଅଚ୍ଚନ୍ତନିୟାମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୫୩-୮୫୬।ଲୋକିୟାନମ୍ପୀତି ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ ୱିୟ ଲୋକିୟାନମ୍ପି ସଦ୍ଧାଦୀନଂୟେୱ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଭାୱଦସ୍ସନେନ ଲୋକିୟସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଭାୱଂ ସାଧେତୁଂ ସଦ୍ଧାଦୀନଂୟେୱ ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିୟାଦିଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଏକୂନୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୦। ୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୨। ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୬୩-୮୬୫। ଞାଣକଥାୟଂ ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନାତୀତି ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ଦୀପେତୀତି ‘‘ଦୁକ୍ଖଂ ପରିଜାନାତୀ’’ତି ୱଦନ୍ତୋ ଇଦଂ ତୱ ୱଚନଂ ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗଞାଣମେୱ ଦୀପେତି, ନ ତସ୍ସେୱ ଞାଣଭାୱଂ। କସ୍ମା? ୟସ୍ମା ନ ଲୋକୁତ୍ତରମେୱ ଞାଣଂ, ତସ୍ମା ନ ଇଦଂ ସାଧକନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ନିରୟପାଲକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୬୭-୮୬୮।ପଣ୍ଣୁନ୍ତନ୍ତି ପଣ୍ଣୁଦିତଂ, ଅନୱସେସେଖ୍ୱତ୍ତନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ।

ନିରୟପାଲକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ତିରଚ୍ଛାନକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୬୯-୮୭୧।ତସ୍ସଅତ୍ଥିତାୟ ପଟିଞ୍ଞାତି ତସ୍ସ ହତ୍ଥିନାଗସ୍ସ ଚ ଦିବ୍ବୟାନସ୍ସ ଚ ଅତ୍ଥିତାୟାତି ୱିସୁଂ ୟୋଜେତବ୍ବଂ।

ତିରଚ୍ଛାନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୭୬-୮୭୭। ଞାଣକଥାୟଂ ସଚେ ତଂ ଦ୍ୱାଦସୱତ୍ଥୁକନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଲୋକୁତ୍ତର’’ନ୍ତି ୱଚନସେସୋ, ତଂ ୱା ଲୋକୁତ୍ତରଞାଣଂ ସଚେ ଦ୍ୱାଦସୱତ୍ଥୁକନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟନ୍ତି ପୁବ୍ବଭାଗୋ, ପରିଞ୍ଞାତନ୍ତି ଅପରଭାଗୋ, ସଚ୍ଚଞାଣଂ ପନ ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେପି ପରିଜାନନାଦିକିଚ୍ଚସାଧନୱସେନ ହୋତୀତି ଆହ

‘‘ସନ୍ଧିଂ ପୁବ୍ବଭାଗପରଭାଗେହୀ’’ତି।

ଞାଣକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚତୁତ୍ଥୋ ପଣ୍ଣାସକୋ ସମତ୍ତୋ।

୨୧। ଏକୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୧। ସାସନକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୭୮।ତୀସୁପି ପୁଚ୍ଛାସୁ ଚୋଦନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତୀସୁପି ପୁଚ୍ଛାସୁ ‘‘ସାସନ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ସମୁଦାୟା ଏକଦେସାନଂ ଅଧିକରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ସାସନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଇଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୮୩-୮୮୪। ଇଦ୍ଧିକଥାୟଂ ଅତ୍ଥି ଅଧିପ୍ପାୟିଦ୍ଧୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୱସେନ ଇଚ୍ଛନତୋ ଅଧିପ୍ପାୟୋତି ଏୱଂନାମିକା ଇଦ୍ଧି ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଇଦ୍ଧିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଧମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୮୭-୮୮୮। ଧମ୍ମକଥାୟଂ ରୂପଟ୍ଠତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଅଭାୱାତି ଯୋ ରୂପସ୍ସ ନିୟାମୋ ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ, ସୋ ରୂପଟ୍ଠୋ ନାମ କୋଚି ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞୋ ନତ୍ଥୀତି ରୂପଟ୍ଠତୋ ଅଞ୍ଞଂ ରୂପଞ୍ଚ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ରୂପଂ ରୂପମେୱ, ନ ୱେଦନାଦିସଭାୱନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ରୂପଂ ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟତ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅଞ୍ଞଥା ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟାମେନାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ତତ୍ଥ ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱେ ଦସ୍ସିତେ ରୂପଟ୍ଠତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଅଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋୟେୱ ନାମ ହୋତୀତି ତମେୱ ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପଟ୍ଠସ୍ସ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ରୂପସଭାୱୋ ହୀ’’ତିଆଦିମାହ। ଏସ ୱୋହାରୋତି ରୂପସ୍ସ ସଭାୱୋ ରୂପସଭାୱୋ, ରୂପସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ରୂପଟ୍ଠୋତି ଏୱଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ୱିୟ ପୱତ୍ତୋ ରୂପସଭାୱୱୋହାରୋ ରୂପଟ୍ଠୱୋହାରୋ ୱା ୱେଦନାଦୀହି ନାନତ୍ତମେୱ ସୋ ସଭାୱୋତି ନାନତ୍ତସଞ୍ଞାପନତ୍ଥଂ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ତସ୍ମାତି ରୂପସ୍ସ ରୂପଟ୍ଠେନ ଅନଞ୍ଞତ୍ତା। ‘‘ରୂପଂ ରୂପମେୱ, ନ ୱେଦନାଦିସଭାୱ’’ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ରୂପଂ ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟତ’’ନ୍ତି ୱଦତୋ ତଞ୍ଚ ୱଚନଂ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରେନ ସଦୋସଂ, ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ରୂପଞ୍ହି ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟତନ୍ତି ରୂପଂ ରୂପମେୱ, ନ ୱେଦନାଦିସଭାୱନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ୱଦନ୍ତୋ ‘‘ରୂପଂ ରୂପଟ୍ଠେନ ନିୟତ’’ନ୍ତି ପଟିଜାନାତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନନୁ ଚେତଂ ଅତ୍ତନାୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପରେନାତି ପଟିଜାନାତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ, ଅତ୍ତାନମ୍ପି ପରଂ ୱିୟ ୱଚନତୋ। ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱା ସକୱାଦିନା ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଯଦି ଚ ତେନ ୱୁତ୍ତଂ ପଟିଜାନାତି ଚ ସୋ ଏତମତ୍ଥନ୍ତି, ଅଥ କସ୍ମା ପଟିଜାନାତି ସକୱାଦୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥନ୍ତରୱସେନାତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତମେୱ କାରଣଂ ନିଗୂହିତ୍ୱା ପରେନ ଚୋଦିତନ୍ତି ତମେୱ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଚୋଦନଂ ନିୱତ୍ତେତି। ଇତୋ ଅଞ୍ଞଥାତି ରୂପାଦିସଭାୱମତ୍ତଂ ମୁଞ୍ଚିତ୍ୱା ତେନ ପରିକପ୍ପିତଂ ନିୟତଂ ନତ୍ଥୀତି ତସ୍ସ ପରିକପ୍ପିତସ୍ସ ନିୱତ୍ତନତ୍ଥଂ ପୁନ ତେନେୱ ନୟେନ ଚୋଦେତୁଂ ‘‘ମିଚ୍ଛତ୍ତନିୟତ’’ନ୍ତିଆଦିମାହାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଧମ୍ମକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଏକୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୨। ବାୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୨। କୁସଲଚିତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୯୪-୮୯୫। କୁସଲଚିତ୍ତକଥାୟଂ ଜୱନକ୍ଖଣେତି ପରିନିବ୍ବାନଚିତ୍ତତୋ ପୁରିମଜୱନକ୍ଖଣେ।

କୁସଲଚିତ୍ତକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଆନେଞ୍ଜକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୯୬।ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତେତି ଭୱଙ୍ଗପରିଯୋସାନଭୂତା ଚୁତିଚିତ୍ତଂ ''ଭୱଙ୍ଗଚିତ୍ତ''ନ୍ତି ଆହ।

ଆନେଞ୍ଜକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫-୭। ତିସ୍ସୋପିକଥାୱଣ୍ଣନା

୮୯୮-୯୦୦।ସତ୍ତୱସ୍ସିକଂଗବ୍ଭଂ ଦିସ୍ୱା ''ଗବ୍ଭେୟେୱ ଅରହତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିହେତୁଭୂତୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପରିପାକୋ ଅତ୍ଥୀ''ତି ''ଅରହତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିପି ଅତ୍ଥୀ''ତି ମଞ୍ଞନ୍ତି, ଆକାସସୁପିନଂ ଦିସ୍ୱା ''ଆକାସଗମନାଦିଅଭିଞ୍ଞା ୱିୟ ଧମ୍ମାଭିସମୟୋ ଅରହତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି ଚ ଅତ୍ଥୀ''ତି ମଞ୍ଞନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ତିସ୍ସୋପିକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଆସେୱନପଚ୍ଚୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୦୩-୯୦୫।ନକୋଚି ଆସେୱନପଚ୍ଚୟଂ ଆସେୱତି ନାମାତି ୟଥା ବୀଜଂ ଚତୁମଧୁରଭାୱଂ ନ ଗଣ୍ହାତି, ଏୱଂ ଭାୱନାସଙ୍ଖାତଂ ଆସେୱନପଚ୍ଚୟଂ ଗଣ୍ହନ୍ତୋ ଆସେୱନ୍ତୋ ନାମ କୋଚି ନତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଆସେୱନପଚ୍ଚୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଖଣିକକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୦୬-୯୦୭। ପଥୱିୟାଦିରୂପେସୁ କେସଞ୍ଚି ଉପ୍ପାଦୋ କେସଞ୍ଚି ନିରୋଧୋତି ଏୱଂ ପତିଟ୍ଠାନଂ ରୂପସନ୍ତତିୟା ହୋତି। ନ ହି ରୂପାନଂ ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚୟା ସନ୍ତି, ୟେହି ଅରୂପସନ୍ତତିୟା ୱିୟ ରୂପସନ୍ତତିୟା ପୱତ୍ତି ସିୟାତି ଚିତ୍ତେ ''ଚିତ୍ତେ ମହାପଥୱୀ ସଣ୍ଠାତୀ''ତିଆଦି ଚୋଦିତଂ।

ଖଣିକକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ବାୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୩। ତେୱୀସତିମୱଗ୍ଗୋ

୧। ଏକାଧିପ୍ପାୟକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୦୮।କରୁଣାଧିପ୍ପାୟେନଏକାଧିପ୍ପାୟୋତି ରାଗାଧିପ୍ପାୟତୋ ଅଞ୍ଞାଧିପ୍ପାୟୋୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ଏକୋ ଅଧିପ୍ପାୟୋତି ଏତ୍ଥ ଏକତୋଭାୱେ ଏକସଦ୍ଦୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ସମାନଚ୍ଛେ ହି ସତି ରାଗାଧିପ୍ପାୟେପି ଏକାଧିପ୍ପାୟେନାତି ଏକାଧିପ୍ପାୟତା ଅତ୍ଥୀତି।

ଏକାଧିପ୍ପାୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩-୭। ଇସ୍ସରିୟକାମକାରିକାକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୧୦-୯୧୪। ଇସ୍ସରିଯେନ ଯଥାଧିପ୍ପେତସ୍ସ କରଣଂ ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକା। ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟାତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟୋକ୍କମନଂ ଗଚ୍ଛେଯ୍ୟ। ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାହେତୁ ନାମ ଦୁକ୍କରକାରିକା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା କରୀଯତୀତି ଏଵଂ ଦୁକ୍କରକାରିକା ନାମ ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାହେତୁ କରିଯମାନା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା କରୀଯତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ, ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାହେତୁ ନାମ ୱିନା ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିଯା କରିଯମାନା ନତ୍ଥୀତି ୱା।

ଇସ୍ସରିଯକାମକାରିକାକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ପତିରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୧୫-୯୧୬। ମେତ୍ତାଦଯୋ ସନ୍ଧାଯ ''ମେତ୍ତାଦଯୋ ୱିଯ ନ ରାଗୋ ରାଗପତିରୂପକୋ କୋଚି ଅତ୍ଥୀତି ରାଗମେୱ ଗଣ୍ହାତି, ଏୱଂ ଦୋସେପୀ''ତି ୱଦନ୍ତି।

ପତିରୂପକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା

୯୧୭-୯୧୮।ନଅନିଚ୍ଚାଦିଭାୱନ୍ତି ଏଵଂ ଅନିଚ୍ଚାଦିକୋ ଭାୱୋ ଏତସ୍ସାତି ଅନିଚ୍ଚାଦିଭାୱନ୍ତି ରୂପଂ ୱୁତ୍ତଂ। ''ନ କେୱଲଞ୍ହି ପଠମସଚ୍ଚମେୱ ଦୁକ୍ଖ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତେନ ''ଦୁକ୍ଖଞ୍ଞେୱ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନ''ନ୍ତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ସନ୍ଧାଯ ପୁଚ୍ଛା କତାତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଏୱଂ ସତି ତେନ ''ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନ''ନ୍ତିଆଦି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ନ ହି ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି ଅନୁପାଦିନ୍ନାନି ଲୋକୁତ୍ତରାନି ୱା। ତନ୍ତି ''ଦୁକ୍ଖଞ୍ଞେୱ ପରିନିପ୍ଫନ୍ନଂ, ନ ପନ ରୂପ''ନ୍ତି ଏତଂ ରୂପସ୍ସ ଚ ଦୁକ୍ଖତ୍ତା ନୋ ୱତ ରେ ୱତ୍ତବ୍ବେତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ତେୱୀସତିମୱଗ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣ-ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।

ନମୋ ତସ୍ସ ଭଗୱତୋ ଅରହତୋ ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧସ୍ସ

ଯମକପକରଣ-ମୂଲଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା

କଥାୱତ୍ଥୁପକରଣେନ ସଙ୍ଖେପେନେୱ ଦେସିତେନ ଧମ୍ମେସୁ ୱିପରୀତଗ୍ଗହଣଂ ନିୱାରେତ୍ୱା ତେସ୍ୱେୱ ଧମ୍ମେସୁ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହାଦୀସୁ ପକାସିତେସୁ ଧମ୍ମପୁଗ୍ଗଲୋକାସାଦିନିସ୍ସୟାନଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସୟାନଂ ୱସେନ ନାନପ୍ପକାରକଓସଲ୍ଲତ୍ଥଂ ଯମକପକରଣଂ ଆରଦ୍ଧଂ, ତଂ ସମୟଦେସଦେସକୱସେନେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ସଂୱଣ୍ଣନାକ୍କମଞ୍ଚସ୍ସ ଅନୁପ୍ପତ୍ତଂ ‘‘ଆଗତୋ ଭାରୋ ଅୱସ୍ସଂ ୱହିତବ୍ବୋ’’ତି ସଂୱଣ୍ଣନମସ୍ସ ପଟିଜାନନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ସଙ୍ଖେପେନେୱା’’ତିଆଦି।

ତତ୍ଥ ଯମସ୍ସ ୱିସୟାତୀତୋତି ଜାତିଯା ସତି ମରଣଂ ହୋତୀତି ଜାତି, ପଞ୍ଚ ୱା ଉପାଦାନକ୍ଖନ୍ଧା ଯମସ୍ସ ୱିସୟୋ, ତଂ ସମୁଦୟପ୍ପହାନେନ ଅତୀତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଯମସ୍ସ ୱା ରଞ୍ଞୋ ୱିସୟଂ ମରଣଂ, ତସ୍ସ ଆଣାପୱତ୍ତିଟ୍ଠାନଂ ଦେସଂ ୱା ଅତୀତୋ। ‘‘ଛଳାଭିଠାନାନି ଅଭବ୍ବ କାତୁ’’ନ୍ତି (ଖୁ। ପା। ୬।୧୧; ସୁ। ନି। ୨୩୪) ୱୁତ୍ତାନଂ ଛନ୍ନଂ ଅଭବ୍ବଟ୍ଠାନାନଂ ଦେସକୋତି ଛଟ୍ଠାନଦେସକୋ। ଅଯମା ଏକେକା ହୁତ୍ୱା ଆୱତ୍ତା ନୀଲା ଅମଲା ଚ ତନୁରୁହା ଅସ୍ସାତି ଅଯମାୱତ୍ତନୀଲାମଲତନୁରୁହୋ।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। ମୂଲଯମକଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧।ଯମକାନଂ ୱସେନ ଦେସିତତ୍ତାତି ଇମିନା ଦସସୁ ଏକେକସ୍ସ ଯମକସମୂହସ୍ସ ତଂସମୂହସ୍ସ ଚ ସକଲସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଯମକାନଂ ୱସେନ ଲଦ୍ଧୱୋହାରତଂ ଦସ୍ସେତି।

କୁସଲାକୁସଲମୂଲସଙ୍ଖାତାନଂଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଅତ୍ଥାନଂ ୱସେନ ଅତ୍ଥଯମକନ୍ତି ଏତେନ ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲା ଧମ୍ମା, ସବ୍ବେ ତେ କୁସଲମୂଲା’’ତି ଏତସ୍ସେୱ ଯମକଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚେ? ନାପଜ୍ଜତି ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତାନଂ ଦୁତିଯପଠମପୁଚ୍ଛାସୁ ୱୁତ୍ତାନଂ କୁସଲକୁସଲମୂଲୱିସେସାନଂ, କୁସଲମୂଲକୁସଲୱିସେସେହି ୱା ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତାନଂ ପଠମଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତାନଂ କୁସଲକୁସଲମୂଲାନଂ ୱସେନ ଅତ୍ଥଯମକଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ଞାତୁଂ ଇଚ୍ଛିତାନଞ୍ହି ୱିସେସାନଂ ୱିସେସୱନ୍ତାପେକ୍ଖାନଂ, ତଂୱିସେସୱତଂ ୱା ଧମ୍ମାନଞ୍ଚ ୱିସେସାପେକ୍ଖାନଂ ଏତ୍ଥ ପଧାନଭାୱୋତି ଏକେକାଯ ପୁଚ୍ଛାଯ ଏକେକୋ ଏୱ ଅତ୍ଥୋ ସଙ୍ଗହିତୋ ହୋତୀତି। ଅତ୍ଥସଦ୍ଦୋ ଚେତ୍ଥ ନ ଧମ୍ମୱାଚକୋ ହେତୁଫଲାଦିୱାଚକୋ ୱା, ଅଥ ଖୋ ପାଠଇଅତ୍ଥୱାଚକୋ। ତେନେୱାହ ‘‘ତେସଞ୍ଞେୱ ଅତ୍ଥାନ’’ନ୍ତିଆଦି।

ତୀଣିପି ପଦାନି ଏକତୋ କତ୍ୱାତି ଇଦଂ ନାମପଦସ୍ସ କୁସଲାଦୀନଂ ସଙ୍ଗାହକତ୍ତମତ୍ତମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ନିରୱସେସସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ। ସବ୍ବକୁସଲାଦିସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥମେୱ ଚ ନାମପଦସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘କୁସଲତ୍ତିକମାତିକାଯ ଚତୂସୁ ପଦେସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୫୨।ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଯମକେଯେ କେଚି କୁସଲାତି ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ଯଥା ଦୁତିଯଯମକେ ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲମୂଲା’’ତି ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲା’’ତି ପୁଚ୍ଛା କତା, ଏୱମିଧାପି ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲା’’ତି ପୁଚ୍ଛା କାତବ୍ବା ସିଯା ପୁରିମଯମକୱିସିଟ୍ଠଂ ଅପୁବ୍ବଂ ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମଯମକସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ‘‘ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାନୁରୂପଭାୱତୋ’’ତି କେଚି। ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଯ ପନ ଅତ୍ଥୱସେନ କତାଯ ତଦନୁରୂପାଯ ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛାଯ ଭୱିତବ୍ବଂ ଅନୁଲୋମେ ୱିଗତସଂସୟସ୍ସ ପଟିଲୋମେ ସଂସୟୁପ୍ପତ୍ତିତୋ। ତେନ ନ ଚ ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛାନୁରୂପାଯ ପୁରିମପୁଚ୍ଛାଯ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ପୁରିମୋୱେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ ଯୁତ୍ତୋ। ଇମିନାପି ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ତସ୍ସେୱତ୍ଥସ୍ସ ସମ୍ଭୱତୋତି ଇଦମେୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି କୁସଲବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥୋ ଏୱ କୁସଲମୂଲେନ

ଏକମୂଲବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥୋ, ତେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନମ୍ପି ଅସମାନଂ ହୋତି। କୁସଲବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ହି ପୁଚ୍ଛାୟ କତାୟ ‘‘ଅୱସେସା’’ତି ଇମସ୍ମିଂ ଠାନେ ‘‘ଅୱସେସା କୁସଲା ଧମ୍ମା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତି, ଇତରଥା ଅୱସେସା କୁସଲମୂଲସହଜାତା ଧମ୍ମାତି, ନ ଚ ତାନି ୱଚନାନି ସମାନତ୍ଥାନି କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତଦୀପନତୋତି। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ ସିୟା – ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲା’’ତି ଇମିନାପି ବ୍ୟଞ୍ଜନେନ ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା’’ତି ୱୁତ୍ତବ୍ୟଞ୍ଜନତ୍ଥସ୍ସେୱ ସମ୍ଭୱତୋ ଦୁତିୟଯମକେ ୱିୟ ଅପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ‘‘ଯେ କେଚି କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା’’ତି ପୁଚ୍ଛା କତା। ନ ହି କୁସଲମୂଲେହି ୱିୟ କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲେହି ଅଞ୍ଞେ କୁସଲା ସନ୍ତି, କୁସଲେହି ପନ ଅଞ୍ଞେପି ତେ ସନ୍ତୀତି।

ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାୱଣ୍ଣନାୟଂ ‘‘କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା’’ତି ହି ପୁଚ୍ଛାୟ କତାୟ ‘‘ମୂଲାନି ଯାନି ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ହେଟ୍ଠା ୱୁତ୍ତନୟେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବଂ ଭୱେୟ୍ୟାତି ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ତଥା ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ‘‘ଯେ ୱା ପନ କୁସଲମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲା, ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା’’ତି ଚ ପୁଚ୍ଛିତେ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ ଇଚ୍ଚେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ନ ହି କୁସଲମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲେସୁ କିଞ୍ଚି ଏକମୂଲଂ ନ ହୋତି, ଯେନ ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାୟ ୱିୟ ୱିଭାଗୋ କାତବ୍ବୋ ଭୱେୟ୍ୟ। ଯତ୍ଥ ତୀଣି କୁସଲମୂଲାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାନି ଏକମୂଲାନି ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଏକେକେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେକମୂଲତ୍ତା। ଯତ୍ଥ ପନ ଦ୍ୱେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତତ୍ଥ ତାନି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାନେୱ, ନ ଏକମୂଲାନୀତି ଏତସ୍ସ ଗହଣସ୍ସ ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ‘‘ମୂଲାନି ଯାନି ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତିଆଦିନା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ଚେ? ନ, ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଇମିନାୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ତଂଗହଣନିୱାରଣତୋ ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଚ ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ତିଣ୍ଣଞ୍ଚ ମୂଲାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେକମୂଲଭାୱସ୍ସ ନିଚ୍ଛିତତ୍ତା। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲାନଞ୍ହି ସମାନମୂଲତା ଏୱ ଏକମୂଲୱଚନେନ ପୁଚ୍ଛୀୟତି, ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସମାନମୂଲତା, ଅତ୍ଥି ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ମୂଲାନଂ ସମାନମୂଲତା। ତେସୁ ହି ଏକେକଂ ଇତରେନ ମୂଲେନ ତଂମୂଲେହି ଅଞ୍ଞେହି ସମାନମୂଲନ୍ତି।

ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲତ୍ତେ ପନ ନିଚ୍ଛିତେ ଏକମୂଲତ୍ତସଂସୟାଭାୱତୋ ‘‘ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲମୂଲେନ ଏକମୂଲା’’ତି ପୁଚ୍ଛା ନ କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ‘‘ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ମୂଲା ଏତେସନ୍ତିପି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲା, ସମାନତ୍ଥେନ ଏକଂ ମୂଲଂ ଏତେସନ୍ତି ଏକମୂଲା’’ତି ଉଭୟମ୍ପି ୱଚନଂ ମୂଲଯୁତ୍ତତମେୱ ୱଦତି, ତେନେୱ ଚ ଉଭୟତ୍ଥାପି ‘‘କୁସଲମୂଲେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ମୂଲଯୋଗସାମଞ୍ଞେ ଏକମୂଲତ୍ତେ ନିଚ୍ଛିତେ ତବ୍ବିସେସୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲଭାୱୋ ନ ନିଚ୍ଛିତୋ ହୋତୀତି ଅନୁଲୋମପୁଚ୍ଛା ପୱତ୍ତା, ମୂଲଯୋଗୱିସେସେ ପନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲତ୍ତେ ନିଚ୍ଛିତେ ନ ୱିନା ଏକମୂଲତ୍ତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲତ୍ତଂ ଅତ୍ଥୀତି ମୂଲଯୋଗସାମଞ୍ଞଂ ଏକମୂଲତ୍ତଂ ନିଚ୍ଛିତମେୱ ହୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ଏକମୂଲା’’ତି ପୁଚ୍ଛଂ ଅକତ୍ୱା ଯଥା କୁସଲମୂଲୱଚନଂ ଏକମୂଲୱଚନଞ୍ଚ କୁସଲଭାୱଦୀପକଂ ନ ହୋତୀତି କୁସଲଭାୱେ ସଂସୟସବ୍ଭାୱା ପଠମଦୁତିୟଯମକେସୁ ‘‘ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲା’’ତି ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛା କତା, ଏୱଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମୂଲୱଚନଂ କୁସଲଭାୱଦୀପକଂ ନ ହୋତୀତି କୁସଲଭାୱେ ସଂସୟସବ୍ଭାୱା କୁସଲାଧିକାରସ୍ସ ଚ ଅନୁୱତ୍ତମାନତ୍ତା ‘‘ସବ୍ବେ ତେ ଧମ୍ମା କୁସଲା’’ତି ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛା କତାତି।

୫୩-୬୧। ମୂଲନୟେ ୱୁତ୍ତେ ଏୱ ଅତ୍ଥେ କୁସଲମୂଲଭାୱେନ ମୂଲସ୍ସ ୱିସେସନେନ ସମାନେନ ମୂଲେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ଚ ମୂଲେନ ମୂଲଯୋଗଦୀପନେନ ଚାତି ଇମିନା ପରିୟାୟନ୍ତରେନ ପକାସେତୁଂ ମୂଲମୂଲନୟୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଅଞ୍ଞପଦତ୍ଥସମାସନ୍ତେନ କ-କାରେନ ତୀସୁପି ଯମକେସୁ ମୂଲଯୋଗମେୱ ଦୀପେତୁଂ ମୂଲକନୟୋ ୱୁତ୍ତୋ। ମୂଲମୂଲକନୟୱଚନପରିୟାୟୋ ୱୁତ୍ତପ୍ପକାରୋୱ।

୭୪-୮୫।ଅବ୍ୟୋହାରିକଂ କତ୍ୱାତି ନ ଏକମୂଲଭାୱଂ ଲଭମାନେହି ଏକତୋ ଲବ୍ଭମାନତ୍ତା ସହେତୁକୱୋହାରରହିତଂ କତ୍ୱା। ନ ୱା ସହେତୁକଦ୍ୱୟେ ୱିୟ ଏତ୍ଥ ହେତୁପଚ୍ଚୟଯୋଗାଯୋଗୱସେନ ଅବ୍ୟୋହାରିକଂ କତଂ, ଅଥ ଖୋ ସହେତୁକୱୋହାରମେୱ ଲଭତି, ନ ଅହେତୁକୱୋହାରନ୍ତି ଅବ୍ୟୋହାରିକଂ କତଂ। ଏକତୋ ଲବ୍ଭମାନକୱସେନାତି ଅହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦନିବ୍ବାନେହି ହେତୁପଚ୍ଚୟରହିତେହି ସହ ଲବ୍ଭମାନକରୂପୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୮୬-୯୭। ଯସ୍ମଂ ପାଠଇୟଂ ‘‘ଅହେତୁକଂ ନାମମୂଲେନ ନ ଏକମୂଲଂ, ସହେତୁକଂ ନାମମୂଲେନ ଏକମୂଲ’’ନ୍ତି (ଯମ। ୧।ମୂଲଯମକ।୮୭) ପାଠୋ ଆଗତୋ, ତତ୍ଥ ‘‘ଯେ କେଚି ନାମା ଧମ୍ମା’’ତି ନାମାନଂ ନିଦ୍ଧାରିତତ୍ତା ‘‘ଅହେତୁକଂ ସହେତୁକ’’ନ୍ତି ଚ ୱୁତ୍ତେ ‘‘ନାମ’’ନ୍ତି ଚ ଇଦଂ ୱିଞ୍ଞାୟମାନମେୱାତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯତ୍ଥ ପନ ‘‘ଅହେତୁକଂ ନାମଂ, ସହେତୁକଂ ନାମ’’ନ୍ତି (ଯମ। ୧।ମୂଲଯମକ।୮୭) ଚ ପାଠୋ, ତତ୍ଥ ସୁପାକଟଭାୱତ୍ଥଂ ‘‘ନାମ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମୂଲଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଖନ୍ଧଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିଵାରୋ

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା

୨-୩। ଖନ୍ଧଯମକେ ଛସୁ କାଲଭେଦେସୁ ପୁଗ୍ଗଲଓକାସପୁଗ୍ଗଲୋକାସଵସେନ ଖନ୍ଧାନଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ତେସଂ ପରିଞ୍ଞା ଚ ଵତ୍ତବ୍ବା। ତେ ପନ ଖନ୍ଧା ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀହି ପଞ୍ଚହି ପଦେହି ଵୁଚ୍ଚନ୍ତି, ତେସଂ ଦସ ଅଵଯଵପଦାନି। ତତ୍ଥ ଯୋ ରୂପାଦିଅଵଯଵପଦାଭିହିତୋ ଧମ୍ମୋ, କିଂ ସୋ ଏଵ ସମୁଦାଯପଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ। ଯୋ ଚ ସମୁଦାଯପଦେନ ଵୁତ୍ତୋ, ସୋ ଏଵ ଅଵଯଵପଦସ୍ସାତି ଏତସ୍ମିଂ ସଂସଯଟ୍ଠାନେ ରୂପାଦିଅଵଯଵପଦେହି ଵୁତ୍ତୋ ଏକଦେସୋ ସକଲୋ ଵା ସମୁଦାଯପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋ, ସମୁଦାଯପଦେହି ପନ ଵୁତ୍ତୋ ଏକନ୍ତେନ ରୂପାଦିଅଵଯଵପଦାନଂ ଅତ୍ଥୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ରୂପଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ରୂପ''ନ୍ତିଆଦିନା ପଦସୋଧନଵାରୋ ଵୁତ୍ତୋ।

ପୁନ ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀନଂ ସମାସପଦାନଂ ଉତ୍ତରପଦତ୍ଥପ୍ପଧାନତ୍ତା ପଧାନଭୂତସ୍ସ ଖନ୍ଧପଦସ୍ସ ଵେଦନାଦିଉପପଦତ୍ଥସ୍ସ ଚ ସମ୍ଭଵତୋ ଯଥା ''ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ପଦେ ରୂପାଵଯଵପଦେନ ଵୁତ୍ତସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଭାଵୋ ହୋତି ରୂପସଦ୍ଦସ୍ସ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ସମାନାଧିକରଣଭାଵତୋତି, ଏଵଂ ତତ୍ଥ ପଧାନଭୂତେନ ଖନ୍ଧାଵଯଵପଦେନ ଵୁତ୍ତସ୍ସ ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାଵୋ ହୋତି ଖନ୍ଧପଦେନ ଵେଦନାଦିପଦାନଂ ସମାନାଧିକରଣତ୍ତାତି ଏତସ୍ମିଂ ସଂସଯଟ୍ଠାନେ ଖନ୍ଧାଵଯଵପଦେନ ଵୁତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ କୋଚି କେନଚି ସମୁଦାଯପଦେନ ଵୁଚ୍ଚତି, ନ ସବ୍ବୋ ସବ୍ବେନାତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ରୂପଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ, ଖନ୍ଧା ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ପଦସୋଧନମୂଲଚକ୍କଵାରୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଏଵଞ୍ଚ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ରୂପାଦିସଦ୍ଦସ୍ସ ଵିସେସନଭାଵୋ, ଖନ୍ଧସଦ୍ଦସ୍ସ ଵିସେସିତବ୍ବଭାଵୋ, ଵିସେସନଵିସେସିତବ୍ବାନଂ ସମାନାଧିକରଣଭାଵୋ ଚ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି।

ତେନେତ୍ଥ ସଂସଯୋ ହୋତି – କିଂ ଖନ୍ଧତୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ରୂପଂ ଅତ୍ଥି, ଯତୋ ଵିନିଵତ୍ତଂ ରୂପଂ ଖନ୍ଧଵିସେସନଂ ହୋତି, ସବ୍ବେଵ ଖନ୍ଧା କିଂ ଖନ୍ଧଵିସେସନଭୂତେନ ରୂପେନ ଵିସେସିତବ୍ବାତି, କିଂ ପନ ତଂ ଖନ୍ଧଵିସେସନଭୂତଂ ରୂପନ୍ତି? ଭୂତୁପାଦାଯରୂପଂ ତସ୍ସେଵ ଗହିତତ୍ତା। ନିଦ୍ଦେସେ ''ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ଵା ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତନ୍ତି। ଏଵଂ ଏତସ୍ମିଂ ସଂସଯଟ୍ଠାନେ ନ ଖନ୍ଧତୋ ଅଞ୍ଞଂ ରୂପଂ ଅତ୍ଥି, ତେନେଵ ଚେତେନ ରୂପସଦ୍ଦେନ ଵୁଚ୍ଚମାନଂ ସୁଦ୍ଧେନ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦେନ ଵୁଚ୍ଚତେ, ନ ଚ ସବ୍ବେ ଖନ୍ଧା ଖନ୍ଧଵିସେସନଭୂତେନ ରୂପେନ ଵିସେସିତବ୍ବା, ତେନେଵ ତେ ଵିଭଜିତବ୍ବା, ଏସ ନଯୋ ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀସୁପୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ, ଖନ୍ଧା ରୂପ''ନ୍ତିଆଦିନା ସୁଦ୍ଧଖନ୍ଧଵାରୋ ଵୁତ୍ତୋ।

ତତୋ ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋ''ତି ଏତସ୍ମିଂ ଅନୁଞ୍ଞାଯମାନେ ''ନ କେଵଲଂ ଅଯଂ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ରୂପଵିସେସନୋଵ, ଅଥ ଖୋ ଵେଦନାଦିଵିସେସନୋ ଚା''ତି ରୂପସ୍ସ ଖନ୍ଧଭାଵନିଚ୍ଛଯାନନ୍ତରଂ ଖନ୍ଧାନଂ ରୂପଵିସେସନଯୋଗେ ଚ ସଂସଯୋ ହୋତି। ତତ୍ଥ ନ ସବ୍ବେ ଖନ୍ଧା ଵେଦନାଦିଵିସେସନଯୁତ୍ତା, ଅଥ ଖୋ କେଚି କେନଚି ଵିସେସନେନ ଯୁଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତୁଂ ସୁଦ୍ଧଖନ୍ଧମୂଲଚକ୍କଵାରୋ ଵୁତ୍ତୋତି। ଏଵଂ ଯେସଂ ଉପ୍ପାଦାଦଯୋ ଵତ୍ତବ୍ବା, ତେସଂ ଖନ୍ଧାନଂ ପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନଵସେନ ତନ୍ନିଚ୍ଛଯତ୍ଥଂ ପଣ୍ଣତ୍ତିଵାରୋ ଵୁତ୍ତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ।

ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି ଚକ୍କାନି ବନ୍ଧିତ୍ଵାତି ଏତ୍ଥ ଚକ୍କାଵଯଵଭାଵତୋ ଚକ୍କାନୀତି ଯମକାନି ଵୁତ୍ତାନି ଏକେକଖନ୍ଧମୂଲାନି ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି ଯମକାନି ବନ୍ଧିତ୍ଵାତି। ଇମିନା ହି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥେନ ଭଵିତବ୍ବନ୍ତି। ଚତ୍ତାରି ଚତ୍ତାରି ଯମକାନି ଯଥା ଏକେକଖନ୍ଧମୂଲକାନି ହୋନ୍ତି, ଏଵଂ ବନ୍ଧିତ୍ଵାତି ଵା ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତତ୍ଥ ''ରୂପଂ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ଏଵମାଦିକଂ ମୂଲପଦଂ ନାଭିଂ କତ୍ଵା ''ଖନ୍ଧା''ତି ଇଦଂ ନେମିଂ, ''ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦୀନି ଅରେ କତ୍ଵା ଚକ୍କଭାଵୋ ଵୁତ୍ତୋତି ଵେଦିତବ୍ବୋ, ନ ମଣ୍ଡଲଭାଵେନ ସମ୍ବନ୍ଧନତୋ। ଵେଦନାକ୍ଖନ୍ଧମୂଲକାଦୀସୁପି ହି ହେଟ୍ଠିମଂ ସୋଧେତ୍ଵାଵ ପାଠୋ ଗତୋ, ନ ମଣ୍ଡଲସମ୍ବନ୍ଧେନାତି। ତେନେଵ ଚ କାରଣେନାତି ସୁଦ୍ଧଖନ୍ଧଲାଭମତ୍ତମେଵ ଗହେତ୍ଵା ଖନ୍ଧଵିସେସନେ ରୂପାଦିମ୍ହି ସୁଦ୍ଧରୂପାଦିମତ୍ତତାଯ ଅଟ୍ଠତ୍ଵା ଖନ୍ଧଵିସେସନଭାଵସଙ୍ଖାତଂ ରୂପାଦିଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦେନ ସହ ଯୋଜେତ୍ଵା ''ଖନ୍ଧା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତିଆଦିନା ନଯେନ ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ଵା ଅତ୍ଥସ୍ସ ଵିଭତ୍ତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା

୨୬।ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପନ୍ତି ''ଚକ୍ଖୁଂ ଲୋକେ ପିଯରୂପଂ...ପେ... ରୂପା ଲୋକେ...ପେ... ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣଂ...ପେ... ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସୋ...ପେ...

ଚକ୍ଖୁସମ୍ଫସ୍ସଜା ୱେଦନା…ପେ… ରୂପସଞ୍ଞା…ପେ… ରୂପସଞ୍ଚେତନା…ପେ… ରୂପତଣ୍ହା…ପେ… ରୂପୱିତକ୍କୋ…ପେ… ରୂପୱିଚାରୋ''ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୪୦୦; ମ। ନି। ୧।୧୩୩; ୱିଭ। ୨୦୩) ଏୱଂ ୱୁତ୍ତଂ ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁଭୂତଂ ତେଭୂମକଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ଯଂ ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସମୁଦାଯଭୂତଂ ପିଯରୂପସାତରୂପଂ, ତଂ ଏକଦେସେନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ହୋତୀତି ଆହ ''ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ ରୂପଂ ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି। ପିଯସଭାୱତାଯ ୱା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ପିଯରୂପେ ପୱିସତି, ନ ରୁପ୍ପନସଭାୱେନାତି ''ପିଯରୂପଂ ସାତରୂପଂ ରୂପଂ ନ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସଞ୍ଞାଯମକେ ତାୱ ଦିଟ୍ଠିସଞ୍ଞାତି ''ୱିସେସୋ''ତି ୱଚନସେସୋ। ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠି ଏୱ ସଞ୍ଞା ଦିଟ୍ଠିସଞ୍ଞା। ''ସଯଂ ସମାଦାଯ ୱତାନି ଜନ୍ତୁ, ଉଚ୍ଚାୱଚଂ ଗଚ୍ଛତି ସଞ୍ଞସତ୍ତୋ''ତି (ସୁ। ନି। ୭୯୮), ''ସଞ୍ଞାୱିରତ୍ତସ୍ସ ନ ସନ୍ତି ଗନ୍ଥା''ତି (ସୁ। ନି। ୮୫୩) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ହି ଦିଟ୍ଠି ଚ ''ସଞ୍ଞା''ତି ୱୁତ୍ତାତି।

୨୮। ''ନ ଖନ୍ଧା ନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଏୱଂ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅଭାୱେ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧସଦ୍ଦପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଚ ଅଭାୱୋତି ପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନମତ୍ତମେୱ କରୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମସବ୍ଭାୱୋ ଏତ୍ଥେୱ ପମାଣଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ନାଯତନା ନ ସୋତାଯତନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତିଆଦିଂ ୱକ୍ଖତୀତି।

୩୯।ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞେ ୱେଦନାଦଯୋତି ଏତ୍ଥ ଲୋକୁତ୍ତରା ୱେଦନାଦଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେ ହି ପିଯରୂପା ଚ ସାତରୂପା ଚ ନ ହୋନ୍ତି ତଣ୍ହାଯ ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତାତି ରୂପତୋ ଅଞ୍ଞେ ହୋନ୍ତୀତି। ରୂପଞ୍ଚ ଖନ୍ଧେ ଚଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସାତି ଇଦମ୍ପି ଏତେହି ସଦ୍ଧିଂ ନ-ସଦ୍ଦାନଂ ଅପ୍ପୱତ୍ତିମତ୍ତମେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ଚକ୍ଖୁଞ୍ଚ ଆଯତନେ ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ନ ଚେୱ ଚକ୍ଖୁ ନ ଚ ଆଯତନା''ତିଆଦିଂ (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୧୫) ୱକ୍ଖତି। ନ ହି ତତ୍ଥ ଅୱସେସଗ୍ଗହଣେନ ଗଯ୍ହମାନଂ କଞ୍ଚି ଅତ୍ଥି। ଯଦି ସିଯା, ଧମ୍ମାଯତନଂ ସିଯା। ୱକ୍ଖତି ହି ''ଧମ୍ମୋ ଆଯତନନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତି (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୧୬)। ତଣ୍ହାୱତ୍ଥୁ ଚ ନ ତଂ ସିଯା। ଯଦି ସିଯା, ପିଯରୂପସାତରୂପଭାୱତୋ ରୂପଂ ସିଯା ''ରୂପଂ ଖନ୍ଧୋତି? ଆମନ୍ତା''ତି (ଯମ। ୧।ଖନ୍ଧଯମକ।୪୦) ୱଚନତୋ ଖନ୍ଧୋ ଚାତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ୱିଜ୍ଜମାନଂ ଉପାଦାଯ ଇତ୍ଥିପୁରିସାଦିଗ୍ଗହଣସବ୍ଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ଅୱସେସାତି ଏତ୍ଥ ପଞ୍ଞତ୍ତିଯା ଗହଣଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୫୦-୨୦୫। ପୱତ୍ତିୱାରେ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିମୂଲକାନି ପଚ୍ଛିମେନେୱ ସହ ଯୋଜେତ୍ୱା ତୀଣି ଦ୍ୱେ ଏକଞ୍ଚ ଯମକାନି ୱୁତ୍ତାନି, ନ ପୁରିମେନ। କସ୍ମା? ଅମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ୱାରେସୁ ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱତୋ। ପୁରିମସ୍ସ ହି ପଚ୍ଛିମେନ ଯୋଜିତଯମକମେୱ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ପୁରିମେନ ଯୋଜନାଯ ପୁଚ୍ଛାନଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିଯା ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ୟ, ଅତ୍ଥେ ପନ ନ କୋଚି ୱିସେସୋତି। ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁପି ୱିସେସୋ ନତ୍ଥି, ତେନ ତଥା ଯୋଜନା ନ କତାତି। କାଲଭେଦା ପନେତ୍ଥ ଛ ଏୱ ୱୁତ୍ତା। ଅତୀତେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ଅନାଗତେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୋ, ଅନାଗତେନାତୀତୋତି ଏତେ ପନ ତଯୋ ଯଥାଦସ୍ସିତା ମିସ୍ସକକାଲଭେଦା ଏୱ ତଯୋ, ନ ୱିସୁଂ ୱିଜ୍ଜନ୍ତୀତି ନ ଗହିତା। ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ହି ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାହି ଅତୀତେନ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦଯୋ କାଲଭେଦା ଦସ୍ସିତା, ତେନେୱ ଚ ନଯେନ ''ଯସ୍ସ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦି ସକ୍କା ଯୋଜେତୁଂ। ତେନେୱ ହି ମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ଚ ନ ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ ପୁରିମପୁରିମେନ ଯୋଜନଂ କତ୍ୱା ଯମକାନି ୱୁତ୍ତାନି, ଅମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ଗହିତନିଯାମେନ ସୁଖଗ୍ଗହଣତ୍ଥମ୍ପି ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମେନେୱ ଯୋଜେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନୀତି।

ଇମିନାଯେୱଚ ଲକ୍ଖଣେନାତିଆଦିନା ଯେନ କାରଣେନ ''ପୁରେପଞ୍ହୋ''ତି ଚ ''ପଚ୍ଛାପଞ୍ହୋ''ତି ଚ ନାମଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦସ୍ସେତି। ଯସ୍ସ ହି ସରୂପଦସ୍ସନେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ହୋତି, ସୋ ପରିପୂରେତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜେତବ୍ବତ୍ଥସଙ୍ଗଣ୍ହନତୋ ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ହୋ ନାମ। ତଂୱିସ୍ସଜ୍ଜନସ୍ସ ପନ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେନ ସଦିସତ୍ତତାଯ ପୁରେପଞ୍ହୋ, ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସସଦିସତ୍ତତାଯ ''ପଚ୍ଛାପଞ୍ହୋ''ତି ଚ ନାମଂ ୱୁତ୍ତଂ। ସଦିସତ୍ତତା ଚ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯପଦୱିସେସଂ ଅୱିଚାରେତ୍ୱା ଏକେନ ପଦେନ ସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ଖନ୍ଧସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧଲାଭସାମଞ୍ଞମତ୍ତେନ ପୁରେପଞ୍ହେ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦସଙ୍ଗହିତସ୍ସ ୱା ଖନ୍ଧସ୍ସ ଅନୁଞ୍ଞାତୱସେନ ପୁରେପଞ୍ହୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଯୁତ୍ତଂ।

ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥସ୍ସେୱ ପଟିକ୍ଖିପନଂ ପଟିକ୍ଖେପୋ, ସଂସଯତ୍ଥନିୱାରଣଂ ପଟିସେଧୋତି ଅଯଂ ପଟିକ୍ଖେପପଟିସେଧାନଂ ୱିସେସୋ। ପାଠଗପଦମେୱ ହୁତ୍ୱାତି ପୁଚ୍ଛାପାଠଗଯା ''ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଯଂ ପଦଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ-କାରୱିରହିତଂ ତଦେୱ ପଦଂ ହୁତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧପଟିସେଧସ୍ସ ପଟିସେଧନତ୍ଥଂ ପାଠଗତିଯା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଉପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧାନମେୱ ପଟିସେଧନତ୍ଥଂ ପଟିସେଧେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ।

ଚତୁନ୍ନଂ ପଞ୍ହାନଂ ପଞ୍ଚନ୍ନଞ୍ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନଂ ସଭାୱୀସତିୟା ଠାନେସୁ ପକ୍ଖେପୋ ତଦେକଦେସପକ୍ଖେପୱସେନ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ହୋ ଏୱ ହି ସରୂପଦସ୍ସନେନ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସଭାୱୀସତିୟା ଠାନେସୁ ପକ୍ଖିପିତବ୍ବନ୍ତି।

କିଂ ନୁ ସକ୍କା ଇତୋ ପରନ୍ତି ଇତୋ ପାଠଇୱୱତ୍ଥାନଦସ୍ସନାଦିତୋ ଅଞ୍ଞୋ କିଂ ନୁ ସକ୍କା କାତୁନ୍ତି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ସକ୍କୁଣେୟ୍ୟସ୍ସ ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି।

''ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା''ତି ଏତେନ ସୁଦ୍ଧାୱାସଭୂମୀସୁ ଏକଭୂମିୟମ୍ପି ଦୁତିୟା ଉପପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ଞାପିତଂ ହୋତି। ପଟିସନ୍ଧିତୋ ପଭୁତି ହି ୟାୱ ଚୁତି, ତାୱ ପୱତ୍ତକମ୍ମଜସନ୍ତାନଂ ଏକତ୍ତେନ ଗହେତ୍ୱା ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧୱସେନ ଅୟଂ ଦେସନା ପୱତ୍ତା। ତସ୍ମିଞ୍ହି ଅବୋଚ୍ଛିନ୍ନେ କୁସଲାଦୀନଞ୍ଚ ପୱତ୍ତି ହୋତି, ୱୋଚ୍ଛିନ୍ନେ ଚ ଅପ୍ପୱତ୍ତୀତି ତେନେୱ ଚ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ଦସ୍ସିତା, ତସ୍ମା ତସ୍ସ ଏକସତ୍ତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିଉପ୍ପାଦତୋ ୟାୱ ଚୁତିନିରୋଧୋ, ତାୱ ଅତୀତତା ନତ୍ଥି, ନ ଚ ତତୋ ପୁବ୍ବେ ତତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିୱସେନ କମ୍ମଜସନ୍ତାନଂ ଉପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବନ୍ତି ଖନ୍ଧଦ୍ୱୟମ୍ପି ''ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। କସ୍ମା ପନ ଏତାୟ ପାଠଇୟା ସକଲେପି ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ଦୁତିୟା ପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥୀତି ନ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି? ଉଦ୍ଧଂସୋତପାଠଇସବ୍ଭାୱା। ଦ୍ୱେପି ହି ପାଠଇୟୋ ସଂସନ୍ଦେତବ୍ବାତି।

''ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ''ୟସ୍ସ ୟତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ୱିସେସିତା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାପି ସନ୍ତୀତି ତେ ଏୱ ଗହେତ୍ୱା ''ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତେନ ୟେ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ୱଜ୍ଜିତା, ତେ ତତୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାୟିସ୍ସନ୍ତି, ନ ତେସଂ ପୁନ ଅସଞ୍ଞେ ଉପପତ୍ତିପ୍ପସଙ୍ଗୋ ଅତ୍ଥୀତି ତେ ସନ୍ଧାୟାହ – ''ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି (ୟମ। ୧।ଖନ୍ଧୟମକ।୬୫)। ଏତ୍ଥ କିଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରାଦିଭାୱୋ ୱିୟ ପଚ୍ଛିମଭୱୋପି କୋଚି ଅତ୍ଥି, ୟତ୍ଥ ତେସମନୁପ୍ପତ୍ତି ଭୱିସ୍ସତୀତି? ନତ୍ଥି ପଞ୍ଚୱୋକାରାଦିଭୱେସ୍ୱେୱ ୟତ୍ଥ ୱା ତତ୍ଥ ୱା ଠିତାନଂ ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ ''ୟସ୍ସ ୟତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା। ତେସଂ ତତ୍ଥ ଇତରାନୁପ୍ପତ୍ତିଭାୱଞ୍ଚ ଅନୁଜାନନ୍ତୋ ''ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଆହାତି।

''ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ପରିନିବ୍ବନ୍ତାନ''ନ୍ତି ଇଦଂ ସପ୍ପଟିସନ୍ଧିକାନଂ ଅପ୍ପଟିସନ୍ଧିକାନଞ୍ଚ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ତଂତଂଭୂମିୟଂ ଖନ୍ଧପରିନିବ୍ବାନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ସବ୍ବେସଞ୍ହି ତେସଂ ତତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି। ୟଥା ପନ ''ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି ୱଚନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେପି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିମ୍ହି ପୱତ୍ତତି, ନ ଏୱଂ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା''ତି ୱଚନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ପୱତ୍ତତି, ଅଥ ଖୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ୱିଗତେ ଅତୀତେ ଏୱ, ତସ୍ମା ''ପରିନିବ୍ବନ୍ତାନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା''ତି ୱୁତ୍ତଂ ଉପ୍ପନ୍ନସନ୍ତାନସ୍ସ ଅୱିଗତତ୍ତା। ଅନନ୍ତା ଲୋକଧାତୁୟୋତି ଓକାସସ୍ସ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ଓକାସୱସେନ ୱୁଚ୍ଚମାନାନଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନମ୍ପି ପରିଚ୍ଛେଦାଭାୱତୋ ସଂକିଣ୍ଣତା ହୋତୀତି ''ୟତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧୋ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୦୬-୨୦୮। ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରୋ ଲବ୍ଭମାନୋପୀତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଓକାସୱାରସ୍ସ ଅଲାଭେ ତସ୍ସପି ଅଲାଭେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି? ନ, ତତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ପରିଞ୍ଞାୱଚନତୋ। ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରେପି ହି ଓକାସେ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ପରିଞ୍ଞା ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଓକାସସ୍ସ। ଓକାସୱାରୋପି ଚ ୟଦି ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ, ''ୟତ୍ଥ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ପରିଜାନାତୀ''ତି ଓକାସେ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ପରିଜାନନୱସେନ ୱୁଚ୍ଚେୟ୍ୟ, ତସ୍ମା ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରସ୍ସେୱ ଲବ୍ଭମାନତା ୱୁତ୍ତା, ନ ଓକାସୱାରସ୍ସାତି। ତେନାହ – ''ଆମନ୍ତା…ପେ… ସିୟା''ତି।

ତେନେୱାତି ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣୱସେନ ତିଣ୍ଣଂ ଅଦ୍ଧାନଂ ଲାଭତୋ ଏୱ, ଅଞ୍ଞଥା ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧପରିଜାନନସ୍ସ ଅଭାୱା ''ୟୋ ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ପରିଜାନାତି, ସୋ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧଂ ପରିଜାନାତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ''ନତ୍ଥୀ''ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ସିୟା, ''ଆମନ୍ତା''ତି ଚ କତନ୍ତି। ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସୟପଦସଙ୍ଗହିତାନଂ ପରିଞ୍ଞାନଂ ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତକ୍ଖଣେ ଏୱ ଲାଭଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଲୋକୁତ୍ତରମଗ୍ଗକ୍ଖଣସ୍ମିଞ୍ହି''ତିଆଦିମାହ। ନ ପରିଜାନାତୀତି ପଞ୍ହେ ପୁଥୁଜ୍ଜନଂ ସନ୍ଧାୟ ଆମନ୍ତାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନସ୍ସ ସବ୍ବଥା ପରିଞ୍ଞାକିଚ୍ଚସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ''ଅରହା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଂ ନ ପରିଜାନାତି ନୋ ଚ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧଂ ନ ପରିଜାନିତ୍ଥ, ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିଞ୍ଚ ଅରହନ୍ତଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ପୁଗ୍ଗଲା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧଞ୍ଚ ନ ପରିଜାନନ୍ତି ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧଞ୍ଚ ନ ପରିଜାନିତ୍ଥା''ତି ପନ ୱଚନେନ ''ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିଂ ଠପେତ୍ୱା ଅଞ୍ଞୋ କୋଚି ପରିଜାନାତୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବୋ ନତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି, ତେନ ତଦୱସେସପୁଗ୍ଗଲେ ସନ୍ଧାୟ ''ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି।

ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଖନ୍ଧଯମକଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଆଯତନଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିଵାରୋ

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା

୧-୯। ଆଯତନଯମକାଦୀସୁ ଚ ପଣ୍ଣତ୍ତିଵାରେ ପଦସୋଧନଵାରାଦୀନଂ ଵଚନେ କାରଣଂ ଖନ୍ଧଯମକେ ଵୁତ୍ତନଯେନେଵ ଵେଦିତବ୍ବଂ। ''ଏକାଦସ ଏକାଦସ କତ୍ଵା ତେତ୍ତିଂସସତଂ ଯମକାନୀ''ତିଆଦିନା କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଗଣନା ଲିଖିତା, ସା ତଥା ନ ହୋତି। ''ଦ୍ଵତ୍ତିଂସସତ''ନ୍ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଲିଖିତା।

ଉଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା

୧୦-୧୭।ଵାଯନଟ୍ଠେନାତି ପସାରଣଟ୍ଠେନ, ପାକଟଭାଵଟ୍ଠେନ ଵା। ''କାଯୋ ଧମ୍ମୋ''ତି ଚ ଵୁଚ୍ଚମାନଂ ସବ୍ବଂ ସସଭାଵଂ ଆଯତନମେଵାତି ''କାଯୋ ଆଯତନ''ନ୍ତି, ''ଧମ୍ମୋ ଆଯତନ''ନ୍ତି ଚ ଏତ୍ଥ ''ଆମନ୍ତା''ତି ଵୁତ୍ତଂ। କାଯଵଚନେନ ପନ ଧମ୍ମଵଚନେନ ଚ ଅଵୁଚ୍ଚମାନଂ କଞ୍ଚି ସସଭାଵଂ ନତ୍ଥୀତି ''ନ କାଯୋ ନାଯତନଂ, ନ ଧମ୍ମୋ ନାଯତନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ଆମନ୍ତା''ଇଚ୍ଚେଵ ଵୁତ୍ତଂ।

ନିଦ୍ଦେସଵାରଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଵତ୍ତିଵାରୋ

୧। ଉପ୍ପାଦଵାରଵଣ୍ଣନା

୧୮-୨୧। ପଵତ୍ତିଵାରେ ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲକାନି ଏକାଦସାତି ପଟିସନ୍ଧିଚୁତିଵସେନ ଉପାଦିନ୍ନପଵତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧଵଚନେ ଏତସ୍ମିଂ ଅଲବ୍ଭମାନଵିସ୍ସଜ୍ଜନମ୍ପି ସଦ୍ଦାଯତନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଯମକଂ ପୁଚ୍ଛାମତ୍ତଲାଭେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ଵା ଵଦତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଛସଟ୍ଠି ଯମକାନୀତି ଏତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁସୋତଘାନଜିଵ୍ହାକାଯରୂପାଯତନମୂଲକେସୁ ଏକେକଂ ସଦ୍ଦାଯତନମୂଲକାନି ପଞ୍ଚାତି ଏକାଦସ ଯମକାନି ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଵସେନ ହାପେତବ୍ବାନି। ଵୁତ୍ତଞ୍ହି ହି ''ସଦ୍ଦାଯତନସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ଯମକସ୍ସ ଵିସ୍ସଜ୍ଜନମେଵ ନତ୍ଥୀ''ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଆଯତନଯମକ ୧୮-୨୧)।

ଦୁତିଯଂ କିଞ୍ଚାପି ପଠମେନ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତିଆଦି ପୁଗ୍ଗଲଵାରମେଵ ସନ୍ଧାଯ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଓକାସଵାରେ ପନ ଅସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ, ନ ତଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି ଞାପେତୁଂ ପୁଗ୍ଗଲଵାରେପି ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତନ୍ତି। ଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନେହି ସଦ୍ଧିଂ ତୀଣି ଯମକାନି ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନୀତି ରୂପାଵଚରସତ୍ତେ ସନ୍ଧାଯ ''ସଚକ୍ଖୁକାନଂ ଅଗନ୍ଧକାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଵିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବତ୍ତା ଵୁତ୍ତଂ। ତେସଞ୍ହି ଓିରତ୍ତକାମକମ୍ମନିବ୍ବତ୍ତସ୍ସ ପଟିସନ୍ଧିବୀଜସ୍ସ ଏଵଂସଭାଵତ୍ତା ଘାନାଦୀନି ଗନ୍ଧାଦଯୋ ଚ ନ ସନ୍ତୀତି। ଘାନାଯତନଯମକେନ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତାତି ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲକେସୁ ଘାନାଯତନଯମକେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ତତ୍ଥ ''ସଚକ୍ଖୁକାନଂ ଅଘାନକାନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ପଵତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ ଘାନାଯତନମୂଲକେସୁ ''ଯସ୍ସ ଘାନାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଜିଵ୍ହାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଵିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭଵିତବ୍ବନ୍ତି ନନ୍ଵି ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତାତି? ସଚ୍ଚଂ, ଯଥା ପନ ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନଯମକେନ ଜିଵ୍ହାକାଯାଯତନଯମକାନି ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ଏଵମିଧାପି ଜିଵ୍ହାକାଯାଯତନଯମକାନି ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନାନି, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ତଞ୍ଚେଵ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତା ପାଠଇଯଂ ଅନାରୁଠହତାଯ କାରଣନ୍ତି। ନିଦସ୍ସନଭାଵେନ ପନ ଗହିତଂ ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲକାନଂ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନକାନଂ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନିଦସ୍ସନଭାଵେନେଵ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଘାନାଯତନଯମକେନ ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତା''ତି ଆହ। ସଦିସଵିସ୍ସଜ୍ଜନତା ଚେତ୍ଥ ଘାନାଯତନମୂଲକେସୁ ଯେଭୁଯ୍ୟତାଯ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେସୁ ହି ଜିଵ୍ହାକାଯାଯତନଯମକେସୁ ତିଣ୍ଣଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ ''ଆମନ୍ତା''ତି ଵିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭଵିତବ୍ବଂ , ପଚ୍ଛିମପୁଚ୍ଛାଯ ''ସକାଯକାନଂ ଅଘାନକାନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ''ନ୍ତିଆଦିନାତି।

ଅଥ ୱା ଯଥା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିମୂଲକାନଂ ସଞ୍ଞାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଯମକାନଂ ଅମିସ୍ସକକାଲଭେଦେସୁ ତୀସୁ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଯଥାୱୁତ୍ତୱଚନସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଭାୱାନୁଜାନନଂ କରୋନ୍ତି ଅପୁଚ୍ଛସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ କତଂ, ଏୱମିଧାପି ଘାନାଯତନମୂଲକଂ ଜିୱ୍ହାଯତନଯମକଂ ଅପୁଚ୍ଛସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବସ୍ସ ଅଭାୱା ପାଳିଂ ଅନାରୁଳ୍ହନ୍ତି ପାକଟୋଯମତ୍ଥୋ। କାଯାଯତନଯମକଂ ପନ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ ୱସେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବଂ ସିଯା, ସା ଚ ଚକ୍ଖାଯତନମୂଲକେସୁ ଘାନାଯତନଯମକେନ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନା, ତସ୍ମା ଯସ୍ସା ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନା କାତବ୍ବା, ତସ୍ସା ଘାନାଯତନଯମକେନ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତା ତଂସେସାନି ପାଳିଂ ଅନାରୁଳ୍ହାନୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥାତି ଇଦଂ ପାଳିଅନାରୁଳ୍ହତାସାମଞ୍ଞେନେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ କାରଣସାମଞ୍ଞେନ। ଘାନଜିୱ୍ହାକାଯାଯତନାନଂ ପନ ଅଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକେସୁ ପୱତ୍ତମାନାନଂ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକେସୁ ଚ ଆଯତନପାରିପୂରିକାଲେ ସହଚାରିତାଯ ଅୱିସେସତ୍ତା ଚ ଅପ୍ପୱିସେସତ୍ତା ଚ ଏକସ୍ମିଂ ଘାନାଯତନଯମକେ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତେ ଇତରାନି ଦ୍ୱେ, ଘାନାଯତନମୂଲକେସୁ ଚ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତେସୁ ଇତରଦ୍ୱଯମୂଲକାନି ନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜୀଯନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ରୂପାଯତନମନାଯତନେହି ସଦ୍ଧିନ୍ତି ‘‘ଯସ୍ସ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ମନାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତିସ୍ସା ପୁଚ୍ଛାଯ ୱୁତ୍ତେହି ରୂପାଯତନମନାଯତନେହି ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ରୂପାଯତନମୂଲକେସୁ ହି ମନାଯତନଯମକେ ଆଦିପୁଚ୍ଛାଯ ଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବଯମକେସୁ ଆଦିପୁଚ୍ଛାନଂ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତା ଯମକାନଂ ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ କାରଣଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା। ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାନଞ୍ହି ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ କାତବ୍ବଂ, ଆଦିପୁଚ୍ଛାନଞ୍ଚ ନ କାତବ୍ବନ୍ତି।

ହେଟ୍ଠିମେହି ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଗନ୍ଧାଯତନମୂଲକାନଂ ରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବଯମକାନଂ ରସାଯତନମୂଲକସ୍ସ ଚ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବଯମକସ୍ସ ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନେୱ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତନଯେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ନ କାତବ୍ବନ୍ତି ଯେସଂ କାତବ୍ବଂ, ତେସଂ ଗନ୍ଧରସଫୋଟ୍ଠବ୍ବମୂଲକାନଂ ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନଯମକାନଂ ଚକ୍ଖାଦିପଞ୍ଚାଯତନମୂଲକେହି ମନାଯତନଧମ୍ମାଯତନଯମକେହି ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ। ଚକ୍ଖାଯତନାଦିମୂଲକାନି ସଦ୍ଦାଯତନଯମକାନି ସଦ୍ଦାଯତନମୂଲକାନି ସବ୍ବାନି ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନେୱ ଅଲବ୍ଭମାନୱିସ୍ସଜ୍ଜନତାଦସ୍ସନେନ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାନି ନାମ ହୋନ୍ତୀତି ଆହ ‘‘ଛସଟ୍ଠି ଯମକାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାନି ନାମ ହୋନ୍ତୀ’’ତି।

ଜଳନ୍ଧମ୍ପି ଜଳବଧିରମ୍ପୀତି ଏତ୍ଥ ଚ ଜଳବଧିରଗ୍ଗହଣେନ ଜଳନ୍ଧବଧିରୋ ଗହିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ସଘାନକାନଂ ସଚକ୍ଖୁକାନନ୍ତି ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନମେୱ ଓପପାତିକଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଏୱ-ସଦ୍ଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି-ଏତସ୍ସ ପରତୋ ଯୋଜେତ୍ୱା ଯଥା ‘‘ସଘାନକାନଂ ଅଚକ୍ଖୁକାନ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ଅପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଏୱଂ ‘‘ସଘାନକାନଂ ସଚକ୍ଖୁକାନ’’ନ୍ତି ଏତଂ। ଏତଂ ପନ ପରିପୁଣ୍ଣାଯତନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତେନ ଜଳବଧିରମ୍ପି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତତା ନ ୱାରିତା ହୋତୀତି।

୨୨-୨୫୪। ଯତ୍ଥ ଚକ୍ଖାଯତନନ୍ତି ରୂପୀବ୍ରହ୍ମଲୋକଂ ପୁଚ୍ଛତୀତି ନିଯମତୋ ତତ୍ଥ ଚକ୍ଖୁସୋତାନଂ ସହୁପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତଂ ପସ୍ସନ୍ତୋ ୱଦତି, ଓକାସୱାରେ ପନ ତସ୍ମିଂ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଅନାମଟ୍ଠତ୍ତା ଯତ୍ଥ କାମଧାତୁଯଂ ରୂପଧାତୁଯଞ୍ଚ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ସୋତାଯତନମ୍ପି ଏକନ୍ତେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୨୨) ୱୁତ୍ତଂ।

‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି କସ୍ମା ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ନନୁ ଯୋ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକଭାୱଂ ଗନ୍ତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ରୂପାଯତନଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ନ ପନ ଚକ୍ଖାଯତନନ୍ତି? ଯସ୍ସ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ତଦୱତ୍ଥସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ରୂପାଯତନୁପ୍ପାଦତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଚକ୍ଖାଯତନସନ୍ତାନୁପ୍ପାଦସ୍ସ ପୱତ୍ତିଯମ୍ପି ଭୱିସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ପଟିଞ୍ଞାତବ୍ବତ୍ତା। ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ରୂପାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି ପଟିଞ୍ଞାତଂ, ନନୁ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକସ୍ସ ପଚ୍ଛିମଭୱିକସ୍ସ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଏକାଦସମସତ୍ତାହା ଓରତୋ ଠିତସ୍ସ ରୂପାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ନୋ ଚ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଭୱିସ୍ସନ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଅନାଗତଭାୱେନ ଅୱଚନତୋ। ଭୱନ୍ତରେ ହି ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଆଯତନସନ୍ତାନସ୍ସ ଯୋ ଆଦିଉପ୍ପାଦୋ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପୱତ୍ତେ ଚ ଭୱିସ୍ସତି, ସୋ ଅନାଗତୁପ୍ପାଦୋ ତବ୍ଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଅଦ୍ଧାପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନନ୍ତୋଗଧତ୍ତା। ନ ପନ ଯୋ ତସ୍ମିଂଯେୱ ଭୱେ ପୱତ୍ତେ ଭୱିସ୍ସତି, ସୋ ଅନାଗତୁପ୍ପାଦଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି ଅଦ୍ଧାପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତୋଗଧତ୍ତା। ଅଦ୍ଧାୱସେନ ହେତ୍ଥ କମ୍ମଜପୱତ୍ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଦିକାଲଭେଦୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେ (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୩୬୮) ‘‘ଯସ୍ସ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି , ତସ୍ସ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ ଇତ୍ଥୀନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀନଂ, ଯା ଚ ଇତ୍ଥିଯୋ ରୂପାୱଚରଂ ଅରୂପାୱଚରଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତି, ଯା ଚ ଇତ୍ଥିଯୋ ଏତେନେୱ ଭାୱେନ କତିଚି ଭୱେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତି, ତାସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀନଂ ତାସଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନୋ ଚ ତାସଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତାସଂ ସବ୍ବାସଂ ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ପୱତ୍ତେ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ଲିଙ୍ଗପରିୱତ୍ତନସବ୍ଭାୱା, ଭୱନ୍ତରେ ପନ ଆଦିଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ନୋ ଚ ତାସଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଭୱନ୍ତରେ ହି ଆଦିଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଅନାଗତତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘କତିଚି ଭୱେ ଦସ୍ସେତ୍ୱା’’ତି ଭୱଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି।

‘‘ଆଯତନାନଂ ପଟିଲାଭୋ ଜାତୀ’’ତି (ଦୀ। ନି। ୨।୩୮; ୱିଭ। ୨୩୫) ୱଚନତୋ ତଂତଂଆଯତନନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମେନ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସ ଅୱସ୍ସଂଭାୱୀଆଯତନସ୍ସ ଯାୱ ଆଯତନପାରିପୂରି, ତାୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପନ ଅତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ପୁଚ୍ଛାଦ୍ୱଯୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସୁପପନ୍ନଂ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋତାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ଯେ ଚ ଅରୂପଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତି, ତେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ତେସଂ ସୋତାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏୱମାଦୀସୁ (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୯୫) ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାପି ପଚ୍ଛିମଭୱିକାଦଯୋ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତା ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେ (ଯମ। ୩। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୧୮୬) ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି ଇଦମ୍ପି ଉପପନ୍ନଂ ହୋତି। ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପାଦକସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ଏକନ୍ତେନ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପାଦନତୋ ଗବ୍ଭେପି ଯାୱ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯୁପ୍ପତ୍ତି, ତାୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତାଯ ତସ୍ସା ଅଭିନନ୍ଦିତଦ୍ଦତ୍ତା।

ଯଂ ପନ ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ଯତ୍ଥ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? କାମାୱଚରା ଚୱନ୍ତାନଂ, ଅଘାନକାନଂ କାମାୱଚରଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ରୂପାୱଚରାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ରୂପାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ନୋ ଚ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅଘାନକାନଂ କାମାୱଚରଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତି (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୭୬) ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଯେ ଏକାଦସମସତ୍ତାହା ଓରତୋ କାଲଂ କରିସ୍ସନ୍ତି, ତେସଂ ଘାନାଯତନାନିବ୍ବତ୍ତକକମ୍ମେନ ଗହିତପଟିସନ୍ଧିକାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ‘‘ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଘାନାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ରୂପାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? କାମାୱଚରଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ଅଘାନକାନଂ କାମାୱଚରା ଚୱନ୍ତାନଂ, ରୂପାୱଚରାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଘାନାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ତତ୍ଥ ରୂପାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ହି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅଘାନକାନଂ କାମାୱଚରା ଚୱନ୍ତାନ’’ନ୍ତି (ଯମ। ୧।ଆଯତନଯମକ।୧୮୧) ୱଚନଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନେଯେୱ ଘାନାଯତନେ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ଚୁତି ଅତ୍ଥୀତି ଦୀପେତି। ନ ହି କାମାୱଚରେ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅଘାନକୋ ଅତ୍ଥି ଧମ୍ମହଦଯୱିଭଙ୍ଗେ (ୱିଭ। ୯୭୮ ଆଦଯୋ) ‘‘କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କସ୍ସଚି ଅଟ୍ଠାଯତନାନି ପାତୁଭୱନ୍ତୀ’’ତି ଅୱୁତ୍ତତ୍ତାତି। ଅଥ କସ୍ମା ଓପପାତିକେ ଏୱ ସନ୍ଧାଯ ଇଧ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେ ଚ ଯଥାଦସ୍ସିତାସୁ ପୁଚ୍ଛାସୁ ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି? ଯମକେ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତତ୍ଥସ୍ସ ଏକଦେସେ ସଂସଯତ୍ଥସମ୍ଭୱେନ ପଟିୱଚନସ୍ସ ଅକରଣତୋ। ଭିନ୍ଦିତବ୍ବେ ହି ନ ପଟିୱଚନୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ହୋତି। ଯଦି ସିଯା, ପରିପୁଣ୍ଣୱିସ୍ସଜ୍ଜନମେୱ ନ ସିଯାତି। ଅଥ କସ୍ମା ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୧୮୬) ଇମିନା ‘‘ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥୀ’’ତି ନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି? ‘‘କାମଧାତୁଯା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ କସ୍ସ ଦସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି? ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ସତ୍ତାନଂ ସହେତୁକାନଂ ଞାଣସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଦସିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ପାତୁଭୱନ୍ତି କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱା ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱା ଉପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱା ସଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ (ୱିଭ। ୧୦୧୨)।

ନିରୋଧୱାରେ ଅନାଗତକାଲଭେଦେ ଯଥା ତସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ନିରୋଧୋ ଅନାଗତଭାୱେନ ତସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ତସ୍ସେୱ କମ୍ମଜସନ୍ତାନସ୍ସ ନିରୋଧୋ ଅନାଗତଭାୱେନ ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦେ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ସବ୍ବତ୍ଥ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ଏୱ ସୋ ତଥା ୱୁତ୍ତୋ, ନ ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ। ଉପ୍ପନ୍ନାନଂ ପନ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅନାଗତସ୍ସ ସନ୍ତାନସ୍ସ ନିରୋଧୋ ଅନାଗତଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ନ ତସ୍ସେୱ। ତସ୍ସ ହି ଉପ୍ପାଦାନନ୍ତରଂ ନିରୋଧୋ ଆରଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତୀତି। ତସ୍ମା ଅରହତଂ ପୱତ୍ତେ ସୋତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁସ୍ସ ଚ ଭେଦେ ସତିପି ଅନାଗତକାଲାମସନୱସେନେୱ ‘‘ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋତାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା। ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋତାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଦ୍ୱଯଂ ଉପପନ୍ନମେୱ ହୋତୀତି। ଯସ୍ମା ଚ ଉପପତ୍ତିଅନନ୍ତରଂ ନିରୋଧୋ ଆରଦ୍ଧୋ ନାମ ହୋତି, ତଂନିଟ୍ଠାନଭାୱତୋ ପନ ଚୁତିଯା ନିରୋଧୱଚନଂ, ତସ୍ମା ପୱତ୍ତେ ନିରୁଦ୍ଧେପି ସନ୍ତାନେକଦେସେ ଅନିରୁଦ୍ଧଂ ଉପାଦାଯ ଅନିଟ୍ଠିତନିରୋଧୋତି ଚୁତିଯାୱ ତସ୍ସ ନିରୋଧୋତି ୱୁଚ୍ଚତି। ୱକ୍ଖତି ହି ‘‘ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତି, ତେନେତ୍ଥାପି ଚୁତିନିରୋଧେ ଏୱ ଚ ଅଧିପ୍ପେତେ ଯଞ୍ଚ ପୱତ୍ତେ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତଞ୍ଚ ନିଟ୍ଠାନୱସେନ ଚୁତିଯା ଏୱ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ଯୁତ୍ତଂ ପଟିୱଚନଂ। ‘‘ସଚକ୍ଖୁକାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ ଚ ‘‘ପଟିଲଦ୍ଧଚକ୍ଖୁକାନ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି।

‘‘ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ସୋତାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? ସବ୍ବେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ଅଚକ୍ଖୁକାନଂ ଚୱନ୍ତାନଂ ତେସଂ ଚକ୍ଖାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ସୋତାଯତନଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଆରୁପ୍ପେ ପଚ୍ଛିମଭୱିକେ ଠପେତ୍ୱା ସବ୍ବେ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତା, ଅଚକ୍ଖୁକା ଚୱନ୍ତା ଚ ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେ ହି ଦୁତିଯକୋଟ୍ଠାସେନ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ତଦପେକ୍ଖତ୍ତା ସାୱସେସମିଦଂ ସବ୍ବୱଚନଂ ଅଚକ୍ଖୁକୱଚନଞ୍ଚାତି। ‘‘ଆରୁପ୍ପେ ପଚ୍ଛିମଭୱିକାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ ଅରୂପତୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରଂ ଅଗଚ୍ଛନ୍ତା ଅନଞ୍ଞୁପପତ୍ତିକାପି ‘‘ଅରୂପେ ପଚ୍ଛିମଭୱିକା’’ଇଚ୍ଚେୱ ସଙ୍ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏସ ନଯୋ ଅଞ୍ଞେସୁପି ଏୱରୂପେସୁତି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଆୟତନୟମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଧାତୁୟମକଂ

୧-୧୯।ଲବ୍ଭମାନାନନ୍ତି ଇଦଂ ପୱତ୍ତିୱାରେ ସଦ୍ଦଧାତୁସମ୍ବନ୍ଧାନଂ ୟମକାନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତାଦିସମ୍ବନ୍ଧାନଞ୍ଚ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ଅଲବ୍ଭମାନତଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

ଧାତୁୟମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସଚ୍ଚୟମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୋ

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୦-୨୬।''ଦୁକ୍ଖଂଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଏତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ ସଙ୍ଖାରଦୁକ୍ଖଂ ୱିପରିଣାମଦୁକ୍ଖନ୍ତି ତୀସୁପି ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦୋ ପୱତ୍ତତି, ''ଜାତିପି ଦୁକ୍ଖା''ତିଆଦିନା (ମହାୱ। ୧୪; ୱିଭ। ୧୯୦) ଜାତିଆଦୀସୁ ଚ, ସୋ ପନ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପୱତ୍ତମାନୋ ଅଞ୍ଞନିରପେକ୍ଖୋ ନପ୍ପୱତ୍ତତି। ସୁଦ୍ଧଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖପଦଂ ଅଞ୍ଞନିରପେକ୍ଖଂ ଗହେତ୍ୱା ପଣ୍ଣତ୍ତିସୋଧନଂ କରୋତି, ତେନ ନିପ୍ପରିୟାୟତୋ ଦୁକ୍ଖସଭାୱତ୍ତା ଏୱ ୟଂ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖଂ, ତସ୍ମିଂ ଦୁକ୍ଖଦୁକ୍ଖେ ଏସ ଦୁକ୍ଖସଦ୍ଦୋ, ତଞ୍ଚ ଏକନ୍ତେନ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚମେୱାତି ''ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚୱାରେ ସଚ୍ଚୱିଭଙ୍ଗେ ୱୁତ୍ତେସୁ ସମୁଦୟେସୁ କୋଚି ଫଲଧମ୍ମେସୁ ନତ୍ଥି, ନ ଚ ଫଲଧମ୍ମେସୁ କୋଚି ନିରୋଧୋତି ୱୁଚ୍ଚମାନୋ ଅତ୍ଥି, ମଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଚ ଫଲଫଲଙ୍ଗେସୁ ମଗ୍ଗଫଲତ୍ତା ପୱତ୍ତତି, ନ ମଗ୍ଗକିଚ୍ଚସବ୍ଭାୱା। ପରିନିଟ୍ଠିତନିଯ୍ୟାନକିଚ୍ଚାନି ହି ତାନି। ନିଯ୍ୟାନୱାଚକୋ ଚେତ୍ଥ ମଗ୍ଗସଦ୍ଦୋ, ନ ନିଯ୍ୟାନଫଲୱାଚକୋ, ତସ୍ମା ସମୁଦୟୋ ସଚ୍ଚଂ, ନିରୋଧୋ ସଚ୍ଚଂ, ମଗ୍ଗୋ ସଚ୍ଚନ୍ତି ଏତେସୁପି ''ଆମନ୍ତା''ଇଚ୍ଚେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ।

ଅଥ ୱା ପଦସୋଧନେନ ପଦେସୁ ସୋଧିତେସୁ ସଚ୍ଚୱିସେସନଭୂତା ଏୱ ଦୁକ୍ଖାଦିସଦ୍ଦା ଇଧ ଗହିତାତି ୱିଞ୍ଞାୟନ୍ତି। ତେସଂ ପନ ଏକନ୍ତେନ ସଚ୍ଚୱିସେସନଭାୱଂ, ସଚ୍ଚାନଞ୍ଚ ତବ୍ବିସେସନୟୋଗୱିସେସଂ ଦୀପେତୁଂ ସୁଦ୍ଧସଚ୍ଚୱାରୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସଚ୍ଚୱିସେସନାନଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ ଏକନ୍ତସଚ୍ଚତ୍ତା ''ଦୁକ୍ଖଂ ସଚ୍ଚଂ…ପେ… ମଗ୍ଗୋ ସଚ୍ଚନ୍ତି? ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ୟଥା ଚେତ୍ଥ, ଏୱଂ ଖନ୍ଧୟମକାଦୀସୁପି ସୁଦ୍ଧଖନ୍ଧାଦିୱାରେସୁ ଖନ୍ଧାଦିୱିସେସନଭୂତାନମେୱ ରୂପାଦୀନଂ ଗହଣଂ ୟୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ (ୟମ। ଅଟ୍ଠ। ଖନ୍ଧୟମକ ୩୮) ପନ ''ୟସ୍ମା ପିୟରୂପସାତରୂପସଙ୍ଖାତଂ ୱା ରୂପଂ ହୋତୁ ଭୂତୁପାଦାରୂପଂ ୱା, ସବ୍ବଂ ପଞ୍ଚସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତେୱ, ତସ୍ମା ଆମନ୍ତାତି ପଟିଜାନାତୀ''ତି ୱଚନେନ ରୂପାଦିଚକ୍ଖାଦିଦୁକ୍ଖାଦିଗ୍ଗହଣେହି ସୁଦ୍ଧଖନ୍ଧାଦିୱାରେସୁପି ଖନ୍ଧାଦିୱିସେସନତୋ ଅଞ୍ଞେପି ଗହିତାତି ଅୟମତ୍ଥୋ ଦୀପିତୋ ହୋତି, ତେନ ତଦନୁରୂପତାୱସେନ ଇତରୋ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୭-୧୬୪।ଅନ୍ତମସୋସୁଦ୍ଧାୱାସାନମ୍ପୀତି ଇଦଂ ତେସଂ ଅରିୟତ୍ତା ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚେନ ଉପପଜ୍ଜନେ ଆସଙ୍କା ସିୟାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ତଣ୍ହାୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସାତି ଇଦଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରୱସେନେୱ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ୟସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏତେନ ପନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ସବ୍ବେ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତା ପୱତ୍ତିୟଂ ଚତୁୱୋକାରେ ମଗ୍ଗଫଲତୋ ଅଞ୍ଞଚିତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ଚ ସବ୍ବଚିତ୍ତାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ ସଙ୍ଗହିତାତି ତେସ୍ୱେୱ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ନିଚ୍ଛିତେସୁ କେଚି ''ପୱତ୍ତେ ତଣ୍ହାୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ''ତି ଏତେନ ଦୁକ୍ଖସମୁଦୟେସୁ ଏକକୋଟ୍ଠାସପ୍ପୱତ୍ତିସମଙ୍ଗିନୋ ଦସ୍ସୀୟନ୍ତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତସ୍ସେୱ ୱିଭାଗଦସ୍ସନତୋ, ତେନ ଚତୁୱୋକାରାନମ୍ପି ଗହଣଂ ଉପପନ୍ନମେୱ। ନ ହି ତେସୁ ମଗ୍ଗଫଲୁପ୍ପାଦସମଙ୍ଗୀସୁ ପସଙ୍ଗତା ଅତ୍ଥି ତଂସମଙ୍ଗୀନଂ ତେସଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତାତି। ଇଦଂ ଇଧ ନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଇଦଂ ଚତୁୱୋକାରେ ଫଲସମାପତ୍ତିଚିତ୍ତଂ ଇଧ ସଚ୍ଚାନଂ ଉପ୍ପାଦୱଚନେ ନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ସଦ୍ଦେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନନ୍ତି ଇଦଂ କମ୍ମଜପଓତ୍ତସ୍ସ ପଠମୁପ୍ପାଦଦସ୍ସନେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାପେକ୍ଖ ସଙ୍ଗହିତା। ପଓତ୍ତେ ତଣ୍ହାୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଇଦଂ ପନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦୱୋମିସ୍ସସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦସ୍ସ ତଂରହିତସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଣ୍ହାଯ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ତଂସହିତସ୍ସ ସମୁଦଯସଚ୍ଚୁପ୍ପାଦୱୋମିସ୍ସସ୍ସ। ତେସଂ ପନ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ପଓତ୍ତିଯଂ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚସ୍ସ ଉପ୍ପାଦୋ ସଙ୍ଗହୋ ନ ଗହିତୋ, ତଥା ନିରୋଧୋ ଚାତି। ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଯମକେପି ଏସେୱ ନଯୋ। ତେସଂ ତସ୍ମିଂ ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଚ ତଣ୍ହାୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଚାତି ଏୱମେତ୍ଥ ଖଣୱସେନ ଓକାସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ଚ ସତି ''ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୭୧) ଏତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେ ''ଇତରେସଂ ଚତୁୱୋକାରଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ପଓତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସମୁଦଯସଚ୍ଚଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଇଦଂ ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯ। ନ ହି ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିକ୍ଖଣେ ଚ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି। ତସ୍ମା ଉପପତ୍ତିକ୍ଖଣତଣ୍ହାୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଯସ୍ମିଂ କାମାୱଚରାଦିଓକାସେ ସା ଉପପତ୍ତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତି ଚ ପଓତ୍ତମାନା, ତତ୍ଥ ତେସନ୍ତି ଓକାସୱସେନେୱେତ୍ଥ ତତ୍ଥ-ସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ଯୁଜ୍ଜତି। ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରୋ ହେସ। ତତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ସଦ୍ଦେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ''ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ଓକାସୋ ପନ ଯତ୍ଥ ତେ, ସୋ ଏୱାତି।

''ସଦ୍ଦେସଂ ଚୱନ୍ତାନଂ ପଓତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଆରୁପ୍ପେ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଞ୍ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଞ୍ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ପନ ''ପଓତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତ୍ତା ଚିତ୍ତଜରୂପମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ, ନ କମ୍ମଜାଦିରୂପଂ ଚିତ୍ତଂ ଅନପେକ୍ଖିତ୍ୱାୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନତୋତି କେଚି ୱଦନ୍ତି। ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଏତେନ ପନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ଚିତ୍ତଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱାୱ ଗହିତୋ, ଅଥ ଖୋ ଯୋ କୋଚି ଏୱଂପକାରୋ, ତସ୍ମା ''ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଏତେନ ଚ ନ ଚିତ୍ତାପେକ୍ଖମେୱ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଅଥ ଖୋ ଯଂ କିଞ୍ଚୀତି ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଯଂ କିଞ୍ଚି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି। ନ ହି ଯମକେ ୱିଭଜିତବ୍ବେ ଅୱିଭତ୍ତା ନାମ ପୁଚ୍ଛା ଅତ୍ଥୀତି।

''ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ''ତି ଇଦଂ ସବ୍ବନ୍ତିମେନ ପରିଚ୍ଛେଦେନ ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ନୋ ଚ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ, ତଂଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ମିଂ ପନ ଦସ୍ସିତେ ତେନ ସମାନଗତିକତ୍ତା ଦୁତିଯାକୁସଲଚିତ୍ତତୋ ପୁରିମସବ୍ବଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ ତେନେୱ ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ତେସମ୍ପି ହି ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ନୋ ଚ ତେସଂ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ଇତରେସଂ ଚତୁୱୋକାରପଞ୍ଚୱୋକାରାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯଥାୱୁତ୍ତା ସୁଦ୍ଧାୱାସା ଅଗ୍ଗହିତା ହୋନ୍ତି। ଯଥା ''ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ତତ୍ଥ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା''ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ। ୭୧) ଏତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ''ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ''ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୭୧) ଏତେନେୱ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିସମାନଗତିକା ଦୁତିଯାକୁସଲତୋ ପୁରିମସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତୀତି ନ ତେ ''ଇତରେସ''ନ୍ତି ଏତେନ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି। ''ଇତରେସ''ନ୍ତି ୱଚନଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରାନଂ ୱିସେସନତ୍ଥଂ, ନ ଚତୁୱୋକାରାନଂ। ନ ହି ତେ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତା ୱଜ୍ଜେତବ୍ବା ସନ୍ତି ପଞ୍ଚୱୋକାରା ୱିଯ ଯଥାୱୁତ୍ତା ସୁଦ୍ଧାୱାସାତି। ''ଅଭିସମେତାୱୀନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ମଗ୍ଗସଚ୍ଚଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା''ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୪୧) ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ପୁଗ୍ଗଲୋକାସା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପରିଚ୍ଛିନ୍ନା ଗହିତାତି ଯସ୍ମିଂ ଓକାସେ ଅଭିସମେତାୱିନୋ, ତେ ଏୱଂ ''ଅଭିସମେତାୱୀନ''ନ୍ତି ଏତେନ ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା । ତେନ ଯେ କାମାୱଚରେ ରୂପାୱଚରେ ଅରୂପାୱଚରେ ୱା ଅଭିସମେତାୱିନୋ ରୂପାୱଚରଂ ଅରୂପାୱଚରଂ ୱା ଉପପନ୍ନା, ଯାୱ ତତ୍ଥାଭିସମଯୋ ଉପ୍ପନ୍ନୋ ଭୱିସ୍ସତି, ତାୱ ତେ ଏତ୍ଥ ନ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ତେ ପନ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେ ''ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ''ତି ଏୱଂ ଦସ୍ସିତେହି ସୁଦ୍ଧାୱାସେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନାଭିସମଯେହି ସମାନଗତିକାତି ୱିସୁଂ ନ ଦସ୍ସିତା। ''ଅନଭିସମେତାୱୀନ''ନ୍ତି ଗହିତା ଯେ ସବ୍ବତ୍ଥ ତତ୍ଥ ଚ ଅନଭିସମେତାୱିନୋ, ତେସୁ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଗହଣକାଲୱିସେସନତ୍ଥଂ ''ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ''ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୪୨) ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତୀତି ଏତେନ ୱୋଦାନଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନା ସମାନଗତିକା ତତୋ ପୁରିମତରଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋପି ଯାୱ ସବ୍ବନ୍ତିମତଣ୍ହାସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସମଙ୍ଗୀ, ତାୱ ଦସ୍ସିତାତି ୱେଦିତବ୍ବା। ଏସ ନଯୋ ଅଞ୍ଞେସୁ ଏୱରୂପେସୁପି।

ପଓତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେତି ଆଗତଟ୍ଠାନେ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତସ୍ସପି ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଗ୍ଗହଣଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ତଥା ''ପଓତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ''ତି ଆଗତଟ୍ଠାନେ ଚ ଚୁତିଚିତ୍ତସ୍ସପି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସ୍ସାତି। ''ଯସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୧୧୬) ଏତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ଦ୍ୱୀସୁପି କୋଟ୍ଠାସେସୁ ''ଅରୂପେ ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ''ଇଚ୍ଚେୱ (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୧୧୬) ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱିସେସିତଂ। କସ୍ମା? ଏକସ୍ସପି ମଗ୍ଗସ୍ସ ଚ ଫଲସ୍ସ ଚ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ ଉଭଯକୋଟ୍ଠାସଭଜନତୋ। ଯସ୍ସ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତେସୁ ହି ଅରୂପେ ମଗ୍ଗଫଲଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀସୁ କେସଞ୍ଚି ତିଣ୍ଣଂ ଫଲାନଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଞ୍ଚ ମଗ୍ଗାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀନଂ ନିରନ୍ତରଂ ଅନୁପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଅନ୍ତରନ୍ତରା

ୱିପସ୍ସନାନିକନ୍ତିଂ ଭୱନିକନ୍ତିଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଯେ ଉପରିମଗ୍ଗେ ଉପ୍ପାଦେସ୍ସନ୍ତି, ତେସଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି ତେସଂଯେୱ ପନ କେସଞ୍ଚି ଅନ୍ତରା ତଣ୍ହଂ ଅନୁପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଉପରିମଗ୍ଗୋପ୍ପାଦେନ୍ତାନଂ ମଗ୍ଗଫଲଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀନଂ ସମୁଦଯସଚ୍ଚଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି। ସାମଞ୍ଞୱଚନେନପି ଚ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେ ୱୁଚ୍ଚମାନେନ ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେ ୱକ୍ଖମାନେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱାୱ ଗହଣଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସିତୋଯଂ ନଯୋତି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୬୫-୧୭୦।ପରିଞ୍ଞାୱାରେ…ପେ… ତିସ୍ସୋପେତ୍ଥ ପରିଞ୍ଞା ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥେୱ ୱିସେସନଂ ଖନ୍ଧଯମକାଦୀସୁ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ୱିଯ ସଙ୍ଖସଚ୍ଚାନଂ ଅପରିଞ୍ଞେଯ୍ଯତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସଚ୍ଛିକରଣଭାୱନାୱସେନ ଇମସ୍ସ ୱାରସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥଞ୍ଚ। ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ପରିଞ୍ଞତ୍ଥଂ ସମୁଦଯସ୍ସ ଚ ପହାନତ୍ଥଂ ଭଗୱତି ବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ ୱୁସ୍ସତୀତି ପରିଞ୍ଞାପହାନଂ ସଙ୍ଖେପ୍ପୁ ଦସ୍ସେତୁଂ ଦୁକ୍ଖେ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ୱୁତ୍ତା, ନ ପହାନପରିଞ୍ଞା। ସମୁଦଯେ ଚ ପହାନପରିଞ୍ଞା, ନ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା। ଞାତପରିଞ୍ଞା ପନ ସାଧାରଣାତି ଉଭଯତ୍ଥ ୱୁତ୍ତା। ମଗ୍ଗଞାଣଞ୍ହି ଦୁକ୍ଖସମୁଦଯାନି ୱିଭାୱେତୀତି ଞାତପରିଞ୍ଞା ଚ ହୋତି , ଦୁକ୍ଖତୀରଣକିଚ୍ଚାନଂ ନିପ୍ଫାଦନତୋ ତୀରଣପରିଞ୍ଞା ଚ, ସମୁଦଯସ୍ସ ଅପ୍ପୱତ୍ତିକରଣତୋୱ ପହାନପରିଞ୍ଞା ଚାତି ତିସ୍ସୋପି ପରିଞ୍ଞା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଏୱ ଯୋଜେତବ୍ବାତି।

ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଚ୍ଚଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସଙ୍ଖାରଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ଖନ୍ଧାଦଯୋ ୱିଯ ପୁବ୍ବେ ଅୱିଭତ୍ତା କାଯସଙ୍ଖାରାଦଯୋତି ତେସଂ ଅୱିଞ୍ଞାତତ୍ତା ''ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସା କାଯସଙ୍ଖାରୋ''ତିଆଦିନା (ସଂ। ନି। ୪। ୩୪୮) ତଯୋ ସଙ୍ଖାରେ ୱିଭଜତି। କାଯସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୋତି ପଠମେ ଅତ୍ଥେ ସାମିଅତ୍ଥେ ଏୱ ସାମିୱଚନଂ, ଦୁତିଯେ ଅତ୍ଥେ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେ। ୱଚିଯା ସଙ୍ଖାରୋତି କମ୍ମତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ସଙ୍ଖାରୋତି ଚ କତ୍ତୁଅତ୍ଥେଯେୱ। ସୋ ପନ କରଣୱଚନସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି କତ୍ୱା ''କରଣତ୍ଥେ ସାମିୱଚନଂ କତ୍ୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୨-୭।ସୁଦ୍ଧିକଏକେକପଦୱସେନ ଅତ୍ଥାଭାୱତୋତି ପଦସୋଧନତଂମୂଲକଚକ୍କୱାରେହି ଯୋପି ଅତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ଦ୍ୱୀହି ପଦେହି ଲବ୍ଭମାନୋ ଏକୋ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାଦିକୋ, ତସ୍ସ ସୁଦ୍ଧିକେହି କାଯାଦିପଦେହି ସୁଦ୍ଧିକେନ ଚ ସଙ୍ଖାରପଦେନ ଅୱଚନୀଯତ୍ତା ଯଥା ରୂପପଦସ୍ସ ଖନ୍ଧେକଦେସୋ ଖନ୍ଧପଦସ୍ସ ଖନ୍ଧସମୁଦାଯୋ ପଦସୋଧନେ ଦସ୍ସିତୋ ଯଥାଧିପ୍ପେତୋ ଅତ୍ଥୋ ଅତ୍ଥି, ଏୱଂ ଏକେକପଦସ୍ସ ଯଥାଧିପ୍ପେତତ୍ଥାଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। କାଯୋ କାଯସଙ୍ଖାରୋତିଆଦି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି ଯଦି ୱିସୁଂ ଅଦୀପେତ୍ୱା ସମୁଦିତୋ କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ ଏକତ୍ଥ ଦୀପେତି, କାଯସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦୋ କାଯସଙ୍ଖାରତ୍ଥେ ୱତ୍ତମାନୋ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ୱିଯ ରୂପସଦ୍ଦେନ କାଯସଦ୍ଦେନ ୱିସେସିତବ୍ବୋତି ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱଦତି। ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରୱାରୋ ହେସାତି ଏତେନ ଇମସ୍ସ ୱାରସ୍ସ ପଦସୋଧନେନ ଦସ୍ସିତାନଂ ଯଥାଧିପ୍ପେତାନମେୱ ଗହଣତୋ ତେସଞ୍ଚ କାଯାଦିପଦେହି ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ''କାଯୋ କାଯସଙ୍ଖାରୋ''ତିଆଦିୱଚନସ୍ସ ଅଯୁତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ଇଧ ପନ ସଙ୍ଖାରଯମକେ କାଯାଦିପଦାନଂ ସଙ୍ଖାରପଦସ୍ସ ଚ ଅସମାନାଧିକରଣତ୍ତା ''କାଯୋ ସଙ୍ଖାରୋ, ସଙ୍ଖାରା କାଯୋ''ତିଆଦିମ୍ହି ୱୁଚ୍ଚମାନେ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିଚ୍ଚାଗୋ ଅନଧିପ୍ପେତତ୍ଥପରିଗ୍ଗହୋ ଚ କତୋ ସିଯାତି ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରତଂମୂଲଚକ୍କୱାରା ନ ୱୁତ୍ତା। ପଦସୋଧନୱାରତଂମୂଲଚକ୍କୱାରେହି ପନ ଅସମାନାଧିକରଣେହି କାଯାଦିପଦେହି ସଙ୍ଖାରସଦ୍ଦସ୍ସ ୱିସେସନୀଯତାଯ ଦସ୍ସିତାଯ ସଂସଯୋ ହୋତି ''ଯୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତିନା କାଯସଦ୍ଦେନ ୱିସେସିତୋ କାଯସଙ୍ଖାରୋ, ଏସୋ ଅବ୍ଭନ୍ତରପ୍ପୱତ୍ତୀହି ୱଚୀଚିତ୍ତେହି ୱିସେସିତୋ ଉଦାହୁ ଅଞ୍ଞୋ''ତି। ଏୱଂ ସେସେସୁପି। ଏତ୍ଥ ତେସଂ ଅଞ୍ଞତ୍ତ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''କାଯସଙ୍ଖାରୋ ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ''ତିଆଦିନା ଅନୁଲୋମପଟିଲୋମୱସେନ ଛ ଯମକାନି ୱୁତ୍ତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରୱାରଟ୍ଠାନେ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଅଯଂ ନଯୋ ସୁଦ୍ଧସଙ୍ଖାରୱାରୋତି ୱୁତ୍ତୋ।

ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଓତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୯। ପଓତ୍ତିୱାରେ ସଙ୍ଖାରାନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଞ୍ଚ ଓକାସତ୍ତା ଝାନଂ ଭୂମି ଚ ୱିସୁଂ ଓକାସଭାୱେନ ଗହିତାତି ପୁଗ୍ଗଲୱାରେ ଚ ଓକାସୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲଗ୍ଗହଣେନ ତେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ଓକାସାନଂ ୱସେନ ଗହଣଂ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ୱିନା ୱିତକ୍କୱିଚାରେହି ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ''ତି ଦୁତିଯତତିଯଜ୍ଝାନୋକାସୱସେନ ଗହିତା ପୁଗ୍ଗଲା ୱିସେସେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା । ପୁନ ପଠମଜ୍ଝାନଂ ସମାପନ୍ନାନନ୍ତି ଝାନୋକାସୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଦସ୍ସେତି, କାମାୱଚରାନନ୍ତି ଭୂମୋକାସୱସେନ। ଦ୍ୱିପ୍ପକାରାନମ୍ପି ପନ ତେସଂ ୱିସେସନତ୍ଥମାହ ''ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ''ତି। ତେନ ରୂପାରୂପାୱଚରେସୁ ପଠମଜ୍ଝାନସମାପନ୍ନକେ କାମାୱଚରେ ଗବ୍ଭଗତାଦିକେ ଚ ନିୱତ୍ତେତି। କାମାୱଚରାନମ୍ପି ହି ଗବ୍ଭଗତାଦୀନଂ ୱିନା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେହି ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଏକନ୍ତିକତ୍ତା ରୂପାରୂପାୱଚରା ନିଦସ୍ସିତା। ୱିନା ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସେହି ୱିତକ୍କୱିଚାରାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଏତେନ ପନ ଦସ୍ସିତା ପୁଗ୍ଗଲା ପଠମଜ୍ଝାନୋକାସା କାମାୱଚରାଦିଓକାସା ଚ ଅସ୍ସାସପସ୍ସାସୱିରହୱିସିଟ୍ଠା ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଇମିନା ନଯେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୨୧।''ପଠମଜ୍ଝାନେ କାମାୱଚରେତି କାମାୱଚରଭୂମିଯଂ ଉପ୍ପନ୍ନେ ପଠମଜ୍ଝାନେ''ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ , ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥେ ସତି ''ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେ ରୂପାୱଚରେ ଅରୂପାୱଚରେ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନୋ ଚ ତତ୍ଥ କାଯସଙ୍ଖାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ଏତ୍ଥାପି ରୂପାରୂପାୱଚରଭୂମୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନେ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନେତି ଅତ୍ଥୋ ଭୱେଯ୍ଯ, ସୋ ଚ ଅନିଟ୍ଠୋ ଭୂମୀନଂ ଓକାସଭାୱସ୍ସେୱ ଅଗ୍ଗହିତତାପତ୍ତିତୋ, ସବ୍ବଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନସ୍ସ ଓକାସୱସେନ ଅଗ୍ଗହିତତାପତ୍ତିତୋ ଚ, ତସ୍ମା ଝାନଭୂମୋକାସାନଂ ସଙ୍କରଂ ଅକତ୍ୱା ୱିସୁଂ ଏୱ ଓକାସଭାୱୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ପଠମଜ୍ଝାନୋକାସେପି ହି କାଯସଙ୍ଖାରୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ୱଚୀସଙ୍ଖାରୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି କାମାୱଚରୋକାସେ ଚ। ଯଦିପି ନ ସବ୍ବମ୍ହି ପଠମଜ୍ଝାନେ ସବ୍ବମ୍ହି ଚ କାମାୱଚରେ ଦ୍ୱଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତତ୍ଥ ପନ ତଂଦ୍ୱଯୁପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥୀତି କତ୍ୱା ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱିସୁଂ ଓକାସତ୍ତା ଚ ''ଅଙ୍ଗମତ୍ତୱସେନ ଚେତ୍ଥା''ତିଆଦିୱଚନଂ ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ହୋତୀତି। ଇମମ୍ହି ଚ ଯମକେ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ ୱିଚାରୱସେନ ପଠମଜ୍ଝାନେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ମୁଦ୍ଧଭୂତଂ ଦୁତିଯଜ୍ଝାନଂ ଗହେତ୍ୱା ଇତରଂ ଅସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ୱା। ଯସ୍ସଯତ୍ଥକେ ''ନିରୋଧସମାପନ୍ନାନ''ନ୍ତି ନ ଲବ୍ଭତି। ନ ହି ତେ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ୱିଯ ଓକାସେ ହୋନ୍ତୀତି।

୩୭।ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେତି ତେସଂ ପଠମତୋ ଅୱିତକ୍କଅୱିଚାରତୋ ଦୁତିଯେ ସୱିତକ୍କସୱିଚାରେପି ଭୱନିକନ୍ତିଆୱଜ୍ଜନେ ୱତ୍ତମାନେ ଉଭଯଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ତତୋ ପୁରିମଚିତ୍ତକ୍ଖଣେସୁପି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତି। ଯଥା ପନ ଚିତ୍ତସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଆଦିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ସୁଦ୍ଧାୱାସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ୱଚୀସଙ୍ଖାରସ୍ସ ଆଦିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ ୱତ୍ତମାନେ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ପଓତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ସଙ୍ଖାରଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଅନୁସଯଯମକଂ

ପରିଚ୍ଛେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ନୁଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ପଚ୍ଚଯପରିଗ୍ଗହପରିଯୋସାନା ଞାତପରିଞ୍ଞାତି ପଚ୍ଚଯଦୀପକେନ ମୂଲଯମକେନ ଞାତପରିଞ୍ଞଂ , ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ତୀରଣବାହୁଲ୍ଲତୋ ଖନ୍ଧାଦିଯମକେହି ତୀରଣପରିଞ୍ଞଞ୍ଚ ୱିଭାୱେତ୍ୱା ଅନୁସଯପହାନନ୍ତା ପହାନପରିଞ୍ଞାତି ପହାତବ୍ବମୁଦ୍ଧଭୂତେହି ଅନୁସଯେହି ପହାନପରିଞ୍ଞଂ ୱିଭାୱେତୁଂ ଅନୁସଯଯମକଂ ଆରଦ୍ଧଂ। ଲବ୍ଭମାନୱସେନାତି ଅନୁସଯଭାୱେନ ଲବ୍ଭମାନାନଂ ୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତୀହାକାରେହି ଅନୁସଯାନଂ ଗାହାପନଂ ତେସୁ ତଥା ଅଗ୍ଗହିତେସୁ ଅନୁସଯୱାରାଦିପାଠଇଯା ଦୁରୱବୋଧତ୍ତା।

ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ପୁରିମେସୂତି ଏତେସୁ ସାନୁସଯୱାରାଦୀସୁ ପୁରିମେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱତୋ ''କାମଧାତୁଂ ୱା ପନ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ କାମଧାତୁଯା ଚୁତସ୍ସ, ରୂପଧାତୁଂ ୱା ପନ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ କାମଧାତୁଯା ଚୁତସ୍ସା''ତି ଏୱମାଦୀହି ଅୱୁଚ୍ଚମାନେ କଥମଯଂ ଯମକଦେସନା ସିଯାତି? ନାଯଂ ଯମକଦେସନା, ପୁରିମୱାରେହି ପନ ଯମକୱସେନ ଦେସିତାନଂ ଅନୁସଯାନଂ ଚୁତିଉପପତ୍ତିୱସେନ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନପରିଚ୍ଛେଦଦସ୍ସନଂ। ଯମକଦେସନାବାହୁଲ୍ଲତୋ ପନ ସବ୍ବୱାରସମୁଦାଯସ୍ସ ଅନୁସଯଯମକନ୍ତି ନାମଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ପଟିଲୋମପୁଚ୍ଛାପି ଅତ୍ଥୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅତ୍ଥୱିସେସାଭାୱତୋ ପନ ନ ୱୁତ୍ତାତି ଲବ୍ଭମାନତାୱସେନ ଏତିସ୍ସାପି ଦେସନାଯ ଯମକଦେସନତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତେନ କାରଣଲାଭେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତଂ ଦସ୍ସେତି। ଅପ୍ପହୀନା ହି ଅନୁସଯା କାରଣଲାଭେ ସତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ଯାୱ ଚ ମଗ୍ଗେନ ତେସଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଅରହତା ନ କତା ହୋତି, ତାୱ ତେ ଏୱଂପକାରା ଏୱାତି ‘‘ଅନୁସଯା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ସୋ ଏୱଂପକାରୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି-ସଦ୍ଦେନ ଗହିତୋ, ନ ଖନ୍ଧଯମକାଦୀସୁ ୱିଯ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନତା। ତେନେୱ ‘‘ଯସ୍ସ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତିଆଦିନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱାରୋ ଅନୁସଯୱାରେନ ନିନ୍ନାନାକରଣୋ ୱିଭତ୍ତୋ। ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ପନ ଲଭିତ୍ୱା ଯେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିଂସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଚ, ତେପି ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଥାମଗତା ଅହେସୁଂ ଭୱନ୍ତି ଚ। ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତାଯ ଏୱ ଚ ତେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିଂସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଚ, ନ ଚ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତୋ ଅଞ୍ଞେ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହା ନାମ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ସବ୍ବେ ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନା କାମରାଗାଦଯୋ ‘‘ଅନୁସଯା’’ତି ୱୁଚ୍ଚନ୍ତି। ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନେୱ ହି ଅନୁସଯା, ଅପ୍ପହୀନା ଚ ଅତୀତାଦଯୋ ଏୱ, ମଗ୍ଗସ୍ସ ପନ ତାଦିସାନଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଅରହତାପାଦନେନ ଅନୁସଯପ୍ପହାନଂ ହୋତୀତି। ଅପ୍ପହୀନାକାରୋ ନାମ ଧମ୍ମାକାରୋ, ନ ଧମ୍ମୋ, ଧମ୍ମୋ ଏୱ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ଅପ୍ପହୀନାକାରୋ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ତୁଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀ’’ତି। ସତ୍ତାନୁସଯାତି ଏତ୍ଥ ଯଦି ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁସଯା, ଅଥ କସ୍ମା ସତ୍ତେୱ ୱୁତ୍ତା, ନନୁ ସତ୍ତାନୁସଯତୋ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି କିଲେସାନଂ ଅପ୍ପହୀନତ୍ତା ଅନୁସଯଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ଚେ? ନାପଜ୍ଜତି, ଅପ୍ପହୀନମତ୍ତସ୍ସେୱ ଅନୁସଯଭାୱସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଅନୁସଯୋତି ପନ ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଥାମଗତକିଲେସୋ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଅନୁସଯଯମକ ୧), ତସ୍ମା ଅପ୍ପହୀନଟ୍ଠେନ ଥାମଗତୋ କିଲେସୋଯେୱ ଅନୁସଯୋ ନାମାତି ଯୁତ୍ତଂ। ଥାମଗତନ୍ତି ଚ ଅଞ୍ଞେହି ଅସାଧାରଣୋ ସଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ତଥା ହି ଧମ୍ମସଭାୱବୋଧିନା ତଥାଗତେନ ଇମେଯେୱ ‘‘ଅନୁସଯା’’ତି ୱୁତ୍ତା। ଥାମଗତୋତି ଅନୁସଯସମଙ୍ଗୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନୁସଯୌପ୍ପଜ୍ଜନୱାରାନଂ ସମାନଗତିକତ୍ତା ଯଥା ‘‘ଅନୁସେତୀ’’ତି ୱଚନଂ ଅପ୍ପହୀନାକାରଦୀପକଂ, ଏୱଂ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଚନଂ ସିଯାତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱାରେନ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଚନସ୍ସ ଅୱୁତ୍ତତା ସଙ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ଚେ? ତଂ ନ, ୱଚନତ୍ଥୱିସେସେନ ତଂଦ୍ୱଯସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା। ‘‘ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ହି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଅୱିସିଟ୍ଠେପି ‘‘ଅନୁସେତୀ’’ତି ୱଚନଂ ସନ୍ତାନେ ଅନୁସଯିତତଂ ଥାମଗତଭାୱଂ ଦୀପେତି। ଯଦି ତମେୱ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଚନଂ ଦୀପେଯ୍ୟ, କସ୍ସଚି ୱିସେସସ୍ସ ଅଭାୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱାରୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସିଯା, ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱଚନଂ ପନ ଉପ୍ପତ୍ତିଯୋଗ୍ଗଂ ଦୀପେତି। କସ୍ମା? ଉପ୍ପଜ୍ଜନୱାରେନ ଉପ୍ପତ୍ତିଯୋଗ୍ଗସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା, ଅନୁସଯସଦ୍ଦସ୍ସ ସବ୍ବଦା ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଅପରିନିପ୍ଫନ୍ନସଯନତ୍ଥତାଯ ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହତାଯ ଥାମଗତଭାୱସଙ୍ଖାତସ୍ସ ଯଥାଧିପ୍ପେତସଯନତ୍ଥସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଅନୁସେନ୍ତୀତି ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ଯଂ ଉପ୍ପତ୍ତିଯୋଗ୍ଗୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସୁୱୁତ୍ତମେୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତମ୍ପି ସୁୱୁତ୍ତମେୱ ଇମିନା ତନ୍ତିପ୍ପମାଣେନାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ତନ୍ତିୱଯେନପି ହି ଚିତ୍ତସମ୍ପଯୁତ୍ତତା ଦୀପିତା ହୋତି।

ପରିଚ୍ଛେଦପରିଚ୍ଛିନ୍ନୁଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା

୨।କାମଧାତୁଯା ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୂତି କାମାୱଚରଭୂମିଯଂ ସୁଖାଯ ଚ ଉପେକ୍ଖାଯ ଚାତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ କାମଧାତୁଗ୍ଗହଣଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱେଦନାନଂ ୱିସେସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସତି କାମଧାତୁଯା କାମରାଗାନୁସଯସ୍ସ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତା ନ ୱୁତ୍ତା ହୋତି। ଦ୍ୱୀସୁ ପନ ରାଗେସୁ ଭୱରାଗସ୍ସ ତୀସୁ ଧାତୂସୁ ରୂପାରୂପଧାତୂନଂ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତା ୱୁତ୍ତାତି କାମଧାତୁଯା କାମରାଗସ୍ସ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତା ୱତ୍ତବ୍ବା। ଧାତୁୱେଦନାସଦ୍ଦସଙ୍ଖାଯପରିଯାପନ୍ନୱସେନ ହି ତିପ୍ପକାରଂ ଅନୁସଯାନଂ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ତସ୍ମା ତୀସୁ ଧାତୂସୁ କାମଧାତୁଯା ତୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଏତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଅନୁସେତୀତି ୱିସୁଂ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତା ଧାତୁଯା ୱେଦନାନଞ୍ଚ ଯୋଜେତବ୍ବା। ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୂତି ଇଦଞ୍ଚ ୱେଦନାସୁ ଅନୁସଯମାନୋ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଦ୍ୱୀସ୍ୱେୱ ଅନୁସେତି, ନ ତୀସୂତି ତିଣ୍ଣମ୍ପି ଠାନତାନିୱାରଣତ୍ଥମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନ ସବ୍ବାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ଅନୁସଯନପ୍ପତ୍ତୋ ଅତ୍ଥି, ତେନ ୱେଦନାୱିସେସନତ୍ଥଂ ନ କାମଧାତୁଗ୍ଗହଣେନ କୋଚି ଅତ୍ଥୋ। ଭୱରାଗାନୁସଯନଟ୍ଠାନଞ୍ହି ଅଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ଅନୁସଯାନଂ ଅପରିଯାପନ୍ନଂ ସଙ୍ଖାଯେ କାମରାଗାନୁସଯସ୍ସ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନଂ ନ ହୋତୀତି ପାକଟମେତଂ। ଯଥା ଚ ‘‘ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୂ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ପଟିଘାନୁସଯାନୁସଯଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞା ଦ୍ୱେ ୱେଦନା ଗଯ୍ହନ୍ତି, ଏୱଂ ଭୱରାଗାନୁସଯାନୁସଯନଟ୍ଠାନତୋ ଚ ଅଞ୍ଞା ତା ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଦ୍ୱୀହି ୱେଦନାହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ପିଯରୂପସାତରୂପେସୁ ଇଟ୍ଠରୂପାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ କାମରାଗାନୁସଯୋ ସାତସନ୍ତସୁଖଗିଦ୍ଧିଯା ପୱତ୍ତତୀତି ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ତସ୍ସ ଅନୁସଯନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋପି ହି ସୋ ଇମାସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଅନୁଗତୋ ହୁତ୍ୱା ସେତି ସୁଖମିଚ୍ଚେୱ ଅଭିଲଭତୀତି। ଏୱଂ ପଟିଘାନୁସଯୋ ଚ ଦୁକ୍ଖୱେଦନାସମ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ଅପ୍ପିଯରୂପାସାତରୂପେସୁ ଅନିଟ୍ଠରୂପାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ଦୁକ୍ଖପଟିକୂଲତୋ ଦୁକ୍ଖମିଚ୍ଚେୱ ପଟିହଞ୍ଞତୀତି ଦୁକ୍ଖୱେଦନମେୱ ଅନୁଗତୋ ହୁତ୍ୱା ସେତି, ତେନ ପନ ତସ୍ମିଂ ଅନୁସଯନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ

କାମରାଗପଟିଘାନଂ ତୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଅନୁସୟୱଚନେନ ଇଟ୍ଠୈଟ୍ଠମଜ୍ଝତ୍ତଅନିଟ୍ଠେସୁ ଆରମ୍ମଣପକତିୟା ୱିପରୀତସଞ୍ଞାୟ ଚ ୱସେନ ଇଟ୍ଠାଦିଭାୱେନ ଗହିତେସୁ କାମରାଗପଟିଘାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ତତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ହି ତେ ତୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଅନୁସେନ୍ତି ନାମ। ୱେଦନାତ୍ତୟମୁଖେନ ୱା ଏତ୍ଥ ଇଟ୍ଠାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାନଂ ଗହଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ, କାମଧାତୁଆଦିଗ୍ଗହଣେନ କାମସ୍ସାଦାଦିୱତ୍ଥୁଭୂତାନଂ କାମଭୱାଦୀନଂ। ତତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସୟୋ ଭୱସ୍ସାଦୱସେନ ଅନୁସୟମାନୋ କାମଧାତୁୟା ଅନୁସେତି, କାମସୁଖସ୍ସାଦୱସେନ ଅନୁସୟମାନୋ ସୁଖୋପେକ୍ଖାୱେଦନାସୁ। ପଟିଘୋ ଦୁକ୍ଖପଟିଘାତୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଯତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପଟିହଞ୍ଞମାନୋପି ଦୁକ୍ଖୱେଦନାୟ ଏୱ ଅନୁସେତି। ରୂପାରୂପଭୱେସୁ ପନ ରୂପାରୂପାୱଚରଧମ୍ମେସୁ ଚ କାମସ୍ସାଦସ୍ସ ପୱତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ତତ୍ଥ ଅନୁସୟମାନୋ ରାଗୋ ଭୱରାଗୋଇଚ୍ଚେୱ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଧାତୁତ୍ତୟୱେଦନାତ୍ତୟଗ୍ଗହଣେନ ଚ ସକ୍କସକ୍କାୟପରିୟାପନ୍ନାନଂ ଗହିତତ୍ତା ''ଯତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସୟୋ ନାନୁସେତି, ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟୋ ନାନୁସେତୀ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସୟଯମକ।୪୬) ଏୱମାଦୀନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଧାତୁତ୍ତୟୱେଦନାତ୍ତୟୱିନିମୁତ୍ତଂ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟାଦୀନଂ ଅନୁସୟଟ୍ଠାନଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନନୁ ଚ ଅନୁତ୍ତରେସୁ ୱିମୋକ୍ଖେସୁ ପିହଂ ଉପଟ୍ଠାପୟତୋ ପିହପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପନ୍ନଦୋମନସ୍ସେ ପଟିଘାନୁସୟୋ ନାନୁସେତି, ତଥା ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତସୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାସୁ କାମରାଗେନ ନାନୁସୟିତବ୍ବନ୍ତି ତଦନୁସୟନଟ୍ଠାନତୋ ଅଞ୍ଞାପି ଦିଟ୍ଠାନୁସୟାନୁସୟନଟ୍ଠାନଭୂତା କାମାୱଚରୱେଦନା ସନ୍ତୀତି? ହୋନ୍ତୁ, ନ ପନ ଧାତୁତ୍ତୟୱେଦନାତ୍ତୟତୋ ଅଞ୍ଞଂ ତଦନୁସୟନଟ୍ଠାନଂ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ତଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ''ଯତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସୟୋ ଚ ପଟିଘାନୁସୟୋ ଚ ମାନାନୁସୟୋ ଚ ନାନୁସେନ୍ତି, ତତ୍ଥ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟୋ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସୟୋ ନାନୁସେତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସୟଯମକ। ୫୨) ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଅୱିସେସେନ ଦୁକ୍ଖଂ ପଟିଘାନୁସୟସ୍ସ ଅନୁସୟନଟ୍ଠାନନ୍ତି ସମୁଦାୟୱସେନ ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଥା ଲୋକିୟସୁଖୋପେକ୍ଖା କାମରାଗମାନାନୁସୟନଟ୍ଠାନନ୍ତି।

ଅପିଚ ସୁତ୍ତେ ''ଇଧାୱୁସୋ ୱିସାଖ, ଭିକ୍ଖୁ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖତି 'କୁଦାସ୍ସୁ ନାମାହଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ପଜହେସ୍ସ'ନ୍ତି, ସୋ ଇତି ପଟିସଞ୍ଚିକ୍ଖିତ୍ୱା ପଟିଘଂ ତେନ ପଜହତି, ନ ତତ୍ଥ ପଟିଘାନୁସୟୋ ଅନୁସେତୀ''ତି ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତଂ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ତଂ ୱିକ୍ଖମ୍ଭେତ୍ୱା ୱୀରିୟଂ କତ୍ୱା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ପଟିଘସ୍ସ ସମୁଗ୍ଘାତନଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ପଟିଘେନେୱ ପଟିଘପ୍ପହାନଂ, ଦୋମନସ୍ସେନ ୱା ଦୋମନସ୍ସପ୍ପହାନଂ ଅତ୍ଥୀତି। ପଟିଘୁପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନତାୟ ପନ ଇଧ ସବ୍ବଂ ଦୁକ୍ଖଂ ''ପଟିଘାନୁସୟସ୍ସ ଅନୁସୟନଟ୍ଠାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନିପ୍ପରିୟାୟଦେସନା ହେସା, ସା ପନ ପରିୟାୟଦେସନା। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଠମଜ୍ଝାନୱିକ୍ଖମ୍ଭିତଂ କାମରାଗାନୁସୟଂ ତଥା ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତମେୱ କତ୍ୱା ଅନାଗାମିମଗ୍ଗେନ ସମୁଗ୍ଘାତନଂ ସନ୍ଧାୟ ''ୱିୱିଚ୍ଚେୱ…ପେ… ପଠମଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ରାଗଂ ତେନ ପଜହତି, ନ ତତ୍ଥ ରାଗାନୁସୟୋ ଅନୁସେତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୱିକ୍ଖମ୍ଭିତଂ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟଂ ତଥା ୱିକ୍ଖମ୍ଭିତମେୱ କତ୍ୱା ଅରହତ୍ତମଗ୍ଗେନ ସମୁଗ୍ଘାତନଂ ସନ୍ଧାୟ ''ସୁଖସ୍ସ ଚ ପହାନା…ପେ… ଚତୁତ୍ଥଂ ଝାନଂ ଉପସମ୍ପଜ୍ଜ ୱିହରତି, ଅୱିଜ୍ଜଂ ତେନ ପଜହତି, ନ ତତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟୋ ଅନୁସେତୀ''ତି (ମ। ନି। ୧।୪୬୫) ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଲୋକିୟଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୁପେକ୍ଖାୟ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟୋ ସବ୍ବଥା ନାନୁସେତୀତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ''ସକ୍କସକ୍କାୟପରିୟାପନ୍ନେସୁ ଧମ୍ମେସୁ ଏତ୍ଥ ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟୋ ଅନୁସେତୀ''ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଅନୁସୟଯମକ ୨) ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ତସ୍ମା ଅୱିଜ୍ଜାନୁସୟସ୍ସେୱ ୱତ୍ଥୁ ଚତୁତ୍ଥଜ୍ଝାନୁପେକ୍ଖା, ନେକ୍ଖମ୍ମସ୍ସିତଦୋମନସ୍ସଞ୍ଚ ପଟିଘାନୁସୟସ୍ସ ୱତ୍ଥୁ ନ ନ ହୋତୀତି ତତ୍ଥାପି ତସ୍ସ ଅନୁସୟନଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଅୱତ୍ଥୁଭାୱତୋ ହି ଇଧ ଅନୁସୟନଂ ନ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ସୁତ୍ତନ୍ତେସୁ ୱିୟ ୱୁତ୍ତନୟେନ ତଂପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋ ତଂସମୁଗ୍ଘାତକମଗ୍ଗସ୍ସ ବଲୱୂପନିସ୍ସୟଭାୱତୋ ଚାତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଆରମ୍ମଣେ ଅନୁସୟଟ୍ଠାନେ ସତି ଭୱରାଗୱଜ୍ଜୋ ସବ୍ବୋ ଲୋଭୋ କାମରାଗାନୁସୟୋତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଦୁକ୍ଖାୟ ହି ୱେଦନାୟ ରୂପାରୂପଧାତୂସୁ ଚ ଅନୁସୟମାନେନ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟେନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋପି ଲୋଭୋ ଲୋଭୋ ଏୱ, ନ କାମରାଗାନୁସୟୋ। ଯଦି ସିୟା, ଦିଟ୍ଠାନୁସୟସ୍ସ ୱିୟ ଏତସ୍ସାପି ଠାନଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟାତି। ଅଥ ପନ ଅଜ୍ଝାସୟୱସେନ ତନ୍ନିନ୍ନତାୟ ଅନୁସୟନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଯଥା ଇଟ୍ଠାନଂ ରୂପାଦୀନଂ ସୁଖାୟ ଚ ୱେଦନାୟ ଅପ୍ପଟିଲଦ୍ଧଂ ୱା ଅପ୍ପଟିଲାଭତୋ ସମନୁପସ୍ସତୋ, ପଟିଲଦ୍ଧପୁବ୍ବଂ ୱା ଅତୀତଂ ନିରୁଦ୍ଧଂ ୱିଗତଂ ପରିଣତଂ ସମନୁପସ୍ସତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋ ପଟିଘୋ ଦୁକ୍ଖେ ପଟିହଞ୍ଞନୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ଦୁକ୍ଖମେୱ ତସ୍ସ ଅନୁସୟନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନାଲମ୍ଭିତଂ, ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଅଭିନିୱେସନୱସେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟେନ ସମ୍ପୟୁତ୍ତୋପି ଲୋଭୋ ସୁଖାଭିସଙ୍ଗୱସେନେୱ ପୱତ୍ତତୀତି ସାତସନ୍ତସୁଖଦ୍ୱୟମେୱସ୍ସ ଅନୁସୟଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଭୱରାଗୱଜ୍ଜସ୍ସ ସବ୍ବଲୋଭସ୍ସ କାମରାଗାନୁସୟତା ନ ୱିରୁଜ୍ଝତି, ଏକସ୍ମିଂୟେୱ ଚ ଆରମ୍ମଣେ ରଜ୍ଜନ୍ତି ଦୁସ୍ସନ୍ତି ଚ। ତତ୍ଥ ରାଗୋ ସୁଖଜ୍ଝାସୟୋ ପଟିଘୋ ଦୁକ୍ଖଜ୍ଝାସୟୋତି ତେସଂ ନାନାନୁସୟଟ୍ଠାନତା ହୋତି।

ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''ଯତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସୟୋ ଅନୁସେତି, ତତ୍ଥ ପଟିଘାନୁସୟୋ ଅନୁସେତୀତି? ନୋ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସୟଯମକ।୧୪) ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଇଟ୍ଠାରମ୍ମଣେ ଚ ଦୋମନସ୍ସୁପ୍ପତ୍ତିଂ ୱତ୍ୱା ''ଦୋମନସ୍ସମତ୍ତମେୱ ପନ ତଂ ହୋତି, ନ ପଟିଘାନୁସୟୋ''ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଅନୁସୟଯମକ ୨) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଯଥା ତତ୍ଥ ପଟିଘୋ ପଟିଘାନୁସୟୋ ନ ହୋତି, ଏୱଂ ଦୁକ୍ଖାଦୀସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଦିଟ୍ଠାନୁସୟେନ ସହଜାତୋ ଲୋଭୋ କାମରାଗାନୁସୟୋ ନ ହୋତିଚ୍ଚେୱ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି। ଯଂ ପନେତଂ ୱୁତ୍ତଂ ''ଦୋମନସ୍ସମତ୍ତମେୱ ପନ ତଂ ହୋତି, ନ ପଟିଘାନୁସୟୋ''ତି,

ଏତ୍ଥ ନ ପଟିଘାନୁସଯୋତି ନତ୍ଥି ପଟିଘାନୁସଯୋତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନ ହି ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ପଟିଘାନୁସଯଭାୱାସଙ୍କା ଅତ୍ଥୀତି।

ଦେସନା ସଂକିଣ୍ଣା ୱିଯ ଭୱେଯ୍ୟାତି ଭୱରାଗସ୍ସପି କାମଧାତୁଯା ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ ଆରମ୍ମଣକରଣୱସେନେୱ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ୱିଯ ଭୱେଯ୍ୟ, ତସ୍ମା ଆରମ୍ମଣୱିସେସେନ ୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଏୱଂ ଦେସନା କତା ସହଜାତୱେଦନାୱିସେସାଭାୱତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ମହାୱାରୋ

୧। ଅନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୩।ଅନୁସେତିଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନୱୋହାରା ପୱତ୍ତାୱିରାମୱସେନ ୱେଦିତବ୍ବା। ମଗ୍ଗେନେୱ ହି ଅନୁସଯାନଂ ୱିରାମୋ ୱିଚ୍ଛେଦୋ ହୋତି, ନ ତତୋ ପୁବ୍ବେତି।

୨୦।ନାପି ଏକସ୍ମିଂ ଠାନେ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଏକଂ ଧମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣଂ କରୋନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ପୁରିମେନ ଏକସ୍ମିଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେ ଉପ୍ପତ୍ତି ନିୱାରିତା, ପଚ୍ଛିମେନ ଏକସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣେତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ। ପୁଗ୍ଗଲୋକାସୱାରସ୍ସ ପଟିଲୋମେ ତେସଂ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଅନୁସଯସ୍ସ ଅନନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ପକତିଯା ପହାନେନ ଚ ୱେଦିତବ୍ବଂ, ''ତିଣ୍ଣଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ତେସଂ ତତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯୋ ନାନୁସେତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ତତ୍ଥ ପଟିଘାନୁସଯୋ ନାନୁସେତି, ତେସଞ୍ଞେୱ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଧାତୁଯା ଅପରିଯାପନ୍ନେ ତେସଂ ତତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଚ ନାନୁସେତି, ପଟିଘାନୁସଯୋ ଚ ନାନୁସେତୀ''ତି ପକତିଯା ଦୁକ୍ଖାଦୀନଂ କାମରାଗାଦୀନଂ ଅନନୁସଯଟ୍ଠାନତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ''ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସବ୍ବତ୍ଥ କାମରାଗାନୁସଯୋ ଚ ନାନୁସେତି, ପଟିଘାନୁସଯୋ ଚ ନାନୁସେତୀ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୫୬) ଅନୁସଯପ୍ପହାନେନ। ଏତ୍ଥ ପୁରିମନଯେନ ଓକାସଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଅନୁସଯାନଂ ଅନନୁସଯନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ପଚ୍ଛିମନଯେନ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଅପେକ୍ଖିତ୍ୱା ଓକାସସ୍ସ କାମଧାତୁଆଦିକସ୍ସ ଅନୋକାସତାତି।

ଅନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସାନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୬୬-୧୩୧। ସାନୁସଯପଜହନପରିଞ୍ଞାୱାରେସୁ ''ସାନୁସଯୋ, ପଜହତି, ପରିଜାନାତୀ''ତି ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋ। ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଚ ଇମସ୍ମିଂ ଭୱେ ସାନୁସଯୋତି ଏୱଂ ଭୱୱିସେସେନ ୱା, ଇମସ୍ମିଂ କାମରାଗାନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋ ଇମସ୍ମିଂ ଇତରେସୁ କେନଚୀତି ଏୱଂ ଭୱାନୁସଯୱିସେସେନ ୱା ସାନୁସଯତାନିରନୁସଯତାଦିକା ନତ୍ଥି। ତଥା ଦ୍ୱୀସୁ ୱେଦନାସୁ କାମରାଗାନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋ, ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ନିରନୁସଯୋତି ଇଦମ୍ପି ନତ୍ଥି। ନ ହି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ୱେଦନା ଓକାସୋ, ଅଥ ଖୋ ଅନୁସଯାନନ୍ତି। ଅନୁସଯସ୍ସ ପନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ସୋ ସୋ ଅନୁସଯନୋକାସୋ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ତେନ ତେନ ଅନୁସଯେନ ସାନୁସଯତାଯ, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଜହନପରିଜାନନାନଞ୍ଚ ନିମିତ୍ତଂ ହୋତି, ଅନନୁସଯନୋକାସୋ ଚ ନିରନୁସଯତାଦୀନଂ, ତସ୍ମା ଓକାସୱାରେସୁ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସଂ ଅକତ୍ୱା ''ଯତୋ ତତୋ''ତି ନିମିତ୍ତତ୍ଥେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ କତଂ, ପଜହନପରିଞ୍ଞାୱାରେସୁ ଅପାଦାନତ୍ଥେ ଏୱ ୱା। ତତୋ ତତୋ ହି ଓକାସତୋ ଅପଗମକରଣଂ ୱିନାସନଂ ପଜହନଂ ପରିଜାନନଞ୍ଚାତି।

ତତ୍ଥ ଯତୋତି ଯତୋ ଅନୁସଯଟ୍ଠାନତୋ ଅନୁଲୋମେ, ପଟିଲୋମେ ଅନନୁସଯଟ୍ଠାନତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ଅନୁସଯାନାନୁସଯସ୍ସେୱ ହି ନିମିତ୍ତାପାଦାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ରୂପଧାତୁଯା ଅରୂପଧାତୁଯା ତତୋ ମାନାନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋତି (ଯମ।୨।ଅନୁସଯଯମକ।୭୭), ପଜହତୀ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୧୪୩) ଚ ''ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ତତୋ କାମରାଗାନୁସଯେନ ନିରନୁସଯୋତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୧୧୦), ନ ପଜହତୀ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୧୭୪-୧୭୬) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ରୂପଧାତୁଆଦଯୋ ଏୱ ଭୁମ୍ମନିଦ୍ଦେସେନେୱ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠାତି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ଚୁୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ସରୂପତୋ ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନସ୍ସ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ତଦତ୍ଥେ ଆଦିପଞ୍ହେପି ''ଯତୋ''ତି ଅନୁସଯନଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେତ୍ୱା ପୁନ ''ଯତୋ''ତି ଏତସ୍ସ ୱଚନତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଉପ୍ପନ୍ନେନ କାମରାଗାନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପମାଦଲିଖିତଂ ୱିଯ ଦିସ୍ସତି। ନ ହି ଉପ୍ପନ୍ନେନେୱ ଅନୁସଯେନ ସାନୁସଯୋ, ଉପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନତଞ୍ଚ ସନ୍ଧାଯେୱ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ଅପରିଯାପନ୍ନାନଂ ଅନୁସଯୁପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନତାତି ତଂ ତଥେୱ ଦିସ୍ସତି। ଏୱଂ ପନେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ – ଯତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେନାତି ଯତୋ ଉପ୍ପନ୍ନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତେନାତି

ଉପ୍ପତ୍ତିରହଟ୍ଠାନେ ନିସ୍ସକ୍କୱଚନଂ କତନ୍ତି। ତଥା ସଙ୍ଖଧମ୍ମେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକେନାତି। ଉପ୍ପତ୍ତିପଟିସେଧେ ଅକତେ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଯା ଅନିଚ୍ଛିତତ୍ତା ସଙ୍ଖଧମ୍ମେସୁ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଭାୱଂ ଆପନ୍ନେନ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନଭାୱଂ ଅପନେତି ନାମ। ସଙ୍ଖାତି ଏତସ୍ସ ପନ ସଙ୍ଖଟ୍ଠାନତୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ନ ନ ସମ୍ଭୱତି। ଖ-କାରଞ୍ହି ଭୁମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାପି ସଦ୍ଦୱିଦୂ ଇଚ୍ଛନ୍ତୀତି।

ସାନୁସଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଜହନୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୩୨-୧୯୭। ପଜହନୱାରେ ଯେନ କାମରାଗାନୁସଯାଦଯୋ ସାୱସେସା ପହୀଯନ୍ତି, ସୋ ତେ ପଜହତୀତି ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ୱତ୍ତବ୍ବୋ ନ ହୋତି ଅପଜହନସବ୍ଭାୱା, ତସ୍ମା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେ ନିରୱସେସପ୍ପଜହନକୋଯେୱ ପଜହତୀତି ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ''ଯୋ ୱା ପନ ମାନାନୁସଯଂ ପଜହତି, ସୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ପଜହତୀତି? ନୋ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୧୩୨) ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ସଂସଯପଦେନ ପହାନକରଣମତ୍ତମେୱ ପୁଚ୍ଛତି, ନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କରୋତି, ତସ୍ମା ଯଥାୱିଜ୍ଜମାନଂ ପହାନଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଯୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ପଜହତି, ସୋ ମାନାନୁସଯଂ ପଜହତୀତି? ତଦେକଟ୍ଠଂ ପଜହତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଲୋମେ ପନ ''ନପ୍ପଜହତୀ''ତି ପଜହନାଭାୱୋ ଏୱ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନପଦେନ ସଂସଯପଦେନ ଚ ୱିନିଚ୍ଛିତୋ ପୁଚ୍ଛିତୋ ଚ, ତସ୍ମା ଯେସଂ ପଜହନଂ ନତ୍ଥି ନିରୱସେସୱସେନ ପଜହନକାନଂ, ତେ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ଅପ୍ପଜହନସବ୍ଭାୱେନେୱ ନପ୍ପଜହନ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତା, ନ ଚ ଯଥାୱିଜ୍ଜମାନେନ ପହାନେନେୱ ୱଜ୍ଜିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାତି। ''ଅନାଗାମିମଗ୍ଗସମଙ୍ଗିଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠମକଞ୍ଚ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ପୁଗ୍ଗଲା କାମରାଗାନୁସଯଞ୍ଚ ନପ୍ପଜହନ୍ତି ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯଞ୍ଚ ନପ୍ପଜହନ୍ତୀ''ତି (ଯମ। ୨।ଅନୁସଯଯମକ।୧୬୫) ଏତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ''ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ପହାନପରିଞ୍ଞାଯ ଅଭାୱେନ ନପ୍ପଜହତି, ସେସା ତେସଂ ଅନୁସଯାନଂ ପହୀନତ୍ତା''ତି (ଯମ। ଅଟ୍ଠ। ଅନୁସଯଯମକ ୧୩୨-୧୯୭) ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପି କେସଞ୍ଚି ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯୋ କେସଞ୍ଚି ଉଭଯନ୍ତି ସେସାନଂ ତେସଂ ପହୀନତା ଅତ୍ଥି, ତଥାପି ସୋତାପନ୍ନାଦୀନଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯସ୍ସ ପହୀନତା ଉଭଯାପଜହନସ୍ସ କାରଣଂ ନ ହୋତୀତି ତେସଂ ପହୀନତ୍ତା ''ନପ୍ପଜହନ୍ତୀ''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ଅଥ ପନ କାମରାଗାନୁସଯଞ୍ଚ ନପ୍ପଜହନ୍ତୀତି ଇମଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ତେସଂ ପୁଗ୍ଗଲାନଂ ସଙ୍ଗହିତତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ନ ତତ୍ଥ କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ପୁଚ୍ଛିତସ୍ସ ପନ ସଂସଯତ୍ଥସ୍ସ କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଏୱଂ ସତି ''ସେସା ତସ୍ସ ଅନୁସଯସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ''ଯୋ କାମରାଗାନୁସଯଂ ନପ୍ପଜହତି, ସୋ ଦିଟ୍ଠାନୁସଯଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯଂ ନପ୍ପଜହତୀ''ତି ପଟିକ୍ଖିପିତ୍ୱା ପୁଚ୍ଛିତେ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନକେ ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯେ ସନ୍ଧାଯ କାରଣସ୍ସ ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା, ତସ୍ମା ତେସଂ ଅନୁସଯାନଂ ପହୀନତ୍ତାତି ତେସଂ ଦିଟ୍ଠିୱିଚିକିଚ୍ଛାନୁସଯାନଂ ପହୀନତ୍ତା ତେ ସଂସଯତ୍ଥସଙ୍ଗହିତେ ଅନୁସଯେ ନପ୍ପଜହନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ପଜହନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ପହୀନୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୬୪-୨୭୪।ପହୀନୱାରେଫଲଟ୍ଠୱସେନେୱ ଦେସନା ଆରଦ୍ଧାତି ଅନୁଲୋମଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଲୋମେ ହି ପୁଥୁଜ୍ଜନୱସେନପି ଦେସନା ଗହିତାତି। ''ଫଲଟ୍ଠୱସେନେୱା''ତି ଚ ସାଧାରଣୱଚନେନ ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀନଂ ଅଗ୍ଗହିତତଂ ଦୀପେତି। ଅନୁସଯଚ୍ଚନ୍ତପଟିପକ୍ଖେକଚିତ୍ତକ୍ଖଣିକାନଞ୍ହି ମଗ୍ଗସମଙ୍ଗୀନଂ ନ କୋଚି ଅନୁସଯୋ ଉପ୍ପତ୍ତିରହୋ, ନାପି ଅନୁପ୍ପତ୍ତିରହତଂ ଆପାଦିତୋ, ତସ୍ମା ତେ ନ ଅନୁସଯସାନୁସଯପହୀନୌପ୍ପଜ୍ଜନୱାରେସୁ ଗହିତାତି।

୨୭୫-୨୯୬। ଓକାସୱାରେ ସୋ ସୋ ଅନୁସଯୋ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ତନୋ ଓକାସେ ଏୱ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିଧମ୍ମତଂ ଆପାଦିତୋ ପହୀନୋ, ଅନାପାଦିତୋ ଚ ଅପ୍ପହୀନୋତି ପହୀନାପ୍ପହୀନୱଚନାନି ତଦୋକାସମେୱ ଦୀପେନ୍ତି, ତସ୍ମା ଅନୋକାସେ ତଦୁଭଯାୱତ୍ତବ୍ବତା ୱୁତ୍ତାତି। ସାଧାରଣଟ୍ଠାନେ ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ପହୀନୋ ନାମ ହୋତୀତି ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମାନୋକାସେ ପହୀନୋ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ସମାନକାଲେ ପହୀନୋତି।

ପହୀନୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ଧାତୁୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୩୨-୩୪୦। ଧାତୁୱାରେ ସନ୍ତାନଂ ଅନୁଗତା ହୁତ୍ୱା ସଯନ୍ତୀତି ଯସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଅପ୍ପହୀନା, ତଂସନ୍ତାନେ ଅପ୍ପହୀନଭାୱେନ ଅନୁଗନ୍ତ୍ୱା

ଉପ୍ପତ୍ତିଅରହଭାୱେନ ସୟନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଉପ୍ପତ୍ତିରହତା ଏୱ ହି ଅନୁରୂପଂ କାରଣଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଇଧାପି ଯୁତ୍ତାତି। ଏତ୍ଥ ଚ ନ କାମଧାତୁଆଦୀନି ଛ ପଟିନିସେଧୱଚନାନି ଧାତୁୱିସେସନିଦ୍ଧାରଣାନି ନ ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ନ କାମଧାତୁୟା ଚୁତସ୍ସ ନ କାମଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତମାନେ ଇମଂ ନାମ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସାତି ନ ୱିଞ୍ଞାୟେଯ୍ୟ, ତସ୍ମା ତଂମୂଲିକାସୁ ଯୋଜନାସୁ ‘‘ନ କାମଧାତୁୟା ଚୁତସ୍ସ କାମଧାତୁଂ ରୂପଧାତୁଂ ଅରୂପଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସା’’ତି ପଠମଂ ଯୋଜେତ୍ୱା ପୁନ ଅନୁକ୍କମେନ ‘‘ନ କାମଧାତୁଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସା’’ତିଆଦିକା ଯୋଜନା କତା। ଏୱଞ୍ହି ନ କାମଧାତୁଆଦିପଦେହି ଯଥାୱୁତ୍ତଧାତୁଯୋୟେୱ ଗହିତା, ନ କଞ୍ଚୀତି ୱିଞ୍ଞାୟତି। ଯଥା ଅନୁସୟୱାରେ ‘‘ଅନୁସେନ୍ତୀତି ପଦସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଗହିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମେୱ ସନ୍ଧାୟ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଗହେତୁଂ ନ ସକ୍କା ‘‘ୟସ୍ସ କାମରାଗାନୁସୟୋ ଅନୁସେତି, ତସ୍ସ ପଟିଘାନୁସୟୋ ଅନୁସେତୀତି? ଆମନ୍ତା’’ତିଆଦିୱଚନତୋ। ଅଥାପି ଅପ୍ପହୀନତଂ ସନ୍ଧାୟ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ତତ୍ଥ ଗହିତୋ, ଇଧାପି ସୋ ନ ନ ଯୁଜ୍ଜତୀତି। ଭଙ୍ଗାତି ଭଞ୍ଜିତବ୍ବା, ଦ୍ୱିଧା କାତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ନନୁ ନ କୋଚି ଅନୁସୟୋ ଯତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅନୁସେତି ନାନୁସେତି ଚାତି ଦ୍ୱିଧା କାତବ୍ବା, ତତ୍ଥେୱ କସ୍ମା ‘‘କତି ଅନୁସୟା ଭଙ୍ଗା? ଅନୁସୟା ଭଙ୍ଗା ନତ୍ଥୀ’’ତି ପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି କତାନି। ନ ହି ପକାରନ୍ତରାଭାୱେ ସଂସୟୋ ଯୁତ୍ତୋତି ? ନ ନ ଯୁତ୍ତୋ, ‘‘ଅନୁସୟା ଭଙ୍ଗା ନତ୍ଥୀ’’ତି ଅୱୁତ୍ତେ ଭଙ୍ଗାଭାୱସ୍ସ ଅୱିଞ୍ଞାତତ୍ତାତି।

ଧାତୁୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନୁସୟୟମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଚିତ୍ତୟମକଂ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧-୬୨। ଚିତ୍ତୟମକୱଣ୍ଣନାୟଂ ଆଦିତୋୱ ତୟୋ ସୁଦ୍ଧିକମହାୱାରା ହୋନ୍ତୀତି ଇମେ ତୟୋ ମହାୱାରା ସରାଗାଦିକୁସଲାଦୀହି ମିସ୍ସକା ସୁଦ୍ଧିକା ଚ, ତେସୁ ଆଦିତୋ ସୁଦ୍ଧିକା ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ମିସ୍ସକେସୁ ଚ ଏକେକସ୍ମିଂ ସରାଗାଦିମିସ୍ସକଚିତ୍ତେ ତୟୋ ତୟୋ ମହାୱାରା, ତେ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ପନ ୱୁତ୍ତେ ସମ୍ପିଣ୍ଡେତ୍ୱା ‘‘ସୋଳସ ପୁଗ୍ଗଲୱାରା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ନିରନ୍ତରଂ ୱୁତ୍ତେତି। ‘‘ୟସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ’’ତିଆଦିନା ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନାଗତକାଲାନଞ୍ଚ ସଂସଗ୍ଗୱସେନ ଏକେକାୟ ପୁଚ୍ଛାୟ ପୱତ୍ତତ୍ତା ‘‘ଉପ୍ପାଦନିରୋଧକାଲସମ୍ଭେଦୱାରୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଏୱଂ ସେସାନମ୍ପି ୱାରାନଂ ତଂତଂନାମତା ପାଳିଅନୁସାରେନ ୱେଦିତବ୍ବା।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୬୩।ତଥାରୂପସ୍ସେୱଖୀଣାସୱସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ସନ୍ଧାୟାତି ଇଦଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିମ୍ହି ପୁଗ୍ଗଲେ ଅଧିପ୍ପେତେ ତଞ୍ଚ ଚିତ୍ତଂ ଅଧିପ୍ପେତମେୱ ହୋତୀତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅରହତୋ ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତମ୍ପୀତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି ନିରୁଜ୍ଝତୀତି ଏୱଂପକାରଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ।

୬୫-୮୨। ଉପ୍ପାଦୱାରସ୍ସ ଦୁତିୟପୁଚ୍ଛାୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ, ନିରୋଧସମାପନ୍ନାନଂ, ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ନୋ ଚ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି ଏତସ୍ସ ‘‘ସବ୍ବେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନମେୱ ହୁତ୍ୱା ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଅତୀତତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ନାମା’’ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ଚେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଚାତି ଏତସ୍ସପି ଉପ୍ପାଦଂ ପତ୍ତତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ଅନତୀତତ୍ତା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାମାତି ଦ୍ୱୟମେତଂ ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ଖଣପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି ଅତୀତୱୋହାରୋ ଅତ୍ଥି। ଯଦି ସିୟା, ୟଂ ୱା ପନ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ନୋ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ୱିଭଜିତବ୍ବଂ ସିୟା। ତଥା ‘‘ୟଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ନୋ’’ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଆମନ୍ତା’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା। ‘‘ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ’’ତି ପନ ଭିଜ୍ଜମାନଚିତ୍ତସମଙ୍ଗୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସ ଅତୀତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ନ ଚ କିଞ୍ଚି ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି। ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଚିତ୍ତସମଙ୍ଗୀ ପୁଗ୍ଗଲୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ସପି ଅତୀତଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ, ତଂ ପନ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏୱମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଚିତ୍ତନ୍ତି ହି ସାମଞ୍ଞୱଚନଂ ଏକସ୍ମିଂ ଅନେକସ୍ମିଞ୍ଚ ଯଥାଗହିତୱିସେସେ ତିଟ୍ଠତୀତି। ‘‘ୟସ୍ସ ୱା ପନ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ’’ତି ଏତ୍ଥ ୟସ୍ସ ୱା ପନ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେତି ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନୱସେନ ନିୟମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଉପ୍ପନ୍ନୁପ୍ପଜ୍ଜମାନୱାରୋ ନିରୁଦ୍ଧନିରୁଜ୍ଝମାନୱାରୋ ଚ ପୁଗ୍ଗଲୱାରାଦୀସୁ ତୀସୁପି ନିନ୍ନାନାକରଣା ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠା ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠା ଚ। ତତ୍ଥ ପୁଗ୍ଗଲୱାରେ ଅୱିସେସେନ ୟଂ କଞ୍ଚି ତାଦିସଂ ପୁଗ୍ଗଲଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ଉପ୍ପନ୍ନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ,

ଧମ୍ମୱାରେ ଚିତ୍ତମେୱ, ପୁଗ୍ଗଲଧମ୍ମୱାରେ ପୁଗ୍ଗଲଂ ଚିତ୍ତଞ୍ଚାତି ଅୟମେତ୍ଥ ୱିସେସୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୮୩। ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲୱାରେ ଇମସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲୱାରତ୍ତା ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଚ୍ଛିତୋତି ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଯଥା ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱାତି ଏତେନ ନ କୋଚି ପୁଗ୍ଗଲୋ ନ ଗହିତୋ, ଏୱଂ ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଖଣଂ ଖଣଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲନ୍ତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ନ କୋଚି ନ ଗହିତୋ। ନ ହି ସୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ଥି, ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଅତୀତଂ ନତ୍ଥି, ତେ ଚ ପନ ନିରୁଜ୍ଝମାନକ୍ଖଣାତୀତଚିତ୍ତା ନ ନ ହୋନ୍ତୀତି ପଠମୋ ପଞ୍ହୋ ''ଆମନ୍ତା''ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବୋ ସିଯା, ତଥା ଦୁତିଯତତିଯା। ଚତୁତ୍ଥୋ ପନ ''ପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଂ ଅୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ, ନୋ ଚ ତେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଂ ଅୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ, ଇତରେସଂ ଚିତ୍ତଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଅୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣଞ୍ଚ ଅୱୀତିକ୍କନ୍ତ''ନ୍ତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତବ୍ବୋ ଭୱେଯ୍ଯ, ତଥା ଅୱିସ୍ସଜ୍ଜେତ୍ୱା କସ୍ମା ସବ୍ବତ୍ଥ ଚିତ୍ତମେୱ ୱିଭତ୍ତନ୍ତି ? ଚିତ୍ତୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱୱତ୍ଥାନତୋ। ଖଣସ୍ସ ହି ୱୀତିକ୍କନ୍ତତାଯ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲତାୱଚନେନ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଚ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣାତୀତଚିତ୍ତୋ ୱୁତ୍ତୋ ଅତୀତସ୍ସ ଚ, ତତ୍ଥ ପୁରିମସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ ପଚ୍ଛିମସ୍ସ ୱୀତିକ୍କନ୍ତନ୍ତି ଏୱମାଦିକୋ ପୁଗ୍ଗଲୱିଭାଗୋ ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ୱସେନ ପୁଗ୍ଗଲୱୱତ୍ଥାନଂ ହୋତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ତଂତଂଖଣୱୀତିକ୍କମାୱୀତିକ୍କମଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ସବ୍ବୱିସ୍ସଜ୍ଜନେସୁ ଚିତ୍ତମେୱ ୱିଭତ୍ତଂ। ଅଥ ୱା ନଯିଧ ଧମ୍ମମତ୍ତୱିସିଟ୍ଠୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ପୁଚ୍ଛିତୋ, ଅଥ ଖୋ ପୁଗ୍ଗଲୱିସିଟ୍ଠଂ ଚିତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଚିତ୍ତମେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଯଦିପି ପୁଗ୍ଗଲପ୍ପଧାନା ପୁଚ୍ଛା, ଅଥାପି ଚିତ୍ତପ୍ପଧାନା, ଉଭଯଥାପି ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାଯ ''ଆମନ୍ତା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତଥା ପନ ଅୱତ୍ୱା ନିରୋଧକ୍ଖଣୱୀତିକ୍କମେନ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲତା ନ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣୱୀତିକ୍କମେନ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲତା ୱିଯ ୱତ୍ତମାନସ୍ସ ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଅତୀତଂ ଚିତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଖଣଂ ଖଣଂ ୱୀତିକ୍କନ୍ତଂ ଅତିକ୍କନ୍ତକାଲଂ ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏସ ନଯୋ ''ନ ନିରୁଜ୍ଝମାନ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥାପି।

୧୧୪-୧୧୬। ମିସ୍ସକୱାରେସୁ ଯସ୍ସ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି ପୁଚ୍ଛା, ନୋତି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଞ୍ଚ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଦସ୍ସିତଂ। ପାଠଇଯଂ ପନ ''ଯସ୍ସ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି, ତସ୍ସ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ମାତିକାଠପନାଯଂ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେପି ତଥେୱ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯତ୍ଥେସୁ ସରାଗାଦିମିସ୍ସକଚିତ୍ତୱସେନେୱ ପୁଚ୍ଛା ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ''ସରାଗପଚ୍ଛିମଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ଇତରେସଂ ସରାଗଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ସରାଗଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ନିରୁଜ୍ଝତି ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି ଚେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ଚା''ତି ଏୱମାଦିନା ନଯେନ ଯେଭୁଯ୍ଯେନ ସୁଦ୍ଧିକୱାରସଦିସମେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି କତ୍ୱା ସଂଖିତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଚିତ୍ତଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଧମ୍ମଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୋ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧-୧୬। ଧମ୍ମଯମକୱଣ୍ଣନାଯଂ କୁସଲାଦିଧମ୍ମାନଂ ମାତିକଂ ଠପେତ୍ୱାତି ଯଥା ମୂଲଯମକେ କୁସଲାଦିଧମ୍ମା ଦେସିତା, ଯଥା ଚ ଖନ୍ଧଯମକାଦୀସୁ ''ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧା''ତିଆଦିନା ଅଞ୍ଞଥା ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦେସିତା, ତଥା ଅଦେସେତ୍ୱା ଯା କୁସଲାଦୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ ''କୁସଲାକୁସଲା ଧମ୍ମା''ତିଆଦିକା ମାତିକା, ତଂ ଇଧ ଆଦିମ୍ହି ଠପେତ୍ୱା ଦେସିତସ୍ସାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୩-୩୪।''ଯସ୍ସ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଏତସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ''ଅବ୍ୟାକତା ଚାତି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପୱସେନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଇମସ୍ମିଂ ପନ ପଞ୍ହେ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାଦିରୂପଞ୍ଚ ଲବ୍ଭତି, ତଂ ପନ ପଟିଲୋମୱାରସ୍ସ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ସବ୍ବେସଂ ଚୱନ୍ତାନଂ,

ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ, ଆରୁପ୍ପେ ଅକୁସଲାନଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ କୁସଲା ଚ ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ଅବ୍ୟାକତା ଚ ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପି କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାଦିରୂପଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ''ଅବ୍ୟାକତା ଚ ଧମ୍ମା ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ୱୁତ୍ତତ୍ତା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱ ଇଧାଧିପ୍ପେତଂ। କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାଦିରୂପେ ନ ୱିଧାନଂ, ନାପି ପଟିସେଧୋତି କେଚି ୱଦନ୍ତି, ତଥା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱ ସନ୍ଧାୟ ''ଯସ୍ସ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି? ନୋ''ତି (ଯମ। ୩।ଧମ୍ମଯମକ।୧୬୩) ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ତଂ ପନେତଂ ଏୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପାଦୀନମ୍ପି ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଚ ନିରୋଧସ୍ସ ଏୱମାଦୀହି ଏୱ ପାଠେହି ପଟିସେଧସିଦ୍ଧିତୋ।

ଯେ ଚ ୱଦନ୍ତି ''ଯଥା ପଟିସମ୍ଭିଦାମଗ୍ଗେ ନିରୋଧକଥାଯଂ 'ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଜାତା ଧମ୍ମା ଠପେତ୍ୱା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ସବ୍ବେପି ୱିରାଗା ହୋନ୍ତି ୱିରାଗାରମ୍ମଣା ୱିରାଗଗୋଚରା ୱିରାଗସମୁଦାଗତା ୱିରାଗପତିଟ୍ଠା'ତିଆଦୀସୁ 'ଠପେତ୍ୱା ରୂପ'ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ଚିତ୍ତଜରୂପାନଂ 'ଠପେତ୍ୱା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପ'ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମିଧାପି ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧତ୍ତା ଚିତ୍ତଜରୂପମେୱ କଥିତ''ନ୍ତି, ତଞ୍ଚ ତଥା ନ ହୋତି। ଯେସଞ୍ହି ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗୋ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଯେସୁ ଚ ୱିରାଗାଦିଆସଙ୍କା ହୋତି, ତେ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗସହଜାତା ଧମ୍ମା ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଜାତା ଧମ୍ମାତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତା। ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଜାତାତି ହି ୱଚନଂ ମଗ୍ଗେ ଜାତତଂ ଦୀପେତି, ନ ଚ କମ୍ମଜାଦୀନି ଅମଗ୍ଗେ ଜାଯମାନାନି ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ଜାତୱୋହାରଂ ଅରହନ୍ତି ତେସଂ ତସ୍ସ ସୋତାପତ୍ତିମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ସହଜାତପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱତୋ, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗକ୍ଖଣେ ତଂସହଜାତଧମ୍ମେସୁ ଠପେତବ୍ବଂ ଠପେତୁଂ ''ଠପେତ୍ୱା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଇଧ ପନ କୁସଲାଦିଧମ୍ମା ଯସ୍ସ ଯତ୍ଥ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ଚ, ତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଓକାସେ ଅବ୍ୟାକତଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ କୁସଲାଦିପଟିବଦ୍ଧତା ଅପ୍ପଟିବଦ୍ଧତା ଚ ଆମଟ୍ଠା, ନ ଚ କମ୍ମଜାଦିରୂପଂ ଅବ୍ୟାକତଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତସ୍ସ ପୁଗ୍ଗଲସ୍ସ ଓକାସେ ୱା ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଅବ୍ୟାକତାନଂ ତେ ୱେଦିତବ୍ବା, ଅୱିଜ୍ଜମାନେସୁ ଚ ପଟିସେଧେତବ୍ବା, ନ ଚ ଅଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧା ଅବ୍ୟାକତାତି ଏତ୍ଥ ନ ଗହିତାତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ନିରୋଧସମାପନ୍ନାନଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଞ୍ଚ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧୱଚନତୋତି।

ଚତୁତ୍ଥପଞ୍ହେ ପୱତ୍ତେ ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଇଦଂ ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ଅବ୍ୟାକତା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଏତେନ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତେସୁ ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତଚିତ୍ତାନଂ ଚତୁୱୋକାରେ ଚ ଅବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗିନୋ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନୱସେନ ୱିସେସୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୭୯।''ଏକାୱଜ୍ଜନେନ ୧୬୬ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନାନାୱଜ୍ଜନେନପି ପନ ତତୋ ପୁରିମତରଜୱନୱୀଥୀସୁ ଉପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ''ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଅକୁସଲା ଧମ୍ମା ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ନୋ ଚ ତେସଂ କୁସଲା ଧମ୍ମା ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଲବ୍ଭତେୱ, ତସ୍ମା ଏତେନ ଲକ୍ଖଣେନ ସମାନଲକ୍ଖଣଂ ସବ୍ବଂ ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତି, ତସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଏତେନେୱ କୁସଲାନାଗତଭାୱପରିଯୋସାନେନ ତାଯ ଏୱ ସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ ଦୀପିତଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋ ଅକୁସଲାତୀତଭାୱସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତାତୀତଭାୱସ୍ସ ଚ ଆଦିମ୍ହି ''ଦୁତିଯେ ଅକୁସଲେ''ତି, ''ଦୁତିଯେ ଚିତ୍ତେ''ତି ଚ ୱୁତ୍ତଟ୍ଠାନେ। ଯଥା ହି ଭାୱନାୱାରେ ଭାୱନାପହାନାନଂ ପରିଯୋସାନେନ ଅଗ୍ଗମଗ୍ଗେନ ତତୋ ପୁରିମତରାନିପି ଭାୱନାପହାନାନି ଦସ୍ସିତାନି ହୋନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ତଂ ତଂ ତେନ ତେନ ଆଦିନା ଅନ୍ତେନ ଚ ଦସ୍ସିତନ୍ତି।

୧୦୦।ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ଅକୁସଲାନଂ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଅକୁସଲା ଚ ଧମ୍ମା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତି ଅବ୍ୟାକତା ଚ ଧମ୍ମା ନିରୁଜ୍ଝନ୍ତୀତି ୱଚନେନ ପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତତୋ ସୋଳସମଂ, ତତୋ ପରମ୍ପି ୱା ଭୱଙ୍ଗନିକନ୍ତିଚିତ୍ତଂ ହୋତି, ନ ତତୋ ଓରନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଧମ୍ମଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକଂ

୧। ପଣ୍ଣତ୍ତିୱାରୋ

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକେ ୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଯ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଅନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନନ୍ତରଂ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ''ତୀଣିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। କତମାନି ତୀଣି? ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୨) ସୁତ୍ତେ ଦେସିତକ୍କମେନ। ପୱତ୍ତିୱାରେ ହି ଏକନ୍ତଂ ପୱତ୍ତିଯଂ ଏୱ

ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ କମ୍ମଜାନଂ ଅକମ୍ମଜାନଞ୍ଚ ଅନୁପାଲକଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀସୁ ଚ ପୱତ୍ତମାନାନଂ କମ୍ମଜାନନ୍ତି ତଂମୂଲକାନି ଯମକାନି ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତିୱସେନ ୱତ୍ତଵ୍ଵାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ପନ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାୱସାନେସୁ ଯଂ ମୂଲକମେୱ ନ ହୋତି ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ, ତଂ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସମୂଲକାନି ଚୁତିଉପପତ୍ତିୱସେନେୱ ୱତ୍ତବ୍ବାନି ଆଯତନଯମକେ ୱିଯ, ତସ୍ମା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ତେସଂ ମଜ୍ଝେ ଅନୁଦ୍ଦିସିତ୍ୱା ଅନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠନ୍ତି।

ଉଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା

୯୪।ଇତ୍ଥୀ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯସ୍ମା ଇତ୍ଥୀତି କୋଚି ସଭାୱୋ ନତ୍ଥି, ନ ଚ ରୂପାଦିଧମ୍ମେ ଉପାଦାଯ ଇତ୍ଥିଗ୍ଗହଣଂ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ଇତ୍ଥିଗ୍ଗହଣସ୍ସ ଅୱିଜ୍ଜମାନମ୍ପି ୱିଜ୍ଜମାନମିୱ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତିତୋ ତଥାଗହିତସ୍ସ ୱସେନ ''ନତ୍ଥୀ''ତି ଅୱତ୍ୱା ''ନୋ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସୁଖସ୍ସ ଚ ଭେଦଂ କତ୍ୱା ''ସୁଖଂ ସୋମନସ୍ସ''ନ୍ତି, ଦୁକ୍ଖସ୍ସ ଚ ''ଦୁକ୍ଖଂ ଦୋମନସ୍ସ''ନ୍ତି ୱଚନେନେୱ ସୋମନସ୍ସତୋ ଅଞ୍ଞା ସୁଖା ୱେଦନା ସୁଖଂ, ଦୋମନସ୍ସତୋ ଚ ଅଞ୍ଞା ଦୁକ୍ଖା ୱେଦନା ଦୁକ୍ଖନ୍ତି ଅଯଂ ୱିସେସୋ ଗହିତୋଯେୱାତି ''ସୁଖଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଦୁକ୍ଖଂ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ''ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୧୪୦। ସୁଦ୍ଧିନ୍ଦ୍ରିଯୱାରେ ଚକ୍ଖୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଦିବ୍ବଚକ୍ଖୁପଞ୍ଞାଚକ୍ଖୂନି ପଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ହୋନ୍ତୀତି ''ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅୱସେସଂ ସୋତନ୍ତି ତଣ୍ହାସୋତମେୱାହ।

ନିଦ୍ଦେସୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨।ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା

୧୮୬। ପୱତ୍ତିୱାରେ ''ଛଯିମାନି, ଭିକ୍ଖୱେ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି। କତମାନି ଛ? ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ...ପେ... କାଯିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯ''ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୫।୪୯୫) ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଇଧ ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତୀସୁ ପୱତ୍ତମାନେହି କମ୍ମଜାକମ୍ମଜେହି ସବ୍ବେହିପି ଯୋଗଂ ଗଚ୍ଛତି, ନ ଚ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱିଯ ଅଞ୍ଞଧମ୍ମନିସ୍ସଯେନ ଗହେତବ୍ବଂ, ପୁବ୍ବଙ୍ଗମଭାୱ ପଧାନଂ, ତସ୍ମା କୂଟଂ ୱିଯ ଗୋପାନସୀନଂ ସବ୍ବିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ସମୋସରଣଟ୍ଠାନଂ ଅନ୍ତେ ଠପେତ୍ୱା ଯୋଜିତଂ। ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦିମୂଲକେସୁ ପୱତ୍ତିଞ୍ଚ ଗହେତ୍ୱା ଗତେସୁ ''ଯସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ସବ୍ବେସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ପୱତ୍ତେ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତିଆଦିନା ସୁଖଦୁକ୍ଖଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଲୋକୁତ୍ତରିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଚ ଯୋଜନା ଲବ୍ଭତି, ତଥା ''ଯସ୍ସ ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ନୋ''ତିଆଦିନା ତଂମୂଲକା ଚ ନଯା। ତେହି ପନ ପୱତ୍ତିଯଂଯେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେହି ଯୋଜନା ତଂମୂଲକା ଚ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପୱତ୍ତୀସୁ ପୱତ୍ତମାନେହି ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ଯୋଜନାଯ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯମୂଲକେହି ଚ ନଯେହି ପାକଟାଯେୱାତି କତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

''ସଚକ୍ଖୁକାନଂୱିନା ସୋମନସ୍ସେନାତି ଉପେକ୍ଖାସହଗତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ମହାୱିପାକପଟିସନ୍ଧୀନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ସୋମନସ୍ସୱିରହିତସଚକ୍ଖୁକପଟିସନ୍ଧିନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ''ଚତୁନ୍ନଂଯେୱା''ତି ନିଯମୋ କତୋ, ତେନ ତଂସମାନଲକ୍ଖଣା ପରିତ୍ତୱିପାକରୂପାୱଚରପଟିସନ୍ଧିଯୋପି ଦସ୍ସିତା ହୋନ୍ତି। ତତ୍ଥ କାମାୱଚରେସୁ ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିସମାନତାଯ ମହାୱିପାକେହି ଚତୂହି ନିଦସ୍ସନଂ କତଂ, ତେନ ଯଥା ସସୋମନସ୍ସପଟିସେନ୍ଧିକା ଅଚକ୍ଖୁକା ନ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ଇତରମହାୱିପାକପଟିସନ୍ଧିକାପୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି। ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଞ୍ଚ ଅନୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଚକ୍ଖାଦୀସୁ ଚୱନ୍ତାନଂ ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକତା ସହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକାନଂ କାମାୱଚରାନଂ ନିଯମତୋ ସଚକ୍ଖୁକାଦିଭାୱଦସ୍ସନେନ ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକେପି ହି ସନ୍ଧାଯ ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଇଦଂ ୱଚନଂ ଯଥା ଯୁଜ୍ଜତି, ତଥା ଆଯତନଯମକେ ଦସ୍ସିତଂ। ନ ହି ସନିଟ୍ଠାନେନ ସଙ୍ଗହିତାନଂ ଗବ୍ଭସେଯ୍ୟକାନଂ ୱଜ୍ଜନେ କାରଣଂ ଅତ୍ଥି, ''ଇତ୍ଥୀନଂ ଅଘାନକାନଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତୀନ''ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୧୮୭) ଚ ତେ ଏୱ ୱୁତ୍ତାତି।

ଉପେକ୍ଖାଯ ଅଚକ୍ଖୁକାନନ୍ତି ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଚ କାମାୱଚରେ ସୋପେକ୍ଖଅଚକ୍ଖୁକପଟିସନ୍ଧିଯା ତଂସମାନଲକ୍ଖଣଂ ଅରୂପପଟିସନ୍ଧିଞ୍ଚ ନିଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କେସୁଚି ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ''ଅହେତୁକାରୂପପଟିସନ୍ଧିୱସେନା''ତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ ଏୱ ସେଯ୍ୟୋ।

‘‘ତତ୍ଥ ହି ଏକଚନ୍ତେନେଓ ସଦ୍ଧାସତିପଞ୍ଞାଯୋ ନତ୍ଥି, ସମାଧିଓୀରିଯାନି ପନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଚଭାନି ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଓ୍ଭତ୍ତଂ, ଯଦି ପନ ସମାଧିଓୀରିଯାନି ସନ୍ତି, ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଚଭାନି ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତି ନ ସକ୍କା ଓତ୍ତୁଂ ‘‘ସମାଧି ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି? ଆମନ୍ତା’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୧୧୩) ‘‘ଓୀରିଯଂ ଓୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି? ଆମନ୍ତା’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୧୧୧) ଓଚନତୋ। ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିଚିତ୍ତେ ଚ ଯଥା ସମାଧିଲେସୋ ଏକଗ୍ଗତା ଅତ୍ଥି, ନ ଏଓଂ ଓୀରିଯଲେସୋ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ଏଓମେତ୍ଥ ଓତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ‘‘ତତ୍ଥ ହି ଏକଚନ୍ତେନେଓ ସଦ୍ଧାଓୀରିଯସତିପଞ୍ଞାଯୋ ନତ୍ଥି, ଏକଗ୍ଗତା ପନ ସମାଧିଲେସୋ ଏଓ ହୋତୀ’’ତି। ଅଯଂ ପନେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ସିଯା – ଯଥା ଅଞ୍ଞେସୁ କେସୁଚି ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ସମାଧିଓୀରିଯାନି ହୋନ୍ତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଚଭାନି ଚ, ଏଓମିଧ ସମାଧିଓୀରିଯାନି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଚଭାନି ନ ହୋନ୍ତୀତି। ସମାଧିଓୀରିଯିନ୍ଦ୍ରିଯାନମେଓ ଅଭାଓଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅହେତୁକନ୍ତରତୋ ଓିସେସେତି । ତତ୍ଥ ‘‘ସମାଧିଓୀରିଯାନି ପନ ନ ହୋନ୍ତୀ’’ତି ଓତ୍ତବ୍ବେ ‘‘ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଞ୍ଚଭାନୀ’’ତି ସମାଧିଲେସସ୍ସ ସମାଧିନ୍ଦ୍ରିଯଭାଓଂ ଅପ୍ପତ୍ତସ୍ସ ସବ୍ଭାଓତୋ ଓ୍ଭତ୍ତଂ, ନ ଓୀରିଯଲେସସ୍ସ। ଓିସେସନଞ୍ଚ ଓିସେସିତବ୍ବେ ପଓତ୍ତତି। ଯେସୁ ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ‘‘ତତ୍ଥ ଏକଚନ୍ତେନେଓ ସଦ୍ଧାଓୀରିଯସତିପଞ୍ଞାଯୋ ନତ୍ଥୀ’’ତି ପାଠୋ, ସୋ ଏଓ ସୁନ୍ଦରତରୋ।

ଯାଓ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜତି, ତାଓ ଗବ୍ଭଗତାନଂ ଅଚକ୍ଖୁକାନଂ ଭାଓୋ ଅତ୍ଥୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ‘‘ସହେତୁକାନଂ ଅଚକ୍ଖୁକାନନ୍ତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକଓସେନ ଚେଓ ଅରୂପୀଓସେନ ଚ ଓ୍ଭତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକାପି ପନ ଅଓସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନକଚକ୍ଖୁକା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ସଚକ୍ଖୁକାନଂ ଞାଣଓିପ୍ପଯୁତ୍ତାନନ୍ତି କାମଧାତୁଯଂ ଦୁହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକାନଂ ଓସେନ ଓ୍ଭତ୍ତନ୍ତି ଇଧାପି ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିକା ଚ ଅଚକ୍ଖୁକା ଲବ୍ଭନ୍ତେଓ। ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯସନ୍ତାନାନମ୍ପି ଉପପତ୍ତିଓସେନ ଉପ୍ପାଦୋ, ଚୁତିଓସେନ ନିରୋଧୋ ବାହୁଲ୍ଲଓସେନ ଦସ୍ସିତୋ। କଦାଚି ହି ତେସଂ ପଠମକପ୍ପିକାଦୀନଂ ଓିଯ ପଓତ୍ତିଯମ୍ପି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ହୋନ୍ତୀତି। ଏତ୍ଥ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାଓସାନେସୁ ଇନ୍ଦ୍ରିଯମୂଲଯମକେସୁ ପଠମପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେହି ଗହିତେହି ଉପପତ୍ତିଚୁତିଓସେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତେହି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀହି ନିଯମିତତ୍ତା ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ପଓତ୍ତିଓସେନପି ଲବ୍ଭମାନାନଂ ଉପପତ୍ତିଚୁତିଓସେନେଓ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେହି ଗହଣଂ ଓେଦିତବ୍ବଂ।

୧୯୦। ରୂପଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସମାନଗତିକଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିଓସେନେଓ ଗଚ୍ଛତି ସନ୍ତାନୁପ୍ପତ୍ତିନିରୋଧଦସ୍ସନତୋତି ଆହ ‘‘ପଓତ୍ତେ ସୋମନସ୍ସଓିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେତି ଅରୂପଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସନ୍ଧାଯ ଓ୍ଭତ୍ତ’’ନ୍ତି। ଏତେସଞ୍ଚେଓ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ପଞ୍ଚିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଯଥାଲାଭଓସେନାତି ଏତ୍ଥ ଏତେସଂ ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧିପଓତ୍ତେସୁ, ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଚୁତିପଟିସନ୍ଧୀସୁତି ଏଓଂ ଯଥାଲାଭୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅଯଂ ପନ ଛେଦେଯେଓାତି ଏତ୍ଥ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପରିପୁଣ୍ଣପଞ୍ହସ୍ସ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ସରୂପଦସ୍ସନେନ ଓିସ୍ସଜ୍ଜନେ ଓିସ୍ସଜ୍ଜିତେ ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସସ୍ସ ଛେଦୋତି ନାମଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଯସ୍ସ ଓା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି? ଓିନା ସୋମନସ୍ସେନ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ ପଓତ୍ତେ ସୋମନସ୍ସଓିପ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ନିରୋଧସମାପନ୍ନାନଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଅଓଚନଂ ରୂପଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିସମାନଗତିକତଂ ଦୀପେତି। ତସ୍ସ ହି ଉପପତ୍ତିଯଂଯେଓ ଉପ୍ପାଦୋ ଓତ୍ତବ୍ବୋତି। ‘‘ଓିନା ସୋମନସ୍ସେନ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ପଓତ୍ତିଓସେନ ତେ ଚ ନିରୋଧସମାପନ୍ନା ଚ ନ ଓ୍ଭତ୍ତା, ଅନୁପ୍ପାଦୋପି ପନେତସ୍ସ ଚୁତିଉପପତ୍ତୀସ୍ୱେଓ ଓତ୍ତବ୍ବୋ, ନ ପଓତ୍ତେତି। ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସେପି ‘‘ସବ୍ବେସଂ ଚଓନ୍ତାନଂ, ପଓତ୍ତେ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ତେସଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଏଓଂ ‘‘ସବ୍ବେସଂ ଚଓନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥେଓ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତେ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ପଓତ୍ତିଓସେନ ତେ ଚ ନିରୋଧସମାପନ୍ନା ନ ଚ ଓ୍ଭତ୍ତା। ଯସ୍ସଯତ୍ଥକେ ଚ ନିରୋଧସମାପନ୍ନା ନ ଦସ୍ସେତବ୍ବା ନ ଗହେତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ନ ହି ‘‘ନିରୋଧସମାପନ୍ନାନ’’ନ୍ତି ଓଚନଂ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଓଚନଂ ଓିଯ ଓକାସଦୀପକଂ, ନାପି ‘‘ଉପେକ୍ଖାସମ୍ପଯୁତ୍ତଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ, ସବ୍ବେସଂ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ’’ତିଆଦିଓଚନଂ ଓିଯ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ଅନୁପ୍ପାଦକ୍ଖଣଦୀପକଂ, ଅଥ ଖୋ ପୁଗ୍ଗଲଦୀପକମେଓାତି।

ଅତୀତକାଲଭେଦେ ସୁଦ୍ଧାଓାସାନଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ତେସଂ ତତ୍ଥ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ’’ତି କସ୍ମା ଓ୍ଭତ୍ତଂ, ନନୁ ‘‘ସୁଦ୍ଧାଓାସଂ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନଂ, ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ତେସଂ ତତ୍ଥ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୨୭୭) ଏତ୍ଥ ଓିଯ ‘‘ଉପପଜ୍ଜନ୍ତାନ’’ନ୍ତି ଓତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ ଓତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଥା ହି ସୋମନସ୍ସମନିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଓସେନ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତା ପୁଗ୍ଗଲା ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋ ହୋନ୍ତି, ନ ଏଓଂ ସୋମନସ୍ସଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ଓସେନ ଉପପତ୍ତିସମଙ୍ଗିନୋଯେଓ ହୋନ୍ତି। ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ହି ଓସେନ ଯାଓ ପଠମରୂପଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଧରତି, ତାଓ ଉପପଜ୍ଜନ୍ତା ନାମ ହୋନ୍ତି। ତଦା ଚ ଦୁତିଯଚିତ୍ତତୋ ପଟ୍ଠାଯ ‘‘ଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥା’’ତି ନ ସକ୍କା ଓତ୍ତୁଂ ଅରୂପଜୀଓିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଉପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ୱା ନିରୁଦ୍ଧତ୍ତା, ତସ୍ମା ଉଭଯଂ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେନ ନିଦସ୍ସିତଂ। ଯଥା ହି ‘‘ନ ନିରୁଜ୍ଝିତ୍ଥା’’ତି ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଦ୍ୱୀସୁ ଖଣେସୁ ଲବ୍ଭମାନଂ ସବ୍ବପଠମେନ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେନ ନିଦସ୍ସିତଂ, ଏଓମିଧାପି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅନାଗତକାଲଭେଦେ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସମାନେ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନଂ କତ୍ୱା ଅଞ୍ଞତ୍ଥସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସମାନତାୱ ପୁଚ୍ଛିତା। ତତ୍ଥ ଯଥା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନକାଲଭେଦେ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନସଂସଯଭେଦେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସେୱ ଗହିତତ୍ତା ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି , ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ''ତି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସେୱ ପୁଚ୍ଛିତାନଂ ଉପପତ୍ତିଯଂଯେୱ ତେସଂ ଉପ୍ପାଦୋ ସମ୍ଭୱତି, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ, ନ ଏୱମିଧ ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତି, ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନି ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସେୱ ପୁଚ୍ଛିତାନଂ ତେସଂ ଉପପତ୍ତିତୋ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଉପ୍ପାଦୋ ନ ସମ୍ଭୱତି, ତସ୍ମା ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ନିରୋଧୱାରେପି ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ଅପି ପଚ୍ଛିମଭୱିକସ୍ସ ଉପେକ୍ଖାସହଗତପଟିସନ୍ଧିକସ୍ସ। ନ ହି ଉପପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଚୁତିତୋ ପୁବ୍ବେୱ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯନିରୋଧୋ ନ ସମ୍ଭୱତୀତି। ଏତ୍ଥ ହି ପଠମପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥୋ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ଥନିସ୍ସଯୋ ମାଦିସୋୱ ଉପପତ୍ତିଉପ୍ପାଦିନ୍ଦ୍ରିଯୱା ଉଭଯୁପ୍ପାଦିନ୍ଦ୍ରିଯୱା ଅତ୍ଥୋ ପଟିନିୱତ୍ତିତ୍ୱାପି ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବତ୍ଥସ୍ସ ନିସ୍ସଯୋତି ଏୱଂ ୱିଯ ଦୁତିଯପୁଚ୍ଛାସୁ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥମେୱ ନିଯମେତି, ନ ତତ୍ଥେୱ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଂ ଅନାଗତଭାୱମତ୍ତେନ ସରୂପତୋ ଗହିତଂ ଉପ୍ପାଦଂ ୱା ନିରୋଧଂ ୱା ସଂସଯତ୍ଥନ୍ତି। ଯସ୍ମା ଚେୱଂ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନତ୍ଥସ୍ସ ନିଯମୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ଯସ୍ସ ୱା ପନ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୨୮୧) ୱୁତ୍ତଂ। ଏସ ନଯୋ ନିରୋଧୱାରେପି।

ପଟିଲୋମେ ପନ ଯଥା ଅନୁଲୋମେ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀ''ତି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ଅନାଗତା ସରୂପୱସେନ ୱୁତ୍ତା, ଏୱଂ ଅୱୁତ୍ତତ୍ତା ଯଥା ତତ୍ଥ ସଂସଯପଦେନ ଗହିତସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ପୱତ୍ତିଯମ୍ପି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦିମୂଲକେସୁ ଯୋଜିତା, ନ ଏୱଂ ଯୋଜେତବ୍ବା। ଯଥା ହି ଉପ୍ପାଦନିରୋଧେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅପ୍ପତ୍ୱା ଚ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧା ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଯୋଜେତୁଂ, ନ ଏୱଂ ଅନୁପ୍ପାଦାନିରୋଧେ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅପ୍ପତ୍ୱା ଚ ଅନୁପ୍ପାଦାନିରୋଧା ସମ୍ଭୱନ୍ତି ଅଭୂତାଭାୱସ୍ସ ଅଭୂତାଭାୱଂ ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଅପ୍ପତ୍ୱା ଚ ସମ୍ଭୱାନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ, ଅଭୂତୁପ୍ପାଦନିରୋଧାଭାୱୋ ଚ ପଟିଲୋମେ ପୁଚ୍ଛିତୋ, ତସ୍ମାସ୍ସ ୱିସେସରହିତସ୍ସ ଅଭୂତାଭାୱସ୍ସ ୱତ୍ତମାନାନଂ ଉପ୍ପାଦସ୍ସ ୱିଯ କାଲନ୍ତରଯୋଗାଭାୱତୋ ଯାଦିସାନଂ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଉପ୍ପାଦନିରୋଧାଭାୱେନ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବସ୍ସ ନିସ୍ସଯୋ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ସନ୍ନିଚ୍ଛିତୋ, ତନ୍ନିସ୍ସଯା ତାଦିସାନଂଯେୱ ଉପପତ୍ତିଚୁତିଉପ୍ପାଦନିରୋଧାନଂ ଜୀୱିତାଦୀନମ୍ପି ଅନୁପ୍ପାଦାନିରୋଧା ସଂସଯପଦେନ ପୁଚ୍ଛିତା ହୋନ୍ତୀତି ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିଯଯମକ।୩୦୮) ଚ, ''ଯସ୍ସ ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତି, ତସ୍ସ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ନିରୁଜ୍ଝିସ୍ସତୀତି? ଆମନ୍ତା''ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ''ଯେ ଅରୂପଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତୀ''ତିଆଦିନା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯୌପେକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ୱିଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନନ୍ତି।

ଯେ ରୂପାୱଚରଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତି, ତେସଂ ଘାନିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତି, ନୋ ଚ ତେସଂ ସୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜିସ୍ସତୀ''ତି ଏତ୍ଥ ଯେ ସୋପେକ୍ଖପଟିସନ୍ଧିକା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତେ ''ଯେ ଚ ଅରୂପଂ ଉପପଜ୍ଜିତ୍ୱା ପରିନିବ୍ବାଯିସ୍ସନ୍ତୀ''ତି ଏତେନ ପଚ୍ଛିମକୋଟ୍ଠାସୱଚନେନ ତଂସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ ସଙ୍ଗହିତାତି ଯେ ସୋମନସ୍ସପଟିସନ୍ଧିକା ଭୱିସ୍ସନ୍ତି, ତେ ଏୱ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ଯେସୁ ଆଦିମପୋତ୍ଥକେସୁ ''ଅତୀତାନାଗତୱାରେ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି ଧମ୍ମଯମକେ ୱିଯ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣାତିକ୍କମୱସେନ ଅତ୍ଥଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା''ତି ଲିଖିତଂ, ତଂ ପମାଦଲିଖିତଂ। ଯେସୁ ପନ ପୋତ୍ଥକେସୁ ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାତୀତୱାରେ ସୁଦ୍ଧାୱାସାନଂ ଉପପତ୍ତିଚିତ୍ତସ୍ସ ଭଙ୍ଗକ୍ଖଣେ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ ନୁପ୍ପଜ୍ଜିତ୍ଥାତି...ପେ... ତସ୍ମିଂ ଭୱେ ଅନୁପ୍ପନ୍ନପୁବ୍ବୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋ''ତି ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ସୋ ଏୱ ସୁନ୍ଦରତରୋତି।

ପୱତ୍ତିୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା

୪୩୫-୪୮୨। ପରିଞ୍ଞାୱାରେ ଲୋକିଯଅବ୍ୟାକତମିସ୍ସକାନି ଚାତି ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପରିଯାପନ୍ନେହି ଏକନ୍ତପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟେହି ଲୋକିଯଅବ୍ୟାକତେହି ମିସ୍ସକତ୍ତା ତାନି ଉପାଦାଯ ମନିନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୀନଂ ୱିଯ ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା ଚ ୱୁତ୍ତା। ଯଦି ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟମିସ୍ସକତ୍ତା ପରିଞ୍ଞେଯ୍ୟତା ହୋତି, କସ୍ମା ଧମ୍ମଯମକେ ''ଯୋ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ଭାୱେତି, ସୋ ଅବ୍ୟାକତଂ ଧମ୍ମଂ ପରିଜାନାତୀ''ତିଆଦିନା ଅବ୍ୟାକତପଦେନ ଯୋଜେତ୍ୱା ଯମକାନି ନ ୱୁତ୍ତାନୀତି? ଯଥା ''କୁସଲଂ ଭାୱେମି, ଅକୁସଲଂ ପଜହାମୀ''ତି କୁସଲାକୁସଲେସୁ ଭାୱନାପହାନାଭିନିୱେସୋ ହୋତି, ତଥା ''ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧୋ ଅନିଚ୍ଚୋ, ଧମ୍ମାଯତନଂ ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତିଆଦିନା ଖନ୍ଧାଦୀସୁ ପରିଜାନାଭିନିୱେସୋ ହୋତି, ତତ୍ଥ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦଯୋ ''ଅନିଚ୍ଚ''ନ୍ତିଆଦିନା ପରିଜାନିତବ୍ବା, ତେ ଚ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱଂ ଗହେତ୍ୱା ପରିଜାନିତବ୍ବା, ନ ଅବ୍ୟାକତଭାୱନ୍ତି।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚଭାଜନୀୟେ ଆଗତସ୍ସ ଦୋମନସ୍ସସ୍ସ ପହାତବ୍ବତାୱ ୱୁତ୍ତା, ନ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟତା, ନନୁ ଦୁକ୍ଖସଚ୍ଚପରିୟାପନ୍ନା ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦୟୋ କୁସଲାକୁସଲଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହିତା କୁସଲାକୁସଲାପି ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟାତି? ସଚ୍ଚଂ, ଯଥା ପନ ୱେଦନାକ୍ଖନ୍ଧାଦିଭାୱୋ ଭାୱେତବ୍ବପହାତବ୍ବଭାୱେହି ୱିନାପି ହୋତି, ନ ଏୱଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଭାୱୋ ପହାତବ୍ବଭାୱେନ ୱିନା ହୋତୀତି ଇମଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ପହାତବ୍ବତାୱ ଇଧ ୱୁତ୍ତା, ନ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଅକୁସଲଂ ଏକନ୍ତତୋ ପହାତବ୍ବମେୱାତି ଏତେନ ପହାତବ୍ବମେୱ, ନ ଅପ୍ପହାତବ୍ବନ୍ତି ଅପ୍ପହାତବ୍ବମେୱ ନିୱାରେତି, ନ ପରିଞ୍ଞେୟ୍ୟଭାୱନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ଭାୱେତବ୍ବନିଟ୍ଟଂ, ନ ପନ ସଚ୍ଛିକାତବ୍ବନିଟ୍ଟନ୍ତି ଭାୱେତବ୍ବଭାୱୋ ଏୱ ତସ୍ସ ଗହିତୋତି। ‘‘ଦ୍ୱେ ପୁଗ୍ଗଲା’’ତିଆଦି ‘‘ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନ ପରିଜାନାତୀ’’ତିଆଦିକସ୍ସ ପରତୋ ଲିଖିତବ୍ବଂ ଉପ୍ପଟିପାଟିୟା ଲିଖିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟମୂଲକଞ୍ହି ଅତିକ୍କମିତ୍ୱା ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟମୂଲକେ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ଦ୍ୱେ ପୁଗ୍ଗଲା ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନ ପଜହନ୍ତି ନୋ ଚ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନ ଭାୱେନ୍ତୀ’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୪୦)।

ଏତ୍ଥ ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ, ଅଟ୍ଠ ଚ ଅରିୟାତି ନୱ ପୁଗ୍ଗଲା। ତେସୁ ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ ଭବ୍ବାଭବ୍ବୱସେନ ଦୁୱିଧୋ, ସୋ ‘‘ପୁଥୁଜ୍ଜନୋ’’ତି ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ ‘‘ଛ ପୁଗ୍ଗଲା ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ନ ପରିଜାନନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ନ ପଜହନ୍ତି’’ତିଆଦୀସୁ ଚ ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହିତୋ। ‘‘ଯେ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ମଗ୍ଗଂ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୪୯, ୫୧-୫୨) ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ ‘‘ପଞ୍ଚ ପୁଗ୍ଗଲା ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ପରିଜାନିସ୍ସନ୍ତି ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ପଜହିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୫୧) ଚ ଭବ୍ବୋ ଏୱ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହିତୋ। ‘‘ଯେ ଚ ପୁଥୁଜ୍ଜନା ମଗ୍ଗଂ ନ ପଟିଲଭିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତି (ଯମ। ୧।ସଚ୍ଚଯମକ।୫୧) ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ ‘‘ତୟୋ ପୁଗ୍ଗଲା ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ନପ୍ପଜହିସ୍ସନ୍ତି ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ନ ପରିଜାନିସ୍ସନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀସୁ (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୫୫) ଚ ଅଭବ୍ବୋ ଏୱ। ଅଗ୍ଗଫଲସମଙ୍ଗୀ ଚ ପଠମଫଲସମଙ୍ଗୀ ଅରହା ଚାତି ଦୁୱିଧୋ। ସୋପି ‘‘ଅରହା’’ତି ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ ‘‘ତୟୋ ପୁଗ୍ଗଲା ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ଭାୱିତ୍ୱ ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଞ୍ଚ ପଜହିତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୪୪) ଚ ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହିତୋ। ‘‘ଯୋ ଅଗ୍ଗଫଲଂ ସଚ୍ଛିକରୋତୀ’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୪୬) ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ ‘‘ତୟୋ ପୁଗ୍ଗଲା ଦୋମନସ୍ସିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ପଜହିତ୍ୱ, ନୋ ଚ ଅଞ୍ଞାତାୱିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ସଚ୍ଛିକରିତ୍ୱା’’ତିଆଦୀସୁ (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୪୪) ଚ ପଠମଫଲସମଙ୍ଗୀ ଚ ଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ଗହିତୋ। ‘‘ଯୋ ଅଗ୍ଗଫଲଂ ସଚ୍ଛାକାସୀ’’ତି (ଯମ। ୩।ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକ।୪୪୩, ୪୪୬) ଆଗତଟ୍ଠାନେସୁ ଇତରୋୱାତି ଏୱଂ ପୁଗ୍ଗଲଭେଦଂ ଞତ୍ୱା ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ସନ୍ନିଟ୍ଠାନେନ ଗହିତପୁଗ୍ଗଲେ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି।

ପରିଞ୍ଞାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟଯମକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଯମକପକରଣ-ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।

ପଟ୍ଠାନପକରଣ-ମୂଲଟୀକା

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା

ଦିବ୍ବନ୍ତି କାମଗୁଣାଦୀହି କୀଳଅନ୍ତି ଲଳଅନ୍ତି, ତେସୁ ୱା ୱିହରନ୍ତି, ୱିଜଯସମତ୍ଥତାଯୋଗେନ ପଚ୍ଚତ୍ଥିକେ ୱିଜେତୁଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି, ଇସ୍ସରିଯଟ୍ଠାନାଦିସକ୍କାରଦାନଗ୍ଗହଣଂ ତଂତଂଅତ୍ଥାନୁସାସନଞ୍ଚ କରୋନ୍ତା ୱୋହରନ୍ତି, ପୁଞ୍ଞଯୋଗାନୁଭାୱପ୍ପତ୍ତାଯ ଜୁତିଯା ଜୋତନ୍ତି, ଯଥାଭିଲାସିତଞ୍ଚ ୱିସଯଂ ଅପ୍ପଟିଘାତେନ ଗଚ୍ଛନ୍ତି, ଯଥିଚ୍ଛିତନିପ୍ଫାଦନେ ସକ୍କୋନ୍ତୀତି ୱା ଦେୱା, ଦେୱନୀଯା ୱା ତଂତଂବ୍ଯସନନିତ୍ଥରଣତ୍ଥିକେହି ସରଣଂ ପରାଯଣନ୍ତି ଗମନୀଯା, ଅଭିତ୍ଥୱନୀଯା ୱା। ସୋଭାୱିସେସଯୋଗେନ କମନୀଯାତି ୱା ଦେୱା। ତେ ତିୱିଧା – ସମ୍ମୁତିଦେୱା ଉପପତ୍ତିଦେୱା ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱାତି। ଭଗୱା ପନ ନିରତିସଯାଯ ଅଭିଞ୍ଞାକୀଳାଯ, ଉତ୍ତମେହି ଦିବ୍ବବ୍ରହ୍ମଅରିଯୱିହାରେହି, ସପରସନ୍ତାନସିଦ୍ଧାଯ ପଞ୍ଚୱିଧମାରୱିଜଯିଚ୍ଛାନିପ୍ଫତ୍ତିଯା, ଚିତ୍ତିସ୍ସରିଯସତ୍ତଧନାଦିସମ୍ପାପଟିପତ୍ତିଅୱେଚ୍ଚପ୍ପସାଦସକ୍କାରଦାନଗ୍ଗହଣସଙ୍ଖାତେନ ଧମ୍ମସଭାୱପୁଗ୍ଗଲଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପାନୁସାସନୀସଙ୍ଖାତେନ ଚ ୱୋହାରାତିସଯେନ, ପରମାଯ ପଞ୍ଞାସରୀରପ୍ପଭାସଙ୍ଖାତାଯ ଜୁତିଯା, ଅନୋପମାଯ ଚ ଞାଣସରୀରଗତିଯା, ମାରୱିଜଯସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣପରହିତନିପ୍ଫାଦନେସୁ ଅପ୍ପଟିହତାଯ ସତ୍ତିଯା ଚ ସମନ୍ନାଗତତ୍ତା ସଦେୱକେନ ଲୋକେନ ସରଣନ୍ତି ଗମନୀଯତୋ, ଅଭିତ୍ଥୱନୀଯତୋ, ଭତ୍ତିୱସେନ କମନୀଯତୋ ଚ ସବ୍ବେ ତେ ଦେୱେ ତେହି ଗୁଣେହି ଅତିକ୍କନ୍ତୋ ଅତିସଯୋ ୱା ଦେୱୋତି ଦେୱାତିଦେୱୋ। ସବ୍ବଦେୱେହି ପୂଜନୀଯତରୋ ଦେୱୋତି ୱା ଦେୱାତିଦେୱୋ, ୱିସୁଦ୍ଧିଦେୱଭାୱଂ ୱା ସବ୍ବଞ୍ଞୁଗୁଣାଲଙ୍କାରଂ ପତ୍ତୋ ଅଞ୍ଞଦେୱେହି ଅତିରେକତରୋ ୱା ଦେୱୋ ଦେୱାତିଦେୱୋ। ଦେୱାନନ୍ତି ଉପପତ୍ତିଦେୱାନଂ ତଦା ଧମ୍ମପଟିଗ୍ଗାହକାନଂ। ସକ୍କାଦୀହି ଦେୱେହି ପହାରାଦଅସୁରିନ୍ଦାଦୀହି ଦାନୱେହି ଚ ପୂଜିତୋ। କାଯୱଚୀସଂଯମସ୍ସ ସୀଲସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିଯସଂୱରସ୍ସ ଚିତ୍ତସଂଯମସ୍ସ ସମାଧିସ୍ସ ଚ ପଟିପକ୍ଖାନଂ ଅଚ୍ଚନ୍ତପଟିପ୍ପସ୍ସଦ୍ଧିଯା ସୁଦ୍ଧସଂଯମୋ।

ଇସିସତ୍ତମୋତି ଚତୁସଚ୍ଚାୱବୋଧଗତିଯା ଇସଯୋତି ସଙ୍ଖ୍ଯଂ ଗତାନଂ ସତଂ ପସତ୍ଥାନଂ ଇସୀନଂ ଅତିସଯେନ ସନ୍ତୋ ପସତ୍ଥୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିପସ୍ସୀଆଦଯୋ ଚ ଉପାଦାଯ ଭଗୱା ‘‘ସତ୍ତମୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ। ଯତୋ ୱିଞ୍ଞାଣଂ ପଚ୍ଚୁଦାୱତ୍ତତି, ତଂ ନାମରୂପଂ ସମୁଦଯନିରୋଧନେନ ନିରୋଧେସୀତି ନାମରୂପନିରୋଧନୋ। ଅତିଗମ୍ଭୀରନଯମଣ୍ଡିତଦେସନଂ ପଟ୍ଠାନଂ ନାମ ଦେସେସି ପକରଣନ୍ତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ।

ଗନ୍ଥାରମ୍ଭୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

‘‘କେ ପନ ତେ ନଯା, କିଞ୍ଚ ତଂ ପଟ୍ଠାନଂ ନାମା’’ତି ନଯିଦଂ ପୁଚ୍ଛିତବ୍ବଂ। କସ୍ମା? ନିଦାନକଥାଯଂ ପଟ୍ଠାନସମାନନେ ଅନୁଲୋମାଦୀନଂ ନଯାନଂ ପଟ୍ଠାନସ୍ସ ଚ ଦସ୍ସିତତ୍ତାତି ଇମମତ୍ଥଂ ୱିଭାୱେନ୍ତୋ ‘‘ସମ୍ମାସମ୍ବୁଦ୍ଧେନ ହି…ପେ… ନାମାତି ହି ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ଅଟ୍ଠକଥାପାଠଂ ଆହରି। ତତ୍ଥ ଗାଥାତ୍ଥଂ ଅଟ୍ଠକଥାଧିପ୍ପାଯଞ୍ଚ ପରତୋ ୱଣ୍ଣଯିସ୍ସାମାତି।

ପଟ୍ଠାନନାମତ୍ଥୋ ପନ ତିକପଟ୍ଠାନାଦୀନଂ ତିକପଟ୍ଠାନାଦିନାମତ୍ଥୋ, ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସ ଚତୁୱୀସତିସମନ୍ତପଟ୍ଠାନସମୋଧାନତା ଚେତ୍ଥ ୱତ୍ତବ୍ବା। ଏୱଞ୍ହି ସଙ୍ଖେପତୋ ପଟ୍ଠାନେ ଞାତେ ୱିତ୍ଥାରୋ ସୁଖୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯୋ ହୋତୀତି। ତତ୍ଥ ଚ ନାମତ୍ଥୋ ପଠମଂ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି ‘‘ତତ୍ଥ ଯେସଂ…ପେ… ନାମତ୍ଥୋ ତାୱ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋ’’ତି ୱତ୍ୱା ସବ୍ବସାଧାରଣସ୍ସ ପଟ୍ଠାନନାମସ୍ସେୱ ତାୱ ଅତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘କେନଟ୍ଠେନ ପଟ୍ଠାନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ । ପ-କାରୋ ହୀତି ଉପସଗ୍ଗପଦଂ ଦସ୍ସେତି। ସୋ ‘‘ପୱିଭତ୍ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ, ଯଂ ସେଟ୍ଠଂ ତଦୁପାଗମୁନ୍ତିଆଦୀସୁ ୱିଯ ନାନପ୍ପକାରତ୍ଥଂ ଦୀପେତି। ନନୁ ପକାରେହି ୱିଭତ୍ତା ପୱିଭତ୍ତାତି ପ-ଇତି ଉପସଗ୍ଗୋ ପକାରତ୍ଥମେୱ ଦୀପେତି, ନ ନାନପ୍ପକାରତ୍ଥନ୍ତି? ନ, ତେସଂ ପକାରାନଂ ନାନାୱିଧଭାୱତୋ। ଅତ୍ଥତୋ ହି ଆପନ୍ନଂ ନାନାୱିଧଭାୱଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ନାନା-ସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋତି। ତତ୍ଥ ଏକସ୍ସପି ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁଆଦୀହି ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଚ ଏକେକସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅନେକଧମ୍ମଭାୱତୋ ଚ ନାନପ୍ପକାରପଚ୍ଚଯତା ୱେଦିତବ୍ବା।

ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦିୱସେନ ୱିଭତ୍ତତ୍ତାତି ଏତେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗହାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତତୋ କୁସଲାଦିୱିଭାଗତୋ ସାତିସଯୱିଭାଗତଂ ପଟ୍ଠାନନାମଲାଭସ୍ସ କାରଣଂ ଦସ୍ସେତି। ଗୋଟ୍ଠାତି ୱଜା। ପଟ୍ଠିତଗାୱୋତି ଗତଗାୱୋ। ଆଗତଟ୍ଠାନସ୍ମିନ୍ତି ମହାସୀହନାଦସୁତ୍ତଂ ୱଦତି। ପୱତ୍ତଗମନତ୍ତା ଏତ୍ଥାତି ୱଚନସେସୋ। ଅଥ ୱା ଗଚ୍ଛତି ଏତ୍ଥାତି ଗମନଂ, ସବ୍ବଞ୍ଞୁତଞ୍ଞାଣସ୍ସ ନିସ୍ସଙ୍ଗୱସେନ ପୱତ୍ତସ୍ସ ଗମନତ୍ତା ଗମନଦେସଭାୱତୋ ଏକେକଂ ପଟ୍ଠାନଂ ନାମାତି ଅତ୍ଥୋ। ତତ୍ଥ

ଅଞ୍ଞେହି ଗତିମନ୍ତେହି ଅତିସୟଯୁତ୍ତସ୍ସ ଗତିମତୋ ଗମନଟ୍ଠାନଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ସଙ୍ଗଚ୍ଛତଙ୍ଗଣସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତସ୍ସ ମହାୱେଗସ୍ସ ପୁରିସସ୍ସ ପପାତଟ୍ଠାନଂ ୱିୟ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣୀଆଦୀନଂ ସାସଙ୍ଗଗମନଟ୍ଠାନଭାୱଂ ଇମସ୍ସ ଚ ମହାପଥୋ ୱିୟ ନିରାସଙ୍ଗଗମନଟ୍ଠାନଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଅତିସୟଯୁତ୍ତଗମନଟ୍ଠାନଭାୱୋ ପଟ୍ଠାନନାମଲାଭସ୍ସ କାରଣନ୍ତି ଦସ୍ସେତି।

ତିକାନନ୍ତି ତିକୱସେନ ୱୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ। ସମନ୍ତାତି ଅନୁଲୋମାଦୀହି ସଙ୍ଗାକାରେହିପି ଗତାନି ଚତୁୱୀସତି ହୋନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ଚତୁୱୀସତିସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନୀତି ‘‘ସମନ୍ତଚତୁୱୀସତିପଟ୍ଠାନାନୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ସମନ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ପରଯୋଗଂ କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ସମନ୍ତା ଛ ଛ ହୁତ୍ୱାତି ଏତେନ ଅନୁଲୋମାଦିସଙ୍ଖାତୋଟ୍ଠାସତୋ ତିକାଦିଛଛଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନ ସମନ୍ତସଦ୍ଦୋ ତିକାଦିଛଛପଟ୍ଠାନୱିସେସନଂ ହୋତି, ନ ଚତୁୱୀସତିୱିସେସନଂ, ତସ୍ମା ସମନ୍ତତୋ ପଟ୍ଠାନାନି ତାନି ଚତୁୱୀସତୀତି କତ୍ୱା ‘‘ଚତୁୱୀସତିସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ସମନ୍ତତୋ ୱା ଧମ୍ମାନୁଲୋମାଦିତିକାଦିପଟିଚ୍ଚୱାରାଦିପଚ୍ଚୟାନୁଲୋମାଦିହେତୁମୂଲକାଦିପ୍ପକାରେହି ପୱତ୍ତାନି ପଟ୍ଠାନାନି ସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନି, ଅନୂନେହି ନୟେହି ପୱତ୍ତାନୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତାନି ପନ ଚତୁୱୀସତି ହୋନ୍ତି। ତେନେୱାହ ‘‘ଇମେସଂ ଚତୁୱୀସତିୟା ଖୁଦ୍ଦକପଟ୍ଠାନସଙ୍ଖାତାନଂ ସମନ୍ତପଟ୍ଠାନାନଂ ସମୋଧାନୱସେନା’’ତି।

ହେତୁ ଚ ସୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଚାତି ଇମିନା ୱଚନେନ ହେତୁନୋ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟାଦିଭୂତସ୍ସ ଚ ଗହଣଂ ସିୟାତି ତଂ ନିୱାରେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି। ଏତେନପି ସୋ ଏୱ ଦୋସୋ ଆପଜ୍ଜତୀତି ପୁନାହ ‘‘ହେତୁଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀ’’ତି। ତେନ ଇଧ ହେତୁ-ସଦ୍ଦେନ ଧମ୍ମଗ୍ଗହଣଂ ନ କତଂ, ଅଥ ଖୋ ଧମ୍ମସତ୍ତିୱିସେସୋ ଗହିତୋତି ଦସ୍ସେତି। ତସ୍ସ ହି ପଚ୍ଚୟସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ସମାନାଧିକରଣତଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ହେତୁ ଚ ସୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଚା’’ତି, ‘‘ହେତୁ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପରତୋ ପାଳିୟଂ ‘‘ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପୟୁତ୍ତ…ପେ… ହେତୁପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତିଆଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧) ତେନ ତେନ ହେତୁଭାୱାଦିଉପକାରେନ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପକାରତ୍ତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ‘‘ଯୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଅପ୍ପଚ୍ଚକ୍ଖାୟ ତିଟ୍ଠତି ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ୱା, ସୋ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି ‘‘ମୂଲଟ୍ଠେନ ଉପକାରକୋ ଧମ୍ମୋ ହେତୁପଚ୍ଚୟୋ’’ତିଚ୍ଚେୱମାଦିନା ଧମ୍ମପ୍ପଧାନନିଦ୍ଦେସେନ ଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞା ଧମ୍ମସତ୍ତି ନାମ ନତ୍ଥୀତି ଧମ୍ମେହେୱ ଧମ୍ମସତ୍ତିୱିଭାୱନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଇଧାପି ୱା ହେତୁ ଚ ସୋ ପଚ୍ଚୟୋ ଚାତି ଧମ୍ମେନେୱ ଧମ୍ମସତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ହେତୁପଚ୍ଚୟୋତିଆଦିକୋ ଉଦ୍ଦେସୋ କୁସଲାଦିଉଦ୍ଦେସୋ ୱିୟ ଧମ୍ମପ୍ପଧାନୋ, ଅଥ ଖୋ ଧମ୍ମାନଂ ଉପକାରପ୍ପଧାନୋତି। ଏତୀତି ଏତସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତତୀତି, ତଞ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠିତୀନଂ ସାଧାରଣୱଚନଂ। ତେନେୱାହ – ‘‘ତିଟ୍ଠତି ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ୱା’’ତି। କୋଚି ହି ପଚ୍ଚୟୋ ଠିତିୟା ଏୱ ହୋତି ଯଥା ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟୋ, କୋଚି ଉପ୍ପତ୍ତିୟାୟେୱ ଯଥା ଅନନ୍ତରାଦୟୋ, କୋଚି ଉଭୟସ୍ସ ଯଥା ହେତୁଆଦୟୋତି।

ଉପକାରକଲକ୍ଖଣୋତି ଚ ଧମ୍ମେନ ଧମ୍ମସତ୍ତିଉପକାରଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ହିନୋତି ପତିଟ୍ଠାତି ଏତ୍ଥାତି ହେତୁ। ଅନେକତ୍ଥତ୍ତା ଧାତୁସଦ୍ଦାନଂ ହି-ସଦ୍ଦୋ ମୂଲ-ସଦ୍ଦୋ ୱିୟ ପତିଟ୍ଠତ୍ଥୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋତି। ହିନୋତି ୱା ଏତେନ କମ୍ମନିଦାନଭୂତେନ ଉଦ୍ଧଂ ଓଜଂ ଅଭିହରନ୍ତେନ ମୂଲେନ ୱିୟ ପାଦପୋ ତପ୍ପଚ୍ଚୟଂ ଫଲଂ ଗଚ୍ଛତି ପୱତ୍ତତି ୱୁଦ୍ଧିଂ ୱିରୂଳ୍ହିଂ ଆପଜ୍ଜତୀତି ହେତୁ। ଆଚରିୟାନନ୍ତି ରେୱତତ୍ଥେରଂ ୱଦତି।

‘‘ଯୋନିସୋ, ଭିକ୍ଖୱେ, ମନସିକରୋତୋ ଅନୁପ୍ପନ୍ନା ଚେୱ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଉପ୍ପନ୍ନା ଚ କୁସଲା ଧମ୍ମା ଅଭିୱଡ୍ଢନ୍ତୀ’’ତିଆଦୀହି (ଅ। ନି। ୧। ୬୬-୬୭) କୁସଲଭାୱସ୍ସ ଯୋନିସୋମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧତା ସିଦ୍ଧା ହୋତୀତି ଆହ ‘‘ଯୋନିସୋମନସିକାରପଟିବଦ୍ଧୋ କୁସଲଭାୱୋ’’ତି। ଏତେନେୱ ଅକୁସଲାବ୍ୟାକତଭାୱା କୁସଲଭାୱୋ ୱିୟ ନ ହେତୁପଟିବଦ୍ଧାତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଯଂ ପନେକେ ମଞ୍ଞେୟ୍ୟୁଂ ‘‘ଅହେତୁକହେତୁସ୍ସ ଅକୁସଲଭାୱୋ ୱିୟ ସହେତୁକହେତୂନଂ ସଭାୱତୋୱ କୁସଲାଦିଭାୱୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ତଂସମ୍ପୟୁତ୍ତାନଂ ହେତୁପଟିବଦ୍ଧୋ’’ତି, ତସ୍ସ ଉତ୍ତରଂ ୱତ୍ତୁଂ ‘‘ଯଦି ଚା’’ତିଆଦିମାହ। ଅଲୋଭୋ କୁସଲୋ ୱା ସିୟା ଅବ୍ୟାକତୋ ୱା, ଯଦି ଅଲୋଭୋ ସଭାୱତୋ କୁସଲୋ, କୁସଲତ୍ତା ଅବ୍ୟାକତୋ ନ ସିୟା। ଅଥ ଅବ୍ୟାକତୋ, ତଂସଭାୱତ୍ତା କୁସଲୋ ନ ସିୟା ଅଲୋଭସଭାୱସ୍ସ ଅଦୋସତ୍ତାଭାୱୋ ୱିୟ। ଯସ୍ମା ପନ ଉଭୟଥାପି ସୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ଯଥା ଉଭୟଥା ହୋନ୍ତେସୁ ଫସ୍ସାଦୀସୁ ସମ୍ପୟୁତ୍ତେସୁ ହେତୁପଟିବଦ୍ଧକୁସଲାଦିଭାୱଂ ପରିୟେସଥ, ନ ସଭାୱତୋ, ଏୱଂ ହେତୂସୁପି କୁସଲାଦିତା ଅଞ୍ଞପଟିବଦ୍ଧା ପରିୟେସିତବ୍ବା, ନ ସଭାୱତୋତି। ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ସମ୍ପୟୁତ୍ତହେତୂସୁ ସଭାୱତୋୱ କୁସଲାଦିଭାୱୋ’’ତି, ତଂ ନ ଯୁଜ୍ଜତି, ସା ପନ ପରିୟେସିୟମାନା ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିପଟିବଦ୍ଧା ହୋତୀତି ହେତୂସୁ ୱିୟ ସମ୍ପୟୁତ୍ତେସୁପି ଯୋନିସୋମନସିକାରାଦିପଟିବଦ୍ଧୋ କୁସଲାଦିଭାୱୋ, ନ ହେତୁପଟିବଦ୍ଧୋତି ସିଦ୍ଧଂ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଆରଭିତ୍ୱାପୀତି ଏତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତି – ରୂପାୟତନାଦିମତ୍ତେ ଯସ୍ମିଂ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ଏକସ୍ମିଂ ଅଟ୍ଠତ୍ୱା ‘‘ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭା’’ତି ଅନିୟମେନ ସବ୍ବରୂପାୟତନ…ପେ… ଧମ୍ମାୟତନାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ନ କୋଚି ଧମ୍ମୋ ନ ହୋତୀତି।

‘‘ଛନ୍ଦୱତୋ କିଂ ନାମ ନ ସିଜ୍ଝତୀ’’ତିଆଦିକଂ ପୁରିମାଭିସଙ୍ଖାରୂପନିସ୍ସୟଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେ ଚିତ୍ତେ ଛନ୍ଦାଦୟୋ ଧୁରଭୂତା ଜେଟ୍ଠକଭୂତା ସୟଂ

ସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମେ ସାଧଯମାନା ହୁତ୍ୱା ପୱତ୍ତନ୍ତି, ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତଧମ୍ମା ଚ ତେସଂ ୱସେ ୱତ୍ତନ୍ତି ହୀନାଦିଭାୱେନ ତଦନୁୱତ୍ତନତୋ, ତେନ ତେ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି। ଗରୁକାତବ୍ବମ୍ପି ଆରମ୍ମଣଂ ତନ୍ନିନ୍ନପୋଣପବ୍ଭାରାନଂ ପଚ୍ଚୱେକ୍ଖଣଅସ୍ସାଦମଗ୍ଗଫଲାନଂ ଅତ୍ତନୋ ୱସେ ୱତ୍ତଯମାନଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତସ୍ମାଯଂ ଅତ୍ତାଧୀନାନଂ ପତିଭାୱେନ ଉପକାରକତା ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁତିଆଦି ଚିତ୍ତନିଯମୋତି ଏତ୍ଥ ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ସନ୍ତୀରଣାନନ୍ତରଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନଂ, ଚୁତିଅନନ୍ତରା ପଟିସନ୍ଧୀତି ଯସ୍ସ ଯସ୍ସ ଚିତ୍ତସ୍ସ ଅନନ୍ତରା ଯଂ ଯଂ ଚିତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ତଦନନ୍ତରୁପ୍ପାଦନିଯମୋ ତଂତଂସହକାରୀପଚ୍ଚଯୱିସିଟ୍ଠସ୍ସ ପୁରିମପୁରିମଚିତ୍ତସ୍ସେୱ ୱସେନ ଇଚ୍ଛତୀତି ଦସ୍ସେତି। ଭାୱନାବଲେନ ପନ ୱାରିତତ୍ତାତି ଏତ୍ଥ ଯଥା ରୁକ୍ଖସ୍ସ ୱେଖେ ଦିନ୍ନେ ପୁପ୍ଫିତୁଂ ସମତ୍ଥସ୍ସେୱ ପୁପ୍ଫନଂ ନ ହୋତି, ଅଗଦୱେଖେ ପନ ଅପନୀତେ ତାଯଯେୱ ସମତ୍ଥତାଯ ପୁପ୍ଫନଂ ହୋତି, ଏୱମିଧାପି ଭାୱନାବଲେନ ୱାରିତତ୍ତା ସମୁଟ୍ଠାପନସମତ୍ଥସ୍ସେୱ ଅସମୁଟ୍ଠାପନଂ, ତସ୍ମିଞ୍ଚ ଅପଗତେ ତାଯଯେୱ ସମତ୍ଥତାଯ ସମୁଟ୍ଠାପନଂ ହୋତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ବ୍ଯଞ୍ଜନମତ୍ତତୋୱେତ୍ଥ ନାନାକରଣଂ ପଚ୍ଚେତବ୍ବଂ, ନ ଅତ୍ଥତୋତି ଉପଚଯସନ୍ତତିଅଧିୱଚନନିରୁତ୍ତିପଦାନଂ ୱିଯ ସଦ୍ଦତ୍ଥମତ୍ତତୋ ନାନାକରଣଂ, ନ ୱଚନୀଯତ୍ଥତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ତେନେୱ ସଦ୍ଦତ୍ଥୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''କଥ''ନ୍ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଂ ନିରୋଧୁପ୍ପାଦନ୍ତରାଭାୱତୋ ନିରନ୍ତରୁପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯଭାୱୋ। ରୂପଧମ୍ମାନଂ ୱିଯ ସଣ୍ଠାନାଭାୱତୋ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସହାୱଟ୍ଠାନାଭାୱତୋ ଚ ''ଇଦମିତୋ ହେଟ୍ଠା ଉଦ୍ଧଂ ତିରିଯ''ନ୍ତି ୱିଭାଗାଭାୱା ଅତ୍ତନା ଏକତ୍ତମିୱ ଉପନେତ୍ୱା ସୁଟ୍ଠୁ ଅନନ୍ତରଭାୱେନ ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚଯତା।

ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାତି ଚ ଅବ୍ଯାପାରତ୍ତା ଧମ୍ମାନଂ ଯସ୍ମିଂ ଯଦାକାରେ ନିରୁଦ୍ଧେ ୱତ୍ତମାନେ ୱା ସତି ତଂତଂୱିସେସୱନ୍ତା ଧମ୍ମା ହୋନ୍ତି, ତସ୍ସ ସୋୱ ଆକାରୋ ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତିମେୱ ଚ ଉପାଦାଯ କାଲୱୋହାରୋତି ନିରୋଧା ୱୁଟ୍ଠହନ୍ତସ୍ସ ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଫଲସମାପତ୍ତୀନଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତା ଚୱନ୍ତସ୍ସ ପୁରିମଚୁତିପଚ୍ଛିମପଟିସନ୍ଧୀନଞ୍ଚ ନିରୋଧୁପ୍ପାଦନିରନ୍ତରତାଯ କାଲନ୍ତରତା ନତ୍ଥୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ନ ହି ତେସଂ ଅନ୍ତରା ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପୱତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ଯଂ ଉପାଦାଯ କାଲନ୍ତରତା ୱୁଚ୍ଚେଯ୍ଯ, ନ ଚ ରୂପଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତି ଅରୂପଧମ୍ମପ୍ପୱତ୍ତିଯା ଅନ୍ତରଂ କରୋତି ଅଞ୍ଞସନ୍ତାନତ୍ତା। ରୂପାରୂପଧମ୍ମସନ୍ତତିଯୋ ହି ଦ୍ୱେ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ୱିସଦିସସଭାୱତ୍ତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୋପକାରଭାୱେନ ୱତ୍ତମାନାପି ୱିସୁଂଯେୱ ହୋନ୍ତି। ଏକସନ୍ତତିଯଞ୍ଚ ପୁରିମପଚ୍ଛିମାନଂ ମଜ୍ଝେ ୱତ୍ତମାନଂ ତଂସନ୍ତତିପରିଯାପନ୍ନତାଯ ଅନ୍ତରକାରକଂ ହୋତି। ତାଦିସଞ୍ଚ କିଞ୍ଚି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଫଲସମାପତ୍ତୀନଂ ମଜ୍ଝେ ନତ୍ଥି, ନ ଚ ଅଭାୱୋ ଅନ୍ତରକାରକୋ ହୋତି ଅଭାୱତ୍ତାଯେୱ, ତସ୍ମା ଜୱନାନନ୍ତରସ୍ସ ଜୱନସ୍ସ ୱିଯ, ଭୱଙ୍ଗାନନ୍ତରସ୍ସ ଭୱଙ୍ଗସ୍ସ ୱିଯ ଚ ନିରନ୍ତରତା ସୁଟ୍ଠୁ ଚ ଅନନ୍ତରତା ହୋତୀତି ତଥା ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତା ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାଯତନଚୁତୀନମ୍ପି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଚେତ୍ଥ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯାଦୀନଂ ପାକଟୋତି ଉପ୍ପାଦନସମତ୍ଥତାୱ ୱୁତ୍ତା। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପନ ଧମ୍ମାନଂ ପୁବ୍ବନ୍ତାପରନ୍ତପରିଚ୍ଛେଦେନ ଗହିତାନଂ ''ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ୱଚନଂ ଅଲଭନ୍ତାନଂ ''ଅତୀତୋ ଧମ୍ମୋ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୮।୫) ଅନନ୍ତରାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋତି ନ ସୋ ଉପ୍ପତ୍ତିଯଂଯେୱାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ନ ହି କୁସଲାଦିଗ୍ଗହଣଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଗ୍ଗହଣଂ ଅପରିଚ୍ଛେଦଂ, ଯତୋ ଉପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତସମଙ୍ଗିନୋଯେୱ ଚ ଗହଣଂ ସିଯା, ତେନେୱ ଚ ଅତୀତତ୍ତିକେ ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦଯୋ ନ ସନ୍ତୀତି।

ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନୋୱସହୁପ୍ପାଦଭାୱେନାତି ଏତ୍ଥାପି ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ପାକଟେନ ଠିତିଯାପି ପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ନିଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପନ ସହଜାତଭାୱେନ ଉପକାରକତା ସହଜାତପଚ୍ଚଯତାତି।

ଅତ୍ତନୋ ଉପକାରକସ୍ସ ଉପକାରକତା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯତା, ଉପକାରକତା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞତାୱସେନେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ନ ସହଜାତାଦିୱସେନ। ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୋଯେୱ ହି କୋଚି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତି, ନ ଚ ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତଭାୱେହି ଉପକାରକସ୍ସ ଉପକାରକା ୱତ୍ଥୁଖନ୍ଧା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି।

ତରୁଆଦୀନଂ ପଥୱୀ ୱିଯ ଅଧିଟ୍ଠାନାକାରେନ ପଥୱୀଧାତୁ ସେସଧାତୂନଂ, ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଚ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଉପକାରକା ଚିତ୍ତକମ୍ମସ୍ସ ପଟାଦଯୋ ୱିଯ ନିସ୍ସଯାକାରେନ ଖନ୍ଧାଦଯୋ ତଂତଂନିସ୍ସଯାନଂ ଖନ୍ଧାଦୀନଂ।

ତଦଧୀନୱୁତ୍ତିତାଯ ଅତ୍ତନୋ ଫଲେନ ନିସ୍ସିତୋତି ଯଂ କିଞ୍ଚି କାରଣଂ ନିସ୍ସଯୋତି ୱଦତି। ତତ୍ଥ ଯୋ ଭୁସୋ, ତଂ ଉପନିସ୍ସଯୋତି ନିଦ୍ଧାରେତି।

ପକଟ୍ଠୋତି ଏତ୍ଥ ପ-କାରୋ ଉପସଗ୍ଗୋ, ସୋ ଅତ୍ତନୋ ଫଲସ୍ସ ଉପ୍ପାଦନେ ସମତ୍ଥଭାୱେନ ସୁଟ୍ଠୁକତଭଂ ଦୀପେତି। ତଥା ଚ କତଂ ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ କତଂ ହୋତୀତି ଆହ ''ଅତ୍ତନୋ ସନ୍ତାନେ''ତି। କରଣଞ୍ଚ ଦୁୱିଧଂ ନିପ୍ଫାଦନଂ ଉପସେୱନଞ୍ଚାତି ଦସ୍ସେତୁଂ ''ନିପ୍ଫାଦିତୋ ୱା''ତିଆଦିମାହ। ତତ୍ଥ

ଉପସେଵିତୋ ଵାତି ଏତେନ କାଯଅଲ୍ଲୀଯାପନଵସେନ ଉପଭୋଗୂପସେଵନଂ ଵିଜାନନାଦିଵସେନ ଆରମ୍ମଣୂପସେଵନଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନ ଅନାଗତାନମ୍ପି ଚକ୍ଖୁସମ୍ପଦାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣୂପସେଵନେନ ଯଥାପଟିସେଵିତାନଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯତା ଵୁତ୍ତା ହୋତି।

ଯଥା ପଚ୍ଛାଜାତେନ ଵିନା ସନ୍ତାନାଵିଚ୍ଛେଦହେତୁଭାଵଂ ଅଗଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ଯେ ପଚ୍ଛାଜାତାକାରେନ ଉପକାରକା, ତେସଂ ସା ଵିପ୍ପଯୁତ୍ତାକାରାଦୀହି ଵିସିଟ୍ଠା ଉପକାରକତା ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯତା, ତଥା ନିସ୍ସଯାରମ୍ମଣାକାରାଦୀହି ଵିସିଟ୍ଠା ପୁରେଜାତଭାଵେନ ଵିନା ଉପକାରକଭାଵଂ ଅଗଚ୍ଛନ୍ତାନଂ ଵତ୍ଥାରମ୍ମଣାନଂ ପୁରେଜାତାକାରେନ ଉପକାରକତା ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯତା, ଏଵଂ ସବ୍ବ ପଚ୍ଚଯାନଂ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରାକାରଵିସିଟ୍ଠା ଉପକାରକତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ଗିଜ୍ଝପୋତକସରୀରାନଂଆହାରାସାଚେତନା ଵିଯାତି ଏତେନ ମନୋସଞ୍ଚେତନାହାରଵସେନ ପଵତ୍ତମାନେହି ଅରୂପଧମ୍ମେହି ରୂପକାଯସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭିତଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି। ତେନେଵ ‘‘ଆହାରାସା ଵିଯା’’ତି ଅଵତ୍ଵା ଚେତନାଗହଣଂ କରୋତି।

କୁସଲାଦିଭାଵେନ ଅତ୍ତନା ସଦିସସ୍ସ ପଯୋଗେନ କରଣୀଯସ୍ସ ପୁନପ୍ପୁନଂ କରଣଂ ପଵତ୍ତନଂ ଆସେଵନଟ୍ଠୋ, ଅତ୍ତସଦିସସଭାଵତାପାଦନଂ ଵାସନଂ ଵା। ଗନ୍ଥାଦୀସୁ ପୁରିମାପୁରିମାଭିଯୋଗୋ ଵିଯାତି ପୁରିମା ପୁରିମା ଆସେଵନା ଵିଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଚିତ୍ତପ୍ପଯୋଗୋ ଚିତ୍ତକିରିଯା, ଆଯୂହନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ହି କାଯଵଚୀପଯୋଗୋ ଵିଞ୍ଞତ୍ତି, ଏଵଂ ଚିତ୍ତପ୍ପଯୋଗୋ ଚେତନା। ସା ତାଯ ଉପ୍ପନ୍ନକିରିଯତାଵିସିଟ୍ଠେ ସନ୍ତାନେ ସେସପଚ୍ଚଯସମାଗମେ ପଵତ୍ତମାନାନଂ ଵିପାକକଟତ୍ତାରୂପାନମ୍ପି ତେନେଵ କିରିଯଭାଵେନ ଉପକାରିକା ହୋତି। ତସ୍ସ ହି କିରିଯଭାଵସ୍ସ ପଵତ୍ତତ୍ତା ତେସଂ ପଵତ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି। ସହଜାତାନଂ ପନ ତେନ ଉପକାରିକାତି କିଂ ଵତ୍ତବ୍ବନ୍ତି।

ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାଵେନାତି ଏତେନ ସୌସ୍ସାହେହି ଵିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମେହି କୁସଲାକୁସଲେହି ସାରମ୍ମଣାଦିଭାଵେନ ସଦିସଵିପାକଭାଵଂ ଦସ୍ସେତି। ସୋ ହି ଵିପାକାନଂ ପଯୋଗେନ ଅସାଧେତବ୍ବତାଯ ପଯୋଗେନ ଅଞ୍ଞଥା ଵା ସେସପଚ୍ଚଯେସୁ ସିଦ୍ଧେସୁ କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତାଯେଵ ସିଦ୍ଧିତୋ ନିରୁସ୍ସାହୋ ସନ୍ତଭାଵୋ ହୋତି, ନ କିଲେସଵୂପସମସନ୍ତଭାଵୋ, ତଥାସନ୍ତସଭାଵତୋଯେଵ ଭଵଙ୍ଗାଦଯୋ ଦୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ଯା। ପଞ୍ଚଦ୍ଵାରେପି ହି ଜଵନପ୍ପଵତ୍ତିଯା ରୂପାଦୀନଂ ଗହିତତା ଵିଞ୍ଞାଯତି, ଅଭିନିପାତସମ୍ପଟିଚ୍ଛନସନ୍ତୀରଣମତ୍ତା ପନ ଵିପାକା ଦୁଵିଞ୍ଞେଯ୍ଯାଯେଵ। ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାଵାଯାତି ନିରୁସ୍ସାହସନ୍ତଭାଵତ୍ଥାଯ। ଏତେନ ତପ୍ପଚ୍ଚଯତ୍ତଂ ଅଵିପାକାନମ୍ପି ଵିପାକାନୁକୁଲଂ ପଵତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି।

ସତିପି ଜନକତ୍ତେ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ଆହାରାନଂ ପଧାନନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ‘‘ରୂପାରୂପାନଂ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଟ୍ଠେନା’’ତି। ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଞ୍ହି ସତିପି ଜନକତ୍ତେ ଅରୂପୀନଂ ଆହାରାନଂ ଆହାରଜରୂପସମୁଟ୍ଠାପକରୂପାହାରସ୍ସ ଚ ହୋତି, ଅସତିପି ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକରୂପୁପତ୍ଥମ୍ଭକରୂପାହାରସ୍ସ, ଅସତି ପନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେ ଆହାରାନଂ ଜନକତ୍ତଂ ନତ୍ଥୀତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ପଧାନଂ। ଜନଯମାନୋପି ହି ଆହାରୋ ଅଵିଚ୍ଛେଦଵସେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭଯମାନୋଯେଵ ଜନେତୀତି ଉପତ୍ଥମ୍ଭନଭାଵୋ ଆହାରଭାଵୋତି।

ଅଧିପତିଯଟ୍ଠେନାତି ଏତ୍ଥ ନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ଵିଯ ପଵତ୍ତିନିଵାରକେ ଅଭିଭଵିତ୍ଵା ପଵତ୍ତନେନ ଗରୁଭାଵୋ ଅଧିପତିଯଟ୍ଠୋ, ଅଥ ଖୋ ଦସ୍ସନାଦିକିଚ୍ଚେସୁ ଚକ୍ଖୁଵିଞ୍ଞାଣାଦୀହି ଜୀଵନେ ଜୀଵନ୍ତେହି ସୁଖିତାଦିଭାଵେ ସୁଖିତାଦୀହି ଅଧିମୋକ୍ଖପଗ୍ଗହୁପଟ୍ଠାନଵିକ୍ଖେପଜାନନେସୁ ଅନଞ୍ଞାତଞ୍ଞସ୍ସାମୀତି ପଵତ୍ତିଯଂ ଆଜାନନେ ଅଞ୍ଞାତାଵୀଭାଵେ ଚ ସଦ୍ଧାଦିସହଜାତେହୀତି ଏଵଂ ତଂତଂକିଚ୍ଚେସୁ ଚକ୍ଖାଦିପଚ୍ଚଯେହି ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଅନୁଵତ୍ତନୀଯତା। ତେସୁ ତେସୁ ହି କିଚ୍ଚେସୁ ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଇସ୍ସରିଯଂ ତପ୍ପଚ୍ଚଯାନଞ୍ଚ ତଦନୁଵତ୍ତନେନ ତତ୍ଥ ପଵତ୍ତୀତି। ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ପନ ଯଦିପି ଲିଙ୍ଗାଦୀହି ଅନୁଵତ୍ତନୀଯତା ଅତ୍ଥି, ସା ପନ ନ ପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ। ଯଥା ହି ଜୀଵିତାହାରା ଯେସଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେସଂ ଅନୁପାଲକୋପତ୍ଥମ୍ଭକା ଅତ୍ଥି, ଅଵିଗତପଚ୍ଚଯଭୂତା ଚ ହୋନ୍ତି, ନ ଏଵଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସଭାଵା ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ କେନଚି ପକାରେନ ଉପକାରକା ହୋନ୍ତି, କେଵଲଂ ପନ ଯଥାସକେହେଵ ପଚ୍ଚଯେହି ପଵତ୍ତମାନାନଂ ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ଯଥା ଇତ୍ଥାଦିଗ୍ଗହଣସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ହୋତି, ତତୋ ଅଞ୍ଞେନାକାରେନ ତଂସହିତସନ୍ତାନେ ଅପ୍ପଵତ୍ତିତୋ ଲିଙ୍ଗାଦୀହି ଅନୁଵତ୍ତନୀଯତା ଇନ୍ଦ୍ରିଯତା ଚ ତେସଂ ଵୁଚ୍ଚତି, ତସ୍ମା ନ ତେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ଵୁତ୍ତୋ। ଚକ୍ଖାଦଯୋ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂଯେଵାତି ଏତ୍ଥ ସୁଖଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯାନିପି ଚକ୍ଖାଦିଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନି।

ଲକ୍ଖଣାରମ୍ମଣୂପନିଜ୍ଝାନଭୂତାନଂ ଵିତକ୍କାଦୀନଂ ଵିତକ୍କନାଦିଵସେନ ଆରମ୍ମଣଂ ଉପଗନ୍ତ୍ଵା ନିଜ୍ଝାନଂ ପେକ୍ଖନଂ, ଚିନ୍ତନଂ ଵା ଵିତକ୍କାଦୀନଂଯେଵ ସାଧାରଣୋ ବ୍ୟାପାରୋ ଉପନିଜ୍ଝାଯନଟ୍ଠୋ। ଠପେତ୍ଵା ସୁଖଦୁକ୍ଖଵେଦନାଦ୍ଵଯନ୍ତି ସୁଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯଦ୍ଵଯଂ ଠପେତ୍ଵାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ‘‘ସବ୍ବାନିପୀ’’ତି ଵତ୍ଵା ‘‘ସତ୍ତଝାନଙ୍ଗାନୀ’’ତି ଵଚନେନ ଅଝାନଙ୍ଗାନଂ ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାନଂ ନିଵତ୍ତନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଦି ଏଵଂ ‘‘ସତ୍ତ ଝାନଙ୍ଗାନୀ’’ତି

ଏତେନେୱ ସିଦ୍ଧେ ‘‘ଠପେତ୍ୱା ସୁଖଦୁକ୍ଖୱେଦନାଦ୍ୱଯ’’ନ୍ତି କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ? ୱେଦନାଭେଦେସୁ ପଞ୍ଚସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖଦ୍ୱଯସ୍ସ ଏକନ୍ତେନ ଅଝାନଙ୍ଗଉଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଝାନଙ୍ଗଟ୍ଠାନେ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା। ସତିପି ୱା ଝାନଙ୍ଗୱୋହାରେ ୱେଦନାଭେଦଦ୍ୱଯସ୍ସ ଏକନ୍ତେନ ଝାନପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାନଂ ପନ ଯଦିପି ଝାନପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱୋ ଅତ୍ଥି, ଝାନପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ପନ ନ ନତ୍ଥୀତି ‘‘ସବ୍ବାନିପି ସତ୍ତ ଝାନଙ୍ଗାନୀ’’ତି ଏତ୍ଥ ଗହଣଂ କତଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ସବ୍ବାନିପୀ’’ତି ୱଚନଂ ସବ୍ବକୁସଲାଦିଭେଦସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥଂ, ନ ପନ ସବ୍ବଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦଗତସଙ୍ଗଣ୍ହନତ୍ଥନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଯତୋ ତତୋ ୱାତି ସମ୍ମା ୱା ମିଚ୍ଛା ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତେ ପନ ଦ୍ୱେପି ଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଇଦଂ ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ନ ସହେତୁକଚିତ୍ତେସୂତି ସହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଅଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି। ଏୱଂ ଅଗ୍ଗେ ଗଯ୍ହମାନେ ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ କତ୍ଥଚି କସ୍ସଚି ଲାଭୋ ନ ୱାରିତୋତି ଏଉକମେୱ ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ଯ, ନ ସୱିତକ୍କାହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଝାନପଚ୍ଚଯସ୍ସେୱ ଅଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ କତନ୍ତି। ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ୱା ଲାଭାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥେ ପନ ଇମସ୍ମିଂ ୱଚନେ ସୱିତକ୍କାହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଝାନପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଲାଭାଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ତସ୍ମା ଯେନ ଅଲାଭେନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯଂ ମନୋଧାତୁଆଦୀନଂ ସଙ୍ଗହସୁଞ୍ଞତୱାରେସୁ ଝାନଂ ନ ଉଦ୍ଧଟଂ , ତଂ ଅଲାଭଂ ସନ୍ଧାଯ ଏସ ଝାନପଚ୍ଚଯସ୍ସପି ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଅଲାଭୋ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଯଥା ହି ସହେତୁକେସୁ ୱିତକ୍କାଦୀନଂ ସହଜାତେ ସଂକଡ୍ଢିତ୍ୱା ଏକଉଗତଭାୱକରଣଂ ଉପନିଜ୍ଝାଯନବ୍ୟାପାରୋ ବଲୱା, ନ ତଥା ଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ହୋତି। ଇମସ୍ମିଂ ପନ ପକରଣେ ଦୁବ୍ବଲମ୍ପି ଉପନିଜ୍ଝାଯନଂ ଯଦିପି କିଞ୍ଚିମତ୍ତମ୍ପି ଅତ୍ଥି, ତେନ ଉପକାରକତା ହୋତୀତି ସୱିତକ୍କାହେତୁକଚିତ୍ତେସୁପି ଝାନପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋୱ, ତସ୍ମା ଯେ ଏୱଂ ପଠନ୍ତି ‘‘ନ ଏତେ ପନ ଦ୍ୱେପି ଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ଯଥାସଙ୍ଖ୍ୟଂ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଅହେତୁକଚିତ୍ତେସୁ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି, ତେସଂ ସୋ ପାଠୋ ସୁନ୍ଦରତରୋ, ଇମସ୍ସ ପକରଣସ୍ସାଯଂ ଅତ୍ଥୱଣ୍ଣନା, ନ ଧମ୍ମସଙ୍ଗଣିଯାତି।

ସମଂ ପକାରେହି ଯୁତ୍ତତାଯ ଏକୀଭାୱୋପଗମେନ ୱିଯ ଉପକାରକତା ସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା।

ଯୁତ୍ତାନମ୍ପି ସତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେନ ନାନତ୍ତୂପଗମେନ ଉପକାରକତା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା। ନ ହି ୱତ୍ଥୁସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତୱସେନ ଅଯୁତ୍ତାନଂ ରୂପାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣାଦିଭାୱେନ ଉପକାରକାନଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା ଅତ୍ଥୀତି। ରୂପାନଂ ପନ ରୂପେହି ସତିପି ଅୱିନିବ୍ଭୋଗେ ୱିପ୍ପଯୋଗୋଯେୱ ନତ୍ଥୀତି ନ ତେସଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତା। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଚତୂହି ସମ୍ପଯୋଗୋ ଚତୂହି ୱିପ୍ପଯୋଗୋ’’ତି (ଧାତୁ। ୩)।

ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଲକ୍ଖଣେନାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନସଭାୱେନ। ତେନ ‘‘ଅତ୍ଥି ମେ ପାପକମ୍ମଂ କତ’’ନ୍ତି (ପାରା। ୩୮), ‘‘ଅତ୍ଥେକଚ୍ଚୋ ପୁଗ୍ଗଲୋ ଅତ୍ତହିତାଯ ପଟିପନ୍ନୋ’’ତି (ପୁ। ପ। ମାତିକା ୪।୨୪) ଚ ଏୱମାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତଂ ନିଚ୍ଚୌପଲବ୍ଭମାନତାଲକ୍ଖଣଂ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ନିୱାରେତି। ସତିପି ଜନକତ୍ତେ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକପ୍ପଧାନା ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ଉପକାରକତାତି ଆହ ‘‘ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନା’’ତି। ଇଦଞ୍ଚ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତଂ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣସହଜାତାଦୀନଂ ସାଧାରଣଂ ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ଉପକାରକତ୍ତଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଆରମ୍ମଣେ ଫୁସନାଦିୱସେନ ୱତ୍ତମାନାନଂ ଫସ୍ସାଦୀନଂ ଅନେକେସଂ ସହଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଏକସ୍ମିଂ ଫସ୍ସାଦିସମୁଦାଯେ ସତି ଦୁତିଯୋ ନ ହୋତି, ଅସତି ପନ ହୋତି, ତେନ ନତ୍ଥିଭାୱେନ ଉପକାରକତା ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତା। ସତିପି ପୁରିମତରଚିତ୍ତାନଂ ନତ୍ଥିଭାୱେ ନ ତାନି ନତ୍ଥିଭାୱେନ ଉପକାରକାନି, ଅନନ୍ତରମେୱ ପନ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥିଭାୱେନ ପୱତ୍ତିଓକାସଂ ଅଲଭମାନାନଂ ନତ୍ଥିଭାୱେନ ପୱତ୍ତିଓକାସଂ ଦଦମାନଂ ୱିଯ ଉପକାରକଂ ହୋତୀତି ‘‘ପୱତ୍ତିଓକାସଦାନେନ ଉପକାରକତା’’ତି ଆହ।

ଏତ୍ଥ ଚ ଅଭାୱମତ୍ତେନ ଉପକାରକତା ଓକାସଦାନଂ ନତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତା, ସଭାୱୱିଗମେନ ଅପ୍ପୱତ୍ତମାନାନଂ ସଭାୱୱିଗମେନ ଉପକାରକତା ୱିଗତପଚ୍ଚଯତା, ନତ୍ଥିତା ଚ ନିରୋଧାନନ୍ତରସୁଞ୍ଞତା, ୱିଗତତା ନିରୋଧପ୍ପତ୍ତତା, ଅଯମେତେସଂ ୱିସେସୋ, ତଥା ଅତ୍ଥିତାଯ ସସଭାୱତୋ ଉପକାରକତା ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତା, ସଭାୱୱିଗମେନ ନିରୋଧସ୍ସ ଅପ୍ପତ୍ତିଯା ଉପକାରକତା ଅୱିଗତପଚ୍ଚଯତାତି ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସୋ ଧମ୍ମାୱିସେସେପି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଧମ୍ମାନଞ୍ହି ସତ୍ତିୱିସେସଂ ସବ୍ବଂ ଯାଥାୱତୋ ଅଭିସମ୍ବୁଜ୍ଝିତ୍ୱା ତଥାଗତେନ ଚତୁୱୀସତିପଚ୍ଚଯୱିସେସା ୱୁତ୍ତାତି ଭଗୱତି ସଦ୍ଧାଯ ‘‘ଏୱଂୱିସେସା ଏତେ ଧମ୍ମା’’ତି ସୁତମଯଞାଣଂ ଉପ୍ପାଦେତ୍ୱା ଚିନ୍ତାଭାୱନାମଯେହି ତଦଭିସମଯାଯ ଯୋଗୋ କାତବ୍ବୋ।

ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୁ ଏକସ୍ସପି ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତାଭାୱତୋ ନାମଧମ୍ମେକଦେସତା ଅନନ୍ତରାଦୀନଂ ନତ୍ଥୀତି ‘‘ନାମଧମ୍ମାୱା’’ତି ୱତ୍ୱା ନ କେୱଲଂ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେ ଭଜନ୍ତାନଂ ଚତୁନ୍ନଂଯେୱ ଖନ୍ଧାନଂ ନାମତା, ଅଥ ଖୋ ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ନାମମେୱାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ନିବ୍ବାନସ୍ସ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା’’ତିଆଦିମାହ। ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ରୂପେକଦେସୋତି ଏତ୍ଥ ଏକଦେସୱଚନେନ ରୂପରୂପତୋ ଅଞ୍ଞଂ ୱଜ୍ଜେତି, ରୂପରୂପଂ ପନ କୁସଲତ୍ତିକେ ଅନାଗତମ୍ପି ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ଆଗତମେୱ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ‘‘ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘୋ ଧମ୍ମୋ ଅନିଦସ୍ସନଅପ୍ପଟିଘସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ

ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ – ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ, ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତଂ। ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ଆପୋଧାତୁଂ କବଳିଙ୍କାରଂ ଆହାରଂ ଅନିଚ୍ଚତୋ…ପେ… ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୨୨।୩୯)।

ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୋ

୧। ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧।ଯୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ, ସୋ ଏୱଂ ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଏତେନ ହେତୁସଙ୍ଖାତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପସଙ୍ଖାତାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି। ଯୋ ପନ ହେତୁଭାୱେନ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମୋ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ସୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତି। ଉଭଯଥାପି ହେତୁଭାୱେନ ଉପକାରକତା ହେତୁପଚ୍ଚଯୋତି ଉଦ୍ଦିଟ୍ଠୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଏସ ନଯୋ ସେସପଚ୍ଚଯେସୁପି। ଉପକାରକତା ପନ ଧମ୍ମସଭାୱୋ ଏୱ, ନ ଧମ୍ମତୋ ଅଞ୍ଞା ଅତ୍ଥୀତି। ତଥା ତଥା ଉପକାରକଂ ତଂ ତଂ ଧମ୍ମଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ହି ଭଗୱା ତଂ ତଂ ଉପକାରକତଂ ଦସ୍ସେତୀତି।

ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପଠମୋ ହେତୁ-ସଦ୍ଦୋ ପଚ୍ଚଉନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୋ। ତେନ ଏତସ୍ସ ହେତୁଭାୱେନ ଉପକାରକତା ହେତୁପଚ୍ଚଯତାତି ଦସ୍ସେତି। ଦୁତିଯୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱିସେସନଂ। ତେନ ନ ଯେସଂ କେସଞ୍ଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ହେତୁନା ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନମେୱାତି ଦସ୍ସେତି। ନନୁ ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦସ୍ସ ସାପେକ୍ଖତ୍ତା ଦୁତିଯେ ହେତୁସଦ୍ଦେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେପି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅପେକ୍ଖିତବ୍ବସ୍ସ ଅନିଦ୍ଦିଟ୍ଠତ୍ତା ଅତ୍ତନାୱ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି? ନାଯଂ ଏକନ୍ତୋ। ହେତୁସଦ୍ଦୋ ହି ପଚ୍ଚଉନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏତ୍ତେୱ ବ୍ଯାୱଟୋ ଯଦା ଗଯ୍ହତି , ତଦା ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିସେସନଂ ନ ହୋତୀତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅୱିସିଟ୍ଠା ଯେ କେଚି ଗହିତା ଭୱେଯ୍ଯୁନ୍ତି ଏୱଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦେନ ଅତ୍ତନି ଏୱ ବ୍ଯାୱଟେନ ହେତୁସଦ୍ଦେନ ୱିସେସନେନ ୱିନା ଯେସଂ କେସଞ୍ଚି ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ଗହଣଂ ହୋତୀତି ତଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଅଥାପି…ପେ… ଅତ୍ଥୋ ଭୱେଯ୍ଯା’’ତି ଆହ। ନନୁ ଯଥା ‘‘ଅରୂପିନୋ ଆହାରା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧୫), ‘‘ଅରୂପିନୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯା ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧୬) ଚ ୱୁତ୍ତେ ଦୁତିଯେନ ଆହାରଗ୍ଗହଣେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣେନ ଚ ୱିନାପି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପଯୁତ୍ତକାୱ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ଏୱମିଧାପି ସିଯାତି? ନ, ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ। ୱଜ୍ଜେତବ୍ବାଭାୱତୋ ହି ତତ୍ଥ ଦୁତିଯଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣେ ଅସତିପି ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାୱ ଗଯ୍ହନ୍ତୀତି ତଂ ନ କତଂ, ଇଧ ପନ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବଂ ଅତ୍ଥୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ଦୁତିଯଂ ହେତୁଗ୍ଗହଣନ୍ତି।

ଏୱମ୍ପି ହେତୂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ସୋ ଏୱ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକହେତୂତି ୱିସେସନସ୍ସ ଅକତତ୍ତା ଯୋ କୋଚି ହେତୁ ଯସ୍ସ କସ୍ସଚି ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଆପଜ୍ଜତୀତି? ନାପଜ୍ଜତି, ପଚ୍ଚଉନିଦ୍ଦିଟ୍ଠସ୍ସେୱ ହେତୁସ୍ସ ପୁନ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିସେସନଭାୱେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା, ଏତଦତ୍ଥମେୱ ଚ ୱିନାପି ଦୁତିଯେନ ହେତୁସଦ୍ଦେନ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱେ ସିଦ୍ଧେପି ତସ୍ସ ଗହଣଂ କତଂ। ଅଥ ୱା ଅସତି ଦୁତିଯେ ହେତୁସଦ୍ଦେ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ପନ ହେତୂନନ୍ତି ଏୱମ୍ପି ଗହଣଂ ସିଯାତି ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ସୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତେନ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତଭାୱଂ ଯେ ଲଭନ୍ତି, ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ହେତୂନଂ ଅଞ୍ଞେସମ୍ପି ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଯସ୍ମା ପନ ହେତୁଝାନମଗ୍ଗା ପଟିଚ୍ଚାମତ୍ତାଦିଭାୱେନ ନିରପେକ୍ଖା, ନ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯା ୱିଯ ସାପେକ୍ଖା ଏୱ, ତସ୍ମା ଏତେସ୍ୱେୱ ଦୁତିଯଂ ହେତାଦିଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯା ପନ ଆହରିତବ୍ବିସିତବ୍ବାପେକ୍ଖା ଏୱ, ତସ୍ମା ତେ ୱିନାପି ଦୁତିଯେନ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଗ୍ଗହଣେନ ଅତ୍ତନା ଏୱ ଆହରିତବ୍ବେ ଚ ଇସିତବ୍ବେ ଚ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଭୂତେ ଅଞ୍ଞେ ଚ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକେ ପରିଚ୍ଛିନ୍ଦନ୍ତୀତି ତଂ ତତ୍ଥ ନ କତଂ, ଇଧ ଚ ଦୁତିଯେନ ହେତୁଗ୍ଗହଣେନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ହେତୁନା ପଚ୍ଚଯଭୂତେନେୱ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାନଂ ହେତୂନଂ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତା ପୁନ ୱିସେସନକିଚ୍ଚଂ ନତ୍ଥୀତି ପଞ୍ହାୱାରେ ‘‘କୁସଲା ହେତୂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଖନ୍ଧାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୧) ଦୁତିଯଂ ହେତୁଗ୍ଗହଣଂ ନ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବସ୍ସଅପାକଟତ୍ତାତି ତଂ-ସଦ୍ଦୋ ପୁରିମୱଚନାପେକ୍ଖୋ ୱୁତ୍ତସ୍ସେୱ ନିଦ୍ଦେସୋ ‘‘ରୂପାଯତନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯା ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତିଆଦୀସୁ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୨) ପୁରିମୱଚନେନ ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବେ ପାକଟୀଭୂତେ ଏୱ ପୱତ୍ତତି। ଏତ୍ଥ ଚ ପଚ୍ଚଉନିଦ୍ଦିଟ୍ଠୋ ହେତୁସଦ୍ଦୋ ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏତ୍ଥ ବ୍ଯାୱଟୋ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସଦ୍ଦେନ ୱିଯ ତଂ-ସଦ୍ଦେନପି ଅନପେକ୍ଖନୀଯୋ ଅଞ୍ଞୋ ଚ କୋଚି ନିଦ୍ଦିସିତବ୍ବପ୍ପକାସକୋ ୱୁତ୍ତୋ ନତ୍ଥି, ତସ୍ମା ‘‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ଚ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

‘‘ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ଇମିନା ପନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଓଚନେନ ଅସମତ୍ତେନ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଓଚନନ୍ତରାପେକ୍ଖେନ ପୁବ୍ବେ ୱୁତ୍ତେନ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତଙ୍ଗ ପାକଟୀକତଂ, ତେନ ‘‘ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ତଂଗହଣଂ କତନ୍ତି। କିଂ ପନ ତସ୍ମିଂ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକସଦ୍ଦେ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତଙ୍ଗ ପାକଟୀଭୂତନ୍ତି? ଯେହି ହେତୂହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ‘‘ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକା’’ତି ୱୁତ୍ତା, ତେ ହେତୂ ତେଓ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକୱିସେସନଭୂତା ତଦ୍ୱିସେସିତା ଚ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକା। ତେନାହ ‘‘ତେ ହେତୂ ଚେଓ୍ୱା’’ତିଆଦି। ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ତେ ହେତୂ ଚେଓ୍ୱା’’ତି ଏତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେନ ହେତୁସଦ୍ଦେନ ସମ୍ବନ୍ଧେ ସତି ଯଥା ଇଧ ତେନେଓ ତଂ-ସଦ୍ଦେନ ନିଦ୍ଦିସିତଙ୍ଗା ପାକଟା, ଏଓଂ ପୁବ୍ବେପି ଭୱିତୁଂ ଅରହନ୍ତୀତି ‘‘ନିଦ୍ଦିସିତଙ୍ଗସ୍ସ ଅପାକଟତ୍ତା ‘ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି ଇଦଂ ନ ଯୁଜ୍ଜେଯ୍ଯାତି। ଦୁୱିଧମ୍ପି ୱା ହେତୁଗ୍ଗହଣଂ ଅପନେତ୍ୱା ତଂସଦ୍ଦଓଚନୀଯତଂ ଚୋଦେତି ପରିହରତି ଚ। ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନନ୍ତି ଚ ହେତୁସମୁଟ୍ଠାନାନନ୍ତି ଯୁତ୍ତଂ। ହେତୂ ହି ପଚ୍ଚଯାତି।

ଚିତ୍ତଜରୂପଂ ଅଜନଯମାନାପୀତି ପି-ସଦ୍ଦେନ ଜନଯମାନାପି। ଯଦି ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଓଚନେନ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ ତଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱିଭଙ୍ଗେ ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ତସ୍ସ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ ଭୱେଯ୍ଯ। ଯଦି ଚ ତତ୍ଥ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱେନ ତଂସମାନଲକ୍ଖଣାନଂ କଟତ୍ତାରୂପାନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱୋ ନିଦସ୍ସିତୋ, ଏଓମିଧାପି ଭୱିତଙ୍ଗ। ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ପନ ଅଓତ୍ୱା ‘‘ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଓଚନଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ସଙ୍କଚିତ୍ତଚେତସିକସମୁଟ୍ଠାନତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ। ଏଓଂପକାରେନ ହି ତଂସମୁଟ୍ଠାନଓଚନେନ ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ ସମୁଟ୍ଠାନଓଚନଂ ୱିସେସିତଂ ହୋତି। ନନୁ ‘‘ଚିତ୍ତଚେତସିକା ଧମ୍ମା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ’’ନ୍ତି ଓଚନେନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ଚିତ୍ତଚେତସିକସମୁଟ୍ଠାନତା ୱୁତ୍ତାତି? ନ ୱୁତ୍ତା। ଚିତ୍ତଚେତସିକାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାଓ୍ୱୋ ଏଓ ହି ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତୋତି।

ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତାଯାତି ଏତେନେଓ ହେତୁଆଦିପଟିବଦ୍ଧତଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ଯଞ୍ଚ, ଭିକ୍ଖଓେ, ଚେତେତି, ଯଞ୍ଚ ପକପ୍ପେତି, ଯଞ୍ଚ ଅନୁସେତି, ଆରମ୍ମଣମେତଂ ହୋତି, ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଠିତିଯା ଆରମ୍ମଣେ ସତି ପତିଟ୍ଠା ୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ହୋତି, ତସ୍ମିଂ ପତିଟ୍ଠିତେ ୱିଞ୍ଞାଣେ ୱିରୂଳ୍ହେ ନାମରୂପସ୍ସ ଅଓକ୍କନ୍ତି ହୋତି, ନାମରୂପପଚ୍ଚଯା ସଳାଯତନ’’ନ୍ତି (ସଂ। ନି। ୨।୩୯) ଇମସ୍ମିମ୍ପି ସୁତ୍ତେ ପଟିସନ୍ଧିନାମରୂପସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣପଚ୍ଚଯତା ୱୁତ୍ତାତି ଆହ ‘‘ତସ୍ମିଂ ପତିଟ୍ଠିତେ’’ତିଆଦି।

ପୁରିମତରସିଦ୍ଧାଯ ପଥୱିଯା ବୀଜପତିଟ୍ଠାନଂ ୱିଯ ପୁରିମତରସିଦ୍ଧେ କମ୍ମେ ତନ୍ନିଦ୍ଧତ୍ତସ୍ସେଓ ୱିଞ୍ଞାଣବୀଜସ୍ସ ପତିଟ୍ଠାନଂ କମ୍ମସ୍ସ କଟତ୍ତା ଉପ୍ପତ୍ତୀତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ତେନାହ – ‘‘କମ୍ମଂ ଖେତ୍ତଂ, ୱିଞ୍ଞାଣଂ ବୀଜ’’ନ୍ତି। କସ୍ସ ପନ ତଂ ଖେତ୍ତଂ ବୀଜଞ୍ଚାତି? ନାମରୂପଙ୍କୁରସ୍ସ।

ଅଯଞ୍ଚ ପନତ୍ଥୋତି ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କମ୍ମଜରୂପାନଂ ଚିତ୍ତପଟିବଦ୍ଧୱୁତ୍ତିତା। ଓକାସଓସେନେଓାତି ନାମରୂପୋକାସଓସେନେଓ। ସୋ ହି ତସ୍ସ ଅତ୍ଥସ୍ସ ଓକାସୋତି। ୱତ୍ଥୁରୂପମତ୍ତମ୍ପୀତି ୱଦନ୍ତୋ ୱତ୍ଥୁରୂପସ୍ସ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକାନଂ ସେସରୂପାନମ୍ପି ତଦୁପତ୍ଥମ୍ଭକଭାଓ୍ୱେନେଓ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାଓଂ ଦସ୍ସେତି, ସହଭଓନମତ୍ତଂ ୱା। ତତ୍ଥ କାଯଭାଓ୍ୱାଦିକଲାପାନଂ କତ୍ଥଚି ଅଭାଓତୋ କତ୍ଥଚି ଅଭାଓ୍ୱାଭାଓତୋ ‘‘ୱତ୍ଥୁରୂପମତ୍ତମ୍ପି ୱିନା’’ତି ଆହ। ସସ୍ସାମିକେତି ଏତସ୍ସେଓ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘ସରାଜକେ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ପଓତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭାଓପଟିବାହନତୋତି ଇଦଂ କସ୍ମା ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ତେସଂ ପଚ୍ଚଯଭାଓପ୍ପସଙ୍ଗୋଯେଓ ନତ୍ଥି ‘‘ହେତୂ ସହଜାତାନ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧) ଓଚନତୋ। ନ ହି ଯେସଂ ହେତୂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋନ୍ତି, ତାନି ହେତୁସହଜାତାନି ନାମ ହୋନ୍ତି। ଯଦି ସିଯୁଂ, ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତୋ ଅବ୍ଯାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତିଆଦି ଚ ଲବ୍ଭେଯ୍ଯ, ନ ପନ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ନ ତାନି ହେତୁସହଜାତାନୀତି? ସଚ୍ଚମେତଂ, ଯୋ ପନ ହେତୂହି ସମାନକାଲୁପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତଂ ଗହେତ୍ୱା ହେତୁସହଜାତଭାଓଂ ମଞ୍ଞେଯ୍ଯ, ତସ୍ସାଯଂ ପସଙ୍ଗୋ ଅତ୍ଥୀତି ଇଦଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ। ଭଗଓା ପନ ଓଚନାନଂ ଲହୁଗରୁଭାଓଂ ନ ଗଣେତି, ବୋଧନେଯ୍ଯାନଂ ପନ ଅଜ୍ଝାସଯାନୁରୂପତୋ ଧମ୍ମସଭାଓଂ ଅୱିଲୋମେନ୍ତୋ ତଥା ତଥା ଦେସନଂ ନିଯାମେତୀତି ନ କତ୍ଥଚି ଅକ୍ଖରାନଂ ବହୁତା ୱା ଅପ୍ପତା ୱା ଚୋଦେତଙ୍ଗାତି।

ହେତୁପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଓଣ୍ଣନା

୨।ଉପ୍ପଜ୍ଜନକ୍ଖଣେଯେଓାତି ଏତେନ ଓତ୍ତମାନକ୍ଖଣେକଦେସେନ ସଙ୍କଂ ଓତ୍ତମାନକ୍ଖଣଂ ଗଯ୍ହତୀତି ଦଟ୍ଠଙ୍ଗ। ନ ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜନକ୍ଖଣେଯେଓ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ରୂପାଦୀନି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍କସ୍ମିଂ ଓତ୍ତମାନକ୍ଖଣେତି। ତେନ ଆଲମ୍ବିଯମାନାନମ୍ପି ରୂପାଦୀନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦିଓତ୍ତମାନତାଯ ପୁରେ ପଚ୍ଛା ଚ ୱିଜ୍ଜମାନାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାଓଂ ଦସ୍ସେତି, କୋ ପନ ୱାଦୋ ଅନାଲମ୍ବିଯମାନାନଂ। ନ ଏକତୋ

ହୋନ୍ତୀତି ନୀଲାଦୀନି ସବ୍ବରୂପାନି ସହ ନ ହୋନ୍ତି, ତଥା ସଦ୍ଦାଦଯୋପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ‘‘ଯଂ ଯ’’ନ୍ତି ହି ୱଚନଂ ରୂପାଦୀନି ଭିନ୍ଦତୀତି। ତତ୍ଥ ପୁରିମେନତ୍ଥେନ ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ୱଚନେନ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱଲକ୍ଖଣଦୀପନତ୍ଥଂ ‘‘ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମ’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତି, ପଚ୍ଛିମେନ ‘‘ଯଂ ଯ’’ନ୍ତି ୱଚନେନ ରୂପାଦିଭେଦଦୀପନତ୍ଥନ୍ତି। ‘‘ଯଂ ଯଂ ୱା ପନାରବ୍ଭା’’ତି ଏତସ୍ସ ୱଣ୍ଣନାଯଂ ଦସ୍ସିତସଦ୍ଦାରମ୍ମଣାଦିୱସେନ ୱା ଇଧାପି ଅତ୍ଥୋ ଗହେତବ୍ବୋତି।

ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଯଥା ନଦୀପବ୍ବତାନଂ ସନ୍ଦନଂ ଠାନଞ୍ଚ ପୱତ୍ତଂ ଅୱିରତଂ ଅୱିଚ୍ଛିନ୍ନନ୍ତି ସନ୍ଦନ୍ତି ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ‘‘ଯେ ଯେ ଧମ୍ମା’’ତି ଅତୀତାନାଗତପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ସବ୍ବସଙ୍ଗହସମୁଦାଯୱସେନ ଗହିତତ୍ତା ତେସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ ପୱତ୍ତନଂ ଅୱିରତନ୍ତି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ୱତ୍ତମାନୱଚନଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ଇମେ ପନ ନ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯା ସବ୍ବେପି ଅତୀତାନାଗତାନଂ ହୋନ୍ତି। ନ ହି ଅତୀତୋ ଚ ଅନାଗତୋ ଚ ଅତ୍ଥି, ଯସ୍ସେତେ ପଚ୍ଚଯା ସିଯୁଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅତୀତତ୍ତିକେ ଅତୀତାନାଗତାନଂ ନ କୋଚି ପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତସ୍ମା ଇଧାପି ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି ୱଚନେନ ଯେସଂ ରୂପାଦଯୋ ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାୱ ଦସ୍ସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତେସୁ ହି ଦସ୍ସିତେସୁ ଅତୀତାନାଗତେସୁ ତଂତଂପଚ୍ଚଯା ଅହେସୁଂ ଭୱିସ୍ସନ୍ତି ଚାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି, ନ ପନ ତଂତଂପଚ୍ଚଯୱନ୍ତତା। ପଚ୍ଚଯୱନ୍ତୋ ହି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାଯେୱାତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଯଂ ଯଂ ଧମ୍ମଂ ଆରବ୍ଭା’’ତି ଏକୱଚନନିଦ୍ଦେସଂ କତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ତେ ତେ ଧମ୍ମା’’ତି ବହୁୱଚନନିଦ୍ଦେସୋ ‘‘ଯଂ ଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଧମ୍ମସ୍ସ ଅନେକଭାୱୋପି ଅତ୍ଥୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥୋ। ଚତ୍ତାରୋ ହି ଖନ୍ଧା ସହେୱ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ସବ୍ବେପି ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନମ୍ପି ତେସୁ ଏକେକଂ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନ ନ ହୋତି, ତସ୍ମା ୱେଦନାଦୀସୁ ଫସ୍ସାଦୀସୁ ଚ ଏକେକସ୍ସପି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଯଂ ଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବେସଂ ଏକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦପରିଯାପନ୍ନାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ତେ ତେ’’ତି। ତତ୍ଥ ଯୋ ଚ ରୂପାଦିକୋ ଏକେକୋୱ ଯଂଯଂ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତୋ, ଯେ ଚ ଅନେକେ ଫସ୍ସାଦଯୋ ଏକେକୱସେନ ଯଂଯଂ-ସଦ୍ଦେନ ୱୁତ୍ତା, ତେ ସବ୍ବେ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ତେ ତେ’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଥ ୱା ଯସ୍ମିଂ କାଲେ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ତସ୍ମିଂ କାଲେ ନୀଲାଦୀସୁ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ ଚ ଏକେକମେୱ ଆରବ୍ଭ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ଯଂ ଯ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେ ପନ ଆଲମ୍ବିଯମାନା ରୂପାରମ୍ମଣଧମ୍ମା ଚ ଅନେକେ, ତଥା ସଦ୍ଦାଦିଆରମ୍ମଣଧମ୍ମା ଚାତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ‘‘ତେ ତେ’’ତି।

ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣଂ କାମାୱଚରରୂପାୱଚରକୁସଲସ୍ସ ଅପରିଯାପନ୍ନତୋ କୁସଲୱିପାକସ୍ସ କାମାୱଚରରୂପାୱଚରକିରିଯସ୍ସ ଚାତି ଇମେସଂ ଛନ୍ନଂ ରାସୀନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଇଦଂ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ଖନ୍ଧପଟିବଦ୍ଧାନୁସ୍ସରଣକାଲେ ନିବ୍ବାନମ୍ପି ରୂପାୱଚରକୁସଲକିରିଯାନଂ ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଂ ସତି ଯଥା ‘‘ଅପ୍ପମାଣା ଖନ୍ଧା ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୨।୫୮) ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ‘‘ନିବ୍ବାନ’’ନ୍ତି ଚ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ଚ ତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ନିବ୍ବାନଂ ପୁବ୍ବେ ନିୱୁଟ୍ଠଂ ଅସଙ୍ଖତତ୍ତା, ନ ଚ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ପୁବ୍ବେ ନିୱୁଟ୍ଠେସୁ ଅପ୍ପମାଣକ୍ଖନ୍ଧେସୁ ଞାତେସୁ ନିବ୍ବାନଜାନନେ ନ ତେନ ପଯୋଜନଂ ଅତ୍ଥି। ଯଥା ହି ଚେତୋପରିଯଞ୍ଞାଣଂ ଚିତ୍ତଂ ୱିଭାୱେନ୍ତମେୱ ଚିତ୍ତାରମ୍ମଣଜାନନସ୍ସ କାମାୱଚରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଏୱମିଦମ୍ପି ଅପ୍ପମାଣକ୍ଖନ୍ଧେ ୱିଭାୱେନ୍ତମେୱ ତଦାରମ୍ମଣଜାନନସ୍ସ କାମାୱଚରସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି। ଦିଟ୍ଠନିବ୍ବାନୋଯେୱ ଚ ପୁବ୍ବେ ନିୱୁଟ୍ଠେ ଅପ୍ପମାଣକ୍ଖନ୍ଧେ ଅନୁସ୍ସରତି, ତେନ ଯଥାଦିଟ୍ଠମେୱ ନିବ୍ବାନଂ ତେସଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ପନ ପୁବ୍ବେନିୱାସାନୁସ୍ସତିଞ୍ଞାଣେନ ତଦାରମ୍ମଣୱିଭାୱନଂ କାତବ୍ବଂ। ୱିଭୂତମେୱ ହି ତଂ ତସ୍ସାତି। ଏୱଂ ଅନାଗତଂସଞ୍ଞାଣେପି ଯଥାରହଂ ଯୋଜେତବ୍ବଂ, ତସ୍ମା ନିବ୍ବାନଂ ନ କସ୍ସଚି ରୂପାୱଚରସ୍ସ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ‘‘ଚତୁନ୍ନଂ ରାସୀନ’’ନ୍ତି ୱତ୍ତୁଂ ଯୁତ୍ତଂ।

ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୩।ଧୁରନ୍ତି ଧୁରଗ୍ଗାହଂ। ଜେଟ୍ଠକନ୍ତି ସେଟ୍ଠଂ। ଛନ୍ଦାଧିପତି ଛନ୍ଦସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ପୁରିମଛନ୍ଦସ୍ସ ସମାନରୂପେନ ତଦନନ୍ତରଂ ନିଦ୍ଦିଟ୍ଠେନ ତଂସମ୍ବନ୍ଧେନ ଛନ୍ଦସଦ୍ଦେନେୱ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ଛନ୍ଦସ୍ସ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକୱିସେସନଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ‘‘ଛନ୍ଦାଧିପତି ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ଅୱତ୍ୱା ‘‘ଛନ୍ଦସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସ ନଯୋ ଇତରେସୁପି।

ଗରୁକାରଚିତ୍ତୀକାରୱସେନ ୱାତି କୁସଲାବ୍ଯାକତାନଂ ପୱତ୍ତିଂ ଦସ୍ସେତି। ଅଲଦ୍ଧଂ ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ, ଲଦ୍ଧଂ ଅୱିଜହିତବ୍ବଂ। ଯେନ ୱା ୱିନା ନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତଂ ଲଦ୍ଧବ୍ବଂ, ତସ୍ସେୱତ୍ଥୋ ଅୱିଜହିତବ୍ବନ୍ତି। ଅନୱଞ୍ଞାତନ୍ତି ଅୱଞ୍ଞାତମ୍ପି ଅଦୋସଦସ୍ସିତାଯ ଅସ୍ସାଦନେନ ଅନୱଞ୍ଞାତଂ କତ୍ୱା।

ମିଚ୍ଛତ୍ତନିଯତା ଅପ୍ପନାସଦିସା ମହାବଲା ୱିନା ଅଧିପତିନା ନୁପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀତି ‘‘ଏକନ୍ତେନେୱା’’ତି ଆହ। କମ୍ମକିଲେସାୱରଣଭୂତା ଚ ତେ ସଗ୍ଗାୱରଣା ଚ ମଗ୍ଗାୱରଣା ଚ ପଚ୍ଚକ୍ଖସଗ୍ଗାନଂ କାମାୱଚରଦେୱାନମ୍ପି ଉପ୍ପଜ୍ଜିତୁଂ ନ ଅରହନ୍ତି, କୋ ପନ ୱାଦୋ ରୂପାରୂପୀନନ୍ତି।

କାମାୱଚରାଦିଭେଦତୋ ପନ ତିୱିଧୋ କିରିୟାରମ୍ମଣାଧିପତି ଲୋଭସହଗତାକୁସଲସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଇଦଂ ପରସନ୍ତାନଗତାନଂ ସାରମ୍ମଣଧମ୍ମାନଂ ''ଅଜ୍ଝତ୍ତାରମ୍ମଣୋ ଧମ୍ମୋ ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି ଏତସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ''ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣୋ ଧମ୍ମୋ ବହିଦ୍ଧାରମ୍ମଣସ୍ସା''ତି ଏତ୍ଥ ଚ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିନୋ ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟତା ନତ୍ଥୀତି ୱିଞ୍ଞାୟମାନେପି ''ବହିଦ୍ଧା ଖନ୍ଧେ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦେତୀ''ତିଆଦିୱଚନଂ (ପଟ୍ଠା। ୨।୨।୦।୩୧) ନିସ୍ସାୟ ଅରହତୋ କିରିୟଧମ୍ମା ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୀହି ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦିୟନ୍ତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ସନିଦସ୍ସନସପ୍ପଟିଘା ଖନ୍ଧା''ତିଆଦୀସୁ (ପଟ୍ଠା। ୨।୨୨।୩୦) ୱିୟ ଖନ୍ଧସଦ୍ଦୋ ରୂପେ ଏୱ ଭୱିତୁଂ ଅରହତୀତି ୱିଚାରିତମେତଂ। ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦିକାଲେ ୱା ଅନାଗତେ କିରିୟଧମ୍ମେ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦନଂ ସନ୍ଧାୟେତଂ ୱୁତ୍ତଂ। ''ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମେ ଖନ୍ଧେ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦେତି ଅଭିନନ୍ଦତୀ''ତିଆଦିୱଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୧।୩।୯୬) କିରିୟଧମ୍ମା ରାଗଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟୋ ହୋନ୍ତେୱ, ତେ ଚ ''ଅତୀତାରମ୍ମଣେ ଅନାଗତେ ଖନ୍ଧେ ଗରୁଂ କତ୍ୱା ଅସ୍ସାଦେତୀ''ତିଆଦିୱଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୯।୨୩) ଅନାଗତା ତେଭୂମକାପି ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟୋ ହୋନ୍ତୀତି। ଆୱଜ୍ଜନକିରିୟସବ୍ଭାୱତୋ ପନ ଇଦମ୍ପି ୱିଚାରେତବ୍ବଂ।

ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୪। ୟଥା ଓକାସଦାନୱିସେସଭାୱେନ ନତ୍ଥିୱିଗତା ୱୁତ୍ତା, ନ ଏୱଂ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରା, ଏତେ ପନ ଚିତ୍ତନିୟାମହେତୁୱିସେସଭାୱେନ ୱୁତ୍ତା, ତସ୍ମା ତଂ ଚିତ୍ତନିୟାମହେତୁୱିସେସଭାୱଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂ''ତିଆଦିନା ଧାତୁୱସେନ କୁସଲାଦିୱସେନ ଚ ନିଦ୍ଦେସମାହ। ତତ୍ଥ ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟା''ତି ୱୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୱିସେସୋ ନ ୱିଞ୍ଞାୟତୀତି ''ପୁରିମା ପୁରିମା ପଚ୍ଛିମାୟ ପଚ୍ଛିମାୟା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା। ତଥା ଚ ସତି ଧାତୁୱିସେସେନ ଚିତ୍ତୱିସେସେ ଦସ୍ସନଂ ଯଂ କାତୁଂ ଆରଦ୍ଧୋ, ତଂ ୱୋଚ୍ଛିଜ୍ଜେୟ୍ୟ। ''ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁ ମନୋଧାତୁୟା''ତି ଇଦମ୍ପି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ନିୟାମାଭାୱତୋ, ''ମନୋଧାତୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟା''ତି ଚ ତଥେୱ ନ ସକ୍କା। ନ ହି ମନୋଧାତୁ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟାୟେୱ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋତି ନିୟାମୋ ଅତ୍ଥି, ତସ୍ମା ପାକଟା ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୟୋ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ଯାୱ ଧାତୁୱିସେସନିୟାମୋ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ନିଦସ୍ସନେନ ନୟଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ନିରୱସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ପୁରିମା ପୁରିମା କୁସଲା''ତିଆଦିମାହ। ସଦିସକୁସଲାନନ୍ତି ୱେଦନାୟ ୱା ହେତୂହି ୱା ସଦିସକୁସଲାନଂ ଅନୁରୂପକୁସଲାନନ୍ତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଭୂମିଭିନ୍ନାନମ୍ପି ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି। ଭୱଙ୍ଗଗ୍ଗହଣେନ କୁସଲାକୁସଲମୂଲକେସୁ ଚୁତିପି ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଅବ୍ୟାକତମୂଲକେ ତଦାରମ୍ମଣମ୍ପି।

କାମାୱଚରକିରିୟାୱଜ୍ଜନସ୍ସାତି କାମାୱଚରକିରିୟାୟ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସାତି ଆୱଜ୍ଜନଗ୍ଗହଣେନ କାମାୱଚରକିରିୟଂ ୱିସେସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କାମାୱଚରୱିପାକୋ କାମାୱଚରକିରିୟରାସିସ୍ସ ଚ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ହୋନ୍ତୋ ଚ ଆୱଜ୍ଜନସ୍ସେୱାତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ଆୱଜ୍ଜନଗ୍ଗହଣେନେୱ ଚେତ୍ଥ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନମ୍ପି ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସହଜାତପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୬। ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସାତି ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ପୋରାଣପାଠୋ। ପାଠଇୟଂ ପନ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି ଏତ୍ଥ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞ''ନ୍ତି ଇମସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ , ନ ଅୱୁତ୍ତସ୍ସ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ଇମସ୍ସ, ନ ଚ ସମାନତ୍ଥସ୍ସପି ସଦ୍ଦନ୍ତରସ୍ସ ଅତ୍ଥେ ୱୁତ୍ତେ ସଦ୍ଦନ୍ତରସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନ୍ତି ଅଞ୍ଞୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସା''ତି ପଠନ୍ତି। ଓକ୍କନ୍ତୀତି ପଞ୍ଚୱୋକାରପଟିସନ୍ଧିୟେୱ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଇତରାତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ''ପଞ୍ଚୱୋକାରଭୱେ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ''ତି। ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଇଦଂ ଯଦିପି ପୁବ୍ବେ ''ଓକ୍କନ୍ତିକ୍ଖଣେ ନାମରୂପ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଥାପି ନ ତେନ ଖଣନ୍ତରେ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ରୂପୀନଂ ନିୱାରିତୋତି ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ। କଞ୍ଚି କାଲେତି କେଚି କିସ୍ମିଞ୍ଚି କାଲେତି ୱା ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା କେଚି ୱତ୍ଥୁଭୂତା କିସ୍ମିଞ୍ଚି ପଟିସନ୍ଧିକାଲେତି ରୂପନ୍ତରାନଂ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ଚ କାଲନ୍ତରେ ଅରୂପୀନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଂ ପୁବ୍ବେ ଅନିୱାରିତଂ ନିୱାରେତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ''କଞ୍ଚି କାଲ''ନ୍ତି ୱା ''କିସ୍ମିଞ୍ଚି କାଲେ''ତି ୱା ୱତ୍ତବ୍ବେ ୱିଭତ୍ତିୱିପଲ୍ଲାସୋ କତୋ। ତେନ ହି ''କଞ୍ଚୀ''ତି ଉପୟୋଗେକୱଚନଂ ''ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା''ତି ଏତେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧେନ ପଚ୍ଚତ୍ତବହୁୱଚନସ୍ସ ଆଦେସୋ, ''କାଲେ''ତି ଇମିନା ସମ୍ବନ୍ଧେନ ଭୁମ୍ମେକୱଚନସ୍ସାତି ୱିଞ୍ଞାୟତି। ପୁରିମେନ ଚ ''ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ ୱତ୍ଥୁ ଚ ତିଣ୍ଣନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନ''ନ୍ତିଆଦିନା ନାମସହିତସ୍ସେୱ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ''ନାମସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତେ ଆପନ୍ନେ ଏତେନ କେୱଲସ୍ସେୱ ତଥା ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଦସ୍ସେତି।

ତଯୋ ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଵସେନାତି ଲବ୍ଭମାନେପି କତ୍ଥଚି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସହଜାତପଚ୍ଚଯଭାଵେ ଵଚନେନ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ତସ୍ସ ଏଵଂ ଵୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଚତୁସମୁଟ୍ଠାନିକସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ଏକଦେସଭୂତେ କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପେ ସମୁଦାଯେକଦେସଵସେନ ସାମିଵଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନିଦ୍ଧାରଣେ ଵା।

ସହଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୮। ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ''ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା ଅରୂପୀନଂ ଧମ୍ମାନଂ କିଞ୍ଚିକାଲେ''ତି ଇଦଂ ନ ଲବ୍ଭତି। ଯଂ ପନେତ୍ଥ ଲବ୍ଭତି ''ରୂପିନୋ ଧମ୍ମା କେଚୀ''ତି, ତତ୍ଥ ତେ ଏଵ ଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ଚକ୍ଖାଯତନ''ନ୍ତିଆଦି ଵୁତ୍ତନ୍ତି। ''ଵତ୍ଥୁରୂପଂ ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵେ''ତି ଵୁତ୍ତତ୍ତା ''ଠପେତ୍ଵା ଆରୁପ୍ପଵିପାକ''ନ୍ତି ଇଦଂ ନ ଵତ୍ତବ୍ବନ୍ତି ଚେ? ନ, ''ତେଭୂମକଵିପାକସ୍ସା''ତି ଵୁତ୍ତେ ପଞ୍ଚଵୋକାରଭଵେ ଅନୁପ୍ପଜ୍ଜନକଂ ଠପେତବ୍ବଂ ଅଜାନନ୍ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପକାସେତବ୍ବତ୍ତା।

ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୯। ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସଵଣ୍ଣନା

୯।ତେ ତଯୋପି ରାସଯୋତି ଉପନିସ୍ସଯେ ତଯୋ ଅନେକସଙ୍ଗାହକତାଯ ରାସଯୋତି ଵଦତି। ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଉପନିସ୍ସଯନିଦ୍ଦେସେ ଯେ ପୁରିମା ଯେସଂ ପଚ୍ଛିମାନଂ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେସଂ ସବ୍ବେସଂ ଏକନ୍ତେନେଵ ହୋନ୍ତି, ନ କେସଞ୍ଚି କଦାଚି, ତସ୍ମା ଯେସୁ ପଦେସୁ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯୋ ସଙ୍ଗହିତୋ, ତେସୁ ''କେସଞ୍ଚୀ''ତି ନ ସକ୍କା ଵତ୍ତୁନ୍ତି ନ ଵୁତ୍ତଂ। ଯେ ପନ ପୁରିମା ଯେସଂ ପଚ୍ଛିମାନଂ ଆରମ୍ମଣପକତୂପନିସ୍ସଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେସଂ ନ ସବ୍ବେସଂ ଏକନ୍ତେନ ହୋନ୍ତି, ଯେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତିପଟିବାହିକା ପଚ୍ଚଯା ବଲଵନ୍ତୋ ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ନ ହୋନ୍ତି, ଇତରେସଂ ହୋନ୍ତି। ତସ୍ମା ଯେସୁ ପଦେସୁ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯୋ ନ ଲବ୍ଭତି, ତେସୁ ''କେସଞ୍ଚୀ''ତି ଵୁତ୍ତଂ। ସିଦ୍ଧାନଂ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ଯେହି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେହି ଅକୁସଲାଦୀହି ଭଵିତବ୍ବଂ, ତେସଂ କେସଞ୍ଚୀତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ, ନ ପନ ଅଵିସେସେନ ଅକୁସଲାଦୀସୁ କେସଞ୍ଚୀତି।

ପୁରିମା ପୁରିମା କୁସଲା...ପେ... ଅବ୍ୟାକତାନଂ ଧମ୍ମାନନ୍ତି ଯେସଂ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ଭଵିତବ୍ବଂ, ତେସଂ ଅବ୍ୟାକତାନଂ ପଚ୍ଛିମାନନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ରୂପାବ୍ୟାକତଂ ଉପନିସ୍ସଯଂ ଲଭତୀତି। କଥଂ? ଆରମ୍ମଣାନନ୍ତରୂପନିସ୍ସଯେ ତାଵ ନ ଲଭତି ଅନାରମ୍ମଣତ୍ତା ପୁବ୍ବାପରନିଯମେନ ଅପ୍ପଵତ୍ତିତୋ ଚ, ପକତୂପନିସ୍ସଯଞ୍ଚ ନ ଲଭତି ଅଚେତନେନ ରୂପସନ୍ତାନେନ ପକତସ୍ସ ଅଭାଵତୋ। ଯଥା ହି ଅରୂପସନ୍ତାନେନ ସଦ୍ଧାଦଯୋ ନିପ୍ଫାଦିତା ଉତୁଭୋଜନାଦଯୋ ଚ ଉପସେଵିତା, ନ ଏଵଂ ରୂପସନ୍ତାନେନ। ଯସ୍ମିଞ୍ଚ ଉତୁବୀଜାଦିକେ କମ୍ମାଦିକେ ଚ ସତି ରୂପଂ ପଵତ୍ତତି, ନ ତଂ ତେନ ପକତଂ ହୋତି। ସଚେତନସ୍ସେଵ ହି ଉପ୍ପାଦନୁପତ୍ଥମ୍ଭନୁପଯୋଗାଦିଵସେନ ଚେତନଂ ପକପ୍ପନଂ ପକରଣଂ, ରୂପଞ୍ଚ ଅଚେତନନ୍ତି। ଯଥା ଚ ନିରୀହକେସୁ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତେସୁ ଧମ୍ମେସୁ କେସଞ୍ଚି ସାରମ୍ମଣସଭାଵତା ହୋତି, କେସଞ୍ଚି ନ, ଏଵଂ ସପ୍ପକରଣସଭାଵତା ନିପ୍ପକରଣସଭାଵତା ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଉତୁବୀଜାଦଯୋ ପନ ଅଙ୍କୁରାଦୀନଂ ତେସୁ ଅସନ୍ତେସୁ ଅଭାଵତୋ ଏଵ ପଚ୍ଚଯା, ନ ପନ ଉପନିସ୍ସଯାଦିଭାଵତୋତି। ପୁରିମପୁରିମାନଂଯେଵ ପନେତ୍ଥ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାଵୋ ବାହୁଲ୍ଲଵସେନ ପାକଟଵସେନ ଚ ଵୁତ୍ତୋ। ''ଅନାଗତେ ଖନ୍ଧେ ପତ୍ଥଯମାନୋ ଦାନଂ ଦେତୀ''ତିଆଦିଵଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୨। ୧୮।୮) ପନ ଅନାଗତାପି ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେ ପୁରିମେହି ଆରମ୍ମଣପକତୂପନିସ୍ସଯେହି ତଂସମାନଲକ୍ଖଣତାଯ ଇଧ ସଙ୍ଗୟ୍ହନ୍ତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ପୁଗ୍ଗଲୋପି ସେନାସନମ୍ପୀତି ପୁଗ୍ଗଲସେନାସନଗ୍ଗହଣଵସେନ ଉପନିସ୍ସଯଭାଵଂ ଭଜନ୍ତେ ଧମ୍ମେ ଦସ୍ସେତି, ପି-ସଦ୍ଦେନ ଚୀଵରାରଞ୍ଞରୁକ୍ଖପବ୍ବତାଦିଗ୍ଗହଣଵସେନ ଉପନିସ୍ସଯଭାଵଂ ଭଜନ୍ତେ ସବ୍ବେ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି। ''ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦୀସୁ ହି ''ସେନାସନଂ କାଯିକସ୍ସ ସୁଖସ୍ସା''ତିଆଦିଵଚନେନ ସେନାସନଗ୍ଗହଣେନ ଉପନିସ୍ସଯଭାଵଂ ଭଜନ୍ତାଵ ଧମ୍ମା ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ପୁଗ୍ଗଲାଦୀସୁପି ଅଯଂ ନଯୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାପି ଆରମ୍ମଣପକତୂପନିସ୍ସଯା ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତାଯ ସେନାସନସମାନଲକ୍ଖଣତ୍ତା ଏତ୍ଥେଵ ସଙ୍ଗହିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଵକ୍ଖତି ହି ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଉତୁଂ ଭୋଜନଂ ସେନାସନଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ଝାନଂ ଉପ୍ପାଦେତୀ''ତିଆଦିନା ସେନାସନସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାଵଂ ୱିଯ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ଉତୁଆଦୀନଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯଭାଵଂ, ''ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଚକ୍ଖୁଂ...ପେ... ଵତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନେ ଖନ୍ଧେ ଗରୁଂ କତ୍ଵା ଅସ୍ସାଦେତୀ''ତିଆଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୮।୪) ଚକ୍ଖାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯଭାଵଞ୍ଚାତି। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାନମ୍ପି ଚ ତାଦିସାନଂ ପୁବ୍ବେ ପକତତ୍ତା ପକତୂପନିସ୍ସଯତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

କସିଣାରମ୍ମଣାଦୀନି ଆରମ୍ମଣମେୱ ହୋନ୍ତି, ନ ଉପନିସ୍ସୟୋତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନ ‘‘ଏକଚ୍ଚାଯା’’ତି ଆହ।

ଅରୂପାୱଚରକୁସଲମ୍ପି ଯସ୍ମିଂ କସିଣାଦିମ୍ହି ଝାନଂ ଅନୁପ୍ପାଦିତଂ, ତସ୍ମିଂ ଅନୁପ୍ପନ୍ନଝାନୁପ୍ପାଦନେ ସଙ୍କସ୍ସ ଚ ଉପ୍ପନ୍ନଝାନସ୍ସ ସମାପଜ୍ଜନେ ଇଦ୍ଧିୱିଧାଦୀନଂ ଅଭିଞ୍ଞାନଞ୍ଚ ଉପନିସ୍ସୟୋତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟାହ ‘‘ତେଭୂମକକୁସଲୋ ଚତୁଭୂମକସ୍ସପି କୁସଲସ୍ସା’’ତି। ୱୁତ୍ତମ୍ପି ଚେତଂ ‘‘ଅରୂପାୱଚରଂ ସଦ୍ଧଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ରୂପାୱଚରଂ ଝାନଂ ୱିପସ୍ସନଂ ମଗ୍ଗଂ ଅଭିଞ୍ଞଂ ସମାପତ୍ତିଂ ଉପ୍ପାଦେତୀ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୪।୧୩।୨୮୫)। କାମାୱଚରକୁସଲଂ ରୂପାୱଚରାରୂପାୱଚରୱିପାକାନମ୍ପି ତଦୁପ୍ପାଦକକୁସଲାନଂ ଉପନିସ୍ସୟଭାୱୱସେନ , ପଟିସନ୍ଧିନିଯାମକସ୍ସ ଚୁତିତୋ ପୁରିମଜୱନସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଉପନିସ୍ସୟୋ, ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ଅରୂପାୱଚରୱିପାକସ୍ସ, ଅରୂପାୱଚରକୁସଲଞ୍ଚ ରୂପାୱଚରୱିପାକସ୍ସ ତଦୁପ୍ପାଦକକୁସଲୂପନିସ୍ସୟଭାୱେନାତି ଏୱଂ ପଚ୍ଚେକଂ ତେଭୂମକକୁସଲାନଂ ଚତୁଭୂମକୱିପାକସ୍ସ ତେଭୂମକକିରିଯସ୍ସ ଚ ଯଥାଯୋଗଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ପାଠଇଯମ୍ପି ହି ପକତୂପନିସ୍ସୟୋ ନଯଦସ୍ସନମତ୍ତେନେୱ ପଞ୍ହାୱାରେସୁ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତୋତି।

ଇମିନା ପନ ନଯେନାତି ଲୋକୁତ୍ତରନିବ୍ବତ୍ତନଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ସିନେହୁପ୍ପାଦନଲେସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଲୋକୁତ୍ତରା ପନ ଧମ୍ମା ଅକୁସଲାନଂ ନ କେନଚି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚୟୋ ହୋନ୍ତୀତି ନ ଇଦଂ ସାରତୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କାମାୱଚରାଦିତିହେତୁକଭୱଙ୍ଗଂ କାଯିକସୁଖାଦି ଚ ରୂପାୱଚରାଦିକୁସଲାନଂ ଉପନିସ୍ସୟୋ, ଅରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ରୂପାୱଚରକୁସଲସ୍ସ ତଂ ପତ୍ଥେତ୍ୱା ତନ୍ନିବ୍ବତ୍ତକକୁସଲୁପ୍ପାଦନତ୍ଥଂ ଉପ୍ପାଦିଯମାନସ୍ସ, ରୂପାୱଚରକିରିଯସ୍ସ ଚ ପୁବ୍ବେ ନିୱୁଟ୍ଠାଦୀସୁ ଅରୂପାୱଚରୱିପାକଜାନନତ୍ଥଂ ଝାନାଭିଞ୍ଞାୟୋ ଉପ୍ପାଦେନ୍ତସ୍ସ ଅରହତୋ, ଚତୁଭୂମକୱିପାକାନଂ ପନ ତଦୁପ୍ପାଦକକୁସଲୂପନିସ୍ସୟଭାୱୱସେନ ସୋ ସୋ ୱିପାକୋ ଉପନିସ୍ସୟୋ। ତେନାହ ‘‘ତଥା ତେଭୂମକୱିପାକୋ’’ତି। ଯଦିପି ଅରହତ୍ତଫଲତ୍ଥଂ ଝାନୱିପସ୍ସନା ଉପ୍ପାଦେତି ଅନାଗାମୀ, ନ ପନ ତେନ ତଂ କଦାଚି ଦିଟ୍ଠପୁବ୍ବଂ ପୁଥୁଜ୍ଜନାଦୀହି ସୋତାପତ୍ତିଫଲାଦୀନି ୱିଯ, ତସ୍ମା ତାନି ୱିଯ ତେସଂ ଝାନାଦୀନଂ ଇମସ୍ସ ଚ ଅଗ୍ଗଫଲଂ ନ ଝାନାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସୟୋ। ଉପଲଦ୍ଧପୁବ୍ବସଦିସମେୱ ହି ଅନାଗତମ୍ପି ଉପନିସ୍ସୟୋତି। ତେନାହ ‘‘ଉପରିଟ୍ଠିମଂ କୁସଲସ୍ସପୀ’’ତି।

କିରିଯଅତ୍ଥପଟିସମ୍ଭିଦାଦିମ୍ପି ପତ୍ଥେତ୍ୱା ଦାନାଦିକୁସଲଂ କରୋନ୍ତସ୍ସ ତେଭୂମକକିରିଯାପି ଚତୁଭୂମକସ୍ସପି କୁସଲସ୍ସ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚୟୋ। ଯୋନିସୋମନସିକାରେ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି, ତଂ ଉପନିସ୍ସାଯ ରାଗାଦିଉପ୍ପାଦନେ ଅକୁସଲସ୍ସ, କୁସଲାକୁସଲୂପନିସ୍ସୟଭାୱମୁଖେନ ଚତୁଭୂମକୱିପାକସ୍ସ। ଏୱଂ କିରିଯସ୍ସପି ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତେନାହ ‘‘କିରିଯସଙ୍ଖାତୋପି ପକତୂପନିସ୍ସୟୋ ଚତୁଭୂମକାନଂ କୁସଲାଦିଖନ୍ଧାନଂ ହୋତିଯେୱା’’ତି। ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମେସୁ ପନ ଉତୁଭୋଜନସେନାସନାନମେୱ ତିଣ୍ଣଂ ରାସୀନଂ ପକତୂପନିସ୍ସୟଭାୱଦସ୍ସନଂ ନଯଦସ୍ସନମେୱାତି। ଇମସ୍ମିଂ ପଟ୍ଠାନମହାପକରଣେ ଆଗତନଯେନାତି ଇଦଂ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚଯା, କୁସଲେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୯୧) ଏୱମାଦିକଂ ଉପନିସ୍ସୟପଟିକ୍ଖେପଂ, ଅନୁଲୋମେ ଚ ଅନାଗମନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ସୁତ୍ତନ୍ତିକପରିଯାୟେନାତି ‘‘ୱିଞ୍ଞାଣୂପନିସଂ ନାମରୂପଂ, ନାମରୂପନିସଂ ସଳାଯତନ’’ନ୍ତିଆଦିକେନ (ସଂ। ନି। ୨। ୨୩),

‘‘ଯଥାପି ପବ୍ବତୋ ସେଲୋ, ଅରଞ୍ଞସ୍ମିଂ ବ୍ରହାୱନେ;

ତଂ ରୁକ୍ଖା ଉପନିସ୍ସାଯ, ୱଡ୍ଢନ୍ତେ ତେ ୱନପ୍ପତୀ’’ତି (ଅ। ନି। ୩।୪୯)। –

ଆଦିକେନ ଚ।

ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୦। ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୦। ନଯଦସ୍ସନୱସେନ ଯାନି ୱିନା ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତେନ ନ ୱତ୍ତନ୍ତି, ତେସଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଦସ୍ସନେନ ମନୋଦ୍ୱାରେପି ଯଂ ଯଦାରମ୍ମଣପୁରେଜାତେନ ୱତ୍ତତି, ତସ୍ସ ତଦାଲମ୍ବିତଂ ସବ୍ବମ୍ପି ରୂପରୂପଂ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତନ୍ତି ଦସ୍ସିତମେୱ ହୋତି, ସରୂପେନ ପନ ଅଦସ୍ସିତତ୍ତା ‘‘ସାୱସେସୱସେନ ଦେସନା କତା’’ତି ଆହ। ଚିତ୍ତୱସେନ କାଯଂ ପରିଣାମଯତୋ ଇଦ୍ଧିୱିଧାଭିଞ୍ଞାଯ ଚ ଅଟ୍ଠାରସସୁ ଯଂକିଞ୍ଚି ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ତଦାରମ୍ମଣଭାୱିନୋତି ଏଛ ପଟିସନ୍ଧିଭାୱିନୋ ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତାଭାୱେନ ଇତରସ୍ସପି ଅଭାୱା ଅଗ୍ଗହଣଂ। ଭୱଙ୍ଗଭାୱିନୋ ପନ ଗହଣଂ କାତଛଂ ନ ୱା କାତଛଂ ପଟିସନ୍ଧିଯା ୱିଯ ଅପରିଚ୍ଛିନ୍ନତ୍ତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣମତ୍ତଭାୱତୋ, ''ମନୋଧାତୂନଞ୍ଚା''ତି ଏଛ ସନ୍ତୀରଣଭାୱିନୋ ମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଯାପି।

ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୧। ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୧।ତସ୍ସେୱାତି ଇଦଂ କାମାୱଚରରୂପାୱଚରୱିପାକାନଂ ନିରୱସେସଦସ୍ସିତପୁରେଜାତଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ରୂପାୱଚରୱିପାକୋ ପନ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ନ ହୋତୀତି।

ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୨। ଆସେୱନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୨।ପଗୁଣତରବଲୱତରଭାୱୱିସିଟ୍ଠନ୍ତି ଏତେନ ୱିପାକାବ୍ୟାକତତୋ ୱିସେସେତି।

ଆସେୱନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୩। କମ୍ମପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୩। ଚେତନାସମ୍ପଯୁତ୍ତକମ୍ମଂ ଅଭିଜ୍ଝାଦି କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ''ଚେତନାକମ୍ମମେୱା''ତି ଆହ। ସତିପି ହି ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମତ୍ତେ ନ ଚେତନାୱଜ୍ଜା ଏୱଂସଭାୱାତି। ଅତ୍ତନୋ ଫଲଂ ଉପ୍ପାଦେତୁଂ ସମତ୍ଥେନାତି କମ୍ମସ୍ସ ସମତ୍ଥତା ତସ୍ସ କମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ପଞ୍ଚୱୋକାରେଯେୱ, ନ ଅଞ୍ଞତ୍ଥାତି ଏତେନ କାମାୱଚରଚେତନା ଏକୱୋକାରେ ରୂପମ୍ପି ନ ଜନେତୀତି ଦସ୍ସେତି।

କମ୍ମପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୪। ୱିପାକପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୪। ୱିପାକପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ଯେସଂ ଏକନ୍ତେନ ୱିପାକୋ ୱିପାକପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତେସଂ ୱସେନ ନଯଦସ୍ସନଂ କତଂ। ନ ହି ଆରୁପ୍ପେ ଭୂମିଦ୍ୱଯୱିପାକୋ ରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି।

ୱିପାକପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୫। ଆହାରପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୫।କବଳୀଂକରିତ୍ୱା ଅଜ୍ଝୋହରିତୋୱାତି ଅସିତପୀତାଦିୱତ୍ଥୂହି ସହ ଅଜ୍ଝୋହରିତୋୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ପାତବ୍ବସାଯିତବ୍ବାନିପି ହି ସଭାୱୱସେନ କବଳୀଯେୱ ହୋନ୍ତୀତି।

ସେସସତିସନ୍ତତିସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଅନୁପାଲକୋୱ ହୁତ୍ୱାତି ଏଛ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱିଚାରେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବୋ। ନ ହି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୋ କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ନୋଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନୋ ତଦୁଭଯଞ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନକାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତିୱିଧୋପି ପନ ସୋ ନୋଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନକାଯସ୍ସ ୱୁତ୍ତୋତି।

ଆହାରପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୬। ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୬।ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟମ୍ପି ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ମିସ୍ସକତ୍ତା ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟଂ ନ ସବ୍ବେନ ସବ୍ବଂ ୱଜ୍ଜିତବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତଧମ୍ମାନନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅୟଂ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ରୂପାରୂପାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଂ ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତୱୋହାରୋ ନତ୍ଥୀତି ଅରୂପାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟଭୂତାନି ପଚ୍ଚୟନ୍ତରାପେକ୍ଖାନି ଚକ୍ଖାଦୀନି ଅତ୍ତନୋ ୱିଜ୍ଜମାନକ୍ଖଣେ ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟତଂ ଅଫରନ୍ତାନିପି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟା ସିୟୁଂ। ଯୋ ପନ ନିରପେକ୍ଖୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତଧମ୍ମାନଂ ହୋତି, ସୋ ଅତ୍ତନୋ ୱିଜ୍ଜମାନକ୍ଖଣେ ତେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟତଂ ଅଫରନ୍ତୋ ନାମ ନତ୍ଥି। ଯଦି ଚ ଇତ୍ଥିନ୍ଦ୍ରିୟପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ସିୟୁଂ, ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନଂ ତେସମ୍ପି ସିୟୁଂ। ନ ହି ରୂପଂ ରୂପସ୍ସ, ଅରୂପଂ ୱା ଅରୂପସ୍ସ ୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ ଅତ୍ଥୀତି। ସତି ଚେତଂ ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିୟେହି ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତତ୍ତା କଲଲାଦିକାଲେ ଚ ଲିଙ୍ଗାଦୀନି ସିୟୁଂ, ଯେସଂ ତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟତଂ ଫରେୟ୍ୟୁଂ, ନ ଚ ଫରନ୍ତି। ତସ୍ମା ନ ତେହି ତାନି ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତକାନି, ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତଭାୱତୋ ଚ ତେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟତଂ ନ ଫରନ୍ତି। ଅଞ୍ଞେସଂ ପନ ଯେହି ତାନି ସହଜାତାନି, ତେସଂ ଅବୀଜଭାୱତୋଯେୱ ନ ଫରନ୍ତି, ତସ୍ମା ଆପନ୍ନୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତଭାୱାନଂ ତେସଂ ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ଅୱିନିବ୍ଭୁତ୍ତାନଂ ଅଞ୍ଞେସଞ୍ଚ ସମାନକଲାପଧମ୍ମାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟତାୟ ଅଫରଣତୋ ତାନି ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋନ୍ତୀତି। ଯେସଂ ବୀଜଭୂତାନି ଇତ୍ଥିପୁରିସିନ୍ଦ୍ରିୟାନି, ତେସଂ ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ଅପରମତ୍ଥଭାୱତୋତି କେଚି, ତେ ପନ କଲଲାଦିକାଲେପି ଲିଙ୍ଗାଦୀନଂ ତଦନୁରୂପାନଂ ଅତ୍ଥିତଂ ଇଚ୍ଛନ୍ତି।

ଜାତିଭୂମିୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଭେଦେସୁ କୁସଲଜାତିୟଂ ରୂପାୱଚରକୁସଲମେୱ ଆରୁପ୍ପେ ଠପେତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଠପେତ୍ୱା ପନ ରୂପାୱଚରକୁସଲଂ ଅୱସେସା କୁସଲାକୁସଲା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ପଠମଲୋକୁତ୍ତରଂ ପନ ଦୋମନସ୍ସଯୁତ୍ତଞ୍ଚ ୱିସୁଂ ଏକା ଜାତି ଭୂମି ୱା ନ ହୋତୀତି ଆରୁପ୍ପେ ଅଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ନ ଠପିତଂ। ହେତୁଆଦୀସୁପି ‘‘ତଥା ଅପରିୟାପନ୍ନକୁସଲହେତୁ, ତଥା ଅକୁସଲହେତୂ’’ତିଆଦୀସୁ (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୧) ଏସ ନୟୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ଠିତିକ୍ଖଣେତି ଇଦଂ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟସ୍ସ ସହଜାତପଚ୍ଚୟତ୍ତାଭାୱଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେପି ପନ ତସ୍ସ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟତା ନ ସକ୍କା ନିୱାରେତୁଂ। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ହି ‘‘ଅବ୍ୟାକତଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ…ପେ… ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ…ପେ… ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟସଦିସ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୬୬)। ନ ହି ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିୟତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟୋ ଅତ୍ଥି, ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ପୱତ୍ତେ ଚ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ। ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦୟୋ ଚ ଛ ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣମେୱ ଗହେତ୍ୱା ପୱତ୍ତା, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟୋ ଏତେସୁ ଅନୁଲୋମତୋ ନ ତିଟ୍ଠତୀତି।

ଇନ୍ଦ୍ରିୟପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୭। ଝାନପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୭।ୱିତକ୍କୱିଚାରପୀତିସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସୁପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସଙ୍ଖାତାନୀତି ଏତ୍ଥ ଯଦିପି ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସସଙ୍ଖାତାନି ଝାନଙ୍ଗାନି ନତ୍ଥି, ସୁଖଦୁକ୍ଖସଙ୍ଖାତାନି ପନ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଭୂତାନେୱ ଝାନଙ୍ଗାନି, ନ କାୟିକସୁଖଦୁକ୍ଖଭୂତାନୀତି ଇମସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ କତଂ। ନନୁ ଚ ‘‘ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜେସୂ’’ତି ୱଚନେନେୱ କାୟିକସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ୱଜ୍ଜିତାନୀତି ସୁଖଦୁକ୍ଖଗ୍ଗହଣମେୱ କତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ, ଝାନଙ୍ଗସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଝାନଙ୍ଗଭାୱୱିସେସନତୋ। ‘‘ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜେସୁ ସୁଖଦୁକ୍ଖୁପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସଙ୍ଖାତାନୀ’’ତି ହି ୱୁତ୍ତେ ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣେସୁ ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାହି ସଦ୍ଧିଂ କାୟିକସୁଖଦୁକ୍ଖାନିପି ୱଜ୍ଜିତାନୀତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱିଞ୍ଞାୟତି, ନ ପନ ଯାନି ସୁଖଦୁକ୍ଖାନି ଝାନଙ୍ଗାନି ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ଝାନଙ୍ଗଭୂତୋ ସୁଖଭାୱୋ ଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ଚ ୱିସେସିତୋ, ତସ୍ମା ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଭାୱୱିସିଟ୍ଠୋୟେୱ ସୁଖଦୁକ୍ଖଭାୱୋ ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ଝାନଙ୍ଗଭାୱୋତି ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଗ୍ଗହଣଂ କରୋତି। ତେନ ‘‘ଦ୍ୱିପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜେସୂ’’ତି ୱଚନେନ ୱଜ୍ଜିୟମାନାନମ୍ପି ସୁଖଦୁକ୍ଖାନଂ ସୋମନସ୍ସଦୋମନସ୍ସଭାୱାଭାୱତୋ ଝାନଙ୍ଗଭାୱାଭାୱୋତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଯଥାୱଜ୍ଜିତା ପନ ସୁଖଦୁକ୍ଖୋପେକ୍ଖେକଗ୍ଗତା କସ୍ମା ୱଜ୍ଜିତାତି? ଯତ୍ଥ ଝାନଙ୍ଗାନି ଉଦ୍ଧରୀୟନ୍ତି ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ, ତତ୍ଥ ଚ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଅନୁଦ୍ଧଟତ୍ତା। କସ୍ମା ପନ ନ ଉଦ୍ଧଟାତି ତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଞ୍ଚନ୍ନଂ ପନ ୱିଞ୍ଞାଣକାୟାନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ଅଭିନିପାତମତ୍ତତ୍ତାତି ଏତେନ ଆୱଜ୍ଜନସମ୍ପଟିଚ୍ଛନମତ୍ତାୟପି ଚିନ୍ତନାପୱତ୍ତିୟା ଅଭାୱଂ ଦସ୍ସେତି। ‘‘ତେସୁ ୱିଜ୍ଜମାନାନିପି ଉପେକ୍ଖାସୁଖଦୁକ୍ଖାନୀ’’ତି ପୋରାଣପାଠୋ। ତତ୍ଥ ଉପେକ୍ଖାସୁଖଦୁକ୍ଖେହେୱ ତଂସମାନଲକ୍ଖଣାୟ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାୟପି ଯଥାୱୁତ୍ତେନେୱ କାରଣେନ ଅନୁଦ୍ଧଟଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ପୁବ୍ବେ ପନ ସତ୍ତ ଅଙ୍ଗାନି ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ଚତ୍ତାରି ଅଙ୍ଗାନି ୱଜ୍ଜିତାନୀତି ତେସଂ ୱଜ୍ଜନେ କାରଣଂ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ନ ସମାନଲକ୍ଖଣେନ ଲେସେନ

ଦସ୍ସେତବ୍ବଂ। ଅଟ୍ଠକଥା ହେସାତି। ଯଦି ଚ ଲେସେନ ଦସ୍ସେତବ୍ବଂ, ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁପି ତୀସୁ ଏକମେୱ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତିଣ୍ଣଂ ପନ ୱଚନେନ ତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଉଦ୍ଧଟଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ଯଥାୱୁତ୍ତକାରଣତୋ ଅଞ୍ଞେନ କାରଣେନ ଅନୁଦ୍ଧଟଭାୱୋ ୱା, ତସ୍ମା ତଂଦୋସପରିହରଣତ୍ଥଂ ‘‘ଉପେକ୍ଖାଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାସୁଖଦୁକ୍ଖାନୀ’’ତି ପଠନ୍ତି। ଯେ ପନ ‘‘ଝାନଙ୍ଗଭୂତେହି ସୋମନସ୍ସାଦୀହି ସୁଖଦୁକ୍ଖେନ ଅୱିଭୂତଭାୱେନ ପାକଟତାଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯକିଚ୍ଚଯୁତ୍ତତାଯ ଚ ସମାନାନଂ ସୁଖାଦୀନଂ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଅନୁଦ୍ଧଟଭାୱେ କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ନ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯାତି ସା ଏତ୍ଥ ନ ଗହିତା’’ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ତଂ ରୁଚିମତ୍ତଂ। ଯଦି ଝାନଙ୍ଗସମାନାନଂ ଝାନଙ୍ଗନ୍ତି ଅନୁଦ୍ଧଟଭାୱେ କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତା ଚେତ୍ଥ ଝାନଙ୍ଗଭୂତାଯ ୱିଚିକିଚ୍ଛାଯୁତ୍ତମନୋଧାତୁଆଦୀସୁ ଚିତ୍ତେକଗ୍ଗତାଯ ସମାନାତି ତସ୍ସା ଅନୁଦ୍ଧଟଭାୱେ କାରଣଂ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱାତି। ସେସାହେତୁକେସୁପି ଝାନଙ୍ଗଂ ଉଦ୍ଧଟମେୱ ଉଦ୍ଧରଣଟ୍ଠାନେ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

ଝାନପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧୮। ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୧୮।ପଞ୍ଞାୱିତକ୍କୋ ସମ୍ମାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱା ୱୀରିଯଂ ସତି ସମାଧି ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ମିଚ୍ଛାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱାତି ଇମାନି ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନୀତି ଏତ୍ଥ ଦୁୱିଧମ୍ପି ସଙ୍କପ୍ପଂ ୱୀରିଯଂ ସମାଧିଞ୍ଚ ୱିତକ୍କୱୀରିଯସମାଧିୱଚନେହି ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ‘‘ଅଯମେୱ ଖୋ, ଆୱୁସୋ, ଅଟ୍ଠଙ୍ଗିକୋ ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗୋ ଅବ୍ରହ୍ମଚରିଯଂ। ସେଯ୍ୟଥିଦଂ – ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି…ପେ… ମିଚ୍ଛାସମାଧୀ’’ତିଆଦୀହି (ସଂ। ନି। ୫।୧୮) ସୁତ୍ତୱଚନେହି ମିଚ୍ଛାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱେସୁପି ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱୋହାରସିଦ୍ଧିତୋ ତେହି ସହ ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନି ଇଧ ଲବ୍ଭମାନାନି ଚ ଅଲବ୍ଭମାନାନି ଚ ମଗ୍ଗଙ୍ଗୱଚନସାମଞ୍ଞେନ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତାନି। ଏୱଞ୍ହି ସୁତ୍ତନ୍ତୱୋହାରୋପି ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି, ଏୱଂ ପନ ଦସ୍ସେନ୍ତେନ ‘‘ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନୀ’’ତି ଏୱଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ତସ୍ସ ପାଠଗତସ୍ସ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥଭାୱେନ ଇମାନି ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନି ନ ଦସ୍ସେତବ୍ବାନି। ନ ହି ପାଠଇଯଂ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦସ୍ସ ମିଚ୍ଛାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱୋତି ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ତେହି ସମ୍ମାୱାଚାଦୀହି ପଟିପକ୍ଖା ଚେତନାଧମ୍ମା ତପ୍ପଟିପକ୍ଖଭାୱତୋୟେୱ ‘‘ମିଚ୍ଛାମଗ୍ଗଙ୍ଗାନୀ’’ତି ସୁତ୍ତେ ୱୁତ୍ତାନି, ନ ପନ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଭାୱେନ। ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନି ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଭୂତାନି ଚ ଇଧ ପାଠଇଯଂ ‘‘ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନୀ’’ତି ୱୁତ୍ତାନି, ନ ଚ ଅଞ୍ଞଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ପରିଯାଯନିପ୍ପରିଯାଯମଗ୍ଗଙ୍ଗଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ପନ ଇଚ୍ଛନ୍ତେନ ପାଠଇଗତମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦପତିରୂପକୋ ଅଞ୍ଞୋ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଉଭଯପଦତ୍ଥୋ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋ ଯଥା ‘‘ଅଧିକରଣଂ ନାମ ଚତ୍ତାରି ଅଧିକରଣାନୀ’’ତି (ପାରା। ୩୮୬, ୪୦୫)। ଇଧ ପନ ‘‘ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସେ ମଗ୍ଗଙ୍ଗାନୀ’’ତି ପାଠଇଗତୋୟେୱ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦୋ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନ ଚ ଅବ୍ଭୁଦ୍ଧରଣୱସେନ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଅଧିପ୍ପେତତ୍ଥନିଯମନଂ କତଂ, ତସ୍ମା ପାଠଇଯଂ ମଗ୍ଗଙ୍ଗସଦ୍ଦସ୍ସ ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନଂ ଅତ୍ଥଭାୱୋ ମା ହୋତୂତି ‘‘ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିସଙ୍କପ୍ପୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱୱାଯାମସତିସମାଧିମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠିସଙ୍କପ୍ପୱାଯାମସମାଧଯୋତି ଇମାନି ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନୀ’’ତି ପଠନ୍ତି। ନନୁ ଏୱଂ ‘‘ଅହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱଜ୍ଜେସୂ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନ ହି ତେସୁ ସମ୍ମାଦିଟ୍ଠିଆଦଯୋ ଯଥାୱୁତ୍ତା ସନ୍ତି, ଯେ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବା ସିଯୁନ୍ତି? ନ, ଉପ୍ପତ୍ତିଟ୍ଠାନନିଯମନତ୍ଥତ୍ତା। ଅହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୱଜ୍ଜେସ୍ୱେୱ ଏତାନି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନାହେତୁକଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେସୁ। ତଦୁପ୍ପନ୍ନାନି ଦ୍ୱାଦସଙ୍ଗାନୀତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ।

ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୦। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୦।ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କାଯଅଭାୱତୋତି ଏତେନ ସମ୍ପଯୋଗାସଙ୍କାୱତ୍ଥୁଭୂତୋ ଉପକାରକଭାୱୋ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତାତି ଦସ୍ସେତି।

ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୧। ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୧। କୁସଲାଦିୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ନିବ୍ବାନଂ। ଯୋ ହି ଅତ୍ଥିଭାୱାଭାୱେନ ଅନୁପକାରକୋ ଅତ୍ଥିଭାୱଂ ଲଭିତ୍ୱା ଉପକାରକୋ ହୋତି, ସୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି। ନିବ୍ବାନଞ୍ଚ ନିବ୍ବାନାରମ୍ମଣାନଂ ନ ଅତ୍ତନୋ ଅତ୍ଥିଭାୱାଭାୱେନ ଅନୁପକାରକଂ ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ଥିଭାୱଲାଭେନ ଉପକାରକଂ ହୋତି। ଉପ୍ପାଦାଦିଯୁତ୍ତାନଂ ୱା ନତ୍ଥିଭାୱୋପକାରକତାୱିରୁଦ୍ଧୋ ଉପକାରକଭାୱୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯତାତି ନ ନିବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ।

ସତି ଚ ଯେସଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେହି ଏକତୋ ପୁରେତରଂ ପଚ୍ଛା ଚ ଉପ୍ପନ୍ନତ୍ତେ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱତୋ ଆହ ‘‘ଆହାରୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଞ୍ଚ

ସହଜାତାଦିଭେଦଂ ନ ଲଭତୀ’’ତି। ତଦଭାୱୋ ଚ ଏତେସଂ ଧମ୍ମସଭାୱୱସେନ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨୨-୨୩-୨୪। ନତ୍ଥିୱିଗତଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା

୨୨-୨୩।ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣମେୱହେତ୍ଥ ନାନନ୍ତି ଏତେନ ନତ୍ଥିୱିଗତପଚ୍ଚଯେସୁ ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯେସୁ ଚ ବ୍ୟଞ୍ଜନମତ୍ତେଯେୱ ନାନତ୍ତଂ, ନ ଅତ୍ଥେତି ଇଦଂ ଯୋ ପଚ୍ଚଯୋତି ଅତ୍ଥୋ, ତସ୍ମିଂ ନାନତ୍ତଂ ନତ୍ଥି, ବ୍ୟଞ୍ଜନସଙ୍ଗହିତେ ପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣମତ୍ତେଯେୱ ନାନତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱିଞ୍ଞାଯତି।

ନତ୍ଥିୱିଗତଅୱିଗତପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯନିଦ୍ଦେସପକିଣ୍ଣକୱିନିଚ୍ଛଯକଥାୱଣ୍ଣନା

‘‘ଲୋଭଦୋସମୋହାୱିପାକପଚ୍ଚଯାପି ନ ହୋନ୍ତି, ସେସାନଂ ସତ୍ତରସନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀ’’ତିଆଦିମପାଠୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଲୋଭଦୋସମୋହାନଂ ପଚ୍ଚେକଂ ସତ୍ତରସହି ପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସବ୍ବେ ହେତୂ ସହ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ଏକଧମ୍ମସ୍ସ ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅମୋହାଦୀନଂ ୱିସୁଂ ଗହିତତ୍ତାତି ଦୋସସ୍ସପି ସତ୍ତରସହି ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଆପଜ୍ଜତି, ତଥା ଚ ସତି ଦୋସସ୍ସପି ଗରୁକରଣଂ ପାଠଇଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ‘‘ଅକୁସଲୋ ପନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତି ନାମ ଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦୋ ୱୁଚ୍ଚତୀ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪) ଏତ୍ଥାପି ଲୋଭଦୋସସହଗତଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦାତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ନ ପନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଦୋସସ୍ସ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯତାପି ନିୱାରେତବ୍ବା। ନ ଚ ‘‘ସେସାନ’’ନ୍ତି ୱଚନେନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ନିୱାରିତୋ, ଅଥ ଖୋ ସଙ୍ଗହିତୋ ପୁରେଜାତାଦୀହି ଯଥାୱୁତ୍ତେହି ସେସତ୍ତାତି ତନ୍ନିୱାରଣତ୍ଥଂ ଦୋସଂ ଲୋଭମୋହେହି ସହ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱିସୁଞ୍ଚ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଦୋସୋ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋପି ନ ହୋତି, ସେସାନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ’’ତି ପଠନ୍ତି। ଇମିନା ନଯେନାତି ଏତେନ ଫୋଟ୍ଠବ୍ବାଯତନସ୍ସ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱଂ, ସବ୍ବଧମ୍ମାନଂ ଯଥାଯୋଗଂ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯଭାୱଞ୍ଚ ଦସ୍ସେତି। ନ ହି ଏତଂ ଏକପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନନ୍ତି ରୂପାଦୀନଂ ପକତୂପନିସ୍ସଯଭାୱୋ ଚ ଏତେନ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଚତୁନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଭେଦା ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁଆଦଯୋତି ଭେଦଂ ଅନାମସିତ୍ୱା ତେ ଏୱ ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ଚତୂସୁ ଖନ୍ଧେସୂ’’ତି। ମିଚ୍ଛାୱାଚାକମ୍ମନ୍ତାଜୀୱା ତେହି ଚେୱ କମ୍ମାହାରପଚ୍ଚଯେହି ଚାତି ଏକୂନୱୀସତିଧାତି ଇଦମେୱଂ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ନ ହି ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦଯୋ ମିଚ୍ଛାଦିଟ୍ଠି ୱିଯ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି ଚେତନାଯ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯତ୍ତାଭାୱତୋ। ଯଦି ଚ ଭୱେଯ୍ୟୁଂ, ପଞ୍ହାୱାରେ ‘‘କମ୍ମପଚ୍ଚଯା ମଗ୍ଗେ ତୀଣୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତସ୍ମା ମିଚ୍ଛାୱାଚାଦୀନଂ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ପଟ୍ଠାନସଂୱଣ୍ଣନା ହେସା। ସେସପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଚ ଚେତନାଯ ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱୱଚନେନ ୱୁତ୍ତୋଯେୱାତି ନ ଇଦଂ ପଠିତବ୍ବନ୍ତି ନ ପଠନ୍ତି। ‘‘ଅହିରିକଂ…ପେ… ମିଦ୍ଧଂ ଉଦ୍ଧଚ୍ଚଂ ୱିଚିକିଚ୍ଛା’’ତିଆଦିମପାଠୋ, ୱିଚିକିଚ୍ଛା ପନ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ତଂ ତତ୍ଥ ଅପଠିତ୍ୱା ‘‘ୱିଚିକିଚ୍ଛାଇସ୍ସାମଚ୍ଛରିଯକୁକ୍କୁଚ୍ଚାନି ତତୋ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଂ ଅପନେତ୍ୱା’’ତି ଏୱମେତ୍ଥ ପଠନ୍ତି।

‘‘ଚତ୍ତାରିମହାଭୂତାନି ଆରମ୍ମଣ…ପେ… ପୁରେଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱସେନ ଦସଧା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ପୁନ ତଥା ହଦଯୱତ୍ଥୂ’’ତି ପୁରିମପାଠୋ, ମହାଭୂତାନି ପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ‘‘ପୁରେଜାତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱସେନ ନୱଧା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସଧା ୱତ୍ଥୂ’’ନ୍ତି ପଠନ୍ତି। ଏତ୍ତକମେୱେତ୍ଥ ଅପୁବ୍ବନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେ ସହଜାତନିସ୍ସଯେହି ଅପୁବ୍ବଂ ରୂପସଦ୍ଦଗନ୍ଧରସାଯତନମତ୍ତମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ, ଆରମ୍ମଣାନି ପନେତାନି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ଅନେକପଚ୍ଚଯଭାୱେ ୱୁତ୍ତାନୀତି ସବ୍ବାତିକ୍କନ୍ତପଚ୍ଚଯାପେକ୍ଖା ଏତେସଂ ଅପୁବ୍ବତା ନତ୍ଥୀତି। ଇନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀସୁ ଅପୁବ୍ବଂ ନତ୍ଥୀତି ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସପି ଅରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯତୋ ଅପୁବ୍ବସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱଂ ମଞ୍ଞମାନେନ ଅପୁବ୍ବତା ନ ୱୁତ୍ତା। ତସ୍ସ ପନ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଅପୁବ୍ବତା। କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ଚ ପୁରେଜାତେନ ସଦ୍ଧିଂ ସତ୍ତଧା ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ।

ଆକାରୋତି ମୂଲାଦିଆକାରୋ। ଅତ୍ଥୋତି ତେନାକାରେନ ଉପକାରକତା। ‘‘ଯେନାକାରେନା’’ତି ଏତସ୍ସ ୱା ଅତ୍ଥୱଚନଂ ‘‘ଯେନତ୍ଥେନା’’ତି। ୱିପାକହେତୂସୁଯେୱ ଲବ୍ଭତୀତି ଏତ୍ଥ ଅମୋହୱିପାକହେତୁସ୍ସ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଚ ଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକେଯେୱ ଲବ୍ଭତୀତି। ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତବ୍ବଂ। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ଅପଠିତ୍ୱା ‘‘ଛହାକାରେହୀ’’ତି ପୁରିମପାଠୋ, ତଂ ପନ ପଠିତ୍ୱା ‘‘ସତ୍ତହାକାରେହୀ’’ତି ପଠନ୍ତି। ଉକ୍କଟ୍ଠପରିଚ୍ଛେଦୋ ହେତ୍ଥ ୱୁଚ୍ଚତି, ନ ଚ ଯଂ ଆରମ୍ମଣଂ ନିସ୍ସଯୋ ହୋତି, ତଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଂ ନ ହୋତୀତି।

ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରେସୁ ଯଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ତଂ ନ ଆସେୱନପଚ୍ଚୟୋ। ଯଞ୍ଚ ଆସେୱନପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ନ ତଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''ପକତୂପନିସ୍ସୟୋ ପକତୂପନିସ୍ସୟୋୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ , କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋପି ପନ ସୋ ହୋତି, ତସ୍ମା ''କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ ଚା''ତି ପଠନ୍ତି। ଅୟଂ ପନେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ – ପକତୂପନିସ୍ସୟୋ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ପକତୂପନିସ୍ସୟୋୱ ହୋତି, କୋଚି ପନେତ୍ଥ କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ ଚ ହୋତୀତି। ''ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତେ ପନେତ୍ଥ ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟତା ନ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତନ୍ତି ଯଦି କଞ୍ଚି ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ପୁରେଜାତଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଆରମ୍ମଣଭୂତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟତା ଲବ୍ଭତୀତି ସା ନ ଲବ୍ଭତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବା। ଅଥ ପନ ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତତୋ ଅଞ୍ଞଂ ୱତ୍ଥୁଭାୱରହିତାରମ୍ମଣମେୱ ''ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟତା ନ ଲବ୍ଭତୀତି ''ନିସ୍ସୟିନ୍ଦ୍ରିୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟତା ନ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଇତୋ ଉତ୍ତରିପୀତି ପୁରେଜାତତୋ ପରତୋପୀତି ଅତ୍ଥୋ, ଇତୋ ୱା ଇନ୍ଦ୍ରିୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତୋ ନିସ୍ସୟିନ୍ଦ୍ରିୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତତୋ ୱା ଉତ୍ତରି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆଦି ଚ ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନଂ ୱେଦିତବ୍ବନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। କମ୍ମାଦୀସୁ ପନ ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ପୁରିମୋୟେୱେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ।

''କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଆହାରପଚ୍ଚୟୋୱା''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚୟୋପି ପନ ସୋ ହୋତି, ତେନ ''କବଳୀକାରୋ ଆହାରୋ ଆହାରପଚ୍ଚୟତ୍ତଂ ଅୱିଜହନ୍ତୋୱ ଅତ୍ଥିଅୱିଗତାନଂ ୱସେନ ଅପରେହିପି ଦ୍ୱୀହାକାରେହି ଅନେକପଚ୍ଚୟଭାୱଂ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି ପଠନ୍ତି।

''ଯଥାନୁରୂପଂ ଝାନପଚ୍ଚୟେ ୱୁତ୍ତାନଂ ଦସନ୍ନଂ ହେତୁଅଧିପତୀନଞ୍ଚାତି ଇମେସଂ ୱସେନା''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ''ଯଥାନୁରୂପଂ ଝାନପଚ୍ଚୟେ ୱୁତ୍ତାନଂ ମଗ୍ଗୱଜ୍ଜାନଂ ନୱନ୍ନଂ ହେତୁଅଧିପତିଝାନାନଞ୍ଚାତି ଇମେସଂ ୱସେନା''ତି ପଚ୍ଛିମପାଠୋ, ତେସୁ ୱିଚାରେତ୍ୱା ଯୁତ୍ତୋ ଗହେତବ୍ବୋ।

ସମନନ୍ତରନିରୁଦ୍ଧତାୟ ଆରମ୍ମଣଭାୱେନ ଚ ସଦିସୋ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ପଚ୍ଚୟସଭାଗତା, ୱିରୁଦ୍ଧପଚ୍ଚୟତା ପଚ୍ଚୟୱିସଭାଗତା। ''ଇମିନା ଉପାୟେନା''ତି ୱଚନତୋ ହେତୁଆଦୀନଂ ସହଜାତାନଂ ସହଜାତଭାୱେନ ସଭାଗତା, ସହଜାତାସହଜାତାନଂ ହେତୁଆରମ୍ମଣାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିସଭାଗତାତି ଏୱମାଦିନା ଉପାୟେନ ସଭାଗତା ୱିସଭାଗତା ଯୋଜେତବ୍ବା।

ଜନକାୟେୱ, ନ ଅଜନକାତି ଜନକଭାୱପ୍ପଧାନାୟେୱ ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକଭାୱପ୍ପଧାନାତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯେସଂ ହେତୁଆଦୟୋ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ତେ ତେହି ୱିନା ନେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ନ ଚ ପୱତ୍ତନ୍ତୀତି ତେସଂ ଉଭୟପ୍ପଧାନତା ୱୁତ୍ତା। ନ ହି ତେ ଅନନ୍ତରାଦୟୋ ୱିୟ ଜନନେନେୱ ପୱତ୍ତିଂ କରୋନ୍ତୀତି।

ସବ୍ବେସଂ ଠାନଂ କାରଣଭାୱୋ ସବ୍ବଟ୍ଠାନଂ, ତଂ ଏତେସଂ ଅତ୍ଥୀତି ସବ୍ବଟ୍ଠାନିକା। ଉପନିସ୍ସୟଂ ଭିନ୍ଦନ୍ତେନ ତୟୋପି ଉପନିସ୍ସୟା ୱତ୍ତବ୍ବା, ଅଭିନ୍ଦିତ୍ୱା ୱା ଉପନିସ୍ସୟଗ୍ଗହଣମେୱ କାତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ଭିନ୍ଦନଂ ପକତୂପନିସ୍ସୟସ୍ସ ରୂପାନଂ ପଚ୍ଚୟତ୍ତାଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ଆରମ୍ମଣାନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟାନଂ ପନ ପୁବ୍ବେ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଅନନ୍ତରଗ୍ଗହଣେହି ଗହିତତ୍ତା ତେସୁ ଏକଦେସେନ ଅନନ୍ତରୂପନିସ୍ସୟେନ ଇତରମ୍ପି ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାପି ଅସବ୍ବଟ୍ଠାନିକା ଅରୂପରୂପାନଞ୍ଞେୱ ଯଥାକ୍କମେନ ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋତି ଏତ୍ଥ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟୋ ଅନନ୍ତରାଦୀସୁ ଏୱ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ତଂସମାନଗତିକତ୍ତା, ନ ଚ ଯୁଗଳଅଭାୱୋ ପଚ୍ଛାଜାତେନ ସହ କଥନେ କାରଣଂ ଅସବ୍ବଟ୍ଠାନିକଦସ୍ସନମତ୍ତସ୍ସ ଅଧିପ୍ପେତତ୍ତାତି ତଂ ତତ୍ଥ ପଠିତ୍ୱା ''ପଚ୍ଛାଜାତୋପି ଅସବ୍ବଟ୍ଠାନିକୋ ରୂପାନଂୟେୱ ପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ''ତି ପଠନ୍ତି।

ପଚ୍ଚୟନିଦ୍ଦେସପକିଣ୍ଣକୱିନିଚ୍ଛୟକଥାୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଚ୍ଛାୱାରୋ

୧। ପଚ୍ଚୟାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

ଏକେକଂ ତିକଦୁକନ୍ତି ଏକେକଂ ତିକଂ ଦୁକଞ୍ଚାତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ତିକଦୁକନ୍ତି।

ପଚ୍ଚୟା ଚେୱାତି ଯେ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ ପଟିଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତା, ତେ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଂ ଫରନ୍ତା କୁସଲାଦିପଚ୍ଚୟା ଚେୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନେୱାହ ''ତେ ଚ ଖୋ ସହଜାତାୱା''ତି। ଯେହି ପନ ହେତାଦିପଚ୍ଚୟେହି ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ତେ ସହଜାତାପି ହୋନ୍ତି ଅସହଜାତାପୀତି। ଏତ୍ଥ ପଟିଚ୍ଚସହଜାତୱାରେହି ସମାନତ୍ଥେହି ପଟିଚ୍ଚସହଜାତାଭିଧାନେହି ସମାନତ୍ଥଂ ବୋଧେନ୍ତେନ ଭଗୱତା ପଚ୍ଛିମୱାରେନ ପୁରିମୱାରୋ, ପୁରିମୱାରେନ ଚ ପଚ୍ଛିମୱାରୋ ଚ ବୋଧିତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଏସ ନୟୋ ପଚ୍ଚୟନିସ୍ସୟୱାରେସୁ ସଂସଟ୍ଠସମ୍ପୟୁତ୍ତୱାରେସୁ ଚ, ଏୱଞ୍ଚ ନିରୁତ୍ତିକୋସଲ୍ଲଂ ଜନିତଂ ହୋତୀତି।

‘‘ତେ ତେ ପନ ପଞ୍ହେ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ପୁନ କୁସଲୋ ହେତୁ ହେତୁସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଧମ୍ମାନ’’ନ୍ତି ଲିଖିତଂ। ‘‘କୁସଲା ହେତୂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତକାନଂ ଖନ୍ଧାନ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୧) ପଞ୍ହାୱାରପାଠୋତି ପମାଦଲେଖା ଏସାତି ପାଠଇଯଂ ଆଗତପାଠମେୱ ପଠନ୍ତି। ପୁରିମୱାରେସୁ ସହଜାତନିସ୍ସଯସମ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯଭାୱେହି କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ ନିଯମେତ୍ୱା ତସ୍ମିଂ ନିଯମେ କୁସଲାଦୀନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀହି ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ପୁଚ୍ଛିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ, ନ ତତ୍ଥ ‘‘ଇମେ ନାମ ତେ ଧମ୍ମା ହେତାଦିପଚ୍ଚଯଭୂତା’’ତି ୱିଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ ‘‘ସିଯା କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୨୫) ଏୱମାଦୀହି ସଙ୍ଗହିତେ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥାଦିଫରଣକଭାୱେ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ହେତାଦିପଚ୍ଚଯାନଂ ନିଚ୍ଛଯାଭାୱତୋ ପଞ୍ହା ନିଜ୍ଜଟା ନିଗ୍ଗୁମ୍ବା ଚ କତ୍ୱା ନ ୱିଭତ୍ତା, ଇଧ ପନ ‘‘ସିଯା କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ଏୱମାଦୀହି ସଙ୍ଗହିତା ହେତାଦିପଚ୍ଚଯଭୂତା କୁସଲାଦଯୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନା ଚ ନିଚ୍ଛିତା, ନ କୋଚି ପୁଚ୍ଛାସଙ୍ଗହିତୋ ଅତ୍ଥୋ ଅନିଚ୍ଛିତୋ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି ଆହ ‘‘ସବ୍ବେପି ତେ ପଞ୍ହା ନିଜ୍ଜଟା ନିଗ୍ଗୁମ୍ବା ଚ କତ୍ୱା ୱିଭତ୍ତା’’ତି। ପଞ୍ହା ପନ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ସମାନନ୍ତି ନ ତଂ ସନ୍ଧାଯ ନିଜ୍ଜଟତା ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ପଞ୍ଞାପିତତ୍ତାତି ପୁଚ୍ଛାମତ୍ତେନେୱ ଉପ୍ପତ୍ତିଯା ଠପିତତ୍ତା ପକାସିତତ୍ତା, ନାନପ୍ପକାରେହି ୱା ଞାପିତତ୍ତାତି ଅତ୍ଥୋ।

୨୫-୩୪।ପରିକପ୍ପପୁଚ୍ଛାତି ୱିଧିପୁଚ୍ଛା। କିଂ ସିଯାତି ଏସୋ ୱିଧି କିଂ ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। କିଂ ସିଯା, ଅଥ ନ ସିଯାତି ସମ୍ମୁଚ୍ଛନଂ ୱା ପରିକପ୍ପପୁଚ୍ଛାତି ୱଦତି। କିମିଦଂ ସମ୍ମୁଚ୍ଛନଂ ନାମ? ସମେଚ୍ଚ ପୁଚ୍ଛନଂ, ‘‘କିଂ ସୁତ୍ତନ୍ତଂ ପରିଯାପୁଣେଯ୍ୟ, ଅଥ ଅଭିଧମ୍ମ’’ନ୍ତି ଅଞ୍ଞେନ ସହ ସମ୍ପଧାରଣନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯୋ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚଯା, ସୋ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ସିଯାତି ଏତସ୍ମିଂ ଅତ୍ଥେ ସତି ପଚ୍ଛାଜାତୱିପାକପଚ୍ଚଯେସୁପି ସବ୍ବପୁଚ୍ଛାନଂ ପୱତ୍ତିତୋ ‘‘ଯୋ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ୱିପାକପଚ୍ଚଯା, ସୋ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ସିଯା’’ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ୱିଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟ, ତଥା ଚ ସତି ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ୱିପାକପଚ୍ଚଯାତି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ତସ୍ସ କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଭୱନସ୍ସ ପୁଚ୍ଛନତୋ କୁସଲାନଂ ତେହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପତ୍ତି ଅନୁଞ୍ଞାତାତି ଆପଜ୍ଜତି, ନ ଚ ତଂତଂପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ କୁସଲାଦୀନଂ କୁସଲାଦିଧମ୍ମେ ପଟିଚ୍ଚ ଭୱନମତ୍ଥିତା ଏତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛିତା, ଅଥ ଖୋ ଉପ୍ପତ୍ତି, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଉପ୍ପତ୍ତିଯେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜିତାତି, ତସ୍ମା ଅଯମତ୍ଥୋ ସଦୋସୋତି ‘‘ଅଥ ୱା’’ତି ଅତ୍ଥନ୍ତରୱଚନଂ ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ଥ ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟା’’ତି ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଜାନିତ୍ୱା ‘‘ହେତୁପଚ୍ଚଯା ସିଯା ଏତ’’ନ୍ତି ତସ୍ସା ହେତୁପଚ୍ଚଯା ଭୱନପୁଚ୍ଛନଂ, ‘‘ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ହେତୁପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପତ୍ତିଂ ଅନୁଜାନିତ୍ୱା ତସ୍ସା ‘‘ସିଯା ଏତ’’ନ୍ତି ଭୱନପୁଚ୍ଛନଞ୍ଚ ନ ଯୁତ୍ତଂ। ଅନୁଞ୍ଞାତଞ୍ହି ନିଚ୍ଛିତମେୱାତି। ତସ୍ମା ଅନନୁଜାନିତ୍ୱା ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏୱଂ ଯଥାୱୁତ୍ତଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ କିଂ ସିଯାତି ପୁଚ୍ଛତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟାତି ୱା ଇଦମ୍ପି ସମ୍ମୁଚ୍ଛନମେୱ, କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କିଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚଯାତି ଅତ୍ଥୋ। ସିଯାତି ଯଥାପୁଚ୍ଛିତସ୍ସେୱ ଉପ୍ପଜ୍ଜନସ୍ସ ସମ୍ଭୱଂ ପୁଚ୍ଛତି ‘‘କିଂ ଏୱଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ ସିଯା ସମ୍ଭୱେଯ୍ୟା’’ତି, ଅଯଂ ନଯୋ ସିଯାସଦ୍ଦସ୍ସ ପଚ୍ଛାଯୋଜନେ। ଯଥାଠାନେଯେୱ ପନ ଠିତା ‘‘ସିଯା’’ତି ଏସା ସାମଞ୍ଞପୁଚ୍ଛା, ତାଯ ପନ ପୁଚ୍ଛାଯ ‘‘ଇଦଂ ନାମ ପୁଚ୍ଛିତ’’ନ୍ତି ନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି ତସ୍ସାଯେୱ ପୁଚ୍ଛାଯ ୱିସେସନତ୍ଥଂ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜେଯ୍ୟ ହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ପୁଚ୍ଛତି, ଏୱଂ ୱିସେସିତବ୍ବୱିସେସନଭାୱେନ ଦ୍ୱେପି ପୁଚ୍ଛା ଏକାଯେୱ ପୁଚ୍ଛାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

ଗମନୁସ୍ସୁକ୍କୱଚନନ୍ତି ଗମନସ୍ସ ସମାନକତ୍ତୁକପଚ୍ଛିମକାଲକିରିଯାପେକ୍ଖୱଚନନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଦିପି ପଟିଗମନୁପ୍ପତ୍ତୀନଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମକାଲତା ନତ୍ଥି, ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପନ ସହଜାତାନମ୍ପି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଗହଣଂ ପୁରିମପଚ୍ଛିମଭାୱେନେୱ ହୋତୀତି ଗହଣପ୍ପୱତ୍ତିଆକାରୱସେନ ପଚ୍ଚଯାଯତ୍ତତାଅତ୍ତପଟିଲାଭସଙ୍ଖାତାନଂ ପଟିଗମନୁପ୍ପତ୍ତିକିରିଯାନମ୍ପି ପୁରିମପଚ୍ଛିମକାଲୱୋହାରୋ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଗମନଂ ୱା ଉପ୍ପତ୍ତି ଏୱାତି ଗଚ୍ଛନ୍ତସ୍ସ ପଟିଗମନଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ପଟିଉପ୍ପଜ୍ଜନଂ ସମାନକିରିଯା। ପଟିକରଣଞ୍ହି ପଟିସଦ୍ଦତ୍ଥୋତି। ତସ୍ମା ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମ’’ନ୍ତି ଉପଯୋଗନିଦ୍ଦିଟ୍ଠଂ ପଚ୍ଚଯଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଦାଯତ୍ତୁପ୍ପତ୍ତିଯା ପଟିଗନ୍ତ୍ୱାତି ଅଯମେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ, ତେନ ପଟିଚ୍ଚାତି ସହଜାତପଚ୍ଚଯଂ କତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସହଜାତପଚ୍ଚଯକରଣଞ୍ହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାଭିମୁଖୌପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ପଟିଗମନଂ, ତଂ କତ୍ୱାତି ପଟିଚ୍ଚସଦ୍ଦସ୍ସ ଅତ୍ଥୋତି।

୩୫-୩୮।ତାସୁ ପାଠଇଯଂ ଦ୍ୱେଯେୱ ଦସ୍ସିତାତି ହେତାରମ୍ମଣଦୁକେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପୁଚ୍ଛାନଂ ଦସ୍ସିତତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ। ଏତ୍ଥ ଚ ଏକମୂଲକାଦିଭାୱୋ ପୁଚ୍ଛାନଂ ୱୁତ୍ତୋତି ୱେଦିତବ୍ବୋ, ପଚ୍ଚଯାନଂ ପନ ୱସେନ ସବ୍ବପଠମୋ ପଚ୍ଚଯନ୍ତରେନ ଅୱୋମିସ୍ସକତ୍ତା ସୁଦ୍ଧିକନଯୋ, ଦୁତିଯୋ ଆରମ୍ମଣାଦୀସୁ ଏକେକସ୍ସ ହେତୁ ଏୱ ଏକମୂଲକନ୍ତି କତ୍ୱା ଏକମୂଲକନଯୋ। ଏୱଂ ହେତାରମ୍ମଣଦୁକାଦୀନଂ ଅଧିପତିଆଦୀନଂ ମୂଲଭାୱତୋ ଦୁକମୂଲକାଦଯୋ ନଯା ୱେଦିତବ୍ବା। ତେୱୀସତିମୂଲକନଯୋ ଚ ତତୋ ପରଂ ମୂଲସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ‘‘ସବ୍ବମୂଲକ’’ନ୍ତି ପାଠଇଯଂ ୱୁତ୍ତୋ। ତତ୍ଥ ନପୁଂସକନିଦ୍ଦେସେନ ଏକ…ପେ… ସବ୍ବମୂଲକଂ ପଚ୍ଚଯଗମନଂ ପାଠଇଗମନଂ ୱାତି ୱିଞ୍ଞାଯତି, ଏକ…ପେ… ସବ୍ବମୂଲକଂ ନଯଂ ଅସମ୍ମୁଯ୍ହନ୍ତେନାତି ଉପଯୋଗୋ ୱା , ଇଧ ଚ ସବ୍ବମୂଲକନ୍ତି ଚ ତେୱୀସତିମୂଲକସ୍ସେୱ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଚ୍ଚନୀଯେ ୱକ୍ଖତି ‘‘ଯଥା ଅନୁଲୋମେ ଏକେକସ୍ସ ପଦସ୍ସ ଏକମୂଲକଂ…ପେ… ଯାୱ

ତେୱୀସତିମୂଲକଂ, ଏୱଂ ପଚ୍ଚନୀୟେପି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ଅଟ୍ଠ। ୧।୪୨-୪୪)।

୩୯-୪୦।‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ହେତୁପଚ୍ଚୟାତି ଏୱାୱତା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଂ ଆଦିଂ କତ୍ୱା ହେତୁପଚ୍ଚୟପରିୟୋସାନୋ ଏକମୂଲକନୟୋ ଦସ୍ସିତୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସତି ୱିନୟେ ୱିୟ ଚକ୍କବନ୍ଧନୱସେନ ପାଠଇଗତି ଆପଜ୍ଜତି, ନ ହେଟ୍ଠିମସୋଧନୱସେନ। ହେଟ୍ଠିମସୋଧନୱସେନ ଚ ଇଧ ଅଭିଧମ୍ମେ ପାଠଇ ଗତା, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ହେତୁୟା ତୀଣି, ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟା ତୀଣି, ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟା ହେତୁୟା ନୱ, ଆରମ୍ମଣେ ତୀଣୀ’’ତିଆଦିନା ହେଟ୍ଠିମଂ ସୋଧେତ୍ୱାୱ ପାଠଇ ପୱତ୍ତା। ୟୋ ଚେତ୍ଥ ‘‘ଏକମୂଲକନୟୋ’’ତି ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ସୁଦ୍ଧିକନୟୋୱ। ସୋ ଚ ୱିସେସାଭାୱତୋ ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ନ ଲବ୍ଭତି। ନ ହି ଆରମ୍ମଣାଦୀସୁ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ଆଦିମ୍ହି ଠପିତେପି ପଚ୍ଚୟନ୍ତରେନ ସମ୍ବନ୍ଧାଭାୱେନ ଆଦିମ୍ହି ୱୁତ୍ତସୁଦ୍ଧିକତୋ ୱିସେସତ୍ଥୋ ଲବ୍ଭତି, ତେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେପି ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ସୁଦ୍ଧିକନୟୋ ନ ଦସ୍ସିତୋତି, ତସ୍ମା ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ହେତୁପଚ୍ଚୟା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟା…ପେ… ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ଅୱିଗତପଚ୍ଚୟା’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୩୯) ଅୟଂ ହେଟ୍ଠିମସୋଧନୱସେନ ଏକସ୍ମିଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟେ ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦିକେ ୟୋଜେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ ଏକମୂଲକନୟୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା… ପେ… ଅୱିଗତପଚ୍ଚୟା’’ତି ୱା ଏକମୂଲକେସୁ ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟସ୍ସ ମୂଲକଂ ଆରମ୍ମଣଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଏକମୂଲକାଦୀନି ସଂଖିପିତ୍ୱା ସବ୍ବମୂଲକସ୍ସାୱସାନେନ ଅୱିଗତପଚ୍ଚୟେନ ନିଟ୍ଠାପିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟା ଅନନ୍ତରପଚ୍ଚୟା ସମନନ୍ତରପଚ୍ଚୟା ସହଜାତପଚ୍ଚୟା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟାତି ଇଦଂ ମୂଲମେୱ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ଏକମୂଲକାଦୀନଂ ସଂଖିପନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ନ ସୁଦ୍ଧିକଦସ୍ସନଂ, ନାପି ସବ୍ବମୂଲକେ କତିପୟପଚ୍ଚୟଦସ୍ସନଂ।

୪୧। ତତୋ ନିସ୍ସୟାଦୀନି ମୂଲାନିପି ସଂଖିପିତ୍ୱା ଅୱିଗତମୂଲକନୟଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅୱିଗତପଚ୍ଚୟା ହେତୁପଚ୍ଚୟା’’ତିଆଦି ଆରଦ୍ଧଂ। ଏତସ୍ମିଞ୍ଚ ସୁଦ୍ଧିକସ୍ସ ଅଦସ୍ସନେନ ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ୱିସୁଂ ୱିସୁଂ ସୁଦ୍ଧିକନୟୋ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଞାପିତୋ ହୋତି। ନ ହି ଆଦି କତ୍ଥଚି ସଂଖେପନ୍ତରଗତୋ ହୋତି। ଆଦିଅନ୍ତେହି ମଜ୍ଝିମାନଂ ଦସ୍ସନଞ୍ହି ସଙ୍ଖେପୋ, ଆଦିତୋ ପଭୁତି କତିଚି ୱତ୍ୱା ଗତିଦସ୍ସନଂ ୱାତି। ଦୁତିୟଚତୁକ୍କଂ ୱତ୍ୱା ‘‘ୱିଗତପଚ୍ଚୟା’’ତି ପଦଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଠପିତଂ । ତେନ ଓସାନଚତୁକ୍କଂ ଦସ୍ସେତି। ତତିୟଚତୁକ୍କତୋ ପଭୁତି ୱା ପଞ୍ଚକମୂଲାନି ସଂଖିପିତ୍ୱା ସବ୍ବମୂଲକସ୍ସ ଅୱସାନେନ ନିଟ୍ଠପେତି।

ଏତ୍ଥ ଚ ଦୁକମୂଲକାଦୀସୁ ୟଥା ହେତୁଆରମ୍ମଣଦୁକେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅୱସେସା ପଚ୍ଚୟା ୟୋଜିତା, ହେତାରମ୍ମଣାଧିପତିତିକାଦୀହି ଚ ଅୱସେସାୱସେସା, ଏୱଂ ହେତୁଅଧିପତିଦୁକାଦୀହି ହେତୁଅଧିପତିଅନନ୍ତରତିକାଦୀହି ଚ ଅୱସେସାୱସେସା ୟୋଜେତବ୍ବା ସିୟୁଂ। ୟଦି ଚ ସବ୍ବେସଂ ପଚ୍ଚୟାନଂ ମୂଲଭାୱେନ ୟୋଜିତତ୍ତା ହେତୁମୂଲକେ ହେତୁଅଧିପତିଆଦିଦୁକାନଂ ଅଧିପତିମୂଲକାଦୀସୁ ଅଧିପତିହେତୁଆଦିଦୁକେହି ୱିସେସୋ ନତ୍ଥି। ତେ ଏୱ ହି ପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଟିପାଟିୟା ୱୁତ୍ତା, ତଥାପି ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଦୁକାଦୀନଂ ଅୱସେସାୱସେସେହି, ହେତୁମୂଲକେ ଚ ହେତୁଅଧିପତିଅନନ୍ତରତିକାଦୀନଂ ଅୱସେସାୱସେସେହି ୟୋଜନେ ଅତ୍ଥି ୱିସେସୋତି। ୟସ୍ମା ପନ ଏୱଂ ୟୋଜିୟମାନେସୁପି ସୁଖଗ୍ଗହଣଂ ନ ହୋତି, ନ ଚ ୟଥାୱୁତ୍ତାୟ ୟୋଜନାୟ ସବ୍ବା ସା ୟୋଜନା ପଞ୍ଞୱତା ନ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ, ତସ୍ମା ତଥା ଅୟୋଜେତ୍ୱା ଅନୁପୁବ୍ବେନେୱ ୟୋଜନା କତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଧମ୍ମାନଂ ଦେସନାୱିଧାନେ ହି ଭଗୱାୱ ପମାଣନ୍ତି। ଗଣନାଗାଥା ଆଦିମପାଠେ କାଚି ୱିରୁଦ୍ଧା, ତସ୍ମା ସୁଟ୍ଠୁ ଗଣେତ୍ୱା ଗହେତବ୍ବା।

‘‘ଦ୍ୱାୱୀସତିୟା ତିକେସୁ ଏକେକଂ ତିକଂ ଦୁକାନଂ ସତେନ ସତେନ ସଦ୍ଧିଂ ୟୋଜେତ୍ୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନେ କେସଞ୍ଚି ପୋତ୍ଥକାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। କେସୁଚି ପନ ଏକେକୋ ଦୁକୋ ଦ୍ୱାୱୀସତିୟା ଦ୍ୱାୱୀସତିୟା ତିକେହି ୟୋଜିତୋ, ତଞ୍ଚ ଗମନଂ ୟୁତ୍ତଂ। ନ ହି ତତ୍ଥ ତିକସ୍ସ ୟୋଜନା ଅତ୍ଥି, ଅଥ ଖୋ ତିକାନଂ ଏକେକେନ ପଦେନ ଦୁକସ୍ସାତି। ତତ୍ଥ ଛସଟ୍ଠିୟା ତିକପଦେସୁ ଏକେକେନ ସଂସନ୍ଦିତ୍ୱା ଛସଟ୍ଠି ହେତୁଦୁକା, ତଥା ସହେତୁକଦୁକାଦୟୋ ଚାତି ଦୁକାନଂ ଛସତାଧିକାନି ଛସହସ୍ସାନି ହୋନ୍ତି। ତେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦୟୋ ସତ୍ତ ୱାରା ନୟା ପୁଚ୍ଛା ଚ ସବ୍ବା ଦୁକପଟ୍ଠାନେ ହେତୁଦୁକେନ ସମାନା।

‘‘ଦୁକସତେ ଏକେକଂ ଦୁକଂ ଦ୍ୱାୱୀସତିୟା ତିକେହି ସଦ୍ଧିଂ ୟୋଜେତ୍ୱା’’ତି ଚ ୱୁତ୍ତଂ, ତମ୍ପି ତିକଦୁକପଟ୍ଠାନେ କେସଞ୍ଚି ପୋତ୍ଥକାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ୱୁତ୍ତନୟେନ ପନ ୟୁତ୍ତଗମନେସୁ ଏକେକୋ ତିକୋ ଦୁକସତେନ ୟୋଜିତୋ। ତତ୍ଥ ହେତୁପଦଂ ପକ୍ଖିପିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତୋ ଏକୋ କୁସଲତ୍ତିକୋ, ତଥା ନହେତୁପଦଂ…ପେ… ଅରଣପଦନ୍ତି କୁସଲତ୍ତିକାନଂ ଦ୍ୱେ ସତାନି ହୋନ୍ତି, ତଥା ୱେଦନାତ୍ତିକାଦୀନମ୍ପୀତି ସବ୍ବେସଂ ଚତୁସତାଧିକାନି ଚତ୍ତାରି ସହସ୍ସାନି ହୋନ୍ତି। ତେସୁ ଏକେକସ୍ମିଂ ୱାରନୟପୁଚ୍ଛା ତିକପଟ୍ଠାନେ କୁସଲତ୍ତିକେନ ସମାନା।

‘‘ଛଅନୁଲୋମମ୍ହି ନୟା ସୁଗମ୍ଭୀରା’’ତି ୱଚନତୋ ପନାତି ଏତେନ ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ‘‘ଅନୁଲୋମମ୍ହୀ’’ତି ‘‘ତିକାଦୟୋ ଛନୟା’’ତି ଚ ଅୱିସେସେନ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦିୱସେନ ସତ୍ତୱିଧମ୍ପି ଅନୁଲୋମଂ ସହ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଛ ଅନୁଲୋମମ୍ହୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅନୁଲୋମାଦିୱସେନ ଚତୁବ୍ବିଧଂ ତିକପଟ୍ଠାନଂ ସହ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ତିକଞ୍ଚ ପଟ୍ଠାନୱର’’ନ୍ତି, ତଥା ଚତୁବ୍ବିଧାନି ଦୁକପଟ୍ଠାନାଦୀନି ସହ ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଦୁକୁତ୍ତମ’’ନ୍ତିଆଦିଂ ୱତ୍ୱା ‘‘ଛ ନୟା ସୁଗମ୍ଭୀରା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ଗହେତ୍ୱା ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟାନୁଲୋମେ ସତ୍ତପ୍ପଭେଦେ ଛପି ଏତେ ପଟ୍ଠାନା ପଟ୍ଠାନନୟା ଚତୁପ୍ପଭେଦା ପୁଚ୍ଛାୱସେନ

ଉଦ୍ଧରିତଦ୍ଧାତି। ଏୱଞ୍ହି ସବ୍ବସ୍ମିଂ ପଟ୍ଠାନେ ସବ୍ବୋ ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି। ପଚ୍ଚନୀଯଗାଥାଦୀସୁପି ଏସେୱ ନଯୋ। ଏତ୍ଥ ଚ ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନାଦୀସୁ ୱିସେସିତବ୍ବେହି ତିକେହି ପଟ୍ଠାନଂ ତିକପଟ୍ଠାନଂ। ଦୁକାନଂ ତିକପଟ୍ଠାନଂ ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନଂ। ଦୁକୱିସେସିତା ୱା ତିକା ଦୁକତିକା, ଦୁକତିକାନଂ ପଟ୍ଠାନଂ ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନନ୍ତି ଇମିନା ନଯେନ ୱଚନତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଦୁକାଦିୱିସେସିତସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ତିକାଦିପଦସ୍ସ ଦୁକାଦିଭାୱୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦୁକପଟ୍ଠାନମେୱ ହି ତିକପଦସଂସନ୍ଦନୱସେନ ଦୁକପଦସଂସନ୍ଦନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତଂ ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନଂ ଦୁକଦୁକପଟ୍ଠାନଞ୍ଚ, ତଥା ତିକପଟ୍ଠାନମେୱ ଦୁକପଦସଂସନ୍ଦନୱସେନ ତିକପଦସଂସନ୍ଦନୱସେନ ଚ ପୱତ୍ତଂ ତିକଦୁକପଟ୍ଠାନଂ ତିକତିକପଟ୍ଠାନଞ୍ଚାତି।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୨-୪୪।ତେୱୀସତିମୂଲକନ୍ତି ଇଦଞ୍ଚେତ୍ଥ ଦୁମୂଲକଂଯେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ଦୁକମୂଲକେ ପୁଚ୍ଛାନଂ ମୂଲଭୂତା ତେୱୀସତି ଦୁକା ସନ୍ତୀତି ତସ୍ସ ''ତେୱୀସତିମୂଲକ''ନ୍ତି ନାମଂ କତ୍ୱା ଯାୱ ଯତ୍ତକୋ ପଭେଦୋ ଅତ୍ଥି, ତାୱ ତତ୍ତକଂ ତେୱୀସତିମୂଲକଂ ଯଥାନୁଲୋମେ ୱିତ୍ଥାରିତଂ। ଏୱଂ ପଚ୍ଚନୀଯେପି ୱିତ୍ଥାରେତବ୍ବନ୍ତି ଦୁକମୂଲକେନ ତିକମୂଲକାଦୀସୁ ନଯଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାଯେନ ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା। ଯଦି ପନ ଯାୱ ତେୱୀସତିମଂ ମୂଲଂ ଯଥା ୱିତ୍ଥାରିତନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋ, ''ଯାୱ ତେୱୀସତିମଂ ମୂଲ''ନ୍ତେୱ ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ସିଯା। ନ ହି ''ତେୱୀସତିମୂଲକ''ନ୍ତି ଏତସ୍ସ ବ୍ଯଞ୍ଜନସ୍ସ ତେୱୀସତିମଂ ମୂଲକନ୍ତି ଅଯମତ୍ଥୋ ସମ୍ଭୱତି। ଯଥା ଅନୁଲୋମେ ''ଏକେକପଦସ୍ସା''ତିଆଦିନା ପନ ଏକମୂଲାଦିସବ୍ବମୂଲକପରିଯୋସାନଂ ତତ୍ଥ ନଯଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସିତଂ ଏକେକସ୍ସ ପଦସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରଂ ଦସ୍ସେତୀତି ସବ୍ବମୂଲକମେୱ ଚେତ୍ଥ ''ତେୱୀସତିମୂଲକ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ତଞ୍ହି ତେୱୀସତିଯା ପଚ୍ଚଯାନଂ ଅୱସେସସ୍ସ ପଚ୍ଚଯସ୍ସ ମୂଲଭାୱତୋ ''ତେୱୀସତିମୂଲକ''ନ୍ତି ଚ ତତୋ ପରଂ ମୂଲସ୍ସ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ''ସବ୍ବମୂଲକ''ନ୍ତି ଚ ୱୁଚ୍ଚତି।

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୪୫-୪୮।ଅନୁଲୋମେ ୱୁତ୍ତେସୁ ସବ୍ବେସୁ ଏକମୂଲକାଦୀସୁ ଏକେକଂ ପଦଂ ପରିହାପେତ୍ୱାତି ତତ୍ଥ ଏକମୂଲକେ ଚତୁୱୀସତି ପଚ୍ଚଯପଦାନି ଇଧ ଏକମୂଲକେ ତେୱୀସତି, ଏକୋ ପନ ପଚ୍ଚଯୋ ମୂଲଭାୱେନ ଠିତୋ ଅପୁବ୍ବତାଭାୱତୋ ଅଗଣନୂପଗୋ। ତଥା ଦୁମୂଲକେ ତେୱୀସତି ପଚ୍ଚଯପଦାନି ଗଣନୂପଗାନି, ଇଧ ଦୁମୂଲକେ ଦ୍ୱାୱୀସତୀତି ଏୱଂ ପରିହାପେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତସ୍ସ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଅଲବ୍ଭମାନାନଂ ସୁଦ୍ଧିକପଚ୍ଚଯାନଞ୍ଚ ଅଲବ୍ଭମାନତଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଲବ୍ଭମାନପଦାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ଅଞ୍ଞଥା ପୁଚ୍ଛାୱସେନ କୋଚି ପଚ୍ଚଯୋ ଅଲବ୍ଭମାନୋ ନାମ ଅତ୍ଥୀତି। ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାୱସେନେୱ ୱା ପୱତ୍ତଂ ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯଦେସନଂ ସନ୍ଧାଯ ''ଲବ୍ଭମାନପଦାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଚ୍ଛାୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୧। କୁସଲତ୍ତିକଂ

୧। ପଟିଚ୍ଚୱାରୱଣ୍ଣନା

୧। ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମଂ

(୧) ୱିଭଙ୍ଗୱାରୋ

୫୩।ଯାକୁସଲତ୍ତିକେ ଲଭନ୍ତି, ନ ତାଯେୱ ୱେଦନାତ୍ତିକାଦୀସୁପି ତିକପଦନାନତ୍ତମତ୍ତେନ ୱିନା ମୂଲାୱସାନୱସେନ ସଦିସତଂ ସନ୍ଧାଯ

‘‘ନତାଯେୱା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଚ କେୱଲଂ ତିକନ୍ତରେଯେୱ, କୁସଲତ୍ତିକେପି ପନ ଯା ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ଲଭନ୍ତି, ନ ତାଯେୱ ପଚ୍ଚଯୱାରାଦୀସୂତି ସଙ୍ଖପୁଚ୍ଛାସମାହରଣଂ ଇଧ କତ୍ତବ୍ବମେୱ। ଧମ୍ମାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯେ ଚ ତିକପଟ୍ଠାନେ ୱିତକ୍କତ୍ତିକପୀତିତ୍ତିକାନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ସଙ୍ଖାପେତା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲଭନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ପୀତିତ୍ତିକଗ୍ଗହଣଂ ନ କାତବ୍ବଂ। ନ ହି ତତ୍ଥ ଏକୂନପଞ୍ଞାସ ପୁଚ୍ଛା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲଭନ୍ତୀତି।

ତେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ତେନ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଭୂତେନ ସଦ୍ଧିନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ‘‘ଯାୱ ନିରୋଧଗମନା ଉଦ୍ଧଂ ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ଚ ‘‘ଉପ୍ପାଦାଦଯୋ ୱା ପାପୁଣାତୀ’’ତି ଚ ୱଚନେହି ଖଣତ୍ତଯସମଙ୍ଗୀ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱୁଚ୍ଚତୀତି ଅନୁଞ୍ଞାତଂ ୱିଯ ହୋତି, ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣସମଙ୍ଗୀଯେୱ ପନ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ଯସ୍ମା ପନ ଏକୋ ଖନ୍ଧୋ ଏକସ୍ସାତିଆଦି ଇଧ କୁସଲୱଚନେନ ଗହିତେ ଖନ୍ଧେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ୱେଦନାତ୍ତିକାଦୀସୁ ପନ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ, ଦ୍ୱେ ପଟିଚ୍ଚ ଏକସ୍ସପି, ହେତୁଦୁକାଦୀସୁ ଚ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସଂ ପଟିଚ୍ଚ ସଙ୍ଖାରକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସସ୍ସପି ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ସବ୍ବେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋନ୍ତୋ ଏକେକସ୍ସପି ଦୁକତିକାଦିଭେଦାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚଯୋ ନାମ ହୋତିଯେୱ, ତଥା ଦୁକାଦିଭେଦାନଞ୍ଚାତି।

‘‘ରୂପେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ଆରୁପ୍ପୱିପାକଞ୍ଚ ନ ଗହେତବ୍ବ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ପନ ନ ସବ୍ବସ୍ମିଂ ଏତସ୍ମିଂ ୱଚନେ ଗହେତବ୍ବଂ, ଅଥ ଖୋ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ରୂପ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥେୱ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଆରୁପ୍ପୱିପାକୋୱ, ଅଥ ଖୋ ଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକକିରିଯାବ୍ଯାକତମ୍ପି ଆରୁପ୍ପେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଏତ୍ଥ ନ ଗହେତବ୍ବଂ। ‘‘ୱିପାକାବ୍ଯାକତଂ କିରିଯାବ୍ଯାକତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଯୋ ଖନ୍ଧା’’ତି ଏତ୍ଥ ପନ ନ କିଞ୍ଚି ରୂପେନ ୱିନା ସହ ୱା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ସହେତୁକଂ ୱିପାକକିରିଯାବ୍ଯାକତଂ ଅଗ୍ଗହିତଂ ନାମ ଅତ୍ଥି। ତତ୍ଥ ପନ ଯଂ ରୂପେନ ସହ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ରୂପ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ।

‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ଏତ୍ତକେ ୱୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚଯଭୂତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ‘‘କଟତ୍ତା ଚ ରୂପ’’ନ୍ତି ଏତସ୍ମିଂ ସାମଞ୍ଞୱଚନେ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଅଗ୍ଗହିତତାପତ୍ତିଂ ନିୱାରେତୁଂ ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୂ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୁ, ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧାତି ୱା ୱତ୍ଥୁଖନ୍ଧାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯଭୂତାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖଂ ୱଚନଦ୍ୱଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ସାମଞ୍ଞେନ ଗହିତମ୍ପି ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧଟଂ।

ମହାଭୂତେପିପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଯଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଞ୍ଚ ଉପାଦାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପଗ୍ଗହଣେନ ୱିନା ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ସ ମହାଭୂତେପି ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥନ୍ତି ଅତ୍ଥୋ। ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଦସ୍ସନେ ଖନ୍ଧପଚ୍ଚଯସହିତାସହିତଞ୍ଚ ସବ୍ବଂ ଉପାଦାରୂପଂ ଇତୋ ପରେସୁ ସହଜାତପଚ୍ଚଯାଦୀସୁ ସଙ୍ଗହିତନ୍ତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘କଟତ୍ତାରୂପଂ ପଟିସନ୍ଧିଯମ୍ପୀ’’ତି ପି-ସଦ୍ଦୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପନ୍ତି ୱୁତ୍ତନଯେନାତି ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥତୋ ଅଯଂ ନଯୋ ୱୁତ୍ତୋତି ସନ୍ଧାଯାହ।

୫୪। ରୂପମିସ୍ସକା ପହାଯାତି ଯାସୁ ପୁଚ୍ଛାସୁ ରୂପେନ ୱିନା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଂ ନ ଲବ୍ଭତି, ଅଥ ଖୋ ରୂପମିସ୍ସକମେୱ ଲବ୍ଭତି, ତା ପହାଯାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୫୭। ‘‘ତିଣ୍ଣଂ ସନ୍ନିପାତା ଗବ୍ଭସ୍ସ ଅୱକ୍କନ୍ତି ହୋତୀ’’ତି ୱଚନତୋତି ଗବ୍ଭସେଯ୍ଯକପଟିସନ୍ଧିଯା ପଞ୍ଚକ୍ଖନ୍ଧସବ୍ଭାୱେନ ତାଯ ସମାନଲକ୍ଖଣା ସବ୍ବାପି ପଞ୍ଚୱୋକାରପଟିସନ୍ଧି ଓକ୍କନ୍ତିନାମକାତି ସାଧେତି। ପରିପୁଣ୍ଣଧମ୍ମାନଂ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଏତ୍ଥ ଅତ୍ଥୀତି ପରିପୁଣ୍ଣୱିସ୍ସଜ୍ଜନା।

ଏତ୍ଥ ଚ ‘‘ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚ ତଯୋ…ପେ… ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୫୩) ଏତ୍ତାୱତା ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ସବ୍ବଂ ଚିତ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ଦସ୍ସିତଂ। ଅୱସେସଂ ପନ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ବାହିର’’ନ୍ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ବାହିରନ୍ତି ଏତେନ ଅନିନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧରୂପଂ ଦସ୍ସେତି, ପୁନ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଂ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନନ୍ତି ଏତେହି ସବ୍ବଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯବଦ୍ଧଂ ଆହାରୋତୁସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ। ତତ୍ଥ ‘‘ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନଂ ଏକ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନମ୍ପି ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନଂ ୱୁତ୍ତମେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ତତ୍ଥ ତସ୍ସ ୱଜ୍ଜନେ କାରଣଂ ଅତ୍ଥୀତି। ଆଦିମ୍ହି ପନ ‘‘ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦି ଅୱିସେସୱଚନଂ ସହଜାତଂ ଅରୂପମ୍ପି ପଚ୍ଚଯଂ ହେତାଦିକେ ଚ ପଚ୍ଚଯେ ବହୁତରେ ଲଭନ୍ତଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନକଟତ୍ତାରୂପଦ୍ୱଯଂ ସହ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ତସ୍ସ ପରିଯୋସାନେ ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ତତ୍ଥ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସମ୍ବନ୍ଧଂ ତଂସମାନଗତିକଂ ପଞ୍ଚୱୋକାରେ ୱତ୍ତମାନମେୱ ଗହିତନ୍ତି ଅଗ୍ଗହିତଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ଏକଂ ମହାଭୂତଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦି ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ଉପାଦାରୂପଂ ଇଧପି କମ୍ମପଚ୍ଚଯୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଯ ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୬୩) କଟତ୍ତାରୂପଭାୱୱିସିଟ୍ଠଂ ଉପାଦାରୂପଂ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ୱୁତ୍ତସ୍ସ ଉତୁସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସ ପୁନୱଚନେ ପଯୋଜନଂ ଅତ୍ଥୀତି।

କସ୍ମା ପନ ଯଥା ବାହିରାଦୀସୁ ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଅୱିସେସେତ୍ୱା ଉପାଦାରୂପଂ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ଅୱତ୍ୱା ଚିତ୍ତକମ୍ମଜୋପାଦାରୂପାନି ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦୀସୁ ସହ ‘‘ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ଉପାଦାରୂପଂ ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ…ପେ… କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟାଦୀସୁ ୱିସୁଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଭାୱକଟତ୍ତାରୂପଭାୱେହି ୱିସେସେତ୍ୱାୱ ୱୁତ୍ତାନୀତି? ତତ୍ଥ ବାହିରଗ୍ଗହଣାଦୀହି ୱିୟ ଏତ୍ଥ ମହାଭୂତାନଂ କେନଚି ଅୱିସେସିତତ୍ତା। ଅପିଚ ଇଦ୍ଧିଚିତ୍ତନିଦ୍ଦତ୍ତାନଂ କମ୍ମପଚ୍ଚୟାନଞ୍ଚ ଇଟ୍ଠାନିଟ୍ଠାନଂ ବାହିରରୂପାୟତନାଦୀନଂ ଚିତ୍ତଂ କମ୍ମଞ୍ଚ ହେତାଦୀସୁ ନ କୋଚି ପଚ୍ଚୟୋ, ଆହାରୋତୁସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ପନ ଚିତ୍ତଂ ପଚ୍ଛାଜାତଭାୱେନ ଉପତ୍ଥମ୍ଭକମେୱ, ନ ଜନକଂ, ମହାଭୂତାନେୱ ପନ ତେସଂ ସହଜାତାଦିଭାୱେନ ଜନକାନି, ତସ୍ମା ସତିପି ଚିତ୍ତେନ କମ୍ମେନ ଚ ୱିନା ଅଭାୱେ ହେତାଦିପଚ୍ଚୟଭୂତେହି ଅରୂପେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପକଟତ୍ତାରୂପଭୂତାନେୱ ଉପାଦାରୂପାନି ହୋନ୍ତି, ନ ଅଞ୍ଞାନୀତି ଇମଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଚିତ୍ତକମ୍ମଜେସ୍ୱେୱ ଉପାଦାରୂପେସୁ ୱିସେସନଂ କତଂ। ଅଞ୍ଞାନି ୱା ସମାନଜାତିକେନ ରୂପେନ ସମୁଟ୍ଠାନାନି ପାକଟୱିସେସନାନେୱାତି ନ ୱିସେସନଂ ଅରହନ୍ତି, ଏତାନି ପନ ଅସମାନଜାତିକେହି ଅରୂପେହି ସମୁଟ୍ଠିତାନି ୱିସେସନଂ ଅରହନ୍ତୀତି ୱିସେସିତାନୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନି। ଯଥା ୱା ଚିତ୍ତକମ୍ମାନି ଚିତ୍ତକମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନାନଂ ସୱିସେସେନ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ ମୂଲକରଣଭାୱତୋ ଚ, ନ ଏୱଂ ଉତୁଆହାରା ତଂସମୁଟ୍ଠାନାନନ୍ତି ଚିତ୍ତକମ୍ମଜାନେୱ ୱିସୁଂ ୱିସେସନଂ ଅରହନ୍ତି। ଇତରାନି ପନ ମହାଭୂତୱିସେସେନେୱ ୱିସେସିତାନି, ଇଧ ଉପାଦାରୂପୱିସେସନେନ ମହାଭୂତାନି ୱିୟ। ନ ହି ଅଞ୍ଞତରୱିସେସନଂ ଉଭୟୱିସେସନଂ ନ ହୋତୀତି।

୫୮।ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୁ, ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧାତି ଖନ୍ଧୱତ୍ଥୂନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତାଦସ୍ସନେନ ପୁବ୍ବେ ୱିସୁଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଦସ୍ସିତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଏକତୋ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନାହ ‘‘ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଖନ୍ଧାନଂ ଏକତୋ ୱତ୍ଥୁନା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟତଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ୱୁତ୍ତ’’ନ୍ତି। ‘‘ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ୱତ୍ଥୂ’’ତି ଇଦଂ ପନ ଚତୁନ୍ନମ୍ପି ଖନ୍ଧାନଂ ଏକତୋ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଫରଣତାଦସ୍ସନତ୍ଥଂ, ‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ୱତ୍ଥୁସ୍ସ। ନ କେୱଲଞ୍ଚ ଖନ୍ଧାନଂ ଇଧେୱ, ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦୀସୁପି ଅୟମେୱ ନୟୋ। ତତ୍ଥ ସବ୍ବେସଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱିସୁଂ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଫରଣତଂ ଦସ୍ସେତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା’’ତି ୱତ୍ଥୁସ୍ସପି ଦସ୍ସିତାୟ ‘‘ଏକଂ ଖନ୍ଧଞ୍ଚ ୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ପଟିଚ୍ଚ ତୟୋ ଖନ୍ଧା’’ତିଆଦିନା ଖନ୍ଧୱତ୍ଥୂନଞ୍ଚ ଦସ୍ସିତାୟେୱ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ‘‘କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା, କୁସଲେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନା ମହାଭୂତା’’ତି ଏୱମାଦି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ ଯଦେୱ ପଟିଚ୍ଚତ୍ଥଂ ଫରତି, ନ ତେନେୱ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେନ ଭୱିତବ୍ବଂ ହେତୁପଚ୍ଚୟାଦୀହି ୱିୟ। ନ ହି ଯଂ ‘‘ଏକଂ ତୟୋ ଦ୍ୱେ ଚ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତେ ହେତୁପଚ୍ଚୟଭୂତା ଏୱ ହୋନ୍ତି। ଏସ ନୟୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟାଦୀସୁପି। ପଚ୍ଚୟୱାରେ ଚ ‘‘ଅବ୍ୟାକତଂ ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୟା କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୨୫୬) ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱତ୍ଥୁ କୁସଲାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ଅଥ ଚ ପନ ତଂପଚ୍ଚୟା ଖନ୍ଧାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା ଏୱ। ଯଦିପି କୁସଲା ଖନ୍ଧା ମହାଭୂତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ନ ହୋନ୍ତି, ତଥାପି ତେ ପଟିଚ୍ଚ ତେସଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବା ସିୟାତି? ନ ୱତ୍ତବ୍ବା ଖନ୍ଧସହଜାତାନଂ ମହାଭୂତାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱାଭାୱତୋ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଦ୍ଦୋ ହି ନ ହେତାଦିସଦ୍ଦୋ ୱିୟ ନିରପେକ୍ଖୋ, ସହଜାତାଦିସଦ୍ଦୋ ୱିୟ ୱା ଅଞ୍ଞତରାପେକ୍ଖୋ, ଅଥ ଖୋ ଯଥାୱୁତ୍ତେତରେତରାପେକ୍ଖୋ। ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନା ଚ ଖନ୍ଧା ମହାଭୂତା ଇଧ ଯଥାୱୁତ୍ତା ଭୱେୟ୍ୟୁଂ, ତେସୁ ଚ ମହାଭୂତା ଖନ୍ଧାନଂ ନ କୋଚି ପଚ୍ଚୟୋ। ଯସ୍ସ ଚ ସୟଂ ପଚ୍ଚୟୋ, ତତୋ ତେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବତଂ ଅରହତି, ଯଥା ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା, ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚୟା ଖନ୍ଧା। ତସ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚୟସ୍ସ ପଚ୍ଚୟତ୍ତାଭାୱତୋ ତଦପେକ୍ଖତ୍ତା ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସଦ୍ଦସ୍ସ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ପଚ୍ଚୟା ଚ ମହାଭୂତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତା, ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ଚ ୱୁତ୍ତା। ଖନ୍ଧା ପନ ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ଚ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି। ତସ୍ମା ୱତ୍ଥୁଂ ପଚ୍ଚୟା ଖନ୍ଧାନଂ କୁସଲାଦୀନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟା ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତାତି।

୫୯।ନସା ଗହିତାତି ଚକ୍ଖାୟତନାଦୀନି ନିସ୍ସୟଭୂତାନି ପଟିଚ୍ଚାତି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ପନ ନ ଚକ୍ଖାୟତନାଦୀନି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ରୂପାୟତନାଦୀନି ୱିୟ ନ ଗହିତାନୀତି।

୬୦। ଦ୍ୱୀସୁ ଉପନିସ୍ସୟେସୁ ୱତ୍ତବ୍ବମେୱ ନତ୍ଥି, ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟମ୍ପି ପନ ଯେ ଲଭନ୍ତି, ତେସଂ ୱସେନ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟସଦିସନ୍ତି ଏୱଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ତତ୍ଥ କିଞ୍ଚାପୀ’’ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ‘‘ନ ସବ୍ବେ ଅକୁସଲା ଅବ୍ୟାକତା ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସୟଂ ଲଭନ୍ତୀ’’ତି ପୁରିମପାଠୋ। କୁସଲାପି ପନ ମହଗ୍ଗତା ଏକନ୍ତେନ, କାମାୱଚରା ଚ କଦାଚି ନ ଲଭନ୍ତୀତି ‘‘ନ ସବ୍ବେ କୁସଲାକୁସଲାବ୍ୟାକତା’’ତି ପଠନ୍ତି।

୬୧। ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟେ ଯଥା ଅଞ୍ଞତ୍ଥ ପଚ୍ଚୟଂ ଅନିଦ୍ଦିସିତ୍ୱାୱ ଦେସନା କତା, ଏୱଂ ଅକତ୍ୱା କସ୍ମା ‘‘ୱତ୍ଥୁଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚୟା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ନିୟମସବ୍ଭାୱା। ହେତୁଆଦୀସୁ ହି ନିୟମୋ ନତ୍ଥି। ନ ହି ତେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଅଲୋଭାଦୀସୁ କୁସଲାଦୀସୁ ରୂପାଦୀସୁ ଚ ଅୟମେୱ ପଚ୍ଚୟୋତି

ନିଯମୋ ଅତ୍ଥି, ଇଧ ପନ ୱତ୍ଥୁ ନ ୱତ୍ଥୁଧମ୍ମେସୁ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନଂ ଧମ୍ମାନଂ ନିଯମତୋ ଛବ୍ବିଧଂ ୱତ୍ଥୁ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ଇଦଂ ୱୁତ୍ତଂ। ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତମ୍ପି ହି ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତେ ଅୱିଜ୍ଜମାନେ ନ ଲବ୍ଭତି, ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଟିସନ୍ଧିୱିପାକସ୍ସ ନପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା ଏୱ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନାରମ୍ମଣସ୍ସପି ତସ୍ସ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯୋ ନ ଉଦ୍ଧଟୋ। ''ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିପାକୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା''ତି ଏତସ୍ସପି ଅଲାଭତୋ ତତ୍ଥ ''ପୁରେଜାତେ ତୀଣୀ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୩।୧୨୪) ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

୬୩।ତଥା ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ ମହାଭୂତାନନ୍ତି ମହାଭୂତାନଂ ଏକକ୍ଖଣିକନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ତଦୁପାଦାରୂପାନମ୍ପି ୱଦତୀତି ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କଟତ୍ତାରୂପାନନ୍ତି ପୱତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପାନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୬୪।ଯଥାଲାଭୱସେନାତି ଇନ୍ଦ୍ରିଯରୂପେସୁ ଯଂ ଯଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ସ ତସ୍ସ ୱସେନ।

୬୯। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନାନମ୍ପି କେସଞ୍ଚି ନିଯମତୋ ୱତ୍ଥୁ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ, କେସଞ୍ଚି ଖନ୍ଧା, ନ ଚ ସମାନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା ଏୱ କୁସଲାଦିକେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ନାନାୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯାପି, ତସ୍ମା ତଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତୁଂ ''ୱତ୍ଥୁଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା, ଖନ୍ଧେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା''ତି ତତ୍ଥ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ତଦାଯତ୍ତୱୁତ୍ତିତାଯ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୋ ପଚ୍ଚଯଂ ପଚ୍ଚଯଂ କରୋତୀତି ଇମସ୍ସତ୍ଥସ୍ସ ୱସେନ ଉପଯୋଗୱଚନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ୱତ୍ଥୁଂ ଖନ୍ଧେ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯକରଣତୋତି ଅଯଞ୍ହେତ୍ଥ ଅତ୍ଥୋ। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ''ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା, ୱତ୍ଥୁନା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତଂ ସାଧେନ୍ତେନା''ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ତତ୍ଥ କୁସଲାନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି ନତ୍ଥୀତି ''ୱତ୍ଥୁଂ ପଟିଚ୍ଚା''ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି, ଇଦଂ ପନ ପଟିଚ୍ଚସଦ୍ଦେନ ଅଯୋଜେତ୍ୱା ''ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି ୱତ୍ଥୁଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା''ତି ଯୋଜେତ୍ୱା ତସ୍ସତ୍ଥୋ ''ୱତ୍ଥୁନା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତଂ ସାଧେନ୍ତେନା''ତି ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। କିଂ ପନ ପଟିଚ୍ଚାତି? ଯଂ ''ଏକଂ ଖନ୍ଧ''ନ୍ତିଆଦିକଂ ପାଠଇଯଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ୱୁତ୍ତଂ। ତମେୱ ଅତ୍ଥଂ ପାକଟଂ କତ୍ୱା ''ୱତ୍ଥୁଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯାତି ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଖନ୍ଧା, ୱତ୍ଥୁନା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯତଂ ସାଧେନ୍ତେନା''ତି ପଠନ୍ତି। ଅନନ୍ତରତ୍ତା ପାକଟସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସେୱ ଗହଣଂ ମା ହୋତୂତି ''ଅବ୍ୟାକତଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନମ୍ପି କୁସଲାକୁସଲଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନମ୍ପୀ''ତି ଆହ। ଆସନ୍ନମ୍ପି ଦୂରମ୍ପି ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତୀତି।

୭୧-୭୨।''ଇମେ ୱୀସତି ପଚ୍ଚଯାତି ସଂଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାନଂ ୱସେନେତଂ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ ଯଦି ଏକେନପି ଦେସନଂ ସଂଖିତ୍ତଂ ସଂଖିତ୍ତମେୱ, ଆଦିମ୍ହି ପନ ତଯୋ ପଚ୍ଚଯା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ଏକମ୍ପି ପଦଂ ଅପରିହାପେତ୍ୱା ୱିତ୍ଥାରିତାତି ତେ ଚତ୍ତାରୋ ପଚ୍ଛାଜାତଞ୍ଚ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ''ଇମେ ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚଯା''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା। ଏତ୍ତକା ହି ସଂଖିପିତ୍ୱା ଦସ୍ସିତାତି। ଯେ ପନ ପାଠଇଯଂ ୱିତ୍ଥାରିତଂ ଅୱିତ୍ଥାରିତଞ୍ଚ ସବ୍ବଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତେସଂ ''ଇମେ ତେୱୀସତି ପଚ୍ଚଯା''ତି ପାଠେନ ଭୱିତବ୍ବଂ। ଆଦିମ୍ହି ପନ ତଯୋ ପଚ୍ଚଯେ ୱିତ୍ଥାରିତେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଯତୋ ପଭୁତି ସଙ୍ଖେପୋ ଆରଦ୍ଧୋ, ତତୋ ଚତୁତ୍ଥତୋ ପଭୁତି ସଂଖିତ୍ତଂ ୱିତ୍ଥାରିତଞ୍ଚ ସହ ଗହେତ୍ୱା ''ଇମେ ତେୱୀସତି ପଚ୍ଚଯା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

ୱିଭଙ୍ଗୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

(୨) ସଙ୍ଖ୍ୟାୱାରୋ

୭୩।ତଥାପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେତି ଯଥା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯେ ୱିସେସୋ ୱିଭଙ୍ଗେ ଅତ୍ଥି, ତଥା ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେପି ଅତ୍ଥୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ୱତ୍ଥୁଂ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା''ତି ହି ତତ୍ଥ ୱିସେସୋ ପଟିସନ୍ଧିଅଭାୱୋ ଚାତି। ୱିପାକାନି ତେୱୀଥିଚିତ୍ତାନି ଚ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଏତେନ ''କିରିଯାବ୍ୟାକତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚା''ତିଆଦିକେ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୫୩) ୱିଭଙ୍ଗେ ୱିପାକାବ୍ୟାକତାଭାୱଂ କିରିଯାବ୍ୟାକତେ ଚ ଅଜୱନସ୍ସ ସଦ୍ଦେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅଲବ୍ଭମାନତଂ ୱିସେସଂ ଦସ୍ସେତି।

୭୪।ଏକମୂଲକେ ଦସ୍ସିତାଯ ଦେସନାଯ ଲବ୍ଭମାନଗଣନଞ୍ଞେୱ ଆଦାଯାତି ଇଦଂ ଏତସ୍ମିଂ ଅନୁଲୋମେ ସୁଦ୍ଧିକନଯେ ଦସ୍ସିତଗଣନତୋ ତତୋ ପରେସୁ ନଯେସୁ ଅଞ୍ଞିସ୍ସା ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅବହୁଗଣନେନ ଯୁତ୍ତସ୍ସ ତେନ ସମାନଗଣନତା ଚ ଇମସ୍ମିଂ ଅନୁଲୋମେଯେୱ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ପଚ୍ଚନୀଯେ ପନ ''ନହେତୁପଚ୍ଚଯା ନାରମ୍ମଣେ ଏକ''ନ୍ତିଆଦିଂ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧୦୪) ୱକ୍ଖତୀତି।

୭୬-୭୯।ତେ ପନ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ତେୱୀସତିମୂଲକୋୱେତ୍ଥ ଦସ୍ସିତୋତି ଏତ୍ଥ ପଚ୍ଛାଜାତୱିପାକାନଂ ପରିହୀନତ୍ତା ''ଦ୍ୱାୱୀସତିମୂଲକୋ''ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା ସାସେୱନସୱିପାକାନଂ ୱସେନ। ଦୁତ୍ତିଧମ୍ପି ପନ ଦ୍ୱାୱୀସତିମୂଲକଂ ସହ ଗହେତ୍ୱା ସଙ୍ଗହିତେ ତସ୍ମିଂ ଉଭଯସବ୍ଭାୱତୋ ''ତେୱୀସତିମୂଲକୋ''ତି ଆହାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆସେୱନୱିପାକାନଂ ୱା ୱିରୋଧାଭାୱେ ସତି ପୁଚ୍ଛାଯ ଦସ୍ସିତନଯେନ ତେୱୀସତିମୂଲକେନ ଭୱିତବ୍ବଂ, ତସ୍ସ ଚ ନାମଂ ଦ୍ୱାୱୀସତିମୂଲକେ ଆରୋପେତ୍ୱା ''ତେୱୀସତିମୂଲକୋ''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ରୁଚ୍ଚହୀ।

ଆରମ୍ମଣପଦେ ଚେୱାତି ଏତେନ ଏକମୂଲକେ ଅଞ୍ଞପଦାନି ୱଜ୍ଜେତି। ନ ହି ଏକମୂଲକେ ହେତାଦୀସୁ ତଯୋୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ସୁଦ୍ଧିକନଯୋ ପନ ଆରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଆରମ୍ମଣମୂଲକେ ''ନୱା''ତି ଏତାଯ ଅଧିକଗଣନାଯ ଅଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ''ଆରମ୍ମଣେ ଠିତେନ ସବ୍ବତ୍ଥ ତୀଣେୱ ପଞ୍ହା''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ତତ୍ଥ କାତବ୍ବାତି ୱଚନସେସୋ। ତୀଣେୱାତି ଚ ତତୋ ଉଦ୍ଧଂ ଗଣନଂ ନିୱାରେତି, ନ ଅଧୋ ପଟିକ୍ଖିପତି। ତେନ ''ୱିପାକେ ଏକ''ନ୍ତି ଗଣନା ନ ନିୱାରିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତୀସୁ ଏକସ୍ସ ଅନ୍ତୋଗଧତାଯ ଚ ''ତୀଣେୱା''ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଇତୀତିଆଦିନା ''ସବ୍ବତ୍ଥ ତୀଣେୱା''ତି ୱଚନେନ ଅୱୁତ୍ତମ୍ପି ୱଚନଂ ଦଳ୍ହଂ କରୋତି।

୮୦-୮୫।ଯେ...ପେ... ତଂ ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଏତ୍ଥାଯମଧିପ୍ପାଯୋ – ଯଦିପି ଅୱିଗତାନନ୍ତରଂ ''ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହେତୁଯା ତୀଣୀ''ତି ୱୁଚ୍ଚେପି ଊନତରଗଣନେନ ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନେ ଯା ଗଣନା ଲବ୍ଭତି, ସା ଦସ୍ସିତା ହୋତି, ତଥାପି ଊନତରଗଣନେହି ସମାନଗଣନେହି ଚ ସଦ୍ଧିଂ ସଂସନ୍ଦନେ ଊନତରା ସମାନା ଚ ହୋତି, ନ ଏୱଂ ଆୱିକରଣୱସେନ ଦସ୍ସିତା ହୋତି, ୱିପଲ୍ଲାସଯୋଜନାଯ ପନ ତଥା ଦସ୍ସେତି। ୱଚନେନ ୱା ହି ଲିଙ୍ଗେନ ୱା ଅତ୍ଥୱିସେସାୱିକରଣଂ ହୋତୀତି। ତେନେତଂ ଆୱିକରୋତୀତି ଏତ୍ଥାପି ଏୱମେୱ ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ପଚ୍ଚନୀଯାଦୀସୁପି ପନ ''ନାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ନହେତୁଯା ଏକଂ...ପେ... ନୋୱିଗତପଚ୍ଚଯା ନହେତୁଯା ଏକ''ନ୍ତିଆଦିନା (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧୦୭) ମୂଲପଦଂ ଆଦିମ୍ହିଯେୱ ଠପେତ୍ୱା ଯୋଜନା କତା, ନ ଚ ତତ୍ଥ ଏତଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଲବ୍ଭତି, ତସ୍ମା ମୂଲପଦସ୍ସ ଆଦିମ୍ହି ଠପେତ୍ୱା ଯୋଜନମେୱ କମୋ, ନ ଚକ୍କବନ୍ଧନନ୍ତି ''ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ହେତୁଯା ତୀଣୀ''ତିଆଦି ଯୋଜିତଂ, ନ ଚ ୱିଞ୍ଞାତେ ଅତ୍ଥେ ୱଚନେନ ଲିଙ୍ଗେନ ଚ ପଯୋଜନମତ୍ଥୀତି।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିଚ୍ଚୱାରୋ

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୮୬-୮୭।''ଅହେତୁକଂ ୱିପାକାବ୍ୟାକତନ୍ତି ଇଦଂ ରୂପସମୁଟ୍ଠାପକୱସେନେୱ ୱେଦିତବ୍ବ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବସଙ୍ଗାହକୱସେନ ପନେତଂ ନ ନ ସକ୍କା ଯୋଜେତୁଂ।

୯୩।ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ଚ ସହଜାତା ଚ ହେତାଦଯୋ ପୁରେଜାତା ଚ ଆରମ୍ମଣାଦଯୋ ପଚ୍ଚଯା ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତୀତି ଅତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ନ ହି ନପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା ଦ୍ୱୀହେୱ ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଛାଜାତୱଜ୍ଜେହି ସବ୍ବେହୀତି।

୯୪-୯୭।ନାହାରପଚ୍ଚଯେ ଏକଜଂ ରୂପମେୱ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନନ୍ତି ଯଂ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ରୂପମେୱାତି କତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଯସ୍ମା ପନ ପଚ୍ଚଯା ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ସୋ ଅରୂପମ୍ପି ହୋତି ଯଥା କମ୍ମଂ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ।

୯୯-୧୦୨। ନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେ ଯଦିପି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାଦଯୋ ସବ୍ବେ ରୂପକୋଟ୍ଠାସା ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତଥାପି ଯଂ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତି, ତସ୍ସ ପହୀନତ୍ତା ''ଏକଜଂ ରୂପଂପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱମେୱ ପନ ନହେତୁପଚ୍ଚଯାଦୀସୁପି ଏକଜରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନତା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୧୦୭-୧୩୦।ନାହାରନୈନ୍ଦ୍ରିଯନଝାନନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯା ସବ୍ବତ୍ଥ ସଦିସୱିସ୍ସଜ୍ଜନାତି ଇଦଂ ଏତେସୁ ମୂଲଭାୱେନ ଠିତେସୁ ଗଣନାଯ ସମାନତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ମୂଲାନଞ୍ହି ଇଧ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଗଣନାଯେୱ, ନ ସରୂପଦସ୍ସନନ୍ତି। ନସହଜାତାଦିଚତୁକ୍କଂ ଇଧାପି ପରିହୀନମେୱାତି ସୁଦ୍ଧିକନଯେ ୱିଯ ମୂଲେସୁପି ପରିହୀନମେୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା

୧୩୧-୧୮୯।ହେତାଧିପତିମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେସୁ ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତେସୁ...ପେ... ଅଟ୍ଠ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ତିଣ୍ଣମ୍ପି ସାଧାରଣାନଂ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଅଲବ୍ଭମାନାନଂ ସବ୍ବେସଂ ସଙ୍ଗହୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ତସ୍ମା ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେ ଇତରେହି ସାଧାରଣା ସତ୍ତେୱ ଯୋଜେତବ୍ବା। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେ ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତେ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋପି ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ନ ଲବ୍ଭତି, ସୋ ପନ ମଗ୍ଗେନ ଅସାଧାରଣୋତି କତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯେହି ୱିନା

ଅରୂପଂ ନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି, ତେ ଏକନ୍ତିକତ୍ତା ଅରୂପଟ୍ଠାନିକାତି ଇଧ ୱୁତ୍ତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା, ତେନ ପୁରେଜାତାସେୱନପଚ୍ଚଯା ତେହି ୱିନାପି ଅରୂପସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ ୱଜ୍ଜିତା ହୋନ୍ତି। ସଙ୍ଖଟ୍ଠାନିକା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯା ଚ ତେହି ୱିନା ଅରୂପସ୍ସ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ସଙ୍ଗହିତାତି। ଊନତରଗଣନାନଂଯେୱ ୱସେନାତି ଯଦି ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତା ଏକକାଦଯୋ ଦ୍ୱାୱୀସତିପରିଯୋସାନା ଊନତରଗଣନା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ୱସେନ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଯୋଜିତସ୍ସ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ଗଣନା ୱେଦିତବ୍ବା। ଅଥ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଯୋଜିତୋ ଊନତରଗଣନୋ, ତସ୍ସ ୱସେନ ଅନୁଲୋମତୋ ଠିତସ୍ସପି ଗଣନା ୱେଦିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ନାରମ୍ମଣେ ଏକ''ନ୍ତିଆଦିୱଚନତୋ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୧୪୬) ପନ ନ ଇଦଂ ଲକ୍ଖଣଂ ଏକନ୍ତିକଂ।

ପଚ୍ଚଯାନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୧୯୦।ସଙ୍ଖତ୍ୱେୱାତି ନ କେୱଲଂ ହେତୁମ୍ହିଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ସବ୍ବେସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ପୁରେଜାତଂ ଆସେୱନଞ୍ଚ ଅଲଭନ୍ତଂ କଞ୍ଚି ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ପଟିସନ୍ଧିୱିପାକୋ ପନା''ତିଆଦିମାହ।

''ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାସେୱନୱିପାକୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେସୁ ଏକଂ ଠପେତ୍ୱା ଅୱସେସା ଅନୁଲୋମତୋ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତି ଇଦଂ ଅୱସେସାନଂ ଲାଭମତ୍ତଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ସବ୍ବେସଂ ଅୱସେସାନଂ ଲାଭନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଯଦିପି ହି ପଚ୍ଛାଜାତେ ପସଙ୍ଗୋ ନତ୍ଥି ''ଅନୁଲୋମତୋ ସଙ୍ଖତ୍ୱେୱ ନ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ଅପୱାଦସ୍ସ କତତ୍ତା, ପୁରେଜାତୋ ପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେ ଅନୁଲୋମତୋ ଲବ୍ଭତୀତି ଇଦମ୍ପି ଅୱସେସା ସବ୍ବେତି ଅତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ଆପଜ୍ଜେଯ୍ଯ। ଯମ୍ପି କେଚି ''ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯରହିତେ ଆରୁପ୍ପେପି ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତସ୍ସ ସମ୍ଭୱଂ ଞାପେତୁଂ ଏୱଂ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ୱଦନ୍ତି, ତମ୍ପି ତେସଂ ରୁଚିମତ୍ତମେୱ। ନ ହି ଯତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତଂ ନ ଲବ୍ଭତି, ତତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତଭାୱେନ ଉପକାରକଂ ହୋତୀତି ଦସ୍ସିତୋଯଂ ନଯୋତି। ଯୁଜ୍ଜମାନକୱସେନାତି ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତସ୍ସ ଠପେତବ୍ବତ୍ତା ୱୁତ୍ତଂ, ଯୁଜ୍ଜମାନକପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନୱସେନ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ। ''ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେ ହେତୁପଚ୍ଚଯୋ ଅନୁଲୋମତୋ ନ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋପି ପନ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ''ହେତାଧିପତିପଚ୍ଚଯା ଅନୁଲୋମତୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତି ପଠନ୍ତି। ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେ ପଚ୍ଛାଜାତତୋ ଅଞ୍ଞୋ ଅନୁଲୋମତୋ ଅଲବ୍ଭମାନୋ ନାମ ନତ୍ଥୀତି ନ ୱିଚାରିତଂ। ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେ ''ଅରୂପାନଂଯେୱା''ତି ୱୁତ୍ତା ନୱ ଅନୁଲୋମତୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ତମ୍ପି ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେହି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯାଦୀହି ସଦିସତାଯ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ଯନ୍ତି ନ ୱିଚାରିତଂ ଭୱିସ୍ସତୀତି।

୧୯୧-୧୯୫।ଯାୱଆସେୱନା ସଙ୍ଖଂ ସଦିସନ୍ତି ନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେନ ଘଟିତସ୍ସ ମୂଲସ୍ସ ୱିତ୍ଥାରିତତ୍ତା ତତୋ ପରାନି ମୂଲାନି ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ତେସୁ ହି ଅନୁଲୋମତୋ ଯୋଜେତବ୍ବପଚ୍ଚଯା ଚ ପଞ୍ଚ ଚାତି ସଙ୍ଖଂ ସଦିସନ୍ତି।

ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମେତି ଏତସ୍ସ ''ଇମେସମ୍ପି ପକିଣ୍ଣକାନଂ ୱସେନେତ୍ଥ ଗଣନୱାରୋ ଅସମ୍ମୋହତୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ''ତି ଏତେନ ସହ ସମ୍ବନ୍ଧୋ । ତତ୍ଥ ଏତ୍ଥାତି ଏତେସୁ ପଚ୍ଚଯେସୂତି ଅତ୍ଥୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ। ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମେ ଲବ୍ଭମାନେସୁ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେସୁପୀତି ୱା ଯୋଜେତବ୍ବଂ। ତତ୍ଥ ପି-ସଦ୍ଦେନ ଇମମତ୍ଥଂ ଦୀପେତି – ନ କେୱଲଂ ପଚ୍ଚଯେସ୍ୱେୱ କିସ୍ମିଞ୍ଚି ପଚ୍ଚନୀକତୋ ଠିତେ କେଚି ଅନୁଲୋମତୋ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମେସୁପି କୋଚି ଏକଚ୍ଚଂ ପଚ୍ଚଯଂ ଲଭମାନୋ କଞ୍ଚି ପଚ୍ଚଯଂ ନ ଲଭତୀତି। ତତ୍ଥ କମ୍ମପଚ୍ଚଯଂ ଲଭମାନୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତି, ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭମାନୋ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ହେତୁପଚ୍ଚଯଂ, ତଥା ଚ ଝାନପଚ୍ଚଯଂ ଲଭମାନୋ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯନ୍ତି ଏତେସ୍ୱେୱ ଲାଭାଲାଭା ୱିଚାରିତା। ଯତ୍ଥାତି ପଞ୍ଚୱୋକାରପୱତ୍ତେ ଅସଞ୍ଞେସୁ ଚ। ରୂପଧମ୍ମାତି ଯଥାୱୁତ୍ତାନି କଟତ୍ତାରୂପାନେୱ ସନ୍ଧାଯ ୱଦତି। ନ ହି ପଞ୍ଚୱୋକାରପୱତ୍ତେ ସବ୍ବେ ରୂପଧମ୍ମା ହେତାଦୀନି ନ ଲଭନ୍ତୀତି। ''ହେତାଧିପତିୱିପାକିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯେ ନ ଲଭନ୍ତୀ''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ଝାନମଗ୍ଗେପି ପନ ନ ଲଭନ୍ତୀତି ''ହେତାଧିପତିୱିପାକିନ୍ଦ୍ରିଯଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯେ ନ ଲଭନ୍ତୀ''ତି ପଠନ୍ତି। ଯେ ରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତେସୁ ଅରୂପଟ୍ଠାନିକୱଜ୍ଜେସୁ ଏତେଯେୱ ନ ଲଭନ୍ତୀତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପଚ୍ଛାଜାତାହାରୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯେପି ହି ପୱତ୍ତେ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଲଭତୀତି। ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନମତ୍ତଞ୍ଚେତଂ, ନ ତେହି ପଚ୍ଚଯେହି ଉପ୍ପତ୍ତିଅନୁପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନନ୍ତି। ଏୱଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯାଲାଭୋ ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତୋ ସିଯା। ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ହି ଧମ୍ମୱସେନ ପଚ୍ଛାଜାତାଦିଉଯମ୍ପି ଅଲଭନ୍ତଂ ନାମ କଟତ୍ତାରୂପଂ ନତ୍ଥି। କୋ ପନ ୱାଦୋ ସଙ୍ଖଟ୍ଠାନିକକମ୍ମେସୁ। ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପନ ଅଲଭନ୍ତଂ ଅତ୍ଥି, କିନ୍ତଂ? ଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି। ଯଦି ଏୱଂ ଉପାଦାରୂପାନି ସନ୍ଧାଯ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯମ୍ପି ନ ଲଭନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପନ ପାକଟନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା। ଅରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯାଲାଭଂ ୱା ସନ୍ଧାଯ ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯାଲାଭୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୧୯୬-୧୯୭।ନାରମ୍ମଣମୂଲକେସୁ ଦୁକାଦୀସୁ ହେତୁଯା ପଞ୍ଚାତି ଯଦିପି ତିକାଦୀସୁ ''ହେତୁଯା ପଞ୍ଚା''ତି ଇଦଂ ନତ୍ଥି, ତଥାପି ଦୁକାଦୀସୁ ସଙ୍ଖତ୍ଥ

ଅନୁତ୍ତାନଂ ୱୁତ୍ତକାମୋ ''ଦୁକାଦୀସୂ''ତି ସଦ୍ଦସଙ୍ଗହୱସେନ ୱତ୍ୱା ତତ୍ଥ ଯଂ ଆଦିଦୁକେ ୱୁତ୍ତଂ ''ହେତୁୟା ପଞ୍ଚା''ତି, ତଂ ନିଦ୍ଧାରେତି। କେଚି ପନ ''ନାରମ୍ମଣମୂଲକେ ହେତୁୟା ପଞ୍ଚା''ତି ପାଠଂ ୱଦନ୍ତି। ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ଏକନ୍ତି ଭୂତରୂପମେୱ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ପୁରିମପାଠୋ, ୱତ୍ଥୁପି ପନ ଲବ୍ଭତୀତି ''ଭୂତରୂପାନି ଚେୱ ୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତ''ନ୍ତି ପଠନ୍ତି। ତିମୂଲକେତି ଇଧାପି ଦୁମୂଲକଂ ତିମୂଲକନ୍ତି ୱଦନ୍ତି।

୨୦୩-୨୩୩।ନକମ୍ମମୂଲକେହେତୁୟା ତୀଣୀତିଆଦୀସୁ ଚେତନାୱ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାତି ଇଦଂ ''ହେତୁୟା ତୀଣୀ''ତି ଏୱଂପକାରେ ଚେତନାମତ୍ତସଙ୍ଗାହକେ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆଦି-ସଦ୍ଦୋ ହି ପକାରତ୍ଥୋୱ ହୋତୀତି। ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସୟାହାରଅତ୍ଥିଅୱିଗତେସୁ ପନ ରୂପମ୍ପି ଲବ୍ଭତୀତି।

ପଚ୍ଚୟପଚ୍ଚନୀୟାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଟିଚ୍ଚୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ସହଜାତୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୩୪-୨୪୨।କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ସହଜାତୋ, କୁସଲଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ସହଜାତୋତିଆଦୀସୁ ସହଜାତସଦ୍ଦେନ ସହଜାତପଚ୍ଚୟକରଣଂ ସହଜାତାୟତ୍ତଭାୱଗମନଂ ୱା ୱୁତ୍ତନ୍ତି ତସ୍ସ କରଣସ୍ସ ଗମନସ୍ସ ୱା କୁସଲାଦୀନଂ କମ୍ମଭାୱତୋ ଉପୟୋଗୱଚନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏସ ନୟୋ ପଚ୍ଚୟୱାରାଦୀସୁପି। ତତ୍ରାପି ହି ପଚ୍ଚୟସଦ୍ଦେନ ଚ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟକରଣଂ ନିସ୍ସୟାୟତ୍ତଭାୱଗମନଂ ୱା ୱୁତ୍ତଂ, ସଂସଟ୍ଠସଦ୍ଦେନ ଚ ସମ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟକରଣଂ ସମ୍ପୟୁତ୍ତାୟତ୍ତଭାୱଗମନଂ ୱାତି ତଂକମ୍ମଭାୱତୋ ଉପୟୋଗୱଚନଂ କୁସଲାଦୀସୁ କତନ୍ତି। ସହଜାତମ୍ପି ଚ ଉପାଦାରୂପଂ ଭୂତରୂପସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତୀତି ''ପଟିଚ୍ଚା''ତି ଇମିନା ୱଚନେନ ଦୀପିତୋ ପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ''ଉପାଦାରୂପଂ ଭୂତରୂପସ୍ସା''ତି ଚ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ଉପାଦାରୂପସ୍ସପି ହି ଉପାଦାରୂପଂ ଯଥାୱୁତ୍ତୋ ପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତି, ୱତ୍ଥୁୱଜ୍ଜାନି ରୂପାନି ଚ ଅରୂପାନନ୍ତି।

ସହଜାତୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ପଚ୍ଚୟୱାରୱଣ୍ଣନା

୨୪୩।ପଚ୍ଚୟାତି ଏତ୍ଥ ପତି ଅୟୋ ପଚ୍ଚୟୋ। ପତି-ସଦ୍ଦୋ ପତିଟ୍ଠତ୍ଥଂ ଦୀପେତି, ଅୟ-ସଦ୍ଦୋ ଗତିଂ, ପତିଟ୍ଠାଭୂତା ଗତି ନିସ୍ସୟୋ ପଚ୍ଚୟୋତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି, ତତୋ ପଚ୍ଚୟା, ପଚ୍ଚୟକରଣତୋ ତଦାୟତ୍ତଭାୱଗମନତୋ ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

''ମହାଭୂତେ ପଚ୍ଚୟା ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପ''ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୨୪୫) ଭୂତୁପାଦାରୂପାନି ସହ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ପନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନେ ଚ ମହାଭୂତେ ନିସ୍ସାୟ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ଉପାଦାରୂପନ୍ତି ସୟଂ ନିସ୍ସୟୋ ଅହୁତ୍ୱା ନିସ୍ସୟେ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନେନ ଉପାଦାରୂପେନ ନିଦସ୍ସନଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୨୫୫।ଅସଞ୍ଞ...ପେ... କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପନ୍ତି ଏତ୍ଥ ଯୋ ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ସହଜାତେ କମ୍ମୌତୁଜାନଂ, କମ୍ମେ ଚ ଏକନ୍ତାନେକନ୍ତକମ୍ମଜାନଂ ୱସେନ ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ସୋ ନାଧିପ୍ପେତୋ ଏୱ ''କଟତ୍ତାରୂପ''ନ୍ତି କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସେୱ ସଦ୍ଦସ୍ସ ଚ ଗହିତତ୍ତାତି ତଂ ପହାୟ ଯଥାଗହିତସ୍ସ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ୱିସେସନୱସେନ ''ଉପାଦାରୂପସଙ୍ଖାତଂ କଟତ୍ତାରୂପ''ନ୍ତି ଅତ୍ଥମାହ। ମହାଭୂତେ ପନ ପଟିଚ୍ଚ ପଚ୍ଚୟା ଚ ମହାଭୂତାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ନ ନିୱାରେତବ୍ବାତି ଉପାଦାରୂପଗ୍ଗହଣେନ କଟତ୍ତାରୂପଗ୍ଗହଣଂ ଅୱିସେସେତ୍ୱା ଉପାଦାରୂପାନଂ ନିୱତ୍ତେତବ୍ବାନଂ ଅତ୍ଥିତାୟ କଟତ୍ତାରୂପଗ୍ଗହଣେନେୱ ଉପାଦାରୂପଗ୍ଗହଣସ୍ସ ୱିସେସନଂ ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୨୬୯-୨୭୬। ''ଅବ୍ୟାକତେନ ଅବ୍ୟାକତଂ, କୁସଲଂ, ଅକୁସଲ''ନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବେ ''ଅବ୍ୟାକତେନ କୁସଲଂ, ଅକୁସଲଂ, ଅବ୍ୟାକତ''ନ୍ତି, ''କୁସଲଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ କୁସଲୋ ଚ ଅକୁସଲୋ ଚ ଧମ୍ମା କୁସଲସ୍ସାତି ଅନାମସିତ୍ୱା''ତି ଚ ପୁରିମପାଠେ ପମାଦଲେଖା ଦଟ୍ଠବ୍ବା।

୨୮୬-୨୮୭।ନହେତୁପଚ୍ଚୟା ନପୁରେଜାତେ ଦ୍ୱେତି ଏତ୍ଥ ଅଟ୍ଠକଥାୟଂ ''ଆରୁପ୍ପେ ପନ ଅହେତୁକମୋହସ୍ସ ଅହେତୁକକିରିୟସ୍ସ ଚ ୱସେନ ଦ୍ୱେତି ୱୁତ୍ତା, ନୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ଦ୍ୱେତି ଆରୁପ୍ପେ ଅହେତୁକାକୁସଲକିରିୟୱସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ଲବ୍ଭମାନେସୁ ଏକଦେସେନ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଆରୁପ୍ପେ ପନ ଅହେତୁକମୋହସ୍ସ ଅହେତୁକକିରିୟାୟ ଅହେତୁକପଟିସନ୍ଧିୟା ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ଚ ରୂପସ୍ସ ୱସେନ ଦ୍ୱେ ୱୁତ୍ତାତି, ନୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ଦ୍ୱେତି ଆରୁପ୍ପେ

ଅହେତୁକାକୁସଲକିରିଯାଏକଚ୍ଛରୂପାନଂ ୱସେନାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ‘‘ନୋନତ୍ଥିନୋୱିଗତେସୁ ଏକନ୍ତି ସଙ୍କରୂପସ୍ସ ୱସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ନହେତୁମୂଲକତ୍ତା ଇମସ୍ସ ନଯସ୍ସ ହେତୁପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତଂ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ‘‘ଏକଚ୍ଚସ୍ସ ରୂପସ୍ସ ୱସେନା’’ତି ଭୱିତବ୍ବଂ। ଚକ୍ଖାଦିଧମ୍ମୱସେନ ପନ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାଦିକୋଟ୍ଠାସୱସେନ ୱା ସବ୍ବଂ ଲବ୍ଭତୀତି ‘‘ସଙ୍କରୂପସ୍ସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା।

୨୮୯-୨୯୬।ଆଗତାନାଗତନ୍ତି ପଞ୍ହୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନନ୍ତି ଆଗତେ ଚ ପଞ୍ହେ ଲବ୍ଭମାନାଲବ୍ଭମାନଧମ୍ମୱସେନ।

ପଚ୍ଚଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ନିସ୍ସଯୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୨୯-୩୩୭।ପଚ୍ଚଯୱାରେନ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱନ୍ତି ନିସ୍ସଯୱାରେ ୱୁତ୍ତସ୍ସ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ନିଯମେତୁନ୍ତି ଅଧ୍ୟୋ।

ନିସ୍ସଯୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫। ସଂସଟ୍ଠୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୫୧-୩୬୮। ସଂସଟ୍ଠୱାରେ ପଚ୍ଚନୀଯେ ‘‘ନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ପଟିସନ୍ଧି ନତ୍ଥୀ’’ତି ଇଦଂ ୱତ୍ଥୁୱିରହିତାଯ ପଟିସନ୍ଧିଯା ୱିସୁଂ ଅନୁଦ୍ଧରଣତୋ ୱୁତ୍ତଂ। ପଟିଚ୍ଚୱାରାଦୀସୁ ହି ସହଜାତସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସୱତ୍ଥୁକା ପଟିସନ୍ଧି ଉଦ୍ଧଟା, ସା ଇଧାପି ଅଧିପତିପୁରେଜାତାସେୱନେସୁ ନକମ୍ମନୱିପାକନଝାନନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେସୁ ନ ଲବ୍ଭତି, ଅଞ୍ଞେସୁ ଚ ଅନୁଲୋମତୋ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଚ ଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯେସୁ ଲବ୍ଭତୀତି ଇମସ୍ସ ୱିସେସସ୍ସ ଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଉଦ୍ଧଟାତି। ସେସା ତେରସ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ‘‘ସେସା ଚୁଦ୍ଦସା’’ତି ଭୱିତବ୍ବଂ। ନ ଝାନେ ଏକନ୍ତି ଅହେତୁକପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱସେନାତି ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣାନଂ ହେତୁପଚ୍ଚଯୱିରହିତମତ୍ତଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ଅହେତୁକଗ୍ଗହଣଂ କତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ‘‘ନମଗ୍ଗେ ଏକନ୍ତି ଅହେତୁକକିରିଯୱସେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ଅହେତୁକୱିପାକକିରିଯୱସେନା’’ତି ଭୱିତବ୍ବଂ।

୩୬୯-୩୯୧।ହେଟ୍ଠାୱୁତ୍ତନଯେନେୱାତି ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯେ ୱୁତ୍ତନଯେନ। ‘‘ନହେତୁପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନେସୁ ଅହେତୁକମୋହୋୱ ଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତି, ସେସା ନ ଲଭନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସେସେସୁ ପନ ପଞ୍ଚୱିଞ୍ଞାଣୱଜ୍ଜାହେତୁକକ୍ଖନ୍ଧା ତଂସମୁଟ୍ଠାନା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମା ଝାନପଚ୍ଚଯଂ ଲଭନ୍ତି, ନ ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମେ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ଅନୁଲୋମେନ ସହ ଯୋଜନା ଅତ୍ଥୀତି ଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ସହିତଂ ଲଭତୀତି ଚ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ, ତସ୍ମା ‘‘ଅହେତୁକମୋହୋୱ ମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଂ ଲଭତୀ’’ତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ସଂସଟ୍ଠୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱାରୱଣ୍ଣନା

୩୯୨-୪୦୦। ସଦିସଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତଂ ସଂସଟ୍ଠଂ ୱୋକିଣ୍ଣଞ୍ଚ ସଂସଟ୍ଠଂ ନ ହୋତୀତି ଉଭଯଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାପେକ୍ଖଂ ୱୁଚ୍ଚମାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞସ୍ସ ନିଯାମକଂ ହୋତୀତି।

ସମ୍ପଯୁତ୍ତୱାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୭। ପଞ୍ହାୱାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା

୪୦୧-୪୦୩।ଯେହି ପଚ୍ଚଯେହି କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସ ପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ତେ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିପାଟିଯା ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଯଥାକ୍କମେନ ଆଗତାଗତପଟିପାଟିଯା ଦସ୍ସେତୁନ୍ତି ଅଧ୍ୟୋ। କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସାତି ନିଦସ୍ସନମତ୍ତମେତଂ, ତେନ କୁସଲୋ କୁସଲାଦୀନଂ, ଅକୁସଲୋ ଅକୁସଲାଦୀନଂ, ଅବ୍ଯାକତୋ ଅବ୍ଯାକତାଦୀନଂ, କୁସଲାବ୍ଯାକତା କୁସଲାଦୀନନ୍ତିଆଦିକୋ ସବ୍ବୋ ପଭେଦୋ ନିଦସ୍ସିତୋ ହୋତୀତି ଯଥାନିଦସ୍ସିତେ ସବ୍ବେ ଗହେତ୍ୱା ଆହ ‘‘ତେ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିପାଟିଯା ଦସ୍ସେତୁ’’ନ୍ତି।

୪୦୪।ଦତ୍ୱାତି ଏତ୍ଥ ଦା-ସଦ୍ଦୋ ସୋଧନତ୍ଥୋପି ହୋତୀତି ମନ୍ତ୍ୱା ଆହ ''ୱିସୁଦ୍ଧଂ କତ୍ୱା''ତି। ତେସଞ୍ହି ତଂ ଚିତ୍ତନ୍ତି ତେସନ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବତାରହଂ ସକଦାଗାମିମଗ୍ଗାଦିପୁରେଚାରିକଂ ତଂ ଗୋତ୍ରଭୁଚିତ୍ତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ । ୱିପସ୍ସନାକୁସଲଂ ପନ କାମାୱଚରମେୱାତି ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ଭୂମିତୋ ୱତ୍ୱତ୍ଥପେତି। ତେନେୱାତି ଧମ୍ମୱସେନେୱ ଦସ୍ସନତୋ, ଦେସନନ୍ତରତ୍ତାତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

୪୦୫। ଅସ୍ସାଦନଂ ସରାଗସ୍ସ ସୋମନସ୍ସସ୍ସ ସସୋମନସ୍ସସ୍ସ ରାଗସ୍ସ ଚ କିଚ୍ଚନ୍ତି ଆହ ''ଅନୁଭୱତି ଚେୱ ରଜ୍ଜତି ଚା''ତି। ଅଭିନନ୍ଦନଂ ପୀତିକିଚ୍ଚସହିତାୟ ତଣ୍ହାୟ କିଚ୍ଚନ୍ତି ଆହ ''ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହାୱସେନା''ତି। ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନା ଦିଟ୍ଠିଯେୱ। ଏତ୍ଥ ପନ ପଚ୍ଛିମଦ୍ୱୟମେୱ ଗହେତ୍ୱା ''ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଅତ୍ତା ଅତ୍ତନିୟନ୍ତିଆଦିୱସେନ...ପେ... ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଭିନନ୍ଦନା ପନ ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନାୟେୱାତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ ''ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବୋ ଧମ୍ମୋ ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣ...ପେ... ଭାୱନାୟ ପହାତବ୍ବଂ ରାଗଂ ଅସ୍ସାଦେତି ଅଭିନନ୍ଦତୀ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୮।୭୨) ୱଚନତୋ, ତସ୍ମା ପୁରିମୋପି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଦ୍ୱୀସୁ ପନ ସୋମନସ୍ସସହଗତଚିତ୍ତେସୁ ଯଥାୱୁତ୍ତେନ ସୋମନସ୍ସେନ ରାଗେନ ଚ ଅସ୍ସାଦେନ୍ତସ୍ସ ତେସ୍ୱେୱ ସପ୍ପୀତିକତଣ୍ହାୟ ଚତୂସୁପି ଦିଟ୍ଠାଭିନନ୍ଦନାୟ ଅଭିନନ୍ଦନ୍ତସ୍ସ ଚ ଦିଟ୍ଠି ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତିପି ସକ୍କା ଯୋଜେତୁଂ। ଜାତିୱସେନାତି ସୁଚିଣ୍ଣସାମଞ୍ଞୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୪୦୬।ତଦାରମ୍ମଣତାତି ତଦାରମ୍ମଣଭାୱେନ। ୱିଭତ୍ତିଲୋପୋ ହେତ୍ଥ କତୋତି। ଭାୱୱନ୍ତତୋ ୱା ଅଞ୍ଞୋ ଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ଭାୱେନେୱ ୱିପାକଂ ୱିସେସେତି, ୱିପାକୋ ତଦାରମ୍ମଣଭାୱଭୂତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ୱିଞ୍ଞାଣଞ୍ଚାୟତନନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନୱିପାକାନଂ ୱିୟ ନ କାମାୱଚରୱିପାକାନଂ ନିୟୋଗତୋ ୱତ୍ଥିତଂ ଇଦଞ୍ଚ କମ୍ମଂ ଆରମ୍ମଣନ୍ତି ତଂ ଲବ୍ଭମାନମ୍ପି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ତଦାରମ୍ମଣେନ ପନ କୁସଲାରମ୍ମଣଭାୱେନ ସମାନଲକ୍ଖଣତାୟ କମ୍ମାରମ୍ମଣା ପଟିସନ୍ଧିଆଦୟୋପି ଦସ୍ସିତାଯେୱାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ପଟିଲୋମତୋ ୱା ଏକନ୍ତରିକୱସେନ ୱାତି ୱଦନ୍ତେନ ଅନୁଲୋମତୋ ସମାପଜ୍ଜନେ ଯେଭୁୟ୍ୟେନ ଆସନ୍ନସମାପତ୍ତିୟା ଆରମ୍ମଣଭାୱୋ ଦସ୍ସିତୋତି ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଯଥା ପନ ପଟିଲୋମତୋ ଏକନ୍ତରିକୱସେନ ଚ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସ ଅନାସନ୍ନାପି ସମାପତ୍ତି ଆରମ୍ମଣଂ ହୋତି, ଏୱଂ ଅନୁଲୋମତୋ ସମାପଜ୍ଜନ୍ତସ୍ସପି ଭୱେୟ୍ୟାତି। ''ଚେତୋପରିୟଞ୍ଞାଣସ୍ସାତିଆଦୀନି ପରତୋ ଆୱଜ୍ଜନାୟ ଯୋଜେତବ୍ବାନୀ''ତି ୱତ୍ୱା ''ଯା ଏତେସଂ ଆୱଜ୍ଜନା, ତସ୍ସା''ତି ଅତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ, ଏୱଂ ସତି ''ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣସ୍ସା''ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିୟା। ଯସ୍ମା ପନ କୁସଲା ଖନ୍ଧା ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଇଦ୍ଧିୱିଧଞ୍ଞାଣସ୍ସ ଆରମ୍ମଣଂ ନ ହୋନ୍ତୀତି ତଂ ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଚେତୋପରିୟଞ୍ଞାଣାଦୀନଞ୍ଚ ହୋନ୍ତୀତି ତାନି ୱୁତ୍ତାନି, ତସ୍ମା କିରିୟାନଂ ଚେତୋପରିୟଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଯାୟ କାୟଚି ଆୱଜ୍ଜନାୟ ଚ କୁସଲାରମ୍ମଣାୟ କୁସଲା ଖନ୍ଧା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋତି ଏୱମତ୍ଥୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ।

୪୦୭-୪୦୯।ୱିପ୍ପଟିସାରାଦିୱସେନୱାତି ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଆଦୀନୱଦସ୍ସନେନ ସଭାୱତୋ ଚ ଅନିଟ୍ଠତାମତ୍ତଂ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି, ଅକ୍ଖନ୍ତିଭେଦା ୱା।

୪୧୦।ରୂପାୟତନଂ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣସ୍ସାତିଆଦିନା ୱିଞ୍ଞାଣକାୟେହି ନିୟତାରମ୍ମଣେହି ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଅବ୍ୟାକତାନଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟଭାୱଂ ନିଦସ୍ସେତି। ସବ୍ବସ୍ସ ହି ୱତ୍ତୁଂ ଅସକ୍କୁଣେୟ୍ୟତ୍ତା ଏକସ୍ମିଂ ସନ୍ତାନେ ଧମ୍ମାନଂ ଏକଦେସେନ ନିଦସ୍ସନଂ କରୋତୀତି।

୪୧୩-୪୧୬।ଚତୁଭୂମକଂକୁସଲଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ଦସ୍ସିତଂ, ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଂ ପନ କାମାୱଚରମେୱ।

୪୧୭। ଅପୁବ୍ବତୋ ଚିତ୍ତସନ୍ତାନତୋ ୱୁଟ୍ଠାନଂ ଭୱଙ୍ଗମେୱ, ତଂ ପନ ମୂଲାଗନ୍ତୁକଭୱଙ୍ଗସଙ୍ଖାତଂ ତଦାରମ୍ମଣଂ ପକତିଭୱଙ୍ଗଞ୍ଚ। ଅନୁଲୋମଂ ସେକ୍ଖାୟ ଫଲସମାପତ୍ତିୟାତି ଏତ୍ଥ କାୟଚି ସେକ୍ଖଫଲସମାପତ୍ତିୟା ଅୱଜ୍ଜେତବ୍ବତ୍ତା ୱତ୍ତବ୍ବଂ ନତ୍ଥୀତି ନେୱସଞ୍ଞାନାସଞ୍ଞାୟତନକୁସଲଂ ଫଲସମାପତ୍ତିୟାତି ଇମଂ ନିବ୍ବିସେସନଂ ଫଲସମାପତ୍ତିଂ ଉଦ୍ଧରିତ୍ୱା ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ଆହ ''ଫଲସମାପତ୍ତିୟାତି ଅନାଗାମିଫଲସମାପତ୍ତିୟା''ତି। କାମାୱଚରକିରିୟା ଦୁୱିଧସ୍ସପି ୱୁଟ୍ଠାନସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ କିରିୟାନନ୍ତରଂ ତଦାରମ୍ମଣୱୁଟ୍ଠାନେ ଯଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦକଣ୍ଡେ ୱୁତ୍ତମେୱ।

ତା ଉଭୋପି...ପେ... ଦ୍ୱାଦସନ୍ନନ୍ତି ଇଦଂ ସୋମନସ୍ସସହଗତମନୋୱିଞ୍ଞାଣଧାତୁୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ଉପେକ୍ଖାସହଗତା ପନ ଯଥାୱୁତ୍ତାନଂ ଦସନ୍ନଂ ୱିଞ୍ଞାଣଧାତୂନଂ ୱୋଟ୍ଠବ୍ବନକିରିୟସ୍ସ ମନୋଧାତୁକିରିୟସ୍ସ ଚାତି ଦ୍ୱାଦସନ୍ନଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ।

୪୨୩। ଦାନାଦିପୁଞ୍ଞକିରିୟାୟତ୍ତା ସବ୍ବସମ୍ପତ୍ତିୟୋ ପଟିୱିଚ୍ଛିତ୍ୱାତି ସମ୍ବନ୍ଧୋ। ନ ପନେତଂ ଏକନ୍ତେନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ''ବଲୱଚେତନାୱ ଲବ୍ଭତି, ନ ଦୁବ୍ବଲା''ତି ଏତଂ ଏକନ୍ତଂ ନ ଗହେତବ୍ବଂ, ଦଳ୍ହଂ ୱା ନ ଗହେତବ୍ବନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କିଂ କାରଣନ୍ତି? ବଲୱତୋ ଦୁବ୍ବଲସ୍ସ ୱା କତୋକାସସ୍ସ ଅନ୍ତରାୟଂ ପଟିବାହିତ୍ୱା ୱିପଚ୍ଚନତୋ ''ଯଂକଞ୍ଚି ଯଦି ୱିପାକଂ ଜନେତି, ଉପନିସ୍ସୟୋ ନ ହୋତୀ''ତି ନୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା ଚାତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''କତୋକାସଞ୍ହି''ତିଆଦିମାହ। ୱିପାକତ୍ତିକେ ପନ ପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀୟେ ''ୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋ ୱିପାକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ,

ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ, କମ୍ମପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୩।୯୩) କମ୍ମପଚ୍ଚୟସ୍ସ ୱିସୁଂ ଉଦ୍ଧଟତ୍ତା, ୱେଦନାତ୍ତିକେ ଚ ପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀୟେ ‘‘ନହେତୁପଚ୍ଚୟା ନଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟା ନୌପନିସ୍ସୟେ ଅଟ୍ଠା’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୨।୮୭) ୱୁତ୍ତତ୍ତା ‘‘ୱିପାକଜନକମ୍ପି କିଞ୍ଚି କମ୍ମଂ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋ ନ ହୋତୀ’’ତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି।

ତସ୍ମିଂ ୱା ୱିରୁଦ୍ଧୋତି ତଂନିମିତ୍ତଂ ୱିରୁଦ୍ଧୋ, ୱିରୁଦ୍ଧନ୍ତି ୱା ପାଠୋ। ଓମାନନ୍ତି ପରସ୍ସ ପୱତ୍ତଓମାନଂ। ରାଗୋ ରଞ୍ଜନୱସେନ ପୱତ୍ତା କାମରାଗତଣ୍ହା, ‘‘ଇତି ମେ ଚକ୍ଖୁଂ ସିୟା ଅନାଗତମଦ୍ଧାନଂ, ଇତି ରୂପା’’ତି ଅପ୍ପଟିଲଦ୍ଧସ୍ସ ପଟିଲାଭାୟ ଚିତ୍ତପଣିଦହନତଣ୍ହା ପତ୍ଥନାତି ଅୟମେତେସଂ ୱିସେସୋ।

ତେସୁଅଞ୍ଞମ୍ପୀତି ତେସୁ ୟଂକିଞ୍ଚି ପୁଦ୍ଧେ ହନିତତୋ ଅଞ୍ଞମ୍ପି ପାଣଂ ହନତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ପୁନପ୍ପୁନଂ ଆଣାପନୱସେନ ୱାତି ମାତୁଘାତକମ୍ମେନ ସଦିସତାୟ ପୁଦ୍ଧେ ପୱତ୍ତାୟପି ଆଣତ୍ତିଚେତନାୟ ମାତୁଘାତକମ୍ମନାମଂ ଆରୋପେତ୍ୱା ୱଦନ୍ତି। ଏସ ନୟୋ ଦ୍ୱୀହି ପହାରେହୀତି ଏତ୍ଥାପି।

ୟଥେୱ ହି...ପେ... ଉପ୍ପାଦେତି ନାମାତି ରାଗଂ ଉପନିସ୍ସାୟ ଦାନଂ ଦେତୀତି ରାଗଂ ଉପନିସ୍ସାୟ ଦାନୱସେନ ସଦ୍ଧଂ ଉପ୍ପାଦେତୀତି ଅୟମତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋ ହୋତୀତି ଇମିନା ଅଧିପ୍ପାୟେନ ୱଦତି। ୟଥା ରାଗଂ ଉପନିସ୍ସାୟ ଦାନଂ ଦେତୀତିଏୱମାଦି ହୋତି, ଏୱଂ ରାଗାଦୟୋ ସଦ୍ଧାଦୀନଂ ଉପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟୋତି ଇଦମ୍ପି ହୋତୀତି ଦସ୍ସେତି। କାୟିକଂ ସୁଖନ୍ତିଆଦୀନଂ ଏକତୋ ଦସ୍ସନେନ ୱିସୁଂୟେୱ ନ ଏତେସଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋ, ଅଥ ଖୋ ଏକତୋପୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି ଦଟ୍ଠଦ୍ଧଂ।

୪୨୫।ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନ ପଚ୍ଚୟତ୍ତାୟେୱାତି ଏତେନ ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ନ ପୁରିମୱାରେସୁ ୱିୟ ଇମସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟେନ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁଚ୍ଚତି, ଅଥ ଖୋ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ତେସଂ ତେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ତଂତଂପଚ୍ଚୟଭାୱୋ, ନ ଚ ପଚ୍ଛାଜାତକ୍ଖନ୍ଧା ଉପତ୍ଥମ୍ଭକତ୍ତେନ ପଚ୍ଚୟା ନ ହୋନ୍ତି, ତେନେସ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚୟୋ ଇଧ ଅନୁଲୋମତୋ ଆଗତୋତି।

୪୨୭।ଚେତନା ୱତ୍ଥୁସ୍ସପି ପଚ୍ଚୟୋତି ଅତ୍ତନୋ ପତିଟ୍ଠାଭୂତସ୍ସପି କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ।

କସ୍ମା ପନେତ୍ଥ ପଚ୍ଚୟୱାରେ ୱିୟ ନିସ୍ସୟଅତ୍ଥିଅୱିଗତେସୁ ଦୁମୂଲକଦୁକାୱସାନା ପଞ୍ହା ନ ଉଦ୍ଧଟାତି? ଅଲବ୍ଭମାନତ୍ତା। ତତ୍ଥ ହି ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନପ୍ପଧାନତ୍ତା ଦେସନାୟ କୁସଲୋ ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଚ ଧମ୍ମା ଏକତୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନା କୁସଲାବ୍ୟାକତପଚ୍ଚୟା ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ‘‘କୁସଲଞ୍ଚ ଅବ୍ୟାକତଞ୍ଚ ଧମ୍ମଂ ପଚ୍ଚୟା କୁସଲୋ ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଚ ଧମ୍ମା ଉପ୍ପଜ୍ଜନ୍ତୀ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୨୪୬) ୱୁତ୍ତଂ। ୟତୋ ତତୋ ୱା ଉଭୟପଚ୍ଚୟତୋ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସ ଉପ୍ପତ୍ତିମତ୍ତଂୟେୱ ହି ତତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପେତଂ, ନ ଉଭୟସ୍ସ ଉଭିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱୋତି। ଇଧ ପନ ପଚ୍ଚୟପ୍ପଧାନତ୍ତା ଦେସନାୟ କୁସଲାବ୍ୟାକତା କୁସଲାବ୍ୟାକତାନଂ ଉଭିନ୍ନଂ ନିସ୍ସୟାଦିଭୂତା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ‘‘କୁସଲୋ ଚ ଅବ୍ୟାକତୋ ଚ ଧମ୍ମା କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ’’ତିଆଦି ନ ୱୁତ୍ତଂ।

ପଞ୍ହାୱାରୱିଭଙ୍ଗୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଞ୍ହାୱାରସ୍ସ ଘଟନେ ଅନୁଲୋମଗଣନା

୪୩୯।‘‘ଏତ୍ଥ ପନ ପୁରେଜାତମ୍ପି ଲବ୍ଭତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୟଦି ଏୱଂ କସ୍ମା ‘‘ତଥା’’ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି? ‘‘ତୀଣୀ’’ତି ଗଣନମତ୍ତସାମଞ୍ଞତୋ।

୪୪୦। ‘‘ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟେ ଠପେତ୍ୱା ୱୀମଂସଂ ସେସାଧିପତିନୋ ୱିସଭାଗା’’ତି ପୁରିମପାଠୋ ନିଦସ୍ସନୱସେନ ଦଟ୍ଠଦ୍ଧୋ। ୟସ୍ମା ପନ ହେତୁପଚ୍ଚୟସ୍ସ ୱିସଭାଗେନ ଏକେନ ଆରମ୍ମଣେନ ନିଦସ୍ସନଂ ଅକତ୍ୱା ଅନନ୍ତରାଦୀନି ୱଦନ୍ତୋ ସଦ୍ଧେ ୱିସଭାଗେ ଦସ୍ସେତି, ତସ୍ମା ଇନ୍ଦ୍ରିୟମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟା ଚ ୱିସଭାଗା ଦସ୍ସେତଦ୍ଧାତି ‘‘ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟେସୁ ଠପେତ୍ୱା ପଞ୍ଞଂ ସେସା ଧମ୍ମା ୱିସଭାଗା’’ତି ପଠନ୍ତି। ତଥା ଭାୱାଭାୱତୋ ହେତୁପଚ୍ଚୟଭାୱେ ସହଜାତାଦିପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ। ନନୁ ୟଥା ଅମୋହୱଜ୍ଜାନଂ ହେତୂନଂ ହେତୁପଚ୍ଚୟଭାୱେ ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିୟମଗ୍ଗପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ପଞ୍ଞାୱଜ୍ଜାନଂ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟାଦୀନଂ ୱିସଭାଗତା, ଏୱଂ କୁସଲାଦିହେତୂନଂ ହେତୁପଚ୍ଚୟଭାୱେ ୱିପାକପଚ୍ଚୟଭାୱାଭାୱତୋ ହେତୁୱଜ୍ଜାନଂ ୱିପାକାନଂ ୱିସଭାଗତାୟ ଭୱିତଦ୍ଧନ୍ତି? ନ ଭୱିତଦ୍ଧଂ, ଉଭୟପଚ୍ଚୟସହିତେ ଚିତ୍ତଚେତସିକରାସିମ୍ହି ହେତୁପଚ୍ଚୟଭାୱେ ୱିପାକପଚ୍ଚୟତ୍ତାଭାୱାଭାୱତୋ। ୟଥା ହି ହେତୁସହଜାତପଚ୍ଚୟସହିତରାସିମ୍ହି ସତିପି ହେତୁୱଜ୍ଜସବ୍ଭାୱେ ହେତୂନଂ ହେତୁପଚ୍ଚୟଭାୱେ ସହଜାତପଚ୍ଚୟତ୍ତାଭାୱୋ ନତ୍ଥୀତି ନ ହେତୁୱଜ୍ଜାନଂ ସହଜାତାନଂ ହେତୁସ୍ସ ୱିସଭାଗତା ୱୁତ୍ତା, ଏୱମିଧାପୀତି। ଏସ ନୟୋ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟେପି।

ଅପିଚ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯା ୱୁଚ୍ଚନ୍ତୀତି ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନକ୍ଖଣେ ତଥା ଭାୱାଭାୱୱସେନ ସଭାଗତାଯ ୱୁଚ୍ଚମାନାଯ ନାନାକ୍ଖଣୱସେନ ୱିସଭାଗତା ତସ୍ସେୱ ନ ୱତ୍ତବ୍ବାତି।

କୁସଲା ୱୀମଂସାତି ଇଦଂ ''କୁସଲା ୱୀମଂସାଧିପତୀ''ତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନ ହି ଅନଧିପତିଭୂତା ୱୀମଂସା ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି।

୪୪୧-୪୪୩।''ସଚେପନ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯୋ ପୱିସତି, ଇତରାନି ଦ୍ୱେ ଲଭତୀ''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ''କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ଯାକତସ୍ସ ଚା''ତି ଇଦଂ ପନ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ''କୁସଲୋ ଅବ୍ଯାକତସ୍ସ, ଅବ୍ଯାକତୋ ଅବ୍ଯାକତସ୍ସାତି ଦ୍ୱେ ଲଭତୀ''ତି ପଠନ୍ତି। ଊନତରଗଣନେସୂତି ଯେସୁ ପୱିଟ୍ଠେସୁ ଊନତରା ଗଣନା ହୋତି, ତେସୂତି ଅତ୍ଥୋ। ତୀଣି ଦ୍ୱେ ଏକନ୍ତି ଏୱଂ ଊନତରଗଣନେସୁ ୱା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞାଦୀସୁ ପୱିସନ୍ତେସୁ ତେସଂ ୱସେନ ତିକତୋ ଊନଂ ଯଥାଲଦ୍ଧଞ୍ଚ ଏକନ୍ତି ଗଣନଂ ଲଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ।

ଅୱିପାକାନୀତି ଅନାମଟ୍ଠୱିପାକାନୀତି ଅତ୍ଥୋ, ନ ୱିପାକହେତୁରହିତାନୀତି।

ତତ୍ଥ ସବ୍ବେପି ସହଜାତୱିପାକା ଚେୱାତି ତତ୍ଥ ଯେ ସହଜାତା ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନା ୱୁତ୍ତା, ତେ ସବ୍ବେପି ୱିପାକା ଚେୱ ୱିପାକସହଜାତରୂପା ଚାତି ଅତ୍ଥୋ। ତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପା ଚାତି ଏତ୍ଥ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ତଂସମୁଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେନେୱ ସଙ୍ଗଣ୍ହାତୀତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ''ତଂସମୁଟ୍ଠାନରୂପକଟତ୍ତାରୂପା ଚ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ''ତିପି ପଠନ୍ତି। ଚତୁତ୍ଥେ ୱିପାକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱାତି ଏତ୍ଥାପି ଏସେୱ ନଯୋ। ''କଟତ୍ତାରୂପଞ୍ଚା''ତିପି ପନ ପଠନ୍ତି।

ଏୱମ୍ପୀତି ''ଏତେସୁ ପନ ଘଟନେସୁ ସବ୍ବପଠମାନୀ''ତିଆଦିନା ୱୁତ୍ତନଯେନପି। ଘଟନେସୁ ପନ ଯୋ ଯୋ ପଚ୍ଚଯୋ ମୂଲଭାୱେନ ଠିତୋ, ତଂପଚ୍ଚଯଧମ୍ମାନଂ ନିରୱସେସଊନଊନତରଊନତମଲାଭକ୍କମେନ ଘଟନା ୱୁଚ୍ଚତି, ନିରୱସେସଲାଭେ ଚ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ନିରୱସେସଲାଭକ୍କମେନ। ତଥା ଊନଲାଭାଦୀସୂତି ଅଯଂ କମୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

ହେତୁମୂଲକଂ ନିଟ୍ଠିତଂ।

୪୪୫। ୱତ୍ଥୁୱସେନ ସନିସ୍ସଯଂ ୱକ୍ଖତୀତି ନ ଇଦଂ ଲବ୍ଭମାନସ୍ସପି ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱସେନ ଘଟନନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯେନାହ ''ଆରମ୍ମଣୱସେନେୱ ୱା''ତି।

୪୪୬।ସହଜାତେନ ପନ ସଦ୍ଧିଂ ଆରମ୍ମଣାଧିପତି, ଆରମ୍ମଣାଧିପତିନା ଚ ସଦ୍ଧିଂ ସହଜାତଂ ନ ଲବ୍ଭତୀତି ଇଦଂ ଯଥା ସହଜାତପୁରେଜାତା ଏକୋ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋନ୍ତି, ଏୱଂ ସହଜାତାରମ୍ମଣାଧିପତୀନଂ ଏକସ୍ସ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭାୱସ୍ସ ଅଭାୱତୋ ୱୁତ୍ତଂ । ନିସ୍ସଯଭାୱୋ ହି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତଭାୱୋ ଚ ସହଜାତପୁରେଜାତନିସ୍ସଯାଦୀନଂ ସମାନୋ, ନ ପନେୱଂ ସହଜାତାରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱୋ ସମାନୋ। ସହଜାତୋ ହି ଆରମ୍ମଣଭାୱଂ ଅନୁପଗନ୍ତ୍ୱା ଅତ୍ତନା ସହ ପୱତ୍ତନୱସେନ ଅଧିପତି ହୋତି, ଇତରୋ ଆରମ୍ମଣଂ ହୁତ୍ୱା ଅତ୍ତନି ନିନ୍ନତାକରଣେନ। ସହଜାତୋ ଚ ୱିଜ୍ଜମାନଭାୱେନେୱ ଉପକାରକୋ, ଇତରୋ ଅତୀତାନାଗତୋପି ଆରମ୍ମଣଭାୱେନେୱ, ତସ୍ମା ସହଜାତାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ୱିଯ ଭିନ୍ନସଭାୱା ସହଜାତାରମ୍ମଣାଧିପତିନୋତି ନ ତେ ଏକତୋ ଏୱ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ଭଜନ୍ତି, ତେନେୱ ପଞ୍ହାୱାରୱିଭଙ୍ଗେ ଚ ''କୁସଲୋ ଚ ଅବ୍ଯାକତୋ ଚ ଧମ୍ମା କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତିଆଦି ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି।

୪୪୭-୪୫୨। ସାହାରକଘଟନାନଂ ପୁରତୋ ୱୀରିଯଚିତ୍ତୱୀମଂସାନଂ ସାଧାରଣୱସେନ ଅନାହାରକାମଗ୍ଗକାନି ସୈନ୍ଦ୍ରିଯଘଟନାନି ୱତ୍ତବ୍ବାନି ସିଯୁଂ ''ଅଧିପତିସହଜାତନିସ୍ସଯୈନ୍ଦ୍ରିଯଅତ୍ଥିଅୱିଗତନ୍ତି ସତ୍ତ। ଅଧିପତିସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯୈନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତନ୍ତି ତୀଣି। ଅଧିପତିସହଜାତନିସ୍ସଯୈନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତନ୍ତି ତୀଣି। ଅଧିପତିସହଜାତନିସ୍ସଯୱିପାକୈନ୍ଦ୍ରିଯଅତ୍ଥିଅୱିଗତନ୍ତି ଏକଂ। ଅଧିପତିସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯୱିପାକୈନ୍ଦ୍ରିଯସମ୍ପଯୁତ୍ତଅୱିଗତନ୍ତି ଏକଂ। ଅଧିପତିସହଜାତନିସ୍ସଯୱିପାକୈନ୍ଦ୍ରିଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତନ୍ତି ଏକ''ନ୍ତି। କସ୍ମା ତାନି ନ ୱୁତ୍ତାନୀତି? ଇନ୍ଦ୍ରିଯଭୂତସ୍ସ ଅଧିପତିସ୍ସ ଆହାରମଗ୍ଗେହି ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଅଭାୱା। ଚିତ୍ତାଧିପତି ହି ଆହାରୋ, ୱୀରିଯୱୀମଂସା ଚ ମଗ୍ଗୋ ହୋତି, ନ ଚ ଅଞ୍ଞୋ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଭୂତୋ ଅଧିପତି ଅତ୍ଥି, ଯସ୍ସ ୱସେନ ଅନାହାରକାମଗ୍ଗକାନି ସୈନ୍ଦ୍ରିଯଘଟନାନି ୱତ୍ତବ୍ବାନି ସିଯୁଂ, ତସ୍ମା ତାନି ଅୱତ୍ୱା ଚିତ୍ତାଧିପତିଆଦୀନଂ ଏକନ୍ତେନ ଆହାରମଗ୍ଗଭାୱଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସାହାରକସମଗ୍ଗକାନେୱ ୱୁତ୍ତାନି। ତେସୁ ଚ ସମଗ୍ଗକେସୁ ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ଲବ୍ଭନ୍ତି, ସାହାରକେସୁ ଏକୋଯେୱାତି ସମଗ୍ଗକାନି ପୁବ୍ବେ ୱତ୍ତବ୍ବାନି ସିଯୁଂ। ସୈନ୍ଦ୍ରିଯକାନି ପନ ଯେହି ଆହାରମଗ୍ଗେହି ଭିନ୍ଦିତବ୍ବାନି , ତେସଂ କମୱସେନ ପଚ୍ଛା ୱୁତ୍ତାନି। ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ପନ ସଦିସତ୍ତାତି ସମଗ୍ଗକତ୍ତେନ ସମାନତ୍ତା, ଅନନ୍ତରରୂପତ୍ତାତି ୱା ଅତ୍ଥୋ।

୪୫୭-୪୬୦।କୁସଲାବ୍ଯାକତୋ ଅବ୍ଯାକତସ୍ସାତି ଚତ୍ତାରୀତି ଅବ୍ଯାକତସହିତସ୍ସ କୁସଲସ୍ସ ପଚ୍ଚଯଭାୱଦସ୍ସନୱସେନ କୁସଲମୂଲକେସ୍ସେୱ ଦୁମୂଲକମ୍ପି

ଆହରିତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ। ଅବ୍ୟାକତେ ୱତ୍ଥୁରୂପମ୍ପୀତି ଇଦଂ ''କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପୀ''ତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ''ଦୁତିଯଘଟନେ ଅବ୍ୟାକତୱିସ୍ସଜ୍ଜନେ ରୂପେସୁ ୱତ୍ଥୁମେୱ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ଭୂତରୂପମ୍ପି ପନ ଲବ୍ଭତୀତି ''ୱତ୍ଥୁଞ୍ଚ ଭୂତରୂପଞ୍ଚ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ପଠନ୍ତି। ''ଚତୁତ୍ଥେ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପମେୱା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ''ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ପଟିସନ୍ଧିକ୍ଖଣେ କଟତ୍ତାରୂପଞ୍ଚା''ତି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସୱିପାକେସୁ ପଠମେ ୱିପାକା ଚେୱ ୱିପାକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଞ୍ଚାତି ଏତ୍ଥ ଚତୁତ୍ଥେ ୱିପାକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନମେୱାତି ଇଧ ଚ କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ୱିପାକଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ''କଟତ୍ତାରୂପଞ୍ଚା''ତିପି ପନ ପଠନ୍ତି। ଏତ୍ଥ ପନ ସହଜାତଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନିସ୍ସଯୱିପାକସମ୍ପଯୁତ୍ତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକେସୁ ଘଟନେସୁ ହେତୁକମ୍ମଝାନମଗ୍ଗେହି ଘଟନାନି ନ ଯୋଜିତାନି, ଯଥାୱୁତ୍ତେସୁ ଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲୱଜ୍ଜେସୁ ଆହାରେନ, ନିସ୍ସଯୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତୱଜ୍ଜେସୁ ଅଧିପତିଇନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଚ। କସ୍ମାତି? ତେସୁ ହି ଯୋଜିଯମାନେସୁ ତଂତଂଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦେକଦେସଭୂତା ହେତୁଆଦଯୋ ଅରୂପଧମ୍ମାୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ତେନ ତେହି ଘଟନାନି ହେତୁମୂଲକାଦୀସୁ ୱୁତ୍ତସଦିସାନେୱ ରୂପମିସ୍ସକତ୍ତାଭାୱେନ ସୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟାନୀତି ନ ୱୁତ୍ତାନି। ଅତ୍ଥିଅୱିଗତେହି ପନ ଯୋଜିଯମାନୋ ଆହାରୋ ନିସ୍ସଯାଦୀହି ଅଧିପତିଇନ୍ଦ୍ରିଯାନି ଚ ରୂପମିସ୍ସକାନି ହୋନ୍ତୀତି ଅଧିପତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯମୂଲକେସୁ ୱୁତ୍ତସଦିସାନିପି ଘଟନାନି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତମୂଲକେସୁ ନିସ୍ସଯାଦିମୂଲକେସୁ ଚ ଆହାରେନ ଅଧିପତିନ୍ଦ୍ରିଯେହି ଚ ସୁପାକଟଭାୱତ୍ଥଂ ଯୋଜିତାନୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବାନୀତି।

୪୬୨-୪୬୪। ନିସ୍ସଯମୂଲକେ ''ଛଟ୍ଠେ ତୀଣୀତି କୁସଲାଦୀନି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନସ୍ସା''ତି ପୁରିମପାଠୋ, ଚକ୍ଖାଦୀନି ପନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ''ଅବ୍ୟାକତସ୍ସ ଚକ୍ଖାଯତନାଦୀନି ଚା''ତି ପଠନ୍ତି।

୪୬୬। ଉପନିସ୍ସଯମୂଲକେ ପକତୂପନିସ୍ସଯୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଦ୍ୱୀସୁ ପଠମେ ''ଲୋକିଯକୁସଲାକୁସଲଚେତନା ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋ ଗହେତବ୍ବା''ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଲୋକୁତ୍ତରାପି ପନ ଗହେତବ୍ବାୱ।

୪୭୩-୪୭୭। କମ୍ମମୂଲକେ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ୱତ୍ଥୁପୀତି ଏତ୍ଥ ନ ପୱତ୍ତେ ୱିଯ ଖନ୍ଧାଯେୱ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ଗହେତବ୍ବାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱିପାକାୱିପାକସାଧାରଣୱସେନ ୱୁତ୍ତେସୁ ଚତୂସୁ ପଠମେ ''ଅରୂପେନ ସଦ୍ଧିଂ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପଂ ଲବ୍ଭତୀ''ତି ୱୁତ୍ତଂ, କଟତ୍ତାରୂପମ୍ପି ପନ ଲବ୍ଭତେୱ। ଇମସ୍ମିଂ ପନ କମ୍ମମୂଲକେ ''କମ୍ମପଚ୍ଚଯା ଆରମ୍ମଣେ ଦ୍ୱେ''ତି, ଆରମ୍ମଣମୂଲକେ ଚ ''ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା କମ୍ମେ ଦ୍ୱେ''ତି କସ୍ମା ନ ୱୁତ୍ତଂ, ନନୁ କୁସଲାକୁସଲଚେତନା କମ୍ମାରମ୍ମଣାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଯାଦୀନଂ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଚ ହୋତି। ଯଥା ଚ ଆରମ୍ମଣଭୂତଂ ୱତ୍ଥୁଂ ଆରମ୍ମଣନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚତି, ଏୱଂ କମ୍ମମ୍ପି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବନ୍ତି? ନ, ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଟିକ୍ଖେପତୋ। ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଞ୍ହି ୱତ୍ଥୁ ନିସ୍ସଯଭାୱଂ ଅପରିଚ୍ଚଜିତ୍ୱା ତେନେୱାକାରେନ ତନ୍ନିସ୍ସିତେନ ଆଲମ୍ବିଯମାନଂ ନିସ୍ସଯଭାୱେନ ଚ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯୋତି ଯୁତ୍ତଂ ୱତ୍ତୁଂ। କମ୍ମଂ ପନ ତସ୍ମିଂ କତେ ପୱତ୍ତମାନାନଂ କତୂପଚିତଭାୱେନ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନାରମ୍ମଣାକାରେନ, ୱିସଯମତ୍ତତାୱସେନ ଚ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ସନ୍ତାନୱିସେସଂ କତ୍ୱା ଫଲୁପ୍ପାଦନସଙ୍ଖାତେନ କମ୍ମପଚ୍ଚଯାକାରେନ, ତସ୍ମା କମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ପଟିକ୍ଖିପତି, ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ଚ କମ୍ମପଚ୍ଚଯଭାୱନ୍ତି ''କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ହୁତ୍ୱା ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତି, ''ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ହୁତ୍ୱା କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀ''ତି ଚ ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଏସ ଚ ସଭାୱୋ ୱତ୍ତମାନାନଞ୍ଚ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତାନଂ ୱତ୍ଥୁଚକ୍ଖାଦୀନଂ, ଯଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ସହ ନିସ୍ସଯାଦିପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବତା, ଅତୀତସ୍ସ ଚ କମ୍ମସ୍ସ ଅଯଂ ସଭାୱୋ, ଯଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ସହ କମ୍ମପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ନୱତ୍ତବ୍ବତା। ଯଥା ସହଜାତପୁରେଜାତନିସ୍ସଯାନଂ ସହ ନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ୱତ୍ତବ୍ବତା ସଭାୱୋ, ସହଜାତାରମ୍ମଣାଧିପତୀନଞ୍ଚ ସହ ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ନୱତ୍ତବ୍ବତା, ଏୱମିଧାପୀତି।

୪୭୮-୪୮୩।ନିରାଧିପତିୱିଞ୍ଞାଣାହାରୱସେନାତି ଅନାମଟ୍ଠାଧିପତିଭାୱସ୍ସ ୱିଞ୍ଞାଣାହାରସ୍ସ ୱସେନାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ୱତ୍ଥୁ ପରିହାଯତୀତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞମ୍ପି ଲଭନ୍ତସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱସେନ ସବ୍ବସ୍ସ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ପରିହାନଂ ଦସ୍ସେତି।

୪୮୪-୪୯୫।''ତତିଯେ ଅରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ରୂପାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଚକ୍ଖାଦୀନି ଚ ପନ ଚକ୍ଖୁୱିଞ୍ଞାଣାଦୀନଂ ଲବ୍ଭନ୍ତି। ତତୋ ୱୀରିଯୱସେନ ମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତାନି ଛାତି ଏତ୍ଥ ଯଦିପି ୱୀମଂସା ଲବ୍ଭତି, ୱୀରିଯସ୍ସ ପନ ୱସେନ ତଂସମାନଗତିକା ୱୀମଂସାପି ଗହିତାତି ''ୱୀରିଯୱସେନା''ତି ୱୁତ୍ତଂ।

୫୧୧-୫୧୪। ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତମୂଲକେ ''ଦସମେ କୁସଲାଦଯୋ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ପନ ''ଖନ୍ଧା କଟତ୍ତାରୂପାନଂ ୱତ୍ଥୁ ଚ ଖନ୍ଧାନ''ନ୍ତି ଇଦମ୍ପି ଲବ୍ଭତି। ''ଏକାଦସମେ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ୱତ୍ଥୁ ଖନ୍ଧାନ''ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ୱିପାକପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅଗ୍ଗହିତତ୍ତା ଯସ୍ସ ୱତ୍ଥୁସ୍ସ ୱସେନ ଘଟନଂ କତଂ, ତସ୍ସ ଦସ୍ସନୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ''ଖନ୍ଧା ଚ ୱତ୍ଥୁସ୍ସା''ତି ଇଦମ୍ପି ପନ ଲବ୍ଭତେୱ। ''ଦ୍ୱାଦସମେ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ ଖନ୍ଧା କଟତ୍ତାରୂପାନ''ନ୍ତି ପୁବ୍ବପାଠୋ, ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନି ପନ ନ ୱଜ୍ଜେତବ୍ବାନୀତି ''ଦ୍ୱାଦସମେ ଖନ୍ଧା ପୱତ୍ତେ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପାନଂ ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପାନଞ୍ଚା''ତି ପଠନ୍ତି।

୫୧୫-୫୧୮। ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯମୂଲକେ ପଠମଘଟନେ ‘‘ଅରୂପୱତ୍ଥାରମ୍ମଣମହାଭୂତିନ୍ଦ୍ରିଯାହାରାନଂ ୱସେନ ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯା ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ‘‘ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯା ଚା’’ତିପି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ନ ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯାହାରାନଂ ୱସେନ ସହଜାତାଦଯୋ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି। ‘‘ଦୁତିଯେ ପଚ୍ଛାଜାତକବଳୀକାରାହାରା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ସବ୍ବାନିପି ପନ ଅଲବ୍ଭମାନାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ପଚ୍ଛାଜାତକବଳୀକାରାହାରରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯରୂପାଦିଆରମ୍ମଣାନି ଚ ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି ପଠନ୍ତି, ଛନ୍ନଂ ସବ୍ବେସଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ। ସତ୍ତମେ ତତୋ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯମତ୍ତଂ ପରିହାଯତୀତି ଏୱମେତେସଂ ୱିସେସୋ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ତତୋ ଏକାଦସମେତି ଏତ୍ଥ ତତୋତି ନୱମତୋତି ଅତ୍ଥୋ। ତେରସମେ ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାତି ଏତ୍ଥ ୱତ୍ଥୁଗ୍ଗହଣେନ ଚକ୍ଖାଦିୱତ୍ଥୂନିପି ଗହିତାନି, ତଥା ଚୁଦ୍ଦସମେ ୱତ୍ଥୁମେୱାତି ଏତ୍ଥାପି। ‘‘ସତ୍ତରସମେ ପନ ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱେନ, ଅଟ୍ଠାରସମେପି ତଦେୱ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୱସେନା’’ତି ପୁରିମପାଠୋ, ‘‘ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୱସେନା’’ତି ଅଯଂ ପନ ସତ୍ତରସମତୋ ୱିସେସୋ ନ ହୋତି, ୱତ୍ଥାରମ୍ମଣାନଂ ପନ ସତ୍ତରସମେ ଅଟ୍ଠାରସମେ ଚ ୱତ୍ଥୁସ୍ସେୱ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ୱିସେସୋତି ‘‘ସତ୍ତରସମେ ପନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିଭାୱେନ ଚକ୍ଖାଦୀନି ଚ, ଅଟ୍ଠାରସମେ ୱତ୍ଥୁସ୍ସେୱ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯୱସେନା’’ତି ପଠନ୍ତି।

୫୧୯। ସହଜାତାନି ୱିଯ ସହଜାତେନ କେନଚି ଏକେନ ପଚ୍ଚଯେନ ଅନିଯମିତତ୍ତା ତାନି ପକିଣ୍ଣକାନୀତି ୱୁତ୍ତାନୀତି ଏତ୍ଥ ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ସହଜାତେନ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞଞ୍ଚ ଅସାମଞ୍ଞୱସେନ ୱିପ୍ପକିଣ୍ଣାନି ୱୁତ୍ତାନି। ଆରମ୍ମଣମୂଲକେ ଅନନ୍ତରସମନନ୍ତରପୁରେଜାତାତି ଏତ୍ଥ ଉପନିସ୍ସଯୋପି ପଠିତବ୍ବୋ।

ଯେସୁ ପାକଟା ହୁତ୍ୱା ପଞ୍ଞାଯନ୍ତି, ତାନି ଦସ୍ସେତୁଂ ‘‘ହେତୁମୂଲକାଦୀନ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ। ଅଲୋଭାଦିତଂତଂନାମୱସେନ ପନ ହେତୁଆରମ୍ମଣାଧିପତିଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଝାନମଗ୍ଗପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା ଏୱଂ ପାକଟା ହୁତ୍ୱା ନ ପଞ୍ଞାଯେଯ୍ୟୁନ୍ତି ତେ ପରିଚ୍ଛେଦୱସେନ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ଦ୍ୱାଦସେୱ ହି ହେତୂ’’ତିଆଦିମାହ। ତେନ ‘‘ଏତ୍ତକାଯେୱ ପଚ୍ଚଯଧମ୍ମା’’ତି ନିଚ୍ଛଯଂ କତ୍ୱା ପାକଟୋ ହୁତ୍ୱା ଅପଞ୍ଞାଯମାନୋପି ତେସ୍ୱେୱ ମଗ୍ଗିତବ୍ବୋତି ଦସ୍ସେତି। ତତ୍ଥ ଛ ଆରମ୍ମଣାତି ଏତେନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତି ରୂପାଦିଆରମ୍ମଣଭାୱତୋ ସଙ୍ଗହିତୋତି ତଂ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ‘‘ଚତ୍ତାରୋ ଅଧିପତଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଏକନ୍ତେନ କୁସଲୱିପାକାତି ଇଦଂ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଅଞ୍ଞିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ଲବ୍ଭତି। ଏକନ୍ତେନ ଅକୁସଲୱିପାକାତି ଇଦଂ ପନ ନ ସକ୍କା ଲଦ୍ଧୁଂ। ଝାନଙ୍ଗେସ୍ୱପି ହି ଦୁକ୍ଖଂ ଅକୁସଲମେୱ ୱିପାକସ୍ସ ଅଝାନଙ୍ଗତ୍ତା। ଚିତ୍ତଟ୍ଠିତିପି ଅକୁସଲୱିପାକକିରିଯା ହୋତୀତି। ଅକୁସଲସ୍ସ ୱିପାକା ଅକୁସଲୱିପାକାତି ଏୱଂ ପନ ଅତ୍ଥେ ଗଯ୍ହମାନେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଦୁକ୍ଖିନ୍ଦ୍ରିଯୱସେନ ଲବ୍ଭେଯ୍ୟ, କୁସଲୱିପାକାକୁସଲୱିପାକୱିସେସେନ ପନ ପଚ୍ଚଯଯୋଜନା ନତ୍ଥୀତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଧିପ୍ପେତୋତି ସକ୍କା ୱତ୍ତୁନ୍ତି।

ପଞ୍ହାୱାରସ୍ସ ଘଟନେ ଅନୁଲୋମଗଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚନୀଯୁଦ୍ଧାରୱଣ୍ଣନା

୫୨୭।ଏକେନ ଲକ୍ଖଣେନାତି ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ନହେତୁପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ହେତୁପଚ୍ଚଯତୋ ଅଞ୍ଞେନ ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଅତ୍ଥୋ। ହେତୁପଚ୍ଚଯତୋ ଚ ଅଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚଯା ଅଗ୍ଗହିତଗ୍ଗହଣେନ ଅଟ୍ଠ ହୋନ୍ତି, ତେସୁ କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସ ତୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ପଚ୍ଚଯୋ, ଅକୁସଲସ୍ସ ଦ୍ୱୀହି, ଏୱଂ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ତତୋ ଅଞ୍ଞେ ପଚ୍ଚଯା ଇମେସ୍ୱେୱ ଆରମ୍ମଣାଦୀସୁ ଅଟ୍ଠସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ ଯଥାଯୋଗଂ ଯୋଜେତବ୍ବାତି ଇଦମେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣଂ ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏତେସୁ ଚ ଅଟ୍ଠସୁ ପଚ୍ଚଯେସୁ ପୁରିମପୁରିମେହି ଅସଙ୍ଗହିତେ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ପଚ୍ଛିମପଚ୍ଛିମା ୱୁତ୍ତାତି ଆରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞେସଂ ଦ୍ୱିନ୍ନଂ ୱସେନ ଉପନିସ୍ସଯୋ, ୱତ୍ଥୁପୁରେଜାତସ୍ସ ୱସେନ ପୁରେଜାତଂ, ସହଜାତତୋ ଉପନିସ୍ସଯତୋ ଚ, ଅଞ୍ଞିସ୍ସା ଚେତନାଯ ୱସେନ କମ୍ମଂ, ସହଜାତତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ କବଳୀକାରାହାରସ୍ସ ୱସେନ ଆହାରୋ, ସହଜାତତୋ ପୁରେଜାତତୋ ଚ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ୱସେନ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ସହଜାତୌପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତିଚ୍ଚେୱ (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୪୦୪, ୪୧୯, ୪୨୩) ୱୁତ୍ତଂ , ତଦଞ୍ଞାଭାୱା ନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କମ୍ମାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି, ତସ୍ମା ‘‘ଆରମ୍ମଣାଧିପତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ଯଂ ପନ ପରିତ୍ତତ୍ତିକେ ପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀଯେ ‘‘ଅପ୍ପମାଣୋ ଧମ୍ମୋ ଅପ୍ପମାଣସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସହଜାତୌପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୨।୬୬, ୭୪) ଏତ୍ଥ ଆରମ୍ମଣସ୍ସ ଅୱଚନଂ, ତଂ ପୁରିମେହି ଅସଙ୍ଗହିତୱସେନ ୱୁତ୍ତାନଂ ସଙ୍ଗହିତୱିୱଜ୍ଜନାଭାୱତୋ ଉପନିସ୍ସଯତୋ ଅଞ୍ଞାରମ୍ମଣାଭାୱତୋ ଚ, ନ ପନ ଆରମ୍ମଣୂପନିସ୍ସଯସ୍ସ ଆରମ୍ମଣେ ଅସଙ୍ଗହିତତ୍ତା।

ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯା ଯଦିପି ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ପଞ୍ଚୱିଧାୱ, ସହଜାତପୁରେଜାତାନଂ ପନ ପଚ୍ଛାଜାତାହାରାନଂ ପଚ୍ଛାଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯାନଞ୍ଚ ସହାପି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ହୋତି, ନ ତିଣ୍ଣଂ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତତା ୱିଯ ୱିସୁଂଯେୱାତି ‘‘ଅତ୍ଥିଅୱିଗତେସୁ ଚ ଏକେକସ୍ସ ୱସେନ

ଛହି ଭେଦେହି ଠିତା’’ତି ଅତ୍ଥିଅୱିଗତପଚ୍ଚଯଲକ୍ଖଣେସୁ ଏକେକଂ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତଂ।

‘‘ରୂପିନ୍ଦ୍ରିଯପଚ୍ଚଯୋ ପନ ଅଜ୍ଝତ୍ତବହିଦ୍ଧାଭେଦତୋ ଦୁୱିଧୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ତଂ ‘‘ଅଜ୍ଝତ୍ତିକବାହିରଭେଦତୋ’’ତି ଏୱଂ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ଚତୁୱୀସତିଯାପୀତି ନ ସୋଳସନ୍ନଂଯେୱ, ନାପି ଅଟ୍ଠନ୍ନଂଯେୱ, ଅଥ ଖୋ ଚତୁୱୀସତିଯାପୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଆରମ୍ମଣଭୂତାନଂ ଅଧିପତିଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯାନଂ ଉପନିସ୍ସଯେ ନିସ୍ସଯପୁରେଜାତୱିପ୍ପଯୁତ୍ତଅତ୍ଥିଅୱିଗତାନଞ୍ଚ ପୁରେଜାତେ ସଙ୍ଗହୋ ଅତ୍ଥୀତି ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯଭାୱେଯେୱ ଠପେତ୍ୱା ତଦେକଦେସସ୍ସ ତେସଞ୍ଚ ଉପନିସ୍ସଯାଦୀସୁ ସଙ୍ଗହଂ ୱତ୍ତୁକାମୋ ‘‘ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋୱ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତି, ନ ସେସା ତେୱୀସତୀ’’ତି ଆହ। ଚତୁତ୍ଥେ ପୁରେଜାତପଚ୍ଚଯେତି ଏତ୍ଥ ଯଥା ‘‘ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେ ଅଧିପତିଭୂତୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ‘‘ପୁରେଜାତଭୂତୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ’’ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ତଂ ପନ ତତ୍ଥ ୱୁତ୍ତନଯେନ ଗହେତୁଂ ସକ୍କାତି କତ୍ୱା ନ ୱୁତ୍ତଂ ସିଯା। ଅଥ ପନ ‘‘ଆରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞଂ ପୁରେଜାତଗ୍ଗହଣେନ ଗହିତ’’ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ, ଏୱଂ ସତି ଉପନିସ୍ସଯଗ୍ଗହଣେନପି ଆରମ୍ମଣତୋ ଅଞ୍ଞସ୍ସ ଗହିତତାଯ ଭୱିତବ୍ବନ୍ତି ‘‘ଅଧିପତିଭୂତୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯୋ ଉପନିସ୍ସଯେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛତୀ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯାତି।

ଯେସୁପଞ୍ହେସୁ…ପେ… ଏକୋୱ ପଚ୍ଚଯୋ ଆଗତୋତି ଏତ୍ଥ ଆଗତୋୱାତି ଏୱଂ ଏୱସଦ୍ଦୋ ଆନେତ୍ୱା ଯୋଜେତବ୍ବୋ। ତେନ ଦ୍ୱାଦସମଚୁଦ୍ଦସମେସୁ ପଞ୍ହେସୁ ସହଜାତପୁରେଜାତେସୁ ଏକେକୋ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ଅନାଗତୋ ହୋତି, ଅଥ ଖୋ ଆଗତୋୱାତି ତେସୁ ଅଞ୍ଞତରପଟିକ୍ଖେପେ ତେପି ପଞ୍ହା ପରିହାଯନ୍ତୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତୀତି। ଯସ୍ମିଂ ପନ ପଞ୍ହେତି ଦୁତିଯଛଟ୍ଠପଞ୍ହେସୁ ଏକେକୱସେନ ଗହେତ୍ୱା ଏକୱଚନେନ ନିଦ୍ଦିସୀଯତି। ଏୱନ୍ତି ଆରମ୍ମଣୌପନିସ୍ସଯୱସେନାତି ଅତ୍ଥୋ। ତେନ ଦ୍ୱାଦସମଚୁଦ୍ଦସମେ ନିୱତ୍ତେତି। ତେସୁପି ହି ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଚଯା ଆଗତା, ନ ପନ ଆରମ୍ମଣୌପନିସ୍ସଯୱସେନାତି। ଅୱସେସାନଂ ୱସେନାତି ଅୱସେସାନଂ ଲବ୍ଭମାନାନଂ ୱସେନାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ନ ହି ତେରସମପନ୍ନରସମେସୁ ପଚ୍ଛାଜାତେପି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯାନଂ ୱସେନ ତେ ପଞ୍ହା ଲବ୍ଭନ୍ତି, ଅଥ ଖୋ ସହଜାତସ୍ସେୱ ୱସେନାତି। ଇଦମେୱ ଚେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି ଅଟ୍ଠନ୍ନଂ ପଚ୍ଚଯାନଂ ସବ୍ବପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗାହକତ୍ତଂ, ଉକ୍କଟ୍ଠୱସେନ ପଞ୍ହପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତେ ତେ ପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗହେତ୍ୱା ଦସ୍ସିତପଚ୍ଚଯପରିଚ୍ଛେଦୋ, ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚଯେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ତସ୍ସ ତସ୍ସ ପଞ୍ହସ୍ସ ପରିହାନାପରିହାନୀତି ଏତଂ ସବ୍ବଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। ତେନେୱ ‘‘ଇମିନା ଲକ୍ଖଣେନା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ।

ତତ୍ରାତି ପଭେଦପରିହାନୀସୁ। ତୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ଏକୂନୱୀସତି ପଚ୍ଚଯା ଦସ୍ସିତାତି ‘‘ନହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯେ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଅଯଂ ପନ ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରୋ ସବ୍ବପଚ୍ଚନୀଯସ୍ସ ସାଧାରଣଲକ୍ଖଣୱସେନ ୱୁତ୍ତୋ, ନ ‘‘ନହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥେୱ ଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନୱସେନ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ହେତୁଦୁକପଞ୍ହୁଦ୍ଧାରପଚ୍ଚନୀଯେ ‘‘ହେତୁଧମ୍ମୋ ହେତୁସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୩।୧।୪୩) ୱୁତ୍ତଂ, ଅଞ୍ଞଥା ‘‘ନହେତୁପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତ୍ଥ ଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯଦସ୍ସନେ ‘‘ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ତସ୍ମା ଇଧାପି ସବ୍ବଲବ୍ଭମାନପଚ୍ଚଯସଙ୍ଗହୱସେନ ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରସ୍ସ ୱୁତ୍ତତ୍ତା ତୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ୱୀସତି ପଚ୍ଚଯା ଦସ୍ସିତାତି ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ଯଂ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘ତତ୍ରାଯଂ ୱିତ୍ଥାରକଥା’’ତି, ତତ୍ର ପଭେଦେ ୱିତ୍ଥାରକଥଂ ୱତ୍ୱା ପରିହାନୀଯଂ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତସ୍ମିଂ ପନ ପଚ୍ଚଯେ…ପେ… ତେ ପରତୋ ୱକ୍ଖାମା’’ତି ଆହ।

୫୨୮।ତଥା ଅକୁସଲାଦିକେସୁପି ଚତୂସୁ ପଞ୍ହେସୁ ତେହି ତେହି ପଚ୍ଚଯେହି ତେ ତେଯେୱ ପଚ୍ଚଯା ଦସ୍ସିତାତି କୁସଲାଦିକେସୁ ଦସ୍ସିତେହି ଅଞ୍ଞେସଂ ଅଭାୱଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ନ ହି ‘‘ଅକୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସା’’ତି ଏତ୍ଥ ଦ୍ୱୀହି ପଚ୍ଚଯେହି ତଯୋ ପଚ୍ଚଯା ଦସ୍ସିତା, ଅଥ ଖୋ ଦ୍ୱେଯେୱ, ଅବ୍ୟାକତସ୍ସପି ଅକୁସଲୋ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି।

୫୩୦।ସହଜାତପଚ୍ଚଯା ପନ ନ ହୋନ୍ତି ୱତ୍ଥୁମିସ୍ସକତ୍ତାତି ଅସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ୱତ୍ଥୁନା ସହଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱେନ ଗହିତତ୍ତା ତେନ ସଦ୍ଧିଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି, ନ ପନ ସୁଦ୍ଧାନଂ ସହଜାତପଚ୍ଚଯଭାୱଂ ନିୱାରେତି। ୱତ୍ଥୁନା ପନ ସଦ୍ଧିଂ ଯେନ ନିସ୍ସଯାଦିନା ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତି, ତମେୱ ନିସ୍ସଯାଦିଂ ୱିସେସେତୁଂ ସହଜାତନ୍ତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ‘‘ତସ୍ମା ତେସ’’ନ୍ତିଆଦିମାହ।

ଇମସ୍ମିଂ ପନ ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରେ ଆରମ୍ମଣୌପନିସ୍ସଯକମ୍ମଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେସୁ ଚତୂସୁ ସବ୍ବପଚ୍ଚଯେ ସଙ୍ଗଣ୍ହିତ୍ୱା କସ୍ମା ତେସଂ ୱସେନ ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରୋ ନ କତୋତି? ମିସ୍ସକାମିସ୍ସକସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିଭାଗସ୍ସ ଦୁୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟତ୍ତା। ନ ହି ‘‘ଅୱିଭାଗେନ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ୱୁତ୍ତେ ସକ୍କା ୱିଞ୍ଞାତୁଂ ‘‘କିଂ ସୁଦ୍ଧେନ ସହଜାତଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ୱା, ଅଥ ସହଜାତପୁରେଜାତମିସ୍ସକେନ ପଚ୍ଛାଜାତାହାରମିସ୍ସକେନ ପଚ୍ଛାଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯମିସ୍ସକେନ ୱା’’ତି। ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିସେସେସୁ ପନ ସହଜାତାଦୀସୁ ସରୂପତୋ ୱୁଚ୍ଚମାନେସୁ ଯତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧାନଂ ସହଜାତାଦୀନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ, ତତ୍ଥ ‘‘ସହଜାତପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତିଆଦିନା ସୁଦ୍ଧାନଂ, ଯତ୍ଥ ଚ ମିସ୍ସକାନଂ ପଚ୍ଚଯଭାୱୋ, ତତ୍ଥ ‘‘ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ମିସ୍ସକାନଂ

ଗହଣତୋ ସୁୱିଞ୍ଞେୟ୍ୟତା ହୋତି, ତସ୍ମା ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟୱିସେସଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ସହଜାତାଦୟୋ ଗହିତା, ତେନ ଚ ସବ୍ବପଚ୍ଚୟାନଂ ଚତୂସୁ ପଚ୍ଚୟେସୁ ସଙ୍ଗହୋ ଦସ୍ସିତୋ ହୋତି।

କସ୍ମା ପନ ସହଜାତପୁରେଜାତେ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ନିସ୍ସୟୋ, ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତେ ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତୋ ୱା ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟୱିସେସଭାୱେନ ନ ୱୁତ୍ତୋତି? ଅୱତ୍ତବ୍ବତ୍ତା, ନିସ୍ସୟୋ ତାୱ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ ସହଜାତପୁରେଜାତାନଂ ସୁଦ୍ଧାନଂ ମିସ୍ସକାନଞ୍ଚ ନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟଭାୱତୋ ୱିଭଜିତବ୍ବତାୟ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟେନ ଅୱିସିଟ୍ଠତ୍ତା, ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟୋ ଚ ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତଭାୱତୋ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟୋ ୱିୟ ୱିସେସିତବ୍ବୋତି ସୋ ୱିୟ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ। ସହଜାତପୁରେଜାତାନଞ୍ଚ ମିସ୍ସକାନଂ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ହୋତି, ନ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଭାୱୋ। ତଥା ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଞ୍ଚ ମିସ୍ସକାନଂ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟଭାୱୋ ହୋତି। ୱୁତ୍ତଞ୍ହି ହି ''ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିୟୋ ଧମ୍ମୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିୟସ୍ସ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିୟସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟେନ ପଚ୍ଚୟୋ ସହଜାତଂ ପଚ୍ଛାଜାତ''ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା॰ ୧।୪।୮୪), ନ ପନ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟଭାୱୋ, ତସ୍ମା ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତଗ୍ଗହଣେନ ମିସ୍ସକାନଂ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟଭାୱସ୍ସ ଅଗ୍ଗହଣତୋ ନ ସୋ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟୱିସେସୋ ଭୱିତୁଂ ୟୁତ୍ତୋତି ଭିୟ୍ୟୋପି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ।

ନନୁ ଚ ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋ ଚ ହେତୁଆଦୀହି ୱିସେସିତବ୍ବୋତି ସୋପି ନିସ୍ସୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା ୱିୟ ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟୱିସେସଭାୱେନ ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋତି? ନ, ୱିରୁଦ୍ଧପଚ୍ଚୟେହି ଅୱିସେସିତବ୍ବତ୍ତା। ନିସ୍ସୟୱିପ୍ପୟୁତ୍ତା ହି ଅଦ୍ଧିପଚ୍ଚୟୋ ୱିୟ ଉପ୍ପତ୍ତିକାଲୱିରୁଦ୍ଧେହି ପଚ୍ଚୟେହି ୱିସେସିତବ୍ବା, ନ ପନ ସହଜାତୋ। ହେତୁଆଦୟୋ ହି ସହଜାତା ଏୱ, ନ ଉପ୍ପତ୍ତିକାଲୱିରୁଦ୍ଧାତି।

ପଚ୍ଚନୀୟୁଦ୍ଧାରୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚନୀୟଗଣନୱଣ୍ଣନା

ନହେତୁମୂଲକୱଣ୍ଣନା

୫୩୨।ସୁଦ୍ଧୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟୋ ପରିହାୟତୀତି ଏତ୍ଥ ସୁଦ୍ଧଗ୍ଗହଣେନ ନ କିଞ୍ଚି ପୟୋଜନଂ। ଆରମ୍ମଣେ ହି ପଚ୍ଚନୀୟତୋ ଠିତେ ଅଧିପତିପଚ୍ଚୟାଦିଭୂତୋ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟୋ ପରିହାୟତିୟେୱାତି। ସୁଦ୍ଧୋତି ୱା ଅଟ୍ଠସୁ ପଚ୍ଚୟେସୁ କେୱଲଂ ଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚୟୋ ପରିହାୟତି, ନ ସେସାତି ଦସ୍ସେତି। ଏକାଦସନ୍ତି ସହଜାତେ ସଙ୍ଗହଂ ଗଚ୍ଛନ୍ତେସୁ ପନ୍ନରସସୁ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞୱିପାକସମ୍ପୟୁତ୍ତୱିପ୍ପୟୁତ୍ତେ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଏକାଦସନ୍ନଂ ୱସେନ। ତେତି ତେ ସହଜାତେ ଅନ୍ତୋଗଧାୟେୱ ତସ୍ମିଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ଅଞ୍ଞେନାକାରେନ ୱିସୁଂ ଜନଂ ନ ଲଭନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି, ଅନନ୍ତୋଗଧା ପନ ଆରମ୍ମଣାଧିପତିପୁରେଜାତନିସ୍ସୟାଦୟୋ ଆରମ୍ମଣାଦିଆକାରେନ ଲଭନ୍ତୀତି।

କିଞ୍ଚାପି ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋୟେୱ ନତ୍ଥୀତି ତସ୍ମିଂ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ଇମେ ୱାରା ନ ଲବ୍ଭେୟ୍ୟୁଂ, ଅଥ ଖୋ ନିସ୍ସୟଅତ୍ଥିଅୱିଗତାନଂ ୱସେନ ଏତେ ଲଭିତବ୍ବା ସିୟୁନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାୟୋ। ୟସ୍ମା ପନାତିଆଦିନା ୟଦିପି ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋ ନତ୍ଥି , ୟସ୍ମା ପନ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଧମ୍ମେ ଠିତା ଏତେ ନ ନିସ୍ସୟାଦୟୋ ନ ହୋନ୍ତି, ୟସ୍ମା ଚ ସହଜାତେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ୟେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା ହୋନ୍ତି, ତେ ଇଧ ସହଜାତପଟିକ୍ଖେପେନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ତସ୍ମା ତେପି ୱାରା ନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଦସ୍ସେତି।

ଠପେତ୍ୱା ସହଜାତପଚ୍ଚୟନ୍ତି ଏତେନ ନିସ୍ସୟାଦିଭୂତଞ୍ଚ ସହଜାତପଚ୍ଚୟଂ ଠପେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ। କୁସଲତୋ ପୱତ୍ତମାନେସୁ କୁସଲାବ୍ୟାକତେସୁ କୁସଲସ୍ସ କୁସଲୋ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ଇମମତ୍ଥଂ ସନ୍ଧାୟାହ ''ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଧମ୍ମୱସେନ ପୱତ୍ତିସବ୍ଭାୱତୋ''ତି। ୟେ ଧମ୍ମା ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟସଙ୍ଗହଂ ଗତାତି ତେସଂ ତେସଂ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନାନଂ ପଚ୍ଚୟଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚମାନା ୟେ ଧମ୍ମା ଅତ୍ତନୋ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଭାୱେନ ୱୁଚ୍ଚମାନାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋତି ସଙ୍ଗହଂ ଗତାତି ଅତ୍ଥୋ। କୁସଲୋ ଚ କୁସଲସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟୋତି କତ୍ୱା କୁସଲାବ୍ୟାକତାନଂ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟସଙ୍ଗହଂ ଗତେହେୱ ଧମ୍ମେହି ପଚ୍ଚୟୋ ହୋତି, ସମୁଦାୟଭୂତୋ ଏକଦେସଭୂତେହୀତି ଅୟମେତ୍ଥ ଅଧିପ୍ପାୟୋ। କୁସଲୋ ପନ କୁସଲସ୍ସ ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚୟଭୂତେହେୱ କୁସଲାବ୍ୟାକତାନଂ ସହଜାତାଦୀହି, ନ ଅଞ୍ଞଥାତି ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ସୋ ୱାରୋ ପରିହାୟତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

ଚତୁନ୍ନଂ ଖନ୍ଧାନଂ ଏକଦେସୋୱାତି ସହଜାତେ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ଅସହଜାତା ହି ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିୟା ରୂପକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସୋୱ ହୋନ୍ତି। ତେତି ତେ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟଧମ୍ମା।

୫୩୩।''ଦୁମୂଲକାଦିୱସେନ ପଚ୍ଚୟଗଣନଂ ଦସ୍ସେତୁ''ନ୍ତି ଲିଖିତଂ, ''ପଚ୍ଚନୀୟଗଣନଂ ଦସ୍ସେତୁ''ନ୍ତି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ପଚ୍ଚନୀୟୱାରଗଣନା ହି ଦସ୍ସିତାତି।

‘‘ୱିପାକଂ ପନେତ୍ଥ ନୌପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟେନ ସଦ୍ଧିଂ ଘଟିତତ୍ତା ନ ଲବ୍ଭତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ୱିପାକସ୍ସପି ପନ କମ୍ମଂ ଉପନିସ୍ସୟୋ ଅହୁତ୍ୱାପି କମ୍ମପଚ୍ଚୟୋ ହୋତୀତି ୱିପାକତ୍ତିକେ ଦସ୍ସିତମେତନ୍ତି।

ନହେତୁମୂଲକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୫୩୪।ସତ୍ତ ପଞ୍ଚ ତୀଣି ଦ୍ୱେ ଏକନ୍ତି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଗଣନାନୀତି ସତ୍ତାଦିପରିଚ୍ଛେଦେହି ପରିଚ୍ଛିନ୍ନଗଣନାନି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନାନି ହେତୁମୂଲକେ ଦସ୍ସିତାନୀତି ଆହ।

୫୩୮।ନନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟାନୌପନିସ୍ସୟପଚ୍ଚୟା ନପଚ୍ଛାଜାତେ ତୀଣୀତି ମୂଲକଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଦସମୂଲକେ ‘‘ନପଚ୍ଛାଜାତେ ତୀଣୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ ଗଣନଂ ଉଦ୍ଧରତି। ‘‘ତେସୁ କଟତ୍ତାରୂପଞ୍ଚ ଆହାରସମୁଟ୍ଠାନଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନ’’ନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଦ୍ୱୀସୁ ପନ ୱିପାକୋ ତତିୟେ ତେସମୁଟ୍ଠାନିକକାୟୋ ଚ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନୋ ହୋତିୟେୱ।

୫୪୫।ଅବ୍ୟାକତୋ ଚ ସହଜାତଅବ୍ୟାକତସ୍ସାତି ‘‘ଅରୂପାବ୍ୟାକତୋ ଅରୂପାବ୍ୟାକତସ୍ସ, ରୂପାବ୍ୟାକତୋ ଚ ରୂପାବ୍ୟାକତସ୍ସା’’ତି ଏତଂ ଦ୍ୱୟଂ ସନ୍ଧାୟ ୱୁତ୍ତଂ। ରୂପାବ୍ୟାକତୋ ପନ ଅରୂପାବ୍ୟାକତସ୍ସ, ଅରୂପାବ୍ୟାକତୋ ଚ ରୂପାବ୍ୟାକତସ୍ସ ସହଜାତପଚ୍ଚୟୋ ହୋନ୍ତୋ ୱିପ୍ପୟୁତ୍ତପଚ୍ଚୟୋ ହୋତିୟେୱ। ‘‘ଅବ୍ୟାକତୋ ସହଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିୟୱସେନ ଅବ୍ୟାକତସ୍ସାତି ଏୱଂ ପଞ୍ଚା’’ତି ପନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

୫୪୬।ନୋଅତ୍ଥିପଚ୍ଚୟା ନହେତୁୟା ନୱାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଏକମୂଲକେକାୱସାନା ଅନନ୍ତରପକତୂପନିସ୍ସୟୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀ’’ତି ୱୁତ୍ତଂ, ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚୟେ ପନ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ଅଟ୍ଠସୁ ପଚ୍ଚୟେସୁ ସହଜାତପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିୟାନି ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାନି, ଆରମ୍ମଣୌପନିସ୍ସୟକମ୍ମାନି ଠିତାନୀତି ତେସଂ ତିଣ୍ଣଂ ଠିତାନଂ ୱସେନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ୱତ୍ତବ୍ବଂ। ସବ୍ବତ୍ଥ ହି ଅଟ୍ଠସୁ ପଚ୍ଚୟେସୁ ଯେ ଯେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତା, ତେ ତେ ଅପନେତ୍ୱା ଯେ ଯେ ଠିତା, ତେସଂ ୱସେନ ତେ ତେ ୱାରା ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ଇଦମେତ୍ଥ ଲକ୍ଖଣନ୍ତି। ଯାୱ ନିସ୍ସୟମ୍ପୀତି ନ କେୱଲଂ ନାରମ୍ମଣେୟେୱ ଠତ୍ୱା, ଅଥ ଖୋ ଯାୱ ନିସ୍ସୟଂ, ତାୱ ଠତ୍ୱାପି ନୌପନିସ୍ସୟେ ଦ୍ୱେ କାତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ। ନୌପନିସ୍ସୟତୋ ହି ପୁରିମେସୁ ଚ ନୱପି ଲବ୍ଭନ୍ତି, ନୌପନିସ୍ସୟେ ପନ ପୱତ୍ତେ ଅତ୍ଥିଆରମ୍ମଣୌପନିସ୍ସୟପଟିକ୍ଖେପେନ ସତ୍ତ ପଚ୍ଚୟା ପଟିକ୍ଖିତ୍ତାତି ଅୱସିଟ୍ଠସ୍ସ କମ୍ମସ୍ସ ୱସେନ ଦ୍ୱେୟେୱାତି।

ପଚ୍ଚନୀୟଗଣନୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀୟୱଣ୍ଣନା

୫୫୦।ସଦିସୱାରାତି ଅନୁରୂପୱାରାତି ଅତ୍ଥୋ। ନଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ଲଦ୍ଧେସୁ ହି ଏକାଦସସୁ ‘‘କୁସଲୋ କୁସଲସ୍ସ ଅକୁସଲୋ ଅକୁସଲସ୍ସା’’ତି ଇମେ ହେତୁୟା ଲଦ୍ଧେସୁ ସତ୍ତସୁ ଇମେହେୱ ଦ୍ୱୀହି ସମାନା ହୋନ୍ତି, ଅଞ୍ଞାଭାୱତୋ ପନ ନ ଅନୁରୂପାତି। ଅଥ ୱା ୱଚନତୋ ଅତ୍ଥତୋ ଚ ଉଦ୍ଦେସତୋ ଯଥାୟୋଗଂ ନିଦ୍ଦେସତୋ ଚାତି ସବ୍ବଥା ସମାନତଂ ସନ୍ଧାୟ ‘‘ସଦିସୱାରା’’ତି ଆହ।

୫୫୧।ପଟିସନ୍ଧିନାମରୂପଂ ସନ୍ଧାୟାତି ପଟିସନ୍ଧିୟଂ ହେତୁନାମପଚ୍ଚୟଂ ୱତ୍ଥୁରୂପଞ୍ଚ ପଚ୍ଚୟୁପ୍ପନ୍ନଂ ସନ୍ଧାୟ । ତୀଣି କୁସଲାଦୀନି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସାତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଅବ୍ୟାକତୋ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ଚା’’ତି ଇଦମ୍ପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ।

୫୫୬। ଅଧିପତିମୂଲକେ ନହେତୁୟା ଦସାତି ଦ୍ୱିନ୍ନମ୍ପି ଅଧିପତୀନଂ ୱସେନ ୱୁତ୍ତଂ, ନାରମ୍ମଣେ ସତ୍ତାତି ସହଜାତାଧିପତିସ୍ସ, ନସହଜାତେ ସତ୍ତାତି ଆରମ୍ମଣାଧିପତିସ୍ସାତି ଏୱଂ ସବ୍ବତ୍ଥ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟେ ପଟିକ୍ଖିତ୍ତେ ଘଟନେସୁ ଚ ତସ୍ମିଂ ତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚୟେ ଘଟିତେ ମୂଲଭାୱେନ ଠିତେ ପଚ୍ଚୟେ ଯେ ଧମ୍ମା ପରିହାୟନ୍ତି, ଯେ ଚ ତିଟ୍ଠନ୍ତି, ତେ ସାଧୁକଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଯେ ଧମ୍ମା ଠିତା ଯେସଂ ପଚ୍ଚୟା ହୋନ୍ତି, ତେସଂ ୱସେନ ଗଣନା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବା। ଅନୁଲୋମେ ୱୁତ୍ତଘଟିତେ ହି ମୂଲଭାୱେନ ଠପେତ୍ୱା ଘଟିତାୱସେସା ପଚ୍ଚୟା ପଚ୍ଚନୀୟତୋ ଯୋଜିତାତି ତତ୍ଥ ଲଦ୍ଧାୟେୱ ପଚ୍ଚନୀୟତୋ ଠିତପଚ୍ଚୟାନଂ ୱସେନ ସମାନା ଊନା ଚ ସଙ୍ଖ୍ୟା ୱିଞ୍ଞାତବ୍ବା।

ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀୟୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପଚ୍ଚନୀୟାନୁଲୋମୱଣ୍ଣନା

୬୩୧ ।ଊନତରଗଣନେନ ସଦ୍ଧିଂ ଅତିରେକଗଣନସ୍ସପି ଗଣନଂ ପରିହାପେତ୍ୱାତି ଏଵ ଅନୁଲୋମତୋ ଯୋଜିଯମାନେନ ପଚ୍ଚଯେନ ସଦ୍ଧିଂ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତସ୍ସ ଅତିରେକଗଣନସ୍ସପି ଗଣନଂ ପରିହାପେତ୍ୱାତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ। ପରିହାପନଗଣନାଯ ଊନତରଗଣନେନ ସଦ୍ଧିଂ ସମାନତଞ୍ଚ ନ ଏକନ୍ତିକଂ। ନହେତୁନାରମ୍ମଣଦୁକସ୍ସ ହି ଗଣନା ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେନ ଯୋଜିଯମାନେନ ଊନତରଗଣନେନ ସଦ୍ଧିଂ ପରିହୀନାପି ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେ ଲଦ୍ଧଗଣନାଯ ନ ସମାନା, ଅଥ ଖୋ ତତୋପି ଊନତରା ହୋତୀତି ଆହ ''ନ ପନେତଂ ସବ୍ବସଂସନ୍ଦନେସୁ ଗଚ୍ଛତୀ''ତି।

ନିସ୍ସଯେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ସହଜାତେ ଚ ଅନୁଲୋମତୋ ଅତିଟ୍ଠମାନାନଂ ହେତୁଆଦୀନଂ ସହଜାତସ୍ସ ଚ ଅଟ୍ଠାନଂ ପାକଟନ୍ତି ଅପାକଟମେଵ ଦସ୍ସେନ୍ତୋ ''ଵତ୍ଥୁପୁରେଜାତୋ ଅନୁଲୋମତୋ ନ ତିଟ୍ଠତୀ''ତି ଆହ। ଆହାରେ ଵାତିଆଦିନା ଇଦଂ ଦସ୍ସେତି – ସହଜାତେ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ଅନୁଲୋମତୋ ଅତିଟ୍ଠମାନା ଝାନମଗ୍ଗସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଆହାରେ ଵା ଇନ୍ଦ୍ରିଯେ ଵା ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଠିତେ ତିଟ୍ଠନ୍ତୀତି ହେତୁଆଦଯୋପି ତିଟ୍ଠନ୍ତି। ସବ୍ବଝାନମଗ୍ଗେହି ପନ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧେକଦେସଭୂତାନଂ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ଚ ଚତୁକ୍ଖନ୍ଧଭୂତାନଂ ସବ୍ବେସଂ ତେସଂ ଅନୁଲୋମତୋ ଠାନଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠବ୍ବଂ, ଇତରେସୁ ଵତ୍ତବ୍ବମେଵ ନତ୍ଥି। ଅଧିପତିଉପନିସ୍ସଯାତି ଆରମ୍ମଣମିସ୍ସାନମ୍ପି ଅନୁଲୋମତୋ ଠାନଂ ଦସ୍ସେତି।

''ଇନ୍ଦ୍ରିଯେ ଏକନ୍ତି ରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯଵସେନା''ତି ଵୁତ୍ତଂ, ''ଚକ୍ଖୁନ୍ଦ୍ରିଯାଦୀନଂ ରୂପଜୀଵିତିନ୍ଦ୍ରିଯସ୍ସ ଚ ଵସେନା''ତି ପନ ଵତ୍ତବ୍ବଂ। କମେନ ଗନ୍ତ୍ୱା ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ତୀଣୀତି ଇଦଂ ପାକଟଭାଵତ୍ଥଂ ''ନଵମୂଲକାଦୀସୁ ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ତୀଣୀ''ତି ଏଵଂ କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଉଦ୍ଧଟଂ। ଇମାନି ଚ ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଛାଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯଵସେନାତି ଇଦଂ ''ଇମାନି ଚ ଦ୍ୱେ ପଚ୍ଛାଜାତାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯଵସେନା''ତି ଚ ଵତ୍ତବ୍ବଂ।

ନହେତୁମୂଲକଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬୩୬ ।ନଅଞ୍ଞମଞ୍ଞପଚ୍ଚଯା ହେତୁଯା ତୀଣୀତି କୁସଲାଦୀନି ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନାନନ୍ତି ଏଵ ''ପଟିସନ୍ଧିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପାନଞ୍ଚା''ତିପି ଵତ୍ତବ୍ବଂ। ହେତୁଯା ୱୁତ୍ତେହି ତୀହୀତି ୱାରସାମଞ୍ଞମେଵ ସନ୍ଧାଯ ଵଦତି, ତଥା କମ୍ମେ ତୀଣୀତି ହେତୁଯା ୱୁତ୍ତାନେଵାତି ଚ। ପଚ୍ଚଯେସୁ ପନ ସବ୍ବତ୍ଥ ୱିସେସୋ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତବ୍ବୋ। ଅଧିପତିଯା ତୀଣୀତି ନଅଞ୍ଞମଞ୍ଞନହେତୁନଆରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ଅଧିପତିଯା ତୀଣୀତି ଏତାନି ହେଟ୍ଠା ହେତୁଯା ୱୁତ୍ତାନେଵାତି।

୬୪୪ ।ଯଥା ଚ ହେଟ୍ଠାତି ଯଥା ନହେତୁମୂଲକେ ଯାଵ ନୱିପାକା, ତାଵ ଗନ୍ତ୍ୱା ନାହାରିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ଏକେକମେଵ ଗହିତଂ, ତଥା ଇଧାପି ନାରମ୍ମଣମୂଲକାଦୀସୁ ଏକେକମେଵ ଗହିତନ୍ତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ।

୬୪୮ ।ନାନାକ୍ଖଣିକା କୁସଲାକୁସଲଚେତନା କମ୍ମସମୁଟ୍ଠାନରୂପସ୍ସାତି ଏଵ ''ୱିପାକାନ''ନ୍ତିପି ଵତ୍ତବ୍ବଂ। ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯେସୁ ତୀଣି ସହଜାତସଦିସାନି ରୂପସ୍ସପି ପଚ୍ଚଯଭାଵତୋ, ଝାନମଗ୍ଗାଦୀସୁ ତୀଣି ହେତୁସଦିସାନି ଅରୂପାନଂଯେଵ ପଚ୍ଚଯଭାଵତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ ଦଟ୍ଠବ୍ବୋ। ଆଦି-ସଦ୍ଦେନ ଚ ''ନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତନହେତୁନାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ଅଧିପତିଯା ତୀଣୀ''ତିଆଦୀନି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୬୪୯) ସଙ୍ଗଣ୍ହାତି।

୬୫୦ ।ଯଂପନାତି ଯଂ ପଚ୍ଚଯଂ ସକଟ୍ଠାନେ ଅନୁଲୋମତୋ ଲଭନ୍ତମ୍ପି ଅଗ୍ଗହେତ୍ୱା ତତୋ ପରେତରା ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଗଯ୍ହନ୍ତି, ସୋ ପଚ୍ଚଯୋ ପଚ୍ଛା ଅନୁଲୋମତୋଵ ଯୋଜନଂ ଲଭତୀତି ଅତ୍ଥୋ। ଯଥା ପନ ନହେତୁମୂଲକାଦୀସୁ ନାହାରେ ଘଟିତେ ଇନ୍ଦ୍ରିଯଵସେନ, ନିନ୍ଦ୍ରିଯେ ଚ ଘଟିତେ ଆହାରଵସେନ ପଞ୍ହଲାଭୋ ହୋତୀତି ତେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଅଯୋଜେତ୍ୱା ଅନୁଲୋମତୋ ଯୋଜିତଂ, ଏଵଂ ନୋଅତ୍ଥିନୋଅୱିଗତମୂଲକେସୁ ଉପନିସ୍ସଯେ ଘଟିତେ କମ୍ମଵସେନ, କମ୍ମେ ଚ ଘଟିତେ ଉପନିସ୍ସଯଵସେନ ପଞ୍ହଲାଭୋ ହୋତୀତି ତେସୁ ଅଞ୍ଞତରଂ ପଚ୍ଚନୀଯତୋ ଅଯୋଜେତ୍ୱା ଅନୁଲୋମତୋ ଯୋଜିତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏଵମେତସ୍ମିଂ ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମେ ସବ୍ବାନି ମୂଲାନି ଦ୍ୱେଧା ଭିନ୍ନାନି ନାହାରନିନ୍ଦ୍ରିଯାନି ନୌପନିସ୍ସଯନକମ୍ମାନି ଚ ପଦ୍ଧାତି।

ପଚ୍ଚନୀଯାନୁଲୋମଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

କୁସଲତ୍ତିକଵଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୨। ୱେଦନାତ୍ତିକଵଣ୍ଣନା

୧। ୱେଦନାରୂପନିବ୍ବାନାନି ପନ ତିକମୁତ୍ତକାନି ପଟିଚ୍ଚାଦିନିଯମଂ ପଚ୍ଚୁପ୍ପନ୍ନଵଚନଞ୍ଚ ନ ଲଭନ୍ତି। ପଟିଚ୍ଚଵାରାଦୀସୁ ପନ ଛସୁ ଯତୋ ହେତୁପଚ୍ଚଯାଦିତୋ ତିକଧମ୍ମାନଂ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱୁତ୍ତା, ତତ୍ଥ ଯଥାନୁରୂପତୋ ଆରମ୍ମଣାଦିପଚ୍ଚଯଭାଵେନ ଲବ୍ଭନ୍ତୀତି ୱେଦିତବ୍ବାନୀତି।

୧୦।ସଙ୍କଅରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକା ପନ ସହଜାତାଦଯୋ ପଚ୍ଚଯାତି ଇମିନା କୁସଲତ୍ତିକେପି ପରିହୀନଂ ସହଜାତଂ ରୂପାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକତ୍ତା ଆଦିମ୍ହି ଠପେତ୍ୱା ଆଦିସଦ୍ଦେନ ସଙ୍କାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକଓଚନେନ ଚ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଓସେନ ସଙ୍କଅରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକାନଂ ଆରମ୍ମଣାଦୀନଂ ପରିହାନିଂ ଦସ୍ସେତୀତି ଦଟ୍ଠଙ୍କଂ। ତେନ କୁସଲତ୍ତିକପରିହୀନାନଂ ସଙ୍କଟ୍ଠାନିକାନଂ ଚତୁନ୍ନଂ ସଙ୍କତିକାଦୀସୁ ପରିହାନି ଦସ୍ସିତା ହୋତି। ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ ୱିନାଓ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋତି ଏତେନ ପନ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯସ୍ସ ଅନୁଲୋମେ ପରିହାନିଂ, ପଚ୍ଚନୀଯେ ଚ ଲାଭଂ ଦସ୍ସେତି। ସହଜାତାଦଯୋତି ୱା ସହଜାତମୂଲକା ସହଜାତନିବନ୍ଧନା ପଟିଚ୍ଚାଦିଂ ଫରନ୍ତେହି ସହଜାତଧମ୍ମେହି ୱିନା ପଚ୍ଚଯା ଅହୋନ୍ତାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। କସ୍ମା ପନ ସହଜାତନିବନ୍ଧନା ସଙ୍କାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକା ଚ ଯେ, ତେଓ ପରିହାଯନ୍ତି , ନ ପନ ଯୋ ସହଜାତାନିବନ୍ଧନୋ ସଙ୍କାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକୋ ଚ ନ ହୋତି, ସୋ ପଚ୍ଛାଜାତୋତି ତସ୍ସ କାରଣଂ ୱଦନ୍ତୋ ''ସହଜାତାଦୀହି ୱିନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ ୱିନାଓ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ''ତି ଆହ। ତତ୍ଥ ସହଜାତାଦୀହି ୱିନାତି ସହଜାତନିବନ୍ଧନେହି ସଙ୍କାରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକେହି ଚ ୱିନାତି ଅତ୍ଥୋ। ଅଥ ୱା ସହଜାତନିବନ୍ଧନାନମେଓ ପରିହାନି, ନ ପଚ୍ଛାଜାତସ୍ସ ସହଜାତାନିବନ୍ଧନସ୍ସାତି ଏତ୍ଥେଓ କାରଣଂ ୱଦନ୍ତୋ ''ସହଜାତାଦୀହି ୱିନା ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ ପଚ୍ଛାଜାତପଚ୍ଚଯଞ୍ଚ ୱିନାଓ ଉପ୍ପତ୍ତିତୋ''ତି ଆହ। ସହଜାତନିବନ୍ଧନାପି ପନ ସଙ୍କଅରୂପଧମ୍ମପରିଗ୍ଗାହକାଯେଓ ପରିହାଯନ୍ତୀତି ଦସ୍ସିତମେତନ୍ତି।

୧୭।ନୱିପାକେପି ଏସେଓ ନଯୋତି ନଯଦସ୍ସନମେଓ କରୋତି, ନ ଚ ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନସାମଞ୍ଞଦସ୍ସନଂ। ସୁଖାଯ ହି ଅଦୁକ୍ଖମସୁଖାଯ ଚ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଧମ୍ମେ ପଟିଚ୍ଚ ତାହି ୱେଦନାହି ସମ୍ପଯୁତ୍ତା ଅହେତୁକକିରିଯଧମ୍ମା ୱିଚିକିଚ୍ଛୁଦ୍ଧଚ୍ଚସହଜାତମୋହୋ ଚାତି ଅଯମ୍ପେତ୍ଥ ନଯୋତି। ନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ଏକନ୍ତି ଆରୁପ୍ପେ ଆଓଜ୍ଜନଓସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଇଦଂ ଆଓଜ୍ଜନାହେତୁକମୋହାନଂ ଓସେନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ଦଟ୍ଠଙ୍କଂ।

୨୫-୩୭। ଅନୁଲୋମପଚ୍ଚନୀଯେ ଯଥା କୁସଲତ୍ତିକଂ, ଏଓଂ ଗଣେତଙ୍କନ୍ତି ହେତୁମୂଲକାଦୀନଂ ନଯାନଂ ଏକମୂଲକଦ୍ୱିମୂଲକାଦିଓସେନ ଚ ଯୋଜେତ୍ୱା ଗହେତଙ୍କତାସାମଞ୍ଞଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ଗଣନସାମଞ୍ଞଂ। ଇତୋ ପରେସୁପି ଏଓରୂପେସୁ ଏସେଓ ନଯୋ। ଅହେତୁକସ୍ସ ପନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସାତିଆଦି ନହେତୁମୂଲକଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ, ''ଅହେତୁକସ୍ସ ପନ ଚିତ୍ତୁପ୍ପାଦସ୍ସ ମୋହସ୍ସ ଚା''ତି ପନେତ୍ଥ ୱତ୍ତଙ୍କଂ। ମୋହସ୍ସ ଚାପି ହି ଅହେତୁକସ୍ସ ଅଧିପତିଅଭାଓତୋ ଅଧିପତିନୋ ନହେତୁମୂଲକେ ଅନୁଲୋମତୋ ଅଟ୍ଠାନନ୍ତି। ପରିଓତ୍ତେତ୍ୱାପୀତି ନହେତୁପଚ୍ଚଯା ନଅଧିପତିପଚ୍ଚଯା ଆରମ୍ମଣେ ତୀଣୀତି ଏଓଂ ପୁରତୋ ଠିତମ୍ପି ଆରମ୍ମଣାଦିଂ ପଚ୍ଛତୋ ଯୋଜେତ୍ୱାତି ଅତ୍ଥୋ।

୩୯। ପଞ୍ଚଦ୍ୱାରେ ଦୋମନସ୍ସଂ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଏତେନ ତଂସମ୍ପଯୁତ୍ତେ ଦସ୍ସେତି। ଉପନିସ୍ସଯୱିଭଙ୍ଗେ ''ସଦ୍ଧାପଞ୍ଚକେସୁ ମାନଂ ଜପ୍ପେତି ଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତୀତି କତ୍ତଙ୍କଂ, ଅଓସେସେସୁ ନ କତ୍ତଙ୍କ''ନ୍ତି ଇଦଂ ପାଠଗତିଦସ୍ସନତ୍ଥଂ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ପନ ରାଗାଦୀହି ମାନଦିଟ୍ଠୀନଂ ଅନୁପ୍ପତ୍ତିତୋ। କୁସଲତ୍ତିକେପି ହି ରାଗାଦୀସୁ ''ମାନଂ ଜପ୍ପେତି ଦିଟ୍ଠିଂ ଗଣ୍ହାତୀ''ତି ପାଠୋ ନ ୱୁତ୍ତୋ, ''ରାଗୋ ଦୋସୋ ମୋହୋ ମାନୋ ଦିଟ୍ଠି ପତ୍ଥନା ରାଗସ୍ସ ଦୋସସ୍ସ ମୋହସ୍ସ ମାନସ୍ସ ଦିଟ୍ଠିଯା ପତ୍ଥନାଯ ଉପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ''ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୨।୫୩) ପନ ରାଗାଦୀନଂ ମାନଦିଟ୍ଠିଉପନିସ୍ସଯଭାୱୋ ୱୁତ୍ତୋ। ତଥା ଇଧାପି ଦଟ୍ଠଙ୍କନ୍ତି । ''ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତେନ ପନ ଚିତ୍ତେନ ଗାମଘାତଂ ନିଗମଘାତଂ କରୋତୀ''ତି ସୋମନସ୍ସସମ୍ପଯୁତ୍ତଲୋଭସହଗତଚିତ୍ତେନ ଗାମନିଗମୱିଲୁପ୍ପନଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ।

୬୨।ସୁଦ୍ଧାନନ୍ତି ପଚ୍ଚଯପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନପଦାନଂ ଅନଞ୍ଞତ୍ତଂ ଦସ୍ସେତି। ପୁରେଜାତପଚ୍ଛାଜାତା ପନେତ୍ଥ ନ ୱିଜ୍ଜନ୍ତି।ନ ହି ପୁରେଜାତା ପଚ୍ଛାଜାତା ୱା ଅରୂପଧମ୍ମା ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପଚ୍ଚଯା ହୋନ୍ତୀତି ଏତ୍ଥ ପୁରେଜାତାତି ଇମସ୍ମିଂ ତିକେ ୱୁଚ୍ଚମାନା ଅଧିକାରପ୍ପତ୍ତା ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତାଦଯୋଓ ଅରୂପଧମ୍ମାନଂ ପୁରେଜାତା ହୁତ୍ୱା ପଚ୍ଚଯା ନ ହୋନ୍ତି ପୁରେଜାତତ୍ତାଭାଓତୋତି ଅଧିପ୍ପାଯୋ, ତଥା ପଚ୍ଛାଜାତତ୍ତାଭାଓତୋ ପଚ୍ଛାଜାତା ୱା ହୁତ୍ୱା ନ ହୋନ୍ତୀତି।

୬୩-୬୪।ସାଧିପତିଅମୋହଓସେନାତି ଅଧିପତିଭାଓସହିତାମୋହଓସେନାତି ଅତ୍ଥୋ।

୮୩-୮୭।ନହେତୁପଚ୍ଚଯା...ପେ... ନୌପନିସ୍ସଯେ ଅଟ୍ଠାତି ନହେତୁପଚ୍ଚଯା ନାରମ୍ମଣପଚ୍ଚଯା ନୌପନିସ୍ସଯେ ଅଟ୍ଠାତି ଏଓଂ ସଙ୍ଖିପିତ୍ୱା ଉଦ୍ଧରତି। ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯଓସେନ ୱେଦିତଙ୍କାତି ଇଦଂ ''ଦୁକ୍ଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତୋ ସୁଖାଯ ୱେଦନାଯ ସମ୍ପଯୁତ୍ତସ୍ସା''ତି ଏତଂ ୱଜ୍ଜେତ୍ୱା ଅଓସେସେସୁ ଅଟ୍ଠସୁପି ନାନାକ୍ଖଣିକକମ୍ମପଚ୍ଚଯସମ୍ଭଓଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହି ସହଜାତପଚ୍ଚଯୋ ଅଟ୍ଠସୁପି ଲବ୍ଭତି, ଅଥ ଖୋ ତୀସ୍ୱେଓାତି।

ୱେଦନାତ୍ତିକଓଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୩। ୱିପାକତ୍ତିକଓଣ୍ଣନା

୧-୨୩। ୱିପାକତ୍ତିକେ ୱିପାକଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚାତି ୱିପାକଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ। ସମାସେନପି ହି ସୋଯେୱତ୍ଥୋ ୱୁତ୍ତୋତି ପାଠଇଯଂ ସମାସଂ କତ୍ୱା ଲିଖିତଂ।

୨୪-୫୨।‘‘ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମଂପଟିଚ୍ଚ ନେୱୱିପାକନୱିପାକଧମ୍ମଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନୱିପାକପଚ୍ଚଯା’’ତି ଏତସ୍ସ ୱିଭଙ୍ଗେ ‘‘ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଚିତ୍ତସମୁଟ୍ଠାନଂ ରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ, ନ ୱୁତ୍ତଂ ‘‘କଟତ୍ତାରୂପ’’ନ୍ତି। ତଂ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପଜ୍ଜମାନସ୍ସ ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତିଦସ୍ସନତ୍ଥତ୍ତା ନ ୱୁତ୍ତଂ। ନ ହେତ୍ଥ କଟତ୍ତାରୂପସ୍ସ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି ଅତ୍ଥି, ଯସ୍ସ ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ ଉପ୍ପତ୍ତି ୱତ୍ତବ୍ବା ସିଯା। ପୱତ୍ତିଯଂ ପନ କଟତ୍ତାରୂପଂ ‘‘ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ…ପେ… ମହାଭୂତେ ପଟିଚ୍ଚ କଟତ୍ତାରୂପଂ ଉପାଦାରୂପ’’ନ୍ତି ଏତେନେୱ ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ଅସଞ୍ଞସତ୍ତାନଂ ରୂପସମାନଗତିକତ୍ତା ନାହାରପଚ୍ଚଯେ ଚ ପୱତ୍ତିଯଂ କଟତ୍ତାରୂପଂ ନ ଉଦ୍ଧଟଂ। ତମ୍ପି ହି ଉପ୍ପାଦକ୍ଖଣେ ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ୱିନା ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବଂ ସିଯାତି।

ୱିପାକତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୪। ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

୧୫। ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକେ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯଂ ଧମ୍ମଂ ପଟିଚ୍ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଉପ୍ପଜ୍ଜତି ନାଧିପତିପଚ୍ଚଯାତି ଏତେନ ସଯଂ ଅଧିପତିଭୂତତ୍ତା ଅୱିରହିତାରମ୍ମଣାଧିପତୀସୁପି ଅଧିପତି ଦୁୱିଧେନପି ଅଧିପତିପଚ୍ଚଯେନ ଉପ୍ପଜ୍ଜତୀତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବୋ, ଅଯମେତସ୍ସ ସଭାୱୋତି ଦସ୍ସେତି।

୭୨।ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ କବଳୀକାରାହାରୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋତି ଏତ୍ଥ କମ୍ମଜାନଂ ରୂପାନଂ ଅବ୍ଭନ୍ତରଗତା ଓଜା ତସ୍ସେୱ କମ୍ମଜକାଯସ୍ସ ରୂପଜୀୱିତିନ୍ଦ୍ରିଯଂ ୱିଯ କଟତ୍ତାରୂପାନଂ ଅନୁପାଲନୁପତ୍ଥମ୍ଭନୱସେନ ପଚ୍ଚଯୋ, ନ ଜନକୱସେନାତି ଅଯମତ୍ଥୋ ଅଟ୍ଠକଥାଯଂ ୱୁତ୍ତୋ। ଏତସ୍ମିଂ ପନ ଅତ୍ଥେ ସତି ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଚ ଧମ୍ମା ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ପଚ୍ଛାଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ଆହାର’’ନ୍ତିପି ୱତ୍ତବ୍ବଂ, ଯଦି ଚ କମ୍ମଜା ଓଜା ସକଲାପରୂପାନମେୱ ଆହାରପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଏୱଂ ସତି ‘‘ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ କବଳୀକାରାହାରୋ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ନ ୱତ୍ତବ୍ବଂ ସିଯା, ୱୁତ୍ତଞ୍ଚିଦଂ, ତମ୍ପି ଅନଜ୍ଝୋହଟାଯ ସସନ୍ତାନଗତାଯ ଉପାଦିନ୍ନୋଜାଯ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯଂ ସନ୍ଧାଯ ୱୁତ୍ତଂ। ଏୱଞ୍ଚ ସତି ‘‘ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଚ ଧମ୍ମା ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୪।୮୫) ଅଯମ୍ପି ପଞ୍ହୋ ପଚ୍ଛାଜାତାହାରୱସେନ ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବୋ ସିଯା, ତସ୍ମା ଅଜ୍ଝୋହଟସ୍ସ ଉପାଦିନ୍ନାହାରସ୍ସ ଲୋକୁତ୍ତରକ୍ଖଣେ ଅଭାୱତୋ ଦ୍ୱମୂଲକେସୁ ପଠମପଞ୍ହେ ‘‘ଆହାର’’ନ୍ତି ନ ୱୁତ୍ତଂ। ଦୁତିଯପଞ୍ହୋ ଚ ନ ଉଦ୍ଧଟୋ, ନ ଇତରସ୍ସ ଉପାଦିନ୍ନାହାରସ୍ସ କାମଭୱେ ଅସମ୍ଭୱାଭାୱତୋତି ଅଜ୍ଝୋହଟମେୱ ମଣ୍ଡୂକାଦିସରୀରଗତଂ ଉପାଦିନ୍ନାହାରଂ ସନ୍ଧାଯ ‘‘ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ କବଳୀକାରାହାରୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ କାଯସ୍ସ ଆହାରପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୪।୭୪) ୱଦନ୍ତାନଂ ୱାଦୋ ବଲୱତରୋ। ନ ହି ଅଜ୍ଝୋହଟମତ୍ତାୱ ମଣ୍ଡୂକାଦଯୋ କୁଚ୍ଛିୱିତ୍ଥତଂ ନ କରୋନ୍ତି, ନ ଚ ବଲଂ ନ ଉପଜାଯନ୍ତି, ନ ଚ ରୂପୱିସେସୋ ନ ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି।

‘‘ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ସହଜାତଂ ପଚ୍ଛାଜାତ’’ନ୍ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୪।୮୩) ଏୱମାଦୀହି ଇଧ ୱୁତ୍ତେହି ଏକମୂଲକଦୁକତିକାୱସାନପଞ୍ହୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହି ‘‘କୁସଲୋ ଧମ୍ମୋ କୁସଲସ୍ସ ଚ ଅବ୍ଯାକତସ୍ସ ଚ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ସହଜାତ’’ନ୍ତିଆଦିନା ଇଧ ଦୁତିଯଦୁକାୱସାନେ ୱିଯ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ ଲବ୍ଭତୀତି ୱିଞ୍ଞାଯତି। ସୁଖାୱବୋଧନତ୍ଥଂ ପନ ତତ୍ଥ ସହଜାତୱସେନେୱ ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ। ପଚ୍ଚନୀଯେ ପନ ସହଜାତସ୍ସେୱ ଅପଟିକ୍ଖେପେ ଲାଭତୋ, ପଟିକ୍ଖେପେ ଚ ଅଲାଭତୋ ସହଜାତପଚ୍ଚଯୱସେନେୱ ଏକମୂଲକଦୁକାୱସାନା ତତ୍ଥ ଉଦ୍ଧଟା, ଇଧ ପନେତେହି ୱିସ୍ସଜ୍ଜନେହି ଏକୋ ଧମ୍ମୋ ସହଜାତାଦୀସୁ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିସେସେସୁ ଅନେକେହିପି ଅନେକେସଂ ଧମ୍ମାନଂ ଏକୋ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତୀତି ଦସ୍ସିତଂ ହୋତି। ଏକୋ ହି ଧମ୍ମୋ ଏକସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଏକେନେୱ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିସେସେନ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଏକୋ ଅନେକେସଂ ଏକେନପି ଅନେକେହିପି, ତଥା ଅନେକୋ ଏକସ୍ସ, ଅନେକୋ ଅନେକେସଂ ସମାନତ୍ତେ ପଚ୍ଚଯୁପ୍ପନ୍ନଧମ୍ମାନଂ, ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୱିସେସେସୁ ପନ ପଞ୍ଚସୁ ସହଜାତଂ ପୁରେଜାତେନେୱ ସହ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ଅନଞ୍ଞଧମ୍ମତ୍ତେ ପଚ୍ଛାଜାତେନ ଚ, ନ ନାନାଧମ୍ମତ୍ତେ।

ଯଦି ସିଯା, ‘‘ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯୋ ଚ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଚ ଧମ୍ମା ଉପାଦିନ୍ନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଅତ୍ଥିପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ପଚ୍ଛାଜାତଂ

ଇନ୍ଦ୍ରିଯ’’ନ୍ତି ଏତ୍ଥ ‘‘ସହଜାତ’’ନ୍ତିପି ୱତ୍ତଙ୍ଗ ସିଯା। କମ୍ମଜାନଞ୍ହି ଭୂତାନଂ ସହଜାତାନଂ ପଚ୍ଛାଜାତାନଞ୍ଚ ଲୋକୁତ୍ତରାନଂ ଏକକ୍ଖଣେ ଲବ୍ଭମାନାନମ୍ପି ଏକୋ ଅଧିପଚ୍ଚଯଭାୱୋ ନତ୍ଥି ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତାନଂ ନାନାଧମ୍ମାନଂ ୱିରୁଦ୍ଧସଭାୱତ୍ତାତି ତଂ ନ ୱୁତ୍ତନ୍ତି ୱେଦିତବ୍ବଂ। ଏୱଞ୍ଚ କତ୍ୱା ପଚ୍ଚନୀଯେ ଚ ‘‘ନୈନ୍ଦ୍ରିଯେ ବାୱୀସା’’ତି ୱୁତ୍ତଂ। ଅଞ୍ଞଥା ହି ଇନ୍ଦ୍ରିଯପଟିକ୍ଖେପେପି ସହଜାତପଚ୍ଛାଜାତୱସେନ ତସ୍ସ ପଞ୍ହସ୍ସ ଲାଭତୋ ‘‘ତେୱୀସା’’ତି ୱତ୍ତଙ୍ଗ ସିଯାତି। ପୁରେଜାତଂ ସହଜାତେନେୱ ସହ ଅଧିପଚ୍ଚଯୋ ହୋତି, ନ ଇତରେହି, ତମ୍ପି ୱତ୍ଥୁ ତଂସହିତପୁରେଜାତମେୱ, ନ ଇତରଂ। କୁସଲତ୍ତିକେ ହି ପଞ୍ହାୱାରେ ‘‘ନୱିପ୍ପଯୁତ୍ତପଚ୍ଚଯା ଅଧିପା ପଞ୍ଚା’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୧।୬୪୯) ୱୁତ୍ତଂ, ସନିଦସ୍ସନତ୍ତିକେ ପନ ‘‘ୱିପ୍ପଯୁତ୍ତେ ବାୱୀସା’’ତି। ଯଂ ପନ ତତ୍ଥ ଅଧିୱିଭଙ୍ଗେ ପଚ୍ଚଯୁଦ୍ଧାରେ ଚ ତିମୂଲକେକାୱସାନଂ ଉଦ୍ଧଟଂ, ତଂ ୱତ୍ଥୁସହିତସ୍ସ ଆରମ୍ମଣପୁରେଜାତସ୍ସ ସହଜାତେନ, ସହ ପଚ୍ଚଯଭାୱତୋତି ପଚ୍ଛାଜାତଂ ଆହାରିନ୍ଦ୍ରିଯେହେୱ, ଅନଞ୍ଞଧମ୍ମତ୍ତେ ଚ ସହଜାତେନ ଚ, ଆହାରୋ ପଚ୍ଛାଜାତିନ୍ଦ୍ରିଯେହେୱ, ଇନ୍ଦ୍ରିଯଂ ପଚ୍ଛାଜାତାହାରେନାତି ଏୱମେତଂ ଅଧିପଚ୍ଚଯୱିଭାଗଂ ସଲ୍ଲକ୍ଖେତ୍ୱା ଅନୁଲୋମେ ପଚ୍ଚନୀଯାଦୀସୁ ଚ ଲବ୍ଭମାନା ପଞ୍ହା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବା।

ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୬। ୱିତକ୍କତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

୨୨। ୱିତକ୍କତ୍ତିକେ ପଟିଚ୍ଚୱାରାନୁଲୋମେ ଅଧିପତିଯା ତେୱୀସାତି ସତ୍ତସୁ ମୂଲକେସୁ ଯଥାକ୍କମଂ ସତ୍ତ ପଞ୍ଚ ତୀଣି ଏକଂ ତୀଣି ତୀଣି ଏକନ୍ତି ଏୱଂ ତେୱୀସ, ଅଞ୍ଞମଞ୍ଞେ ଅଟ୍ଠୱୀସ ସତ୍ତ ପଞ୍ଚ ପଞ୍ଚ ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ତୀଣି ଏକନ୍ତି ଏୱଂ, ପୁରେଜାତେ ଏକାଦସ ତୀଣି ଚତ୍ତାରି ଦ୍ୱେ ଦୁତିଯତତିଯଦୁମୂଲକେସୁ ଏକଂ ଏକନ୍ତି ଏୱଂ, ତଥା ଆସେୱନେ। ଅଞ୍ଞାନି ଗଣନାନି ହେତୁଆରମ୍ମଣସଦିସାନି।

୩୧। ପଚ୍ଚନୀଯେ ନାଧିପତିପଚ୍ଚଯେ ପଠମପଞ୍ହେ ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତେ ଖନ୍ଧେ ପଟିଚ୍ଚ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତା ଅଧିପତୀ’’ତି ୱତ୍ୱା ପୁନ ‘‘ୱିପାକଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ଏକଂ ଖନ୍ଧଂ ପଟିଚ୍ଚା’’ତିଆଦିନା ୱିସ୍ସଜ୍ଜନଂ କତଂ, ନ ପନ ଅୱିସେସେନ। କସ୍ମା? ୱିପାକୱଜ୍ଜାନଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତକ୍ଖନ୍ଧାନଂ ଏକନ୍ତେନ ସାଧିପତିଭାୱତୋ । ୱିପାକାନଂ ପନ ଲୋକୁତ୍ତରାନମେୱ ସାଧିପତିଭାୱୋ, ନ ଇତରେସନ୍ତି ତେ ୱିସୁଂ ନିଦ୍ଧାରେତ୍ୱା ୱୁତ୍ତା। ଲୋକୁତ୍ତରୱିପାକାଧିପତିସ୍ସ ଚେତ୍ଥ ପୁରିମକୋଟ୍ଠାସେଯେୱ ସଙ୍ଗହୋ ୱେଦିତବ୍ବୋ।

୩୮। ନାସେୱନମୂଲକେ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ୱିପାକେନ ସହ ଗଚ୍ଛନ୍ତେନାତି ଏତଂ ମୂଲଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଅୱିତକ୍କୱିଚାରପଦେହି ଅୱିତକ୍କେହି ସହ ଯୋଜେନ୍ତେନ ନପୁରେଜାତସଦିସଂ ପାଠଇଗମନଂ କାତବ୍ବନ୍ତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି। ସଦିସତା ଚେତ୍ଥ ଯେଭୁଯ୍ୟେନ ୱିସଦିସତା ଚ ଦଟ୍ଠବ୍ବା। ତତ୍ଥ ହି ଆରୁପ୍ପେ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ ଇଧ ୱିପାକଂ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତନ୍ତିଆଦି ଯୋଜେତବ୍ବନ୍ତି ଅଯମେତ୍ଥ ୱିସେସୋ। ଇଦଞ୍ଚ ନାସେୱନୱିଭଙ୍ଗାନନ୍ତରଂ ଲିଖିତବ୍ବଂ, ନ ଝାନାନନ୍ତରଂ, କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ଲିଖିତଂ।

ପଚ୍ଚଯୱାରେ ପଠମଘଟନେ ପୱତ୍ତିପଟିସନ୍ଧିଯୋତି ଦୁମୂଲକେସୁ ପଠମେ ସତ୍ତସୁପି ପଞ୍ହେସୁ ପୱତ୍ତିଞ୍ଚ ପଟିସନ୍ଧିଞ୍ଚ ଯୋଜେତ୍ୱାତି ୱୁତ୍ତଂ ହୋତି।

୪୯। ପଚ୍ଚନୀଯେ ସତ୍ତସୁ ଠାନେସୁ ସତ୍ତ ମୋହା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବା ମୂଲପଦେସୁ ଏୱାତି ସୱିତକ୍କସୱିଚାରାଦିପଦେସୁ ମୂଲପଦମେୱ ଅୱସାନଭାୱେନ ଯେସୁ ପଞ୍ହେସୁ ଯୋଜିତଂ, ତେସୁ ସତ୍ତସୁ ପଞ୍ହେସୁ ସତ୍ତ ମୋହା ଉଦ୍ଧରିତବ୍ବାତି ଅତ୍ଥୋ।

ପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀଯେ ‘‘ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତୋ ଧମ୍ମୋ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସହଜାତୌପନିସ୍ସଯକମ୍ମପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି କେସୁଚି ପୋତ୍ଥକେସୁ ପାଠୋ ଦିସ୍ସତି, ଉପନିସ୍ସଯେନ ପନ ସଙ୍ଗହିତତ୍ତା ‘‘କମ୍ମପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି ନ ସକ୍କା ୱତ୍ତୁଂ। ଉପାଦିନ୍ନତ୍ତିକପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀଯେ ହି ‘‘ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯୋ ଧମ୍ମୋ ଅନୁପାଦିନ୍ନଅନୁପାଦାନିଯସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ସହଜାତୌପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୧।୪।୫୮, ୬୨) ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତଂ। ପରିତ୍ତତ୍ତିକପଞ୍ହାୱାରପଚ୍ଚନୀଯେ ଚ ‘‘ମହଗ୍ଗତୋ ଧମ୍ମୋ ମହଗ୍ଗତସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଆରମ୍ମଣସହଜାତୌପନିସ୍ସଯପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ’’ତି (ପଟ୍ଠା। ୨।୧୨।୫୭, ୬୫, ୭୩) ଏତ୍ତକମେୱ ୱୁତ୍ତନ୍ତି। ଏତ୍ତକମେୱ ଚ ଅୱିତକ୍କୱିଚାରମତ୍ତଂ କମ୍ମଂ ଅପ୍ପମାଣଂ ମହଗ୍ଗତଞ୍ଚ, ତଞ୍ଚ ଦୁବ୍ବଲଂ ନ ହୋତୀତି ଏତେହିଯେୱ ୱଚନେହି ୱିଞ୍ଞାଯତୀତି।

ୱିତକ୍କତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

୮। ଦସ୍ସନେନପହାତବ୍ବତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା

ଦସ୍ସନେନପହାତଵ୍ବତ୍ତିକେ ଦସ୍ସନେନ ପହାତବ୍ବୋ ଧମ୍ମୋ ଭାୱନାଯ ପହାତବ୍ବସ୍ସ ଧମ୍ମସ୍ସ ଏକେନପି ପଚ୍ଚଯେନ ପଚ୍ଚଯୋ ନ ହୋତୀତି ଇଦଂ ପଟିଚ୍ଚସମୁପ୍ପାଦୱିଭଙ୍ଗେ ୱିଚାରିତନଯେନ ୱିଚାରେତବ୍ବନ୍ତି।

ଦସ୍ସନେନପହାତଵ୍ବତ୍ତିକୱଣ୍ଣନା ନିଟ୍ଠିତା।

ପୁଚ୍ଛାଗଣନଗାଥାଯୋ

କୁସଲାଦି ଏକକଉଯ-ମଥାଦି ଅନ୍ତେନ ମଜ୍ଝିମନ୍ତେନ;

ଆଦି ଚ ମଜ୍ଝେନ ଦୁକା, ତଯୋ ତିକେକୋ ଚ ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟୋ।

ତେସ୍ୱେକେକଂ ମୂଲଂ କତ୍ୱା, ତଂ ସତ୍ତସତ୍ତକା ପୁଚ୍ଛା;

ଏକେକପଚ୍ଚଯେ ଯଥା, ଭୱନ୍ତି ଏକୂନପଞ୍ଞାସା।

ଛସତ୍ତତାଧିକସତଂ, ସହସ୍ସମେକଞ୍ଚ ସୁଦ୍ଧିକେ ପୁଚ୍ଛା;

ଏସ ଚ ନଯୋନୁଲୋମେ, ପଚ୍ଚନୀଯେ ଚାତି ନାଞ୍ଞତ୍ଥ।

ରାସିଗୁଣିତସ୍ସ ରାସିସ୍ସଦ୍ଧଂ, ସହ ରାସିକସ୍ସ ପିଣ୍ଡୋ ସୋ;

ରାସିସ୍ସ ୱା ସହେକସ୍ସଦ୍ଧଂ, ପୁନ ରାସିନା ଗୁଣିତଂ।

ଇତି ହେତୁମୂଲକାଦୁକ-ତିକାଦଯୋ ଛଚ୍ଚ ସତ୍ତତିସତା ଦ୍ୱେ;

ଚତୁୱୀସତେତ୍ଥ ପୁଚ୍ଛା, ଅଡ୍ଢୁଡ୍ଢସହସ୍ସନହୁତଞ୍ଚ।

ତାସଂ ଯସ୍ମା ସୁଦ୍ଧିକ-ନଯୋ ନ ପଚ୍ଚେକପଚ୍ଚଯେ ତସ୍ମା;

ଚତୁୱୀସତିଗୁଣିତାନଂ, ସସୁଦ୍ଧିକାନଂ ଅଯଂ ଗଣନା।

ଲକ୍ଖତ୍ତଯଂ ଦ୍ୱିନହୁତଂ, ପଞ୍ଚ ସହସ୍ସାନି ସତ୍ତ ଚ ସତାନି;

ଦ୍ୱାପଞ୍ଞାସା ଏତା, ଅନୁଲୋମେ ପିଣ୍ଡିତା ପୁଚ୍ଛା।

ଅନୁଲୋମସଦିସଗଣନା, ଭୱନ୍ତି ପୁଚ୍ଛାନଯେ ଚ ପଚ୍ଚନୀଯେ;

ହାପେତ୍ୱା ପନ ସେସେ, ନଯଦ୍ୱଯେ ସୁଦ୍ଧିକେ ଲଦ୍ଧା।

ଛପ୍ପଞ୍ଞାସ ଭୱନ୍ତି ପୁଚ୍ଛା, ଛସତସହିତଞ୍ଚ ଲକ୍ଖତେରସକଂ;

ପୁଚ୍ଛାନଯେସୁ ଗଣିତା, ପଟିଚ୍ଚୱାରେ ଚତୂସ୍ୱପି।

ସତ୍ତହି ଗୁଣିତା କୁସଲତ୍ତିକେ ଦ୍ୱଯଂ, ନୱୁତିଞ୍ଚେୱ ପଞ୍ଚସତା;

ଚତ୍ତାରି ସହସ୍ସାନି ଚ, ତଥେକନୱୁତେ ଚ ଲକ୍ଖକା।

ନାଵ୍ୱାଓ୍ୱୀସତି ଗୁଣିତା, ତିକେସୁ ସଙ୍ଖେସୁ ଓ୍ୱୀସତି ଚ କୋଟି;

ଲକ୍ଖତ୍ତଯଂ ସହସ୍ସଂ, ଚତ୍ତୁଓ୍ୱୀସତି ଚାପି ଓ୍ୱିଞ୍ଞେଯ୍ୟା।

ତିକପଟ୍ଠାନଂ।

ଏକକପଚ୍ଚଯେ ପନ, ନଓ୍ୱ ନଓ୍ୱ କତ୍ୱା ସସୋଠଅସଦ୍ୱିସତଂ;

ହେତୁଦୁକପଠମଓ୍ୱାରେ, ପଠମନଯେ ସୁଦ୍ଧିକେ ପୁଚ୍ଛା।

ହେତାଦିମୂଲକନଯେ-ସ୍ୱେକେକସ୍ମିଂ ଦୁକାଦିଭେଦଯୁତେ;

ଚତୁରାସୀତିଚତୁସତ-ସହିତଂ ସହସ୍ସଦ୍ୱଯଂ ପୁଚ୍ଛା।

ତା ଚତୁଓ୍ୱୀସତିଗୁଣିତା, ସସୁଦ୍ଧିକା ଏତ୍ଥ ହୋନ୍ତି ଅନୁଲୋମେ;

ଦ୍ୱତ୍ତିଂସଟ୍ଠସତାଧିକ-ସହସ୍ସନଓ୍ୱକଡ୍ଢଲକ୍ଖକା।

ଏଓ୍ୱଂ ପଚ୍ଚନୀଯେ ଦ୍ୱେ, ସୁଦ୍ଧିକରହିତା ଚତୁସ୍ସତୋ ହୋନ୍ତି;

ଛନ୍ନଓ୍ୱୁତଟ୍ଠସତଟ୍ଠ-ତିଂସସହସ୍ସଦ୍ୱିଲକ୍ଖକାନି।

ତା ପନ ସତ୍ତଗୁଣା ଦ୍ୱେ, ସତ୍ତତିସତଦ୍ୱଯଂ ସହସ୍ସାନି;

ଦ୍ୱାସତ୍ତତି ହୋନ୍ତି ତତୋ, ସୋଠଅସ ଲକ୍ଖାନି ହେତୁଦୁକେ।

ତା ସତଗୁଣା ଦୁକସତେ, ସତଦ୍ୱଯଂ ସତ୍ତଓ୍ୱୀସତି ସହସ୍ସା;

ଦ୍ୱାସତ୍ତତିଲକ୍ଖାନି ଚ, ସୋଠଅସକୋଟି ତତୋ ପୁଚ୍ଛା।

ଦୁକପଟ୍ଠାନଂ।

ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନେ ତିକ-ପକ୍ଖେପୋ ହୋତି ଏକମେକଦୁକେ;

ତସ୍ସ ଛସଟ୍ଠିଗୁଣେନ ତେ, ଛସଟ୍ଠିସତଂ ଦୁକା ହୋନ୍ତି।

ହେତୁଦୁକଲଦ୍ଧପୁଚ୍ଛା, ଗୁଣିତା ତେହି ଚ ହୋନ୍ତି ତିକପଦମେଓ୍ୱ;

ଦୁକପଟ୍ଠାନେ ପୁଚ୍ଛା, ତାସଂ ଗଣନା ଅଯଂ ଞେଯ୍ୟା।

ଦ୍ୱାପଞ୍ଞାସ ସତାନି ଚ, ନଓ୍ୱେଓ୍ୱ ନହୁତାନି ନଓ୍ୱ ଚ ସଟ୍ଠିଞ୍ଚ;

ଲକ୍ଖାନି ତୀହି ସହିତଂ, ସତଂ ସହସ୍ସଞ୍ଚ କୋଟିନଂ।

ଦୁକତିକପଟ୍ଠାନଂ।

ତିକଦୁକପଟ୍ଠାନେ ତିକ-ମେକେକଂ ଦ୍ୱିସତଭେଦନଂ କତ୍ୱା;

ଦ୍ୱାୱୀସଦ୍ୱିସତଗୁଣା, ଞେୟ୍ୟା କୁସଲତ୍ତିକେ ଲଦ୍ଧା।

ପୁଚ୍ଛା ଅଟ୍ଠସତାଧିକ-ଚତୁସହସ୍ସଦ୍ୱିଲକ୍ଖଯୁତ୍ତାନଂ;

କୋଟୀନଂ ଛକ୍କମଥୋ, କୋଟିସହସ୍ସାନି ଚତ୍ତାରି।

ତିକଦୁକପଟ୍ଠାନଂ।

ତିକତିକପଟ୍ଠାନେ , ତେସଟ୍ଠିୱିଧେକେକଭେଦନା ତୁ ତିକା;

ତେହି ଚ ଗୁଣିତା କୁସଲ-ତ୍ତିକପୁଚ୍ଛାପି ହୋନ୍ତି ପୁଚ୍ଛା ତା।

ଦ୍ୱାଦସ ପଞ୍ଚସତା ଚତୁ-ସଟ୍ଠିସହସ୍ସାନି ନୱୁତି ଚେକୂନା;

ଲକ୍ଖାନମେକସଟ୍ଠି, ଦ୍ୱାଦସସତକୋଟିଯୋ ଚେୱ।

ତିକତିକପଟ୍ଠାନଂ।

ଦ୍ୱଯହୀନଦ୍ୱଯସତଗୁଣୋ, ଏକେକୋ ଦୁକଦୁକେ ତେହି;

ହେତୁଦୁକେ ଲଦ୍ଧା ସଙ୍ଖ୍ୟ-ଭେଦେହି ଚ ୱଡ୍ଢିତା ପୁଚ୍ଛା।

ଛସତଯୁତାନି ପଞ୍ଚା-ସୀତିସହସ୍ସାନି ଲକ୍ଖନୱକଞ୍ଚ;

ଏକାଦସାପି କୋଟି, ପୁନ କୋଟିସତାନି ତେତ୍ତିଂସ।

ଦୁକଦୁକପଟ୍ଠାନଂ।

ସମ୍ପିଣ୍ଡିତା ତୁ ପୁଚ୍ଛା, ଅନୁଲୋମେ ଛବ୍ବିଧେପି ପଟ୍ଠାନେ;

ଛତ୍ତିଂସତିସତସହସ୍ସ-ଟ୍ଠକଯୁତସତ୍ତନହୁତାନି।

ଲକ୍ଖାନି ଛଚ୍ଚ ଚତ୍ତା-ଲୀସେୱ ନୱାଥ କୋଟିଯୋ ଦସ ଚ;

ସତ୍ତକୋଟିସତେହି ଚ, କୋଟିସହସ୍ସାନି ନୱ ହୋନ୍ତି।

ତା ଚତୁଗୁଣିତା ପୁଚ୍ଛା, ଚତୁପ୍ପଭେଦେ ସମନ୍ତପଟ୍ଠାନେ;

ଚତୁଚତ୍ତାଲୀସସତତ୍ତଯଂ, ସହସ୍ସାନି ତେରସ ଚ।

ସତ୍ତାସୀତି ଚ ଲକ୍ଖାନଂ, କୋଟୀନଞ୍ଚ ସତ୍ତସତ୍ତତିଯୋ;

ହୋନ୍ତିଟ୍ଠସତାନିଟ୍ଠ-ତିଂସସତସହସ୍ସାନି ଇତି ଗଣନା।

ପଟ୍ଠାନସ୍ସ ପୁଚ୍ଛାଗଣନଗାଥା।

ପଟ୍ଠାନପକରଣ-ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।

ଇତି ଭଦନ୍ତଆନନ୍ଦାଚରିଯକେନ କତା ଲୀନତ୍ଥପଦଵଣ୍ଣନା

ଅଭିଧମ୍ମସ୍ସ ମୂଲଟୀକା ସମତ୍ତା।